

TARA FAGILOR

Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni
alcătuit de Dumitru Covalciuc

Variantă electronică a almanahului „Țara Fagilor” al românilor nord-bucovineni, dedicată împlinirii în anul 2018, a unui secol de la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, realizat cu sprijinul finanțiar al Consiliului Județean Mureș.

**SOCIETATEA CULTURALĂ „ARBOROASA”
CERNĂUȚI**

ȚARA FAGILOR

**XI
2002**

**Almanah cultural-literar
al românilor nord-bucovineni
alcătuit de
Dumitru Covalciuc,
redactor-șef**

**Cernăuți•Târgu-Mureș
2002**

Îngrijirea și tipărirea Almanahului cultural-literar „Țara Fagilor” se face sub auspiciile Fundației Culturale „Vasile Netea”, Târgu-Mureș, România, președinte: Dimitrie Poptămaș

Lectori: Dimitrie Poptămaș
Mariana Ciurca

ISSN 1223–8406

Coperta: Rodica Vescan

Copyright© Fundația Culturală „Vasile Netea”

Toate drepturile rezervate

Tehnoredactarea (2018): Alexandru Tcaciuc

Rânduri din Târgu-Mureş

Iubite prietene Dumitru,

Parcă simt cum crește depărtarea dintre noi. În urmă cu 11 ani, când se punea la cale o publicație reprezentativă pentru românii bucovineni înstrăinați eram mai apropiată, mai uniți, încrăzitori și visători, în aşteptarea unor vremuri mai bune privind evoluția relațiilor și apartenenței noastre. Așteptarea se prelungeste. Rămâne mărturie concretă „almanahul” care încă nu este acasă decât la ora lecturării, și e bine. Timpul a adunat un material imens. Aproape 3.000 de pagini. Este opera Ta din acești ani, care fixează în timp istoria trăită. Minunat prilej de reflectare asupra omului dezinteresat material, care, în tot acest timp al trecerii și consolidării economiei de piață, a renunțat la afaceri, la casele de vacanță sau la apartamentele luxoase cu multe camere, procurate cu bani obținuți în țară sau în străinătate, cu orice preț, pentru a schimba un mod de viață cu altul. Până una alta numeroși intelectuali, în special profesori, au luat drumul pribegiei, căutători de bani la prestații de multe ori umilitoare, raportate la pregătirea și menirea lor. La cules de căpsuni, la muncile câmpului, ospătar, felcer, servitor, măturător, îngrijitor... funcții de zece ori mai bine plătite în raport cu săracia noastră. Așa s-au împrăștiat românii pe întreg mapamondul, în Germania, Spania, Italia, Franța sau chiar peste ocean, în America sau Canada. Tu ai rămas credincios tradiției și convingerilor cărora ești tributar, al identității etnice pe locurile în care au trudit și sângerat părinții, moșii și strămoșii noștri. Ai rămas să îți continui opera de educator, ba mai mult, să restituvi confrăților tăi limba română și identitatea națională, să refaci școlile, bibliotecile, muzeele, căminele culturale, teatrul și presa, crunt încercate de regimul totalitar communist. Ai adunat în jurul tău oameni vrednici care gândesc la fel ca și tine. Sunt prea mulți pentru ca numele lor să fie înșiruit aici. O listă a lor o găsim în paginile almanahului *Tara Fagilor*.

Între altele îți apreciez mult preocupările pentru culegerea nestemelor folclorice. Mai avem cultură populară, atât cât ne-a mai rămas. *Tara fagilor*

Cărțile au devenit caiete sau broșuri (cuvânt specific unei epoci) nu din lipsă de materiale, ci, mai degrabă din cauza costurilor ridicate de tipărire. Totuși, ele sunt mărturia trecutului și prezentului: „*Cucuie, ce pană porți*”, „*Cântece de cătanie și război*”, „*Povești și snoave din Bucovina*”, „*Legende populare din Bucovina*”, „*202 cântece populare din Bucovina*”, „*Basme bucovinene*”, „*Stejarii Horecii*” cărora li se alătură numeroase colaborări la presa curentă. Cine oare va putea aprecia acest efort de aducere, redactare, dactilografiere și ordonare a atâtior dovezi de spiritualitate și cultură românească pentru care mă îndoiesc că ai primit onorarii, distincții sau mulțumiri.

Ne întâlnim tot mai rar. În schimb, nu uităm că suntem văstare ale aceleiași rădăcini. Să savurăm împreună cu toți iubitorii de istorie, dreptate, adevăr și libertate rubricile acestui nou almanah, impresionante *File de istorie*, evocările în proză sau versuri. *Din carte neagră a Bucovinei*, instructivele *Orizonturi spirituale*, informații despre oamenii datoriei, *Personalități bucovinene* și frumoasele pagini de *Cultură populară*, care ne vor aduce noi mărturii asupra trecutului zbuciumat și incredere în speranțele noastre de mai bine în viitor.

Primește împreună cu Victoria și cei doi fii. Florin și Ciprian, urările noastre de sănătate și putere de muncă, iar cititorilor almanahului *Tara Fagilor* le dorim o lectura „cu folos” cum o prefigura cronicarul Costin, cu secole în urmă.

În aşteptarea unui nou volum, al doisprezecelea, te îmbrățișeză cu drag,

Dimitrie Poptămaș

Târgu-Mureș, 1 septembrie 2003

N. MONTEORU

Imn pentru Tara Fagilor

Veniți cu toții-n dulcea Bucovină,
În țara mândră-a codrilor de fag,
Să odrăslească-n inima-i senină
Al lui Ștefan renume sfânt și drag.

Cei care neamul vi-1 slăviți
Sub românescul tricolor,
Veniți cu toții și sădiți
Un fag în Tara Fagilor.

Scut ni-s Carpații, Soarele și Luna,
Iar Putna-altar pentru toți frații.
Să știe omenirea-ntotdeauna
Că vom muri, când vor muri Carpații!

Veniți copii îndrăgostiți de soare,
Buchete de poeme s-adunați
Și pentru veacurile viitoare,
Să vă unească dragostea de frați.

Clement ANTONOVICI

Rapsodia Bucovinei

Pe meleagul ăsta sfânt
Orice dor s-alină.
Rai de cântec pe pământ,
Mamă Bucovină!

Jumătate, Țara mea,
Încă ești străină –
Și de-atâta viață grea
Fruntea ți se-nclină.

De la brazi am prins să-nvăț
Graiul suferinței...
Dorm pe veci la Volovăț
Moșii-mi și părinții.

Munții-și scaldă în zenit
Fruntea de zăpadă;
Între brazi s-a zămislit
Veșnica baladă.

În tăceri de mănăstiri
Odihnesc voievozii;
Îmbrăcați ca niște miri,
Îi slăvesc rapsozii.

În bătrân letopiseț
S-a-nchegat icoana;
S-a-nfrățit la Voroneț
Cerul cu poiana...

Brazii drepti rășini fierbinți
Picură din geană;

Și mai ninge cu dorință
Glas de Cosânzeană.

Alte ziduri ca-n povești
Meșterii ridică.
Seara, clopote domnești
Liniștea despică.

Parcă din legendă scoși
Pentru-un cânt anume,
Oameni ca aici frumoși
Rar găsești în lume!

Cu puteri urieșești
Zborul se desface;
Plaiurile strămoșești
Vor rodi în pace.

Râde soarele-n amiazi
Să rodească lutul;
Tot ce crește-aicea azi
Cântă cu trecutul.

Mult îmi place să-ți ascult
Cântecele line!
Nimeni n-a-ndrăgit mai mult
Blândelete-ți coline!
De prin munți și de prin văi
Visele se-adună...
Mama, toți feciorii tăi
Fie împreună!...

Frumusețile rămân
Cântec de lumină!
Ne cuprind cu drag la săn.
Mamă Bucovină!

FILE DE ISTORIE

Vasile Balș, un iosefinist bucovinean

Mihai-Ştefan CEAUŞU

Într-o Europă a înnoirilor secolului al XVIII-lea, definit drept secol al luminilor, în care laicitatea asalta obscurantismul scolastic și dogmele, iar cunoașterea umană și rațiunea dobândeau noi temeuri, partea de nord a Moldovei a intrat, sub numele de Bucovina, spre sfârșitul veacului, în componența unui imperiu, cel al Habsburgilor, în care absolutismul luminat, promovat de Maria Tereza și mai ales de Iosif II, devenise politică de stat. După ce, în 1774, Bucovina a fost ocupată de trupe austriece și, un an mai târziu, a fost cedată de Poartă Casei de Habsburg, a început pentru aceasta o perioadă de reorganizare a structurilor sale interne, în conformitate cu spiritul iosefinist dominant în epocă¹. Se urmărea, între altele, transformarea Bucovinei într-un cap de pod, profitabil politicii imperiale a acelui timp, de expansiune spre gurile Dunării și Marea Neagră, în dauna Imperiului Otoman².

Printre figurile proeminente ale perioadei, angajate în opera iosefmistă de reformare a Bucovinei, se numără și Vasile Balș. Boier, om de cultură, iluminist, Balș a fost totodată și un militant politic, nu numai în intenție, dar și prin realizare.

¹ Turczynski, Emanuel, *Von der Aufklärung zum Früliberlismus. Politische trägergruppen und deren Forderungscatalog în Rumänien*. München. 1985 R. Oldenbourg Verlag, p. 35

² Arh. St. București, microfilme Austria, rola 276 B, c. 374.

O monografie referitoare la Vasile Balș ar putea contura, prin relevarea tuturor referințelor biografice, imaginea de ansamblu, necesară aprecierii omului și activității sale, fixați și unul și alta, pe coordonatele spirituale ale timpului istoric dat, veacul luminilor; dar o asemenea monografie lipsește la ora actuală în aria istoriografiei. De aceea, în cele ce urmează, pe baza informațiilor ce răzbat cu zgârcenie din documentele de arhivă și unele studii referitoare la istoria Bucovinei, vom încerca să creionăm câteva aspecte referitoare la viața și, mai ales, la opera acestui iosefinist bucovinean.

Născut în 1756 în Iași, după cum rezultă din actul de deces păstrat în arhiva orașului Viena³, Vasile Balș provenea în linie directă dintr-una din cele mai vechi familii boierești din Moldova, înrudită „cu cele mai renumite familii sau case, care sunt recunoscute atât la curtea domnitoare de azi cât și în statele străine, ca: Brâncoveanu, Cantacuzino, Ghica, Mavrocordat, Ruset și Sturza” după cum mărturisea atestatul dat lui la 10 octombrie 1811 de Divanul Moldovei⁴. Tatăl său, marele stolnic Vasile Balș, fiu al fostului mare vornic Ion Balș, și mama Ilinca, o descendenta a familiei vîstiernicului Ursachi din veacul al XVII-lea, sunt pomeniți, alături de frații săi, căminarul lordachi, vornicul Lupul și Mihalachi în actele vremii, în legătură cu moșiiile familiale: *Plavalar, Poienile și Mănăstioara*⁵.

Rămas orfan la o vîrstă timpurie (într-un document din 1760, martie, 7, este pomenită Ilinca, văduva răposatului Vasile Balș, fost mare stolnic)⁶. Vasile Balș primește o educație aleasă, pe măsura posibilităților materiale ale familiei și a rangului său nobiliar. Formația sa intelectuală se fixează într-o epocă în care, cum este îndeobște cunoscut, principatul Moldovei și al Țării Românești se

---

³ Rudolf Wagner. Das Parlamentarismus und nationale Ausgleich în der ehemals österreichischen Bukowina, München, 1984. p. 24.

⁴ Haus-Hof und Staats Archiv, Wien, Oberstkämmerer-Amt, Zahl 2039/1816, lit. B, nr. 4.

⁵ Teodor, Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV. Cernăuți. 1938, p. 40-42.

⁶ Idem, vol. V, p. 207.

aflau, în principal, sub influența culturii franceze⁷, care a constituit calea de difuzare aici a ideilor iluministe. Înclinat spre învățătură, Tânărul boier ajunge să cunoască vechile cronici moldovene, ca și scrierile iluministilor ardeleni și ale unor istorici contemporani, precum Schözer sau Engels⁸. Stăpânirea mai multor limbi (greaca, latina, franceza, germana)⁹ i-a facilitat cunoașterea noilor idei europene, dominate de spiritul raționalist, de progresul tehnic și al științelor naturii, ca și de principiile dreptului natural.

Educația și cunoștințele acumulate atrag atenția autorităților habsburgice, recent instalate în Bucovina. Acestea, prin glasul autorizat al generalului-maior Enzenberg, șeful Administrației militare a noii provincii, îl caracterizau, la 15 iulie 1779, drept „singuruI, atât în starea clericală, cât și mirenească, care și-a însușit prin învățătură și altă limbă decât româna și care s-a specializat în drept și științe”¹⁰ în comparație cu „restul stării nobililor și a celei preoțești”, care, aşa cum raporta Consiliul Aulic de Război, în 1776, generalul Sleny, „aproape că nu aveau studii sau altă educație”¹¹.

Însă, trebuie remarcat faptul că marii boieri ca: Iordache și Lupul Balș, Ion Cantacuzino, Gheorghe Beldiman, Lupul Nacu, Alecu Neculce, Nicolae Ruset, Lupul Costache, Ioniță Sturza ș.a., părăsiseră zona după 1775, retrăgându-se în Moldova. Aceștia nu îmbrățișau partida filo-austriacă, atât din teamă față de reformismul austriac, care le putea prejudicia pozițiile social-economice și politice, cât și din motive confesionale, preferând-o fie pe cea

---

⁷ Romul Munteanu. Rumänische Aufklärer über Erziehung, Kultu und Fortschritt. Die Auswirkungen des Josephinismus, în Rumänische-deutsche Interferenzen. seria „*Studia Romanica*”, 62, Heidelberg, 1986, p. 15.

⁸ Rudolf Wagner. *op. cit.*, p. 22.

⁹ Arh. St. București, microfilme Austria, rola 276 B, c. 375.

¹⁰ Raimund Fr. Kaindt, Kaiser Ioseph II in seinem Verhältnisse zu der Bukowina, în „Jahrbuch des Bukowiner Landes Museums” (în continuare „J.B.L.M.”). IV, 1896, p. 16.

¹¹ Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. XXIII, nr. 1/1776 și J. Polek, General Spleny's Beschreibung des Bukowiner Oistrikts, Czernowitz, 1893, p. 32.

greco-otomană, fie pe cea rusă, mult mai conservatoare în idee și faptă.

Tânărul Vasile Balș, prin faptul că rămâne în Bucovina și depune, în persoană, în 1777, jurământul de credință față de împărăteasa Maria Tereza și coregentul Iosif II¹², pare să fi fost căștigat deja de ideea imperială. Calea reformismului austriac, „revoluționară” la acea vreme, i-a părut potrivită temperamentului său vulcanic și mai propice realizării pasului spre progres și prosperitate, pentru nația căreia îi aparținea.

În această perioadă, Balș pleacă la Viena pentru a-și desăvârși studiile. Viena era la acea dată un adevărat loc de „transfer cultural” al Europei, dinspre vest spre est¹³, un centru în care ideile franceze și germane ale iluminării popoarelor se întâlneau și se remodelau sub forma iosefinismului¹⁴.

Iosefinismul (văzut ca „rezultat al mai multor serii evolutive istorico-spirituale ce aducea cu sine o egalizare, pe de o parte, între părerile timpurilor precedente, pe tărâm politic și cultural-bisericesc și între spiritul iluminismului, cu tendințe de secularizare și laicizare, pe de altă parte”¹⁵) pornea să înlăture, pe calea reformei imperiale, o parte din tarele lumii medievale, particularitățile, spiritul îngust ecclaziastic.

---

¹² Arh. St. București, microfilme Austria, roia 276 B, c. 369; Johann Polek. Die Huldigung der Bukowina am 12 Oktober 1777, în „J.B.L.M.”, 10/1902, Czernowitz, 1902, p. 21.

¹³ N. Iorga. Etudes roumaines. II; Idées et fornies litteraire francaises daas la sud-est de l'Europe, Paris, 1924, p. 24.

¹⁴ Asupra definirii iosefinismului ca ideologic, scop și acțiune, rămân fundamentale lucrările lui Eduard Winter, *Der Josephinismus. Die Geschichte der österreichischen Reform, Katholizismus, 1740-1848*, Berlin, 1962; Fritz Valjavec, *Der Josephinismus. Zur geistigen Entwicklung Österreichs im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert*, München, 1945 și Frederik Maas, *Der Josephinismus. Quellen zu seiner Geschichte, în Österreichs, 1760-1850*, Wien, 1951-1961, vol. 1-5.

¹⁵ Fr. Valjavec, *op. cit.*, p. 8.

El tindea spre instalarea în practică a principiului dominării bisericii de către stat și cel al statului națiune (Staatsnation)¹⁶, care să reunească într-un tot naționalitățile existente în monarhia habsburgică. La bază stătea dreptul popoarelor de a fi puse pe aceeași treaptă de egalitate, fundamentat de Christian Wolf și Baumeister, ce stipula transformarea locuitorilor în cetăteni supuși, potrivit stării lor, deopotrivă acelorași legi, acelorași drepturi și îndatoriri, indiferent de naționalitate sau religie. Una dintre consecințele dorite prin această politică era împiedicare tendonțelor centrifugale ale naționalităților.

Sprijinitorii fermi ai iosefinismului din Universitatea din Viena, sau cei din cercurile culturale, dominate de puternica personalitate a lui Sonnenfels¹⁷, urmăreau să facă, prin educație, din tinerii români, croați, sârbi sau unguri veniți la studiu în capitala imperiului, cetăteni luminați și, în același timp, slujitori devotați ai împăratului. În acest context, sederea ia Viena a reprezentat și pentru Vasile Balș o perioadă decisivă a evoluției sale de acumulare și formare prin contact cu ideile europene, comparabilă, în anumite limite, cu cea a tinerilor ardeleni: Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ion Budai-Deleanu, aflați, în același răstimp, la studiu în capitala imperiului¹⁸. Tânărul boier moldovean a fost cucerit, ca și alți intelectuali români, de iosefinism. În acesta a văzut factorul de descătușare prin care se putea dobândi prosperitatea nației sale.

Într-o capitală în care comunicarea în cercurile instruite se făcea, în principal, în limba franceză¹⁹, cunoștințele sale în acest domeniu i-au îngăduit lui Balș să între în cele mai înalte cercuri de

---

¹⁶ Mathias Bernath, Habsburg und die Anfänge der Rumänischen Nationalbildung, Leiden, 1972, p. 176.

¹⁷ Dumitru Ghișe, Pompiliu Teodor, *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, p. 187.

¹⁸ Idem., p. 183 și D. Prodan, *Supplex lihellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române*. Ediție nouă, București, 1934, Ed. Științifică și Enciclopedică, p. 243.

¹⁹ Romul Munteanu, *op. cit.*, p. 13.

la Curte și chiar în două lojii masonice din Viena, fiind primit în Ordinul Iluminatilor (Illuminantenorden)²⁰.

Întors acasă, în Bucovina, el este recomandat de feldmareșalul Schröder, șeful Comandamentului Militar al Galitei, protecției contelui Hadik, președintele Consiliului Aulic de Război din Viena, spre a fi folosit în noua organizare a Bucovinei²¹. Balș era socotit un „cunoșător al situației din Bucovina și Moldova, devotat împăratului și persoană care și-a însușit la Viena înalte cunoștințe științifice și ceea ce se cere pentru a-și îndeplini datorile de supus”²² aşa cum nota generalul von Caramelli, în raportul referitor la aceeași problemă, către împăratul Iosif al II-lea.

În legătură cu reorganizarea cerută de monarh, a Bucovinei, care până în acel moment își păstrase în chestiunile politico-administrative, sociale și ecclaziastice „Status quo”-ul momentului anexării la imperiul habsburgic, contele Hadik raporta, la jumătatea lunii ianuarie 1780, coregentului Iosif, despre necesitatea chemării la Viena a generalului-maior Enzenberg, șeful Administrației Militare, și a lui Wagmuth, comisar superior de război, care urmau să dea lămuriri în discuția ce urma să aibă loc asupra organizării viitoare a acestei zone²³. Ca urmare, la 4 aprilie 1780 se reunea la Viena, în cadrul Consiliului Aulic de Război, sub președinția contelui Hadik, comisia formată din general-maior conte von Browne, general-maior baron von Enzenberg, consilierul aulic von Turkheim, Ursini, Razesberg, Lerewaldt, Durfeld, Weebern și înaltul comisar de război von Wagmuth²⁴, în cadrul căreia, în

²⁰ Erich Procowitsch, Die Wiener „Geheinie Assoziation” und der Bukowiner Bijar Basilius von Balsch, în „Südost-Forschungen”, München, 2/1961, p. 276.

²¹ Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. V, nr. 87, f. 1.

²² Ibidem. p. VII, nr. 3, f. 3-4.

²³ Ibidem, p. IV. nr. 52, f. I-2.

²⁴ Părerea că la această ședință a Consiliului Aulic de Război din Viena ar fi luat parte Vasile Balș „din partea locuitorilor români”, susținută de dl. Mihai Iacobescu, Idealul de libertate și unitate națională la români din nordul Moldovei sub Habsburgi (1774-1918), partea 1, în „A.I.I.A.”, Iași, XXV/2, 1988. p. 66, nu este confirmată documentar, cf. documentului publicat integral de J. Polek, Joseph's II, Reisen nach

discuțiile referitoare la *reorganizarea Bucovinei*, s-au conturat mai multe puncte de vedere. Primul susținea ca aceasta să fie unită cu Transilvania, un altul, *unirea cu Galitia*, și un al treilea, *împărțirea zonei între cele două provincii*²⁵. Neajungându-se la un punct de vedere comun, Consiliul Aulic de Război înainta, la 13 mai 1780, coregentului Iosif II, protocolul comisiei care consemna discutarea problemei dacă Bucovina trebuie să păstreze o administrație militară sau civilă, dacă trebuie încorporată Transilvaniei sau Galitiei, organizarea clerului și înființarea de școli ș.a.²⁶ Împăratul, aflat în vizită în Galitia, scria din Zamosc, la 5 august 1780, feldmareșalului Schröder să reflecteze, împreună cu Brigido, cum poate fi unită Bucovina, în parte, cu Galitia și, în parte, cu Transilvania și să-i raporteze despre persoanele necesare Administrației Bucovinei²⁷.

Planul de destrămare și împărțire a țării nu a putut rămâne ascuns multă vreme. Stările reunite ale Bucovinei, în frunte cu episcopul de Rădăuți, Dosoftei Herescul, în numele întregii populații a țării, îngrijorată de nenorocirea ce o amenința, delegau pe boierul Vasile Balș să prezinte împăratului doleanțele lor în legătură cu aceste planuri²⁸.

Ca deputat al Bucovinei (Abgeordneter der Bukowina), Tânărul boier Vasile Balș²⁹ remitea, la 13 noiembrie 1780, președintelui Consiliului Aulic de Război, contele Hadik, două documente foarte importante, întocmite de el personal, și anume o

---

Galizien und der Bukowina un ihre Beteutung fur letztere Provinz, în „J.B.L.M.”. HI; 1805. p. 74-101 și parțial în Hurmuzaki, Documente privitoare la istoria românilor, vol. VII, București, 1876. nr. CLXXVIII, p. 320-324.

²⁵ J. Polek, *op. cit.*, Hurmuzaki, *op. cit.*, M. Iacobescu, *op. cit.*

²⁶ Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. V. nr. 20, f. 1-20.

²⁷ Idem, nr. 6 J, f. 1.

²⁸ Dr. Zieglaurer, Geschichtliche Bilder aus der Bukowina zur Zeit der österreichischen Militärverwaltung (1774-1786), vol. 2, Czernowitz, 1895, p. 46; J. Polek. *op. cit.*, p. 54; M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 8.

²⁹ Arh. St. București, microfilme Austria, rola 276 B, c. 371; R. Wagner, *op. cit.*, p. 11.

„Prea plecată Pro Memorie” (Unterthäniges Pro Memoria)³⁰ și un cuprinzător memorandum, intitulat „Descrierea Bucovinei și a situației ei interne” (Beschreibung der Bukowina und deren innern Verhältniss)³¹, cu rugămintea de a fi supuse împăratului Iosif II, prin care prezenta dorințele țării în fața autorităților centrale din Viena.

Vorbind în numele Bucovinei, Vasile Balș respinge ideea dezmembrării teritoriale și alipirea la Galia sau Transilvania, cerând păstrarea integrității teritoriale a provinciei, sub jurisdicția Administrației Militare, cu un grad de autonomie potrivit cu trecutul ei istoric și caracterul său etnic aparte. Totodată, în numele „bunăstării patriei sale”³² și a supușilor ei, după ce descria „adevărata stare a țării, nevoile și violările nației”³³, el formula, în numele „binelui obștesc”, un adevărat program de măsuri pentru reorganizarea întregii vieți publice din Bucovina. Astfel, în domeniul ecclaziastic, descriind fenomenele negative generate de cumpărarea posturilor în biserică ortodoxă, solicita *măsuri pentru organizarea unei episcopii proprii a Bucovinei*, sub conducerea episcopului Dosoftei și a unui consistoriu. Acesta trebuia să introducă o gospodărire mai rațională a proprietăților mănăstirești. Din veniturile acestora urma să se instituie un fond destinat înființării de școli publice în țară, pentru instruirea tineretului, „atât în cele religioase, cât și în științele necesare, pentru ca din aceste vlăstare să se formeze cădeți demni ai statului”, ceea ce constituia „dorința cea mai arzătoare a tuturor compatrioților”³⁴.

Instituirea de școli publice în Bucovina ar fi avut ca efect atragerea aici a unei mari părți a copiilor din Moldova, iar „latinismul, tinerimea cu atât mai mult poate să-l înțeleagă, cu cât limba moldovenească, până la conciliul bisericesc florentin din 1439 a fost scrisă cu litere latine, din care încă până azi există mai

³⁰ Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. Vf, nr. 2, f. 2 și J. Polek, *op. cit.*, p. 103, nr. f II.

³¹ Ibidem, nr. 3 a, f. 3-33; J. Polek, *op. cit.*, p. 103-112, nr. IV.

³² Ibidem, f 2.

³³ Ibidem, f. 4.

³⁴ Ibidem, f. 15.

multe piese”³⁵. Această idee a latinismului dovedește cunoașterea scrierilor istorice ale „Scolii Ardelene”³⁶, dar și a celor ale lui D. Cantemir sau ale unor istorici austrieci ai timpului, ea apărând și în alte documente din Bucovina, contemporane lui³⁷.

În același memoriu, descriind decăderea comerțului în Bucovina, Balș propunea aerariului măsuri adecvate pentru revigorarea sa, iar în privința stării țărănești, care constituie „izvorul cel mai bogat în raport cu nevoile comune ale ființelor”, ca și a agriculturii „aflate într-o stare foarte rea”, stipula ca „pământul să fie împărțit fiecărui țăran după starea posibilităților sale spre desfelenire, iar după moartea părinților, acesta să revină moștenitorilor, ca drept de succesiune ab intestato, măsură prin care țărani ar deveni mai interesați în cultivarea pământului și „în aceste împrejurări nimeni nu și-ar mai părăsi bordeiele”. De asemenea, cerea „înființarea câtorva colonii, care să fie un exemplu de agricultură pentru țărani”³⁸.

Prin toate acestea se urmărea ca și în Bucovina, la fel ca în statele ereditare ale coroanei, prin ordine și legi, să se realizeze modernizarea lumii rurale și transformarea țăranielui „într-un adevărat membru al statului”³⁹.

Textele acestor documente, ce reliefiază pregnant prima manifestare politică importantă a românilor din Bucovina după 1775, sunt semnificative pentru mentalitatea unui mare boier, racordat pe deplin reformismului absolutismului luminat. Acesta încerca să definească, pe baza dreptului natural, în raport cu puterea dominantă, statutul politic al națiunii române în cadrul imperiului. Documentele conțin o serie întreagă de termeni ca: națiune, patrie, fericire, umanitate, cetățean, obiceiuri, ignoranță, luminare, binele public etc., ca și formula bunului monarh, specifici vocabularului

---

³⁵ Ibidem.

³⁶ I. Nistor. *Românii și rutenii în Bucovina, Studiu istoric și statistic*. București, 1915, p. 76.

³⁷ Erast Costea, *Mănăstirea Sf. Ilie*, Cernăuți, 1940, p. 154, nr. XLIII, documentul din 10 decembrie 1781.

³⁸ Arh. St București, fond Consiliul Aulic de Război, p. VI, nr. 3 a, f. 14.

³⁹ Ibidem.

politic iluminist, comparabili cu cei ce apar în scriurile românești din Transilvania aceluiasi timp⁴⁰.

Deși la 23 noiembrie 1780, contele Hadik recomanda acest memoriu bunăvoinei imperiale⁴¹, împăratul a decis ca *cele cerute în memoriu să rămână „in suspenso”*, continuându-se măsurile în vederea alipirii de Galitia⁴². Totuși, înainte de a hotărî soarta Bucovinei, Iosif II hotărâște, ia 10 decembrie 1780, să ceară părerea în această privință și șefului Cancelariei reunite boemiano-austriecă, contele Blumegen, trimițându-i și memoriu în cauză. În nota de răspuns a șefului Cancelariei Aulice, din 10 martie 1871, după lecturarea memoriului lui Balș, se preciza „că *Bucovina în nici un caz nu trebuie unită cu altă provincie, ci să fie tratată ca o provincie cu totul separată*”, pentru ca, prin aceasta, să se câștige „simpatia și încrederea națiunii moldovene”⁴³.

În aceeași perioadă, Vasile Balș, care, din septembrie 1780 a intrat în serviciul Administrației Bucovinei, fiind trimis la domitorul Moldovei spre a culege, între altele, informații legate de caracterul și modul de tratare a mazililor⁴⁴, înainta, la 5 aprilie 1781, noi propuneri Consiliului Aulic de Război, în calitate de deputat al Bucovinei. El a insistat acum asupra necesității menținerii individualității acestei provincii, a înființării de școli publice din veniturile mănăstirilor, a stimulării țăranilor în muncă, prin privilegii și răsplăți. Totodată cerea ca boierii să fie scuțiți de anumite dări, ca taxele să fie percepute prin funcționari de stat și nu de mazili ș.a., chestiuni prin a căror rezolvare s-ar fi adus fericirea și o nouă viață pentru cele 20.000 de familii din Bucovina⁴⁵. ”Contele Hadil, în raportul înaintat împăratului, nota că aceste

---

⁴⁰ Pompiliu Teodor, *Interferențe iluministe europene*. Cluj-Napoca, 1984. Editura Dacia, p. 214 și urm.

⁴¹ Arh. St. București, fond Coasiliul Aulic de Război, p. VI, nr. 3 a.

⁴² J. Polek, *op. cit.*, p. 54.

⁴³ Ibidem, p. 55.

⁴⁴ Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. V, nr. 88, f. 1.

⁴⁵ Ibidem, p. VI, nr. 27.

propuneri constituiau un adaos la lucrarea înaintată de Balș în noiembrie 1780⁴⁶.

În urma acestor insistențe, la 20 mai 1781, Iosif 11 dispunea ca Bucovina să rămână sub conducerea Consiliului Aulic de Război. Acesta urma să schițeze un proiect de constituție a Bucovinei, care să prevadă o administrare usoară și dreaptă, dar profitabilă pentru aerarium. Proiectul urma să fie înaintat ministrului Hatzfeld spre a fi discutat în Consiliu⁴⁷. S-a cerut cu acest prilej punerea în aplicare a patentei de suprimare a legăturilor clerului din Bucovina cu mitropolitul din Iași și cu patriarhul din Constantinopol, prin crearea episcopiei Bucovinei.

Consiliul, în raportul din 24 mai 1781 către primul ministru Hatzfeld, și-a însușit propunerile făcute de Balș, referitoare la înființarea unei episcopii și a consistoriului, a școlilor publice, la acordarea dreptului de succesiune pentru pământul deținut de țărani, la revizuirea taxelor vamale în vederea facilitării comerțului și.a., adăugind și propunerile noi, referitoare la construirea unei fabrici de postav, sticlă și hârtie, ale căror produse să fie răspândite în Moldova⁴⁸.

La 29 august 1781 s-a comunicat de către Consiliul Aulic de Război Comandamentului Militar al Galitiei și Administrației Bucovinei hotărârea imperială ca boierul Vasile Balș să fie folosit la rezolvarea tuturor problemelor legate de întocmirea planului de reorganizare a Bucovinei și nu într-o funcție limitată. Ordinul specifică, de asemenea, că acesta urma să fie folosit ori de câte ori era nevoie ca trimis special pe lângă domnul Moldovei⁴⁹. Într-o perioadă când Imperiul habsburgic nu avea un consulat în Principatele Române⁵⁰, Balș primește din partea comandanțului general al Galitiei, baronul Schröder, scrisori de acreditare pe lângă

---

⁴⁶ Ibidem nr. 28.

⁴⁷ Ibidem, p. VI, nr. 36 a, f. 1-2

⁴⁸ Ibidem, nr. 37, f. 1-16.

⁴⁹ Ibidem, p. VII. nr. I, f.4.

⁵⁰ Stela Mărieș, *Înființarea agenției consulare austriece în Principatele române*, în „Danubius”, VI-VII, 1972-1972, Galați, p. 69-79

domnul Moldovei, Constantin Moruzi, cu caracterul unui „charge d'affaires”⁵¹.

Ca atare, în vederea sprijinirii comisiei de cercetare a proprietăților, Administrația Bucovinei i-a cerut, în noiembrie 1781, să meargă la Iași spre a lua de la Divan unele documente necesare. În același timp urma să obțină informații dacă: „ocolul Câmpulungului Rusesc s-ar fi extins în timpuri îndepărtate destul de mult către munții Pocuției, dincolo de Kuty” din care „numai prin usurpare, mai târziu, stăpânii de pământ de acolo și-au înșușit o parte respectabilă” după cum „poporul și mazilii bătrâni o afirmă”. De la domnul Moldovei și Divan trebuia să afle „ce contribuții plătesc mazilii și boierii în Moldova, dacă sunt în raport cu avereia lor, ce prerogative și ce obligații de servicii au față de domn și față de comunitate” și „să se dea informații despre sălăje”⁵².

În viziunea împăratului Iosif al II-lea, conform ideii sale de dominare a bisericii de către stat (Staatskirchentum), înființarea unei *episcopii separate* a Bucovinei, instalarea consistoriului și reglementarea clerului constituau temeiurile începutului tuturor ameliorărilor și reformelor care trebuiau să fie făcute în această nouă provincie⁵³. La 12 septembrie 1781 Consiliul Aulic de Război din Viena a trimis patenta imperială de numire a lui Dosoftei Herescul în funcția de episcop greco-neunit al Bucovinei, Comandamentului general al Galitei, cerându-se ca instalarea episcopului la Cernăuți să se facă cu tot ceremonialul necesar, de Administrația Militară a Bucovinei. Cu acest prilej urma să vorbească boierul Vasile Balș⁵⁴.

Ideea reglementării și reformării vieții bisericești l-a preocupat și pe Vasile Balș, care a înaintat contelui Hadik mai multe memorii. În acestea, expunând situația clerului și a bunurilor mănăstirești, ca și unele *abuzuri comise de unii stareți, se pronunța împotriva scoaterii din Bucovina a veniturilor mitropolitului*

---

⁵¹ Arh. St. București, microfilme Austria, rola 276 B, c. 372.

⁵² Arh. St. București, fond Consiliul Aulic de Război, p. VIII, nr. 15, f. 1-2.

⁵³ Ibidem, nr. 15 și 30.

⁵⁴ Ibidem, nr. 26. f. 1-4.

Moldovei⁵⁵. În opinia sa, depoziarea mănăstirilor de moșiiile lor ar fi fost dezavantajoasă, stârnind reprobarea clerului și a populației. De aceea, propunea înființarea unui consistoriu pentru administrarea bunurilor mănăstirești ca un stadiu ce urma să înlesnească mai târziu etatizarea lor. Banii proveniți din veniturile mănăstirilor trebuiau să fie folosiți pentru trebuințele bisericii bucovinene și mai ales spre înființarea de școli publice, care să atragă și pe copiii din Moldova⁵⁶.

La începutul anului 1782, Vasile Balș a trimis generalului Enzenberg și episcopului Dosoftei un plan cu privire la înființarea și funcționarea *consistoriului Bucovinei*. Acesta urma să fie format din episcop și alte patru persoane (doi clerici și doi laici). Consistoriu! trebuia să ia în evidență veniturile fiecărei mănăstiri, să reglementeze felul de viață al călugărilor și preoților, ca și veniturile și cheltuielile lor. Totodată el ar fi avut sarcina de a întocmi regulamentul de funcționare al școlilor, inclusiv a celor sătești și a învățătorilor⁵⁷.

Acest accent repetat pus pe școală avea menirea, conform ideilor iosefiniste și iluministe, de a emancipa omul prin educație⁵⁸, spre a deveni *un cetăean util statului*, este comparabil cu cel depus în Banat și Transilvania de reprezentanții *Școlii Ardelene și a Supplexului*⁵⁹.

Mare parte din ideile avansate de Balș aveau să fie aplicate odată cu punerea în operă, la 29 aprilie 1786⁶⁰, a ordinului pentru reglementarea clerului, bisericii și învățământului în Bucovina, ce prevedea constituirea Fondului Religios din bunurile mobile sau imobile ale mănăstirilor, are cărui venituri urmau să fie folosite pentru întreținerea clerului și a școlilor, ca și pentru „prosperitatea

---

⁵⁵ Ibidem, nr. 42, f. 1-3.

⁵⁶ Ibidem, nr. 43, f. 1-3.

⁵⁷ Ibidem, nr. 46, f. 1-2.

⁵⁸ Romul Munteanu, *op. cit.*, p. 16; Emanuel Turczynski, *op. cit.*, p. 59.

⁵⁹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 218-219; Nicolae Bocșan, *Contribuții la istoria iluminismului românesc*, Editura Facla, Timișoara, 1986.

⁶⁰ *Normalien der Bucovinaer gr. or. Diöcese von 1777-1886*, vol. I, Erzbischofliche BuchdrukereI, Czemowitz, 1887, p. 28-134.

umanității”⁶¹ în privința școlii, conform concepției împăratului *Iosif al II-lea, baza era pusă pe învățământul elementar, care era de stat, obligatoriu, fără deosebire de neam sau confesiune, și gratuit*⁶²

În același an, prin grija boierului Vasile Balș, ajutat de învățatul scriitor iluminist Ion Budai-Deleanu, au fost aduse din Viena peste 4000 de cărți de citire, aritmetici, catechisme, în limba germană și română, ca și *Cartea trebuincioasă pentru dascăli, manualele fiind distribuite gratuit copiilor*⁶³.

Balș se afla la Viena încă din 1783, când împăratul l-a numit în funcția de concepțist al Consiliului Aulic de Război, deoarece „știa limba țării, constituția Bucovinei și avea cunoștințe juridice”⁶⁴. În această funcție el avea calitatea de referent asupra tuturor problemelor bucovinene⁶⁵, calitate pe care o păstrează și după decizia împăratului din august 1786, de alipire a Bucovinei la Galitia. Contele Kollowrat nota în acest sens, la 27 noiembrie 1786 că „Majestatea sa cezaro-crăiască mi-a poruncit să primesc pe concepțistul Balș de la Consiliul Aulic de Război la Cancelaria Aulică reunită, boemiano-austriacă, cu același rang și salar”⁶⁶.

Pe timpul șederii sale la Viena, Balș a redactat mai multe petiții referitoare la organizarea clerului mirenesc și mănăstiresc, la educație, la situația proprietăților private, la îmbunătățirea negoțului și.a.⁶⁷, ce aveau menirea de a propune forurilor imperiale reformele necesare propășirii Bucovinei pe calea progresului și civilizației.

Activitatea epuizantă, ca și șicanele unor înalți funcționari imperiali⁶⁸, au condus la îmbolnăvirea și internarea sa, în martie 1788, în spitalul din Viena, ca *bolnav psihic incurabil*.

⁶¹ Ibidem, p. 28.

⁶² D. Prodan, *op. cit.*, p. 236.

⁶³ J. Polek, *Die Anfänge des Volksschutwesen în der Bukowina*. Czernowitz, 1891. p. 75; *Istoria învățământului din România*, vol. I, București, 1983. p. 263.

⁶⁴ J. Polek, Joseph's II Reisen..., p. 63.

⁶⁵ Erich Prokopowitsch, *Die romänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Daco-Romänismus*, Graz-Köln, 1965, p. 35.

⁶⁶ R. Wagner, *op. cit.*, p. 14.

⁶⁷ Arh. St. București, microfilme Austria, rolă 276 B, c. 367-369.

⁶⁸ Idem. c. 376-378; Erich Prokopowitsch, *Die Wiener...*, p. 277.

După un tratament costisitor, care l-a adus într-o stare finanțieră precară, starea sănătății sale s-a îmbunătățit, astfel încât, în noiembrie 1789, a fost eliberat din spital. Pensionat temporar, Balș s-a retras în Bucovina, la moșia sa *Rus-Plavalari*, dedicându-se administrației moșiei și îngrijirii stării de sănătate⁶⁹.

Însănătoșit complet, Vasile Balș revenea în viața politică într-un moment în care, în condițiile războiului ruso-austro-turc din 1787-1792, pe seama Principatelor Române se tăceau tot felul de proiecte, care vizau mai ales reunirea lor *sub dominația Rusiei*⁷⁰. În februarie-martie 1791 Balș a înaintat împăratului Leopold II un amplu memoriu referitor la statutul internațional al Moldovei și Țării Românești⁷¹. Redactat în spiritul ideii daco-românismului, memoriu solicita împăratului emanciparea românilor de sub dominația otomana prin încorporarea în cadrele imperiului *a celor două principate și formarea unui stat românesc*. Aceasta este primul demers al unui om politic român, ce a avut în vedere reunirea întregii națiuni române sub Casa de Habsburg. Contemporan cu „Supplexul” transilvănean, omul politic bucovinean avea în vedere faptul că în Imperiul habsburgic erau deja o mare parte a românilor, cărora trebuia să li se alăture ceilalți, iar un stat sub austrieci i se părea de preferat unuia sub dominația Rusiei sau Turciei. Această idee a främântat ulterior pe mulți oameni politici români, până la jumătatea secolului al XIX-lea⁷². Totodată era susținută ideea preluată mai înainte și de Cancelaria Aulică și prezentată la 7 iulie 1790⁷³ împăratului Leopold II că Bucovina era o țară cu totul

---

⁶⁹ R. Wagner, *op. cit.*, p. 15.

⁷⁰ Veniamin Ciobanu, *Jurnal ieșean la sfârșit de veac*. Editura Junimea. 1980. p. 86 și urm.; Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale. Secolul al XVIII-lea*. Editura Junimea, Iași, 1986, p. 249-270.

⁷¹ Arh. St. București, microfilme Austria, rola 276 B, c. 421-455.

⁷² Leonid Boicu, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1850-1856)*, Editura Academiei, București, 1972, p. 69-70.

⁷³ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 477-478, nr. CCLXV.

deosebită de Galitia prin „obiceiuri, religie și limbă”, cerându-se separarea ei.

După ce, prin hotărârea Cancelariei Aulice, din 20 mai 1791, a fost reinstalat la Viena în serviciul public⁷⁴, un an mai târziu era avansat în funcția de căpitan al districtului Bucovinei și înaintat la rangul de baron. În aceste promovări, un sprijin deosebit l-a primit din partea Asociației Secrete din Viena⁷⁵, cu care intrase în relații de la reîntoarcerea sa, prin profesorul Heinrich Joseph Watteroth.

Prin aceasta începea *pentru administrația Bucovinei o etapă nouă*, în care se remarcă faptul că pentru prima dată, cel mai înalt post pe care-l avea regimul în această țară era ocupat de un băstinaș. Noul căpitan al Bucovinei, activând într-o perioadă postiosefinistă, caracterizată prin conservatorism și regres, nu abandonează ideile sale politice și depune eforturi susținute în vederea *promovării învățământului laic*. Acum a fost angajat *Ion Budai-Deleanu pentru realizarea unor cărți școlare*⁷⁶, care au avut o largă circulație în epocă, s-au plătit stipendii celor ce urmău „școlile normalnice” spre a deveni dascăli la țară⁷⁷ ș.a.

În anul 1797 Balș a fost nevoit să apere Bucovina în fața atacului insurgenților polonezi, conduși de generalul de brigadă Joachim Denisko, care intenționau să treacă pe aici spre Galitia, din Moldova, unde găsiseră adăpost și sprijin, după înfrângerea insurecției conduse de Kosciuszko, când Polonia dispără de pe harta Europei⁷⁸. Având în vedere iminența atacului, conform informațiilor agentului consular austriac din Iași, Timoni, și puținătatea armatei imperiale existente în district, Balș a format din rândul micii nobilimi și al țăraniilor liberi detașamente de voluntari bucovineni. Înarmată ca trupă călare, aceasta a oprit la *27 iunie 1797 la Dobrinăuți și Boian* atacurile polone, pentru ca la 3 iulie,

⁷⁴ R. Wagner, *op. cit.*, p. 69.

⁷⁵ Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 276 și urm.

⁷⁶ M. Iacobescu, *op. cit.*, p. 69.

⁷⁷ Arh. St. Suceava, fond Parohia Puma, dosar 1/1787, f. 131.

⁷⁸ V. Viobanu, *Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848*. București, 1980, p. 162 și urm.

armata lui Denisko să fie înfrântă definitiv și alungată peste granița Bucovinei⁷⁹.

O altă direcție de acțiune a fost aceea de reorganizare a administrației Bucovinei, de curățare a ei de *elemente corupte*, ajungând adesea la conflict nu numai cu aceștia, dar și cu Gubemiu din Lemberg, care căuta să-i tempereze acțiunile.

Dar ceea ce i-a atras cele mai multe dușmănii a fost faptul că a *luat apărarea țăranilor supuși* vis-à-vis de abuzurile stăpânilor, ale arendasilor de moșie. Cerând respectarea celor 12 zile de clacă stabilit prin hrisovul lui Grigore Alexandru Ghica din 1 ianuarie 1776⁸⁰, el venea în contradicție cu cererile și încercările nobililor bucovineni de a mări numărul zilelor de clacă⁸¹. Din acest conflict cu membrii nobilimii bucovinene, care-l criticau aspru, au rezultat numeroase reclamații. În urma acestora, în anul 1795, împotriva sa se deschide o anchetă care durează aproape 10 ani, soldându-se cu pensionarea sa în 1805, cu un venit echivalent unui funcționar gubernial⁸².

Prin punerea baronului Balș în retragere definitivă, românii autohtoni pierdeau un post deosebit de important în administrație, funcția de prefect districtual fiind ocupată vreme de decenii de oameni străini de țară⁸³.

Deși pensionat, Vasile Balș continuă să fie folosit în rezolvarea unor probleme publice ale Bucovinei, cum a fost cea a vinderii moșilor din Moldova ale Fondului Bisericesc Bucovinean, în anii 1806-1812⁸⁴. În 1818, pe baza meritelor sale și a originii sale nobile, a fost numit șambelan al Curții din Viena, fiind singurul nobil român căruia i s-a acordat această înaltă demnitate, de a fi

---

⁷⁹ Erich Prokopowitsch, Ein Bukowiner Freikorps im Jahre 1797, în „Süde-Forschungen”, XXIII, München, 1964, p. 339-341.

⁸⁰ Alfred Peyersfeld, *Das Fronwesen in der Bukowina*, „J.B.L.M.”, XIX, Czernowitz, 1912, p. 32-33.

⁸¹ Arh. St. Suceava, colecția Documente, p. XXVI, doc. din 1796, ianuarie 12.

⁸² R. Wagner, *op. cit.*, p. 17.

⁸³ Erich Prokopowitsch, Die rumanische Nationalbewegung..., p. 10.

⁸⁴ R. Wagner, *op. cit.*, p. 18-21.

membru al Șambelanilor Cezaro-crăiești, alcătuit până atunci numai de nobili austrieci, boemieni, unguri, poloni.

A decedat la 4 februarie 1832 în Viena, în etate de 76 de ani, fiind îngropat în cimitirul S. Marxer, într-un mormânt rezervat săracilor, iar după zece ani, neavând rude în Viena și nici urmași care să plătească taxele pentru mormânt, osemintele au fost exhumate și mutate în altă parte⁸⁵. (Sic transit gloria mundi!)

În concluzie, putem afirma că Vasile Balș a fost personalitatea cea mai importantă a Bucovinei care, prin activitatea sa politică a dominat cu autoritate primii cincizeci de ani ai stăpânirii austriecă în această provincie. Ca iluminist s-a oprit la iosefinism, devenind un reprezentant de frunte al acestui curent. Acceptând calea de dezvoltare preconizată de reformismul austriac ca pe una net superioară celei rusești sau otomane, Balș și-a dedicat întreaga viață activității de propășire a națiunii sale pe calea progresului, implicându-se direct, în calitatea sa de deputat al Bucovinei, în toate măsurile ce vizau ridicarea bunăstării acestei provincii.

Viața și opera sa, plină de lumini și umbre, apreciată, dar în același timp și puternic contestată în epocă, face ca Vasile Balș să treacă drept una din puținele personalități ale Bucovinei încadrate în curentul iosefinist. În același timp, el se înscrie între valorile iluminismului românesc de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

---

⁸⁵ Ibidem, p. 24.

A 50-a aniversare a Revoluției române de la 1848 în Bucovina

Prof. Dr. Gh. CALCAN

Revoluția de la 1848, moment crucial al devenirii noastre, impresionează prin profundul caracter național și unitar¹ înscris în documentele sale programatice, prin uriașele energii descătușate în speranța plămădirii unei lumi noi, mai bune, prospere, moderne. Ea a realizat „... apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor, solidaritatea sortii, combucurarea unuia cu toți și tuturor cu unul...”² Deși înfrântă, revoluția de la 1848, ca și unirea din 1600, va căpăta dimensiuni de simbol și epos în istoria neamului nostru pentru că, „revoluția română din 1848-1849 a urmărit unirea Moldovei și a Țării Românești într-un stat independent, recunoașterea națiunii române din Transilvania, apoi unirea tuturor ținuturilor românești din Imperiul habsburgic într-un principat autonom și în perspectivă însăși desăvârșirea statului unitar român”³.

Revoluția de la 1848 a avut o puternică rezonanță asupra posterității. Ea a sădit sentimente de optimism și încredere, curaj și speranță în conștiința românilor de pretutindeni, dar, mai ales în conștiința celor ce se aflau sub dominația străină.

---

¹ Vezi Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, Ediția a III-a, Humanitas, București, 1992, p. 158-159; Ștefan Pascu, *Legături și trăsături de unitate ale revoluției de la 1848 în țările române*, Anale de istorie, an XIX, nr. 2, 1973, p. 6 N73; Recenta lucrare a lui Florin Constantinul, *O istorie sinceră a poporului român*. Univers Enciclopedic, București, 1997, p. 220-228, acceptă parțial caracterul național și unitar al revoluției de la 1848-1849.

² G. Platon, prof. univ. dr.. *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 141.

³ Andrei Oțelea, sub redacția acad., *Istoria poporului român*. Biblioteca de istorie. București, p. 385.

Ea a luminat ca un astru sensul devenirii noastre istorice. Ea a îngemănat într-un puternic curent multitudinea eforturilor ce veneau să curgă ireversibil către realizarea unității depline.

În rândurile următoare ne propunem să surprindem ecoul acestei revoluții în Bucovina, la 50 de ani de la desfășurarea acestui eveniment⁴. Ideea redactării acestor pagini a pornit de la descoperirea unui exemplar din ziarul „Deșteptarea”. În acest ziar din mai 1898⁵, care apărea la Cernăuți, la rubrica „Corespondența Deșteptării” am găsit două mici articole - semnalări, care vorbeau despre semnificațiile zilei de 3/15 mai 1848 și felul în care s-a sărbătorit această zi în Bucovina și care mai arătau că „despre însemnatatea adunării de pe Câmpul Libertății și despre serbările de acuma, vom scrie mai pe larg în numărul viitor”⁶. Acest fapt ne-a determinat să ne deplasăm la Biblioteca Academiei Române din București, pentru a studia colecția ziarului⁷. Aici am studiat și ziarul „Patria” care apărea la Cernăuți.

Ziarul „Deșteptarea” apare în capitala provinciei în anul 1893. El se prezintă ca un apărător dârzh al drepturilor poporului român pentru păstrarea limbii și culturii naționale, a școlii românești. Ziarul lua atitudine vehementă față de politica autoritaților, de a schimba caracterul etnic românesc al provinciei⁸. Este perseverent și încurajează activitatea societăților de tot felul, a cabinetelor de lectură sătești, a serbărilor, a cântecelor, a legendelor și a poezilor populare. El se caracterizează printr-un înalt patriotism și un vădit spirit angajant. În acest sens, semnificativ este însăși denumirea ziarului. Aceste aprecieri sunt caracteristice și ziarului „Patria” care își începe apariția în 1897.

⁴ Despre Revoluția de la 1848 în Bucovina, vezi Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Humanitas, București, 1991, p. 89-116

⁵ „Deșteptarea”. „Gazeta pentru popor”. Anul VI, Cernăuți, 15/27 Maiu, 1898, nr. 10.

⁶ Ibidem.

⁷ Biblioteca Academiei - păstrează colecțiile ziarului „Deșteptarea” pentru anii 1893 - 1904; 1907/8; 1921- 22; 1943 - 1944.

⁸ Vezi de exemplu: „Deșteptarea”, anul XIX, Cernăuț. 5/18 iulie 1901. nr. 5, p. 1.

Abordând complexele probleme ale neamului românesc din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, „Deșteptarea” va face un loc de cinste în paginile sale jubileului revoluției pașoptiste. Făcând o succintă analiză a cauzelor ridicării la luptă a poporului român din anul 1848 „Deșteptarea” observă că toți românii erau necăjiți, indiferent de provincia în care trăiau, „dar cei mai necăjiți din lume au fost și rămân frații noștri din Ardeal”⁹.

În articolul „Sărbătoarea din 3/15 Maiu”, ziarul arată că la această dată a anului 1848 românii transilvăneni s-au trezit, „din somnul lor cel de moarte”¹⁰ și s-au adunat „40 de mii de Români Ardeleni de toată pătura și tagma...”¹¹ pe un câmp întins căruia i s-a dat numele de „Câmpia Libertății, ce se află în apropiere de Blaju”¹². Aici, în acest cadru deosebit, ei au făcut următorul jurământ: „jurăm că nu vrem stăpâni, nici robi nu vrem să fim! Jurăm ca noi, Românii Ardeleni, de la opincă până la vlădică frați de un gând vom fi, că credincioși vom rămâne [...], legii noastre strămoșești, că de limba noastră neom ținea cum copilul de mâna se ține; că până la moarte ne-om lupta ca să dobândim drepturi și legi cum le au alte nații fericite în lume...”¹³. Și chiar dacă această mare ridicare la luptă a românilor a stârnit furia autoritaților asupra poporului și mai ales asupra conducătorilor acestuia arată ziarul, „din sângele lor au răsărît cete de viteji noi”¹⁴, care continuă lupta înaîtașilor lor.

„Deșteptarea” nu uită să sublinieze rolul conducătorilor, de care istoria noastră nicicând nu a dus lipsă „care s-au ridicat să

---

⁹ *Sărbătoarea din 3/15 Maiu, „Deșteptarea”*. Cernăuți, 1/13 Iunie, 1898, p. 87-88.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem.

¹² *Duminica în 3/15 Maiu, „Deșteptarea”*, Cernăuți 15/27 Maiu. 1898, nr. 10, p. 84.

¹³ *Sărbătoarea din 3/15 Maiu. „Deșteptarea”*, Cernăuți, 1/13 Iunie, 1898, p. 87-88.

¹⁴ Ibidem.

mântuiască neamul românesc”¹⁵ și care de cele mai multe ori au fost, „oameni cu multă carte și multă iubire de neam și cu mult curaj”¹⁶. Din rândul acestora, ziarul îi accordă o deosebită atenție, consacrându-i un articol în întregime lui Aron Pumnul. Profesorul blăjean s-a înrolat în rândurile comisarilor de propagandă¹⁷ a redactat Proclamația prin care poporul român era convocat la Adunarea de la Blaj din 3 Aprilie¹⁸ iar, odată cu înfrângerea revoluției, părăsește teritoriul Transilvaniei. Invazia contrarevoluționară țaristă îl surprinde la Focșani, de unde trece cu greu, travestit, în Bucovina unde se refugiază la Cernăuți, moșia familiei Hurmuzachi, lângă Cernăuți¹⁹.

Ziarul reamintea cititorilor săi îndemnurile făcute bucovinenilor în 1848 de cel care avea să devină profesor de limba română vreme de 18 ani la gimnaziul din Cernăuți:²⁰ „Uniți-vă Bucovinenilor! Apărați-vă nația voastră! Nația ce este! Ceea ce-i apa pentru pești, aerul pentru zburătoare, ceea ce-i lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, aceea-i nația pentru noi! Nația și limba noastră sunt malul scăpării noastre! Apărați-vă limba și drepturile, care vi se cuvin după dreptate și omenie!”²¹ Omagiind personalitatea și activitatea acestui reprezentant de frunte al revoluției din 1848 și al culturii naționale, ziarul creionează mai ales contribuția adusă de el ia clarificarea conceptului de națiune și conturare a drepturilor naționale ale poporului român.

¹⁵ *Sărbători ale bisericii noastre și sărbători ale nației noastre. „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 Iunie, 1898, nr. 11, p. 87.*

¹⁶ Sărbătoarea din 3/15 Maiu. „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 Iunie, 1898, p. 87-88.

¹⁷ Maria Totu, *Participarea românilor din Transilvania, la revoluția de la 1848 în Țara Românească*, „Revista de istorie”, Editura Academiei, nr. 6, 29, 1976, p. 854.

¹⁸ Acad. Ștefan Pascu, Lect. Univ. Liviu Maior. *Culegere de texte pentru istoria României*, vol. I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 176, 177.

¹⁹ Aron Pumnul, „Deșteptarea” 1/13 Iunie. 1898, nr. 11, p. 88.

²⁰ Maria Totu, *op. cit.*

²¹ Ibidem, p. 19.

„Deșteptarea” precizează cu claritate în titluri semnificative: „Sărbătoarea cea mare a românilor”, „Sărbătoarea din 3/15 Maiu”, „Cum serbăm noi pomenirea zilei de 3/15 Maiu 1848”, festivitățile aniversării sărbătorite: „în anul acesta s-au împlinit 50 de ani de la 3/15 Maiu 1848. În anul acesta România de pe întreaga față a pământului au serbat pomenirea zilei de 3/15 1848. România de prin Ardeal, Ungaria, Banat și România, s-au adunat prin târguri [...] au ținut cuvântări, s-au hotărât să se poarte aşa cum s-au purtat la 1848 Ardelenii”. Arătând că această zi a fost omagiată și în străinătate la Viena, Paris, Bruxelles, Berlin, ziarul precizează cu mândrie: „Și copiii Românilor Bucovineni au serbat la Cernăuți această zi mare și sfântă. Toate gazetele românești, toți români au serbat pomenirea acestei zile”²².

Ziarul „Patria” în articolul „3/15 Maiu la Cernăuți. Reportaj special al «Patriei»” face o descriere amănunțită a festivităților organizate în capitala provinciei.

„Demn și serios ara serbat memorabila zi a libertății naționale. Sala de la Central a fost mult prea strâmtă, decât să poată cuprinde întreg public român, care, mânat de un sfânt entuziasm, s-a întrunit ca să aducă omagii de pietate memoriei eroilor, care prin fapte și sacrificii au dat o nouă viață mult împilatului nostru popor. Sala era îndesată de public distins [...]. După cântarea imnului național «Deșteaptă-te, române!», a cărui ultimă strofă a fost repetată de mai multe ori de întreaga societate ridicată în picioare și cu mâinile în sus în semn de jurământ”²³ au rostit înflăcărare discursuri: prof. dr. T.G. Sbiera, prof. dr. Braniște, Dragoș Bumbac, Agripina D. Oreciul, Iancu Nistor, prof. dr. Ambrosie Comoroșan, pe care publicația le prezintă în întregime²⁴.

În paginile sale, „Deșteptarea” făcea o frumoasă comparație între efectul pe care îl are „apa rece din fântână pentru trupul călător” și efectul sărbătorii asupra sufletului poporului „nostru celui copleșit de griji și supărări” concluzionând că „sărbătorile ne

²² Cum să serbăm noi pomenirea zilei de 3/15 Maiu 1848. „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 iunie, 1848, nr. 11, p. 88; vezi și „Deșteptarea”, Cernăuți, 15/27 Maiu 1898, nr. 10, p. 84.

²³ 3/15 Maiu la Cernăuți. Reportaj special al „Patriei”. „Patria”. An II, Cernăuți, miercuri 6/18 Maiu. nr. 127, 1898.

²⁴ Ibidem

fac de suntem ca născuți de-a doua oară...”²⁵, ziarul lămurea că sărbătorile ne aduc aminte „de acei fii aleși ai nației noastre românești, care au apărăt limba și drepturile [...] și tot ce au avut, și avere, și viață, și familie au jertfit și au pus pentru” realizarea aspirațiilor seculare, precizându-se că „pentru fiecare Român mare [...] poporul român are câte o sărbătoare. Și pentru fiecare faptă [...] are câte o sărbătoare. Multe sărbători [...] avem noi Românilor, - subliniază ziarul - dar între cele multe foarte însemnate este aceea [...]”, care s-a serbat în ziua de 3/15 Mai din anul acesta de către toți Românilor de pe întreaga față a pământului”²⁶.

Scopul și rostul acestei sărbători jubiliare este surprins cu impresionantă maturitate și preciziune în paginile publicației. Aniversarea revoluției din anul 1848 nu reprezintă un scop în sine, ea se face cu adresă, ea cheamă la meditație, oferă exemplu și îndeamnă la acțiune: „Să ne aducem cu toții aminte de necazurile, de iobăgia și de robia fraților noștri din Ardeal înainte de anul 1848 să le asemănăm pe acestea în gândul nostru cu nevoile și necazurile noastre de astăzi și să înțelegem că noi Românilor Bucovineni astăzi mai că tot aşa de rău stăm” ca Ardelenii nainte de anul 1848...”²⁷ Continuând demonstrația, ziarul îndeamnă „să ne aducem aminte cum s-au mișcat [...] frații Ardeleni ca niște uriași, cum au sărit cu toții 40 de mii odat la adunarea de la Blaj cum au scuturat jugul robiei [...], cum au jurat cu toții să nu se lese [...] de limba lor, de legea lor, de drepturile lor, cum nu s-au lăsat ei până astăzi de planul lor și de jurământul lor...”²⁸, pentru ca spre sfârșitul demonstrației, aproape să jubileze: „de toate acestea să ne aducem aminte și să rugăm în gândul nostru [...] să [...] ridică și nouă din mijlocul nostru oameni cu carte, cu iubire de neam și lege, cum le-a ridicat Ardelenilor la anul 1848 ca să aibă cine ne aduna și pe noi în adunări de câte 40 de mii de oameni, ca să jurăm și noi jurământ

²⁵ *Serbătoarea cea mare a românilor.* „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 iunie 1848 S, nr. 11. p. 87.

²⁶ *Sărbători ale bisericii noastre și sărbători ale nației noastre.* „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 iunie 1898. nr. 11, p. 87.

²⁷ *Cum să serbăm noi pomenirea zilei de 3/15 Maiu 1848.* „Deșteptarea”, Cernăuți, 1/13 iunie, 1848, nr. 11, p. 88.

²⁸ Ibidem.

strașnic ca Ardelenii, să mântuim și noi limba și nația noastră și drepturile noastre...”²⁹

De altfel, această speranță, vis și pătimire exprimată de publicație în termenii: „Of, când vom ajunge noi zilele care le-au avut Ardelenii acum la anul 1848”, avea să-și găsească măreata împlinire la două decenii de la această aniversare, când la 28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei prin emoționanta și impunătoarea Declarație hotără: „Unirea neconditionată și pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Calaciu și Nistru, cu regatul României”³⁰.

După cum am observat, sărbătorirea a 50 de ani de la revoluția din anul 1848 se bucură de o mare cinstire în Bucovina. Acest lucru are o deosebită semnificație. În primul rând. Bucovina este o provincie care se află sub dominație străină. Aici, ca și în celealte provincii care se găseau în aceeași situație, se faceau stăruitoare eforturi pentru păstrarea ființei naționale a poporului român, pentru păstrarea caracterului românesc al provinciei, pentru apărarea limbii și a culturii naționale, rezistându-se prin toate formele tendinței de germanizare, practicată de guvernul imperial: rememorarea evenimentelor petrecute în urmă cu 50 de ani pe câmpia Libertății de la Blaj, includerea acestora în rândul celor mai mari sărbători din istoria neamului, elogierea conducătorilor, reliefarea urmărilor amare, rolul de a aminti, dar mai ales pe acela de a tonifica și îngemăna eforturile unei populații de mult hotărâtă în împlinirea destinului ei. În al doilea rând, se poate observa ecoul profund pe care l-a putut avea asupra generației de generații ale întregului popor român marea ridicare din anul 1848. Dar, pentru românii din teritoriile aflate sub dominația străină, 1848 însemna mai înainte de toate apelul la naționalitate, speranța în unire.

Momentul jubiliar pașoptist în Bucovina se înscrie în eforturile întregului popor pentru cinstirea eroilor, a marilor evenimente din istoria neamului, pentru întărirea conștiinței naționale, pentru pregătirea acelor condiții necesare înfăptuirii aspirațiilor vitale ale poporului nostru: desăvârșirea unității naționale.

---

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 397.

Zilele Unirii Bucovinei

Mircea GRIGOROVITĂ

La 31 august 1774 trupele habsburgice ocupau orașul Cernăuți, la 25 octombrie orașele Siret și Suceava din ținuturile Moldovei. Acesta a fost începutul subjugării prin fraudă, înșelăciune și mită a teritoriului denumit apoi de ocupanți „Bucovina”. Puterea imperialistă habsburgică, având în vedere numai propriile ei interese și nu interesele poporului român cotropit, acționa în consecință printr-o masivă colonizare cu populații neromânești, scopul final fiind distrugerea caracterului românesc al acestui teritoriu. A avut loc deci o imigratie mai mult decât masivă a elementelor alogene. De abia anul 1918 a pus capăt acestei situații, dar numai pentru 22 de ani.

Care era situația populației românești în ultimele luni ale istoricului an 1918? Bucovina devenise în primul război mondial teatru de război între trupele rusești și cele ale puterilor centrale. În consecință, populația satelor trăia într-o neagră mizerie, bărbații aflându-se pe front. Iar intelectualii bucovineni erau împrăștiati în toate părțile. O mare parte dintre ei trecuse încă de ia începutul războiului în România liberă, punându-se la dispoziția autorităților românești. Mulți intelectuali se aflau pe front, fie în armata austriacă, fie în armata română (ca de ex. eroul Ion Grămadă), iar unii mai în vîrstă au primit, din cauza invaziei trupelor țariste, în alte orașe ale monarhiei bicefale. Însă intelectualitatea rămasă pe loc și-a tăcut pe deplin datoria. În 1943 Constantin Loghin nota: „În Cernăuți și în Bucovina au rămas (în 1918) numai foarte puțini intelectuali români și asupra lor a căzut toată greutatea acestor zile istorice. Astăzi, după 25 de ani (1943), putem spune cu satisfacție că ei ^t-au îndeplinit integral datoria față de neamul românesc”. Încă de la sfârșitul lui septembrie 1918, intelectualii români încep să se adune din inițiativa lui Sextil Pușcariu, pe atunci profesor la Universitatea din Cernăuți, pentru a acționa politic.

Maximilian Hacman, profesor la Universitatea din Cernăuți și ultimul președinte al Societății pentru cultura și literatura poporului român în Bucovina (în 1944, dar din cauza refugiu lui societatea s-a dizolvat), subliniază pe bună dreptate o dată mai puțin cunoscută: 11 octombrie 1918, data întrunirii pentru prima oară a intelectualilor români în locuința doctorului Isidor Bodea de la Spitalul de copii din Cernăuți, când s-a hotărât editarea ziarului „Glasul Bucovinei”. Numai lectura acestui ziar ne dă imaginea adevărată a celor zile fierbinți. Paginile ziarului sunt cu atât mai impresionante cu cât, până la 11 noiembrie 1918, el a apărut în condițiile cenzurii stăpânirii austriace. Menționăm pentru o înțelegere mai bună a paginilor ziarului că în evoluția acestuia au existat trei etape: 1) faza austriacă, editor și redactor responsabil fiind octogenarul Dionisie Bejan; 2) după intrarea trupelor române în Cernăuți ca director al lui apare Sextil Pușcariu; 3) apoi ziarul devine proprietatea formațunii politice conduse de Ion Nistor, adversar al lui Iancu Flondor. Încă în fazele 1 și 2, Iancu Flondor este prezentat într-o lumină justă, în faza 3 el este supus unor atacuri cu totul nedrepte.

În nr. 2/25 octombrie 1918 găsim o informație, în care se relatează că reprezentanții partidelor politice, întrunite la Cernăuți, au hotărât să convoace aici, ia 27 octombrie, la orele 15, în Palatul Național, o întrunire a reprezentanților poporului, care se va declara Adunare Constituantă, proclamând dreptul suveran al românilor bucovineni de a-și croi soarta și va alege un Consiliu Național, un organ reprezentativ al românilor din Bucovina. Se cere unirea.

La 27 octombrie (14, după stilul vechi) a avut loc ședința care a reprezentat un eveniment istoric major. Nr. 3 din 29 octombrie al ziarului cuprinde relatarea despre adunarea reprezentanților poporului, care s-a declarat Adunare Constituantă a provinciei românești Bucovina. S-au ales și cei 50 de membri ai Consiliului Național, președinte al Adunării fiind proclamat Iancu Flondor. Moțiunea Adunării prevedea unirea tuturor românilor într-un stat independent, fiind votată în urale nesfârșite și cu strigăte de „Trăiască România Mare!” Adunarea Constituantă a intonat imnul „Deșteaptă-te române!”

Emoționant a fost momentul, când octogenarul preot Dionisie Bejan, președintele Societății pentru cultură a rostit biblicile cuvinte: „Acum slobozește, Doamne, pe robul tău, căci îmi văzură ochii măntuirea neamului”. „Glasul Bucovinei” comentă: „Ochii tuturor erau scăldați în lacrimi, dar după 4 ani de jale erau întâile lacrimi de bucurie”. În timp ce se constituia Consiliul Național, pornind imediat la lucru cu avântul cerut de momentul istoric, o mulțime de peste 1000 de bărbați și femei străbătea străzile capitalei Bucovinei, cântând cântece naționale românești. La palatul guvernatorului și înaintea primăriei cernăuțene, mulțimea din ce în ce mai numeroasă a manifestat pentru unirea tuturor românilor. Momentul culminant a fost atunci, când la primărie a fost arborat drapelul tricolor. Manifestanții au arborat apoi tricolorul și pe Palatul Național, unde își ținea ședința Consiliul Național.

Trebuie subliniat faptul că lucrările Adunării Constituante s-au desfășurat în condiții de ilegalitate, în Bucovina existând încă administrația austriacă cu poliție, jandarmerie și armată. La Cernăuți se aflau încă în serviciu și guvernatorul austriac, contele Etzdorf, precum și sinistrul general Fischer, cel care a terorizat și a trimis la moarte prin spânzurătoare mulți patrioți bucovineni.

„Glasul Bucovinei” (3/1918 din 29 oct.) scoate în evidență foarte just importanța istorică a zilei de 27 octombrie. „Data de 27 octombrie o vor învăța copiii și nepoții noștri în școli. Glasul profesorilor lor de istorie se va înduioșa, istorisindu-le de ziua Sf. Paraschiva a anului 1918, în al cincilea an al cumplitului război mondial, când românii din Bucovina, căță au mai rămas în acest colț de țară după secerișul morții și prigonirea foștilor stăpânitori și-au trimis reprezentanții lor la Palatul Național din Cernăuți, ca să împlinească dorința vremii”. E regretabil că această previziune nu s-a realizat decât parțial, deoarece, nejustificat, s-a ajuns la scoaterea în evidență a zilei de 28 noiembrie în dauna zilei de 27 octombrie 1918.

În articolul „Soarta Bucovinei” s-a pus o problemă foarte acută, consemnându-se faptul că zeci de mii de ucraineni, care trăiau în 1918 în Bucovina erau născuți în Galicia, nu în Bucovina. Un recensământ în acest sens ar fi fost foarte util.

De fapt, istorici de-a noștri, ca Ion I. Nistor și Teodor Bălan, au scos în evidență faptul că popoarele vecine român și ucrainean nu au avut conflicte și au trăit în pace și prietenie. O problemă ucraineană în Bucovina a fost creată de administrația habsburgică din motive proprii, egoiste.

În urma hotărârilor Adunării Constituante, Iancu Flondor cere guvernatorului Etzdorf predarea puterii conducerilor români. Acesta refuză, în acest timp unitățile ucrainene din armata austriacă se întorc acasă, cele românești însă mai sunt încă reținute pe front. Izbuincesc tulburări la Cernăuți, iar Consiliul Național român nedispuñând de forțe armate, nu putea controla situația. La 3 noiembrie 1918, o săptămână, deci, după istoricele hotărâri românești de la 27 octombrie, o adunare ucraineană votează unirea Bucovinei cu Ucraina. La 6 octombrie guvernatorul austriac predă puterea ucrainenilor și unui român, Aurel Onciu, care nu fusese autorizat de nimeni să vorbească în numele românilor bucovineni. Dr. A. Lorbeer ne informează: „La 6 noiembrie 1918 pe la amiază, au apărut la palatul guvernului reprezentanții ucrainenilor însuși de o ceată de oameni înarmați și, cedând forței, contele Etzdorf s-a retras, predând puterea țării în mâinile ucrainenilor. Interregnul ucrainean nu a durat decât patru zile”. Dată fiind situația, Iancu Flondor cere intervenția armatei române. La 9 noiembrie avioanele românești răspândesc un manifest, în care se vorbea: „Răspunzând la chemarea Comitetului Național Bucovinean, Armata Română din înaltul ordin al M.S. Regelui Ferdinand a pășit pe pământul Marelui Voievod Ștefan...” La 10 noiembrie Consiliul Național preia conducerea Bucovinei fără nici o opozitie, formațiunile ucrainene retrăgându-se. Consiliul Național se instalează în palatul guvernului, aşa că la sosirea trupelor române în Cernăuți se afla deja o administrație românească bucovineană.. În „Glasul Bucovinei” (nr. 6 din 8 noiembrie) reținem câteva titluri: „Bine ați Venit! (A intrat Armata Română în Bucovina!)”; „Trăiască Armata Română!”; „Trăiască România Mare!”; „Trăiască Regele și Dinastia!”; „România Mare e pe cale de a se înfăptui”; „Se anunță că trupele române au ocupat Vatra Dornei, Rădăuți și Suceava, unde comandantul trupelor, maiorul Anton Ionescu, a dat o proclamație cu dorința: Granița între români să nu mai fie!”.

În articolul „11 Noiembrie” (nr. 7 din 12 noiembrie), ziua intrării în Cernăuți a trupelor române de sub comanda generalului Iacob Zadik, se accentuează faptul că 11 Noiembrie e urmarea logică a zilei de 27 Octombrie. Ziarul remarcă: „Din 11 Noiembrie înceace nu mai suntem despărțiti de restul lumii. Căci, din moment ce granițele României ne-au cuprins, suntem iarăși în Europa”. La 11 noiembrie primirea trupelor române a fost entuziasmată. Generalul Iacob Zadik și Tancu Flondor s-au îmbrățișat cu toată căldura. În același număr al ziarului se publică și poezia poetului bucovinean Constantin Berariu „Salut Armatei Române”, și articolele „Intrarea Armatei Române în Bucovina” și „Șase zile de guvern ucrainean”.

După instalarea armatei române în Bucovina, autoritățile române bucovinene își pot desfășura activitatea în condiții optime. La a doua ședință a Consiliului Național (13 noiembrie 1918) Laurentie Tomoioagă a opinat pentru un schimb de populație între slavii din Bucovina și românii transnistreni. Iar

Alecu Procopovici, viitor profesor la Universitatea din Cernăuți, a cerut să fie cât mai curând nu numai o singură națiune, ci și o singură țară. Ziarul își mai exprimă convingerea că, în ciuda tuturor uneltirilor, va lua ființă o Românie Mare. La 13 noiembrie se reîntorc la Cernăuți Ion Nistor, George Tofan și ceilalți refugiați, iar Consiliul Național cooperează la 25 noiembrie și reprezentanții ai acestui grup, în frunte cu Ion Nistor. La sfatul acestui grup de foști refugiați în România se hotărăște convocarea, la 28 noiembrie 1918, a Congresului General al Bucovinei. Încă înainte de această dată, studenții de la Universitatea din Cernăuți trimiteau telegramme Regelui Ferdinand, Reginei Maria și Ministerului Cultelor și învățământului din București, încă înainte de 28 noiembrie apăruseră manifestări concrete ale reunirii Bucovinei cu singura și adevarata ei Patrie-mamă.

Această unire a avut un preludiu (11 octombrie hotărârea de a înființa „Glasul Bucovinei”, care a devenit pentru anul 1918 martorul scris autentic al unirii) și trei momente decisive: 1) 27 octombrie, piatra fundamentală a actului istoric al unirii, sau mai bine zis al reunirii; 2) 11 noiembrie, care este urmarea evidentă a lui 27 octombrie și 3) Actul de la 28 noiembrie, act pe care îl considerăm drept o serbare în libertate a unirii.

Actul de la 27 octombrie a fost un act patriotic săvârșit în condițiile prezenței unei stăpâniri străine, pe care Constituanta a contestat-o, pe când Congresul de la 28 noiembrie n-a făcut altceva, decât să repete și să confirme în condiții de fast și de perfectă siguranță ceea ce se hotărâse în condiții riscante la 27 octombrie. Fără să nesocotim, deci, data de 28 noiembrie, trebuie, din mai multe motive chiar, să considerăm cu toată energia că data reunirii Bucovinei cu Patria-mamă este măreța zi de 27 octombrie 1918. În anul 1943 au avut loc la Cernăuți mari manifestări prilejuite de aniversarea a 25-a a reunirii Bucovinei cu România. Manifestările au avut loc la 27 octombrie, considerându-se că aceasta este ziua Unirii. Pentru această dată au optat cunoscători ca Alecu Procopovici, Radu Sbiera, Constantin Loghin, Grigore Nandriș, dr. Octavian Lupu etc., unii dintre ei fiind și martori și actori ai evenimentelor din octombrie și noiembrie 1918, vorbind și scriind, deci, în perfectă cunoștință de cauza.

Tratatul de pace, încheiat la Saint-Germain în 1919, a sanctionat pe plan internațional reunirea Bucovinei cu România.

Bibliografie:

1. Ziarul „Glasul Bucovinei” din octombrie-noiembrie 1918.
2. Constantin Loghin, *Unirea Bucovinei (Recapitulări)*, în „Revista Bucovinei”, 11/1943, Cernăuți.
3. Maximilian Hacman. *Amintiri din zilele unirii: 11 octombrie 1918*, în „Revista Bucovinei”, 11/1943, Cernăuți.
4. Radu Sbiera, *Un sfert de veac de la unire*, în ziarul „Bucovina”, nr. 724/1943, Cernăuți.
5. „Bucovina”, *Revista lunară de drept, sociologie și criminologie*, 1/1927. (Aici se aînă informațiile lui A. Lorbaer, avocat în Cernăuți, fost procurator de finanțe).
6. Mircea Mușat, Ion Ardcleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București. 1983.

Unirea Bucovinei cu România și recunoașterea ei internațională

Tratatul de pace de la Saint-Germain en Laye
- 10 septembrie 1919

Ion AGRIGOROAIEI, Gheorghe CALCAN

Unirea Bucovinei cu România din noiembrie 1918¹ a fost recunoscută pe plan internațional prin semnarea tratatului de pace cu Austria, la Saint-Germain en Laye în 10 septembrie 1919. Acest tratat face parte din sistemul de tratate al Conferinței de pace de la Paris din 1919-1920, care a fixat noua situație politică a continentului după primul război mondial. El are o importanță deosebită pentru România.

Clauzele asupra minorităților, tranzitul și comerțul au antrenat în tratativele preliminare însenmante discuții contradictorii. Deoarece aceste clauze care atingeau suveranitatea statului nu au fost modificate, delegația română va părăsi Conferința Păcii și nu va semna tratatul cu Austria, decât la o dată ulterioară semnării lui oficiale și după ce respectivele clauze au cunoscut rectificări.

În paginile ce urmează ne propunem să urmărim câteva aspecte ale activității delegației române la Paris ca și a guvernului de la București, paralel cu evoluția discuțiilor privitoare la tratatul de pace cu Austria.

Discuțiile pentru definitivarea tratatului de pace cu Austria au început la jumătatea lunii aprilie 1919, când lucrările asupra tratatului cu Germania erau aproape terminate². Consiliul suprem dorea o accelerare a ritmului de desfășurare a lucrărilor tratatului. El a hotărât ca, după remiterea condițiilor de pace Germaniei la 7 mai, delegația austriacă să poată fi convocată la 12 mai, pentru a

---

¹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Humanitas, București, 1991, p. 354-404.

² Eliza Campus, *Recunoașterea pe plan internațional a desăvârșirii unității statale a României. „Studii”*, tom XXI, nr. 6, p. 1170.

examina condițiile de pace. În acest sens, o telegramă a fost trimisă Austriei la 1 mai³. În luna mai s-au discutat la Conferință clauzele militare, navale, aeronautice⁴ și s-au aprobat articole privitoare la prizonierii de război și la morminte (13 articole) aparținând acestor din urmă prevederi, care erau identice celor din tratatul cu Germania⁵.

În Consiliul celor patru, Wilson, președintele SUA, a propus la 10 mai ca statele ce au primit teritorii din Austro-Ungaria să suporte o cotă din datoria publică a fostei monarhii. Era scutită Polonia, care a cunoscut operațiuni militare pe trei fronturi. Consiliul a aprobat propunerea făcută⁶. David Loyd George, primul ministru al Angliei, împărtășea întru totul ideea lui Wilson și opinia că această cotă parte să fie calculată „în cota parte cu teritoriile primite”⁷ de fiecare stat.

În reuniunea ministrilor Afacerilor Externe din 14 mai, s-a aprobat partea ce urma să fie acordată României din Bucovina⁸. Precizăm că prin tratatul de alianță din 1916, România nu primea această provincie în întregime⁹. Ulterior s-a revenit, și Bucovina în hotarele ei istorice a fost recunoscută României.

Lucrările pentru redactarea tratatului cu Austria se desfășurau în condițiile în care ia aceste dezbateri statele interesate, inclusiv România, nu puteau participa¹⁰. Ele nici nu erau, măcar, consultate¹¹.

---

³ L. Aldrovandi Marescotti, *Guerre diplomatique, 1914-1919*, Gallimard, Paris, p. 214-215.

⁴ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1170.

⁵ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 294.

⁶ Ibidem, p. 232.

⁷ Eliza Capmus *op. cit.*, p. 1171.

⁸ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 251.

⁹ Maurice Baumont, *Lafaillite de la paix, I, 1918-1935*, Paris, 1960, p. 124.

¹⁰ Emilian Bold, *De al Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura „Junimea”, Iași, 1976, p. 6.

¹¹ C. Botoran, I. Calateteanu, E. Campus, V. Moisuc. *România fi Conferința de pace de la Paris (1918-1920), Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983. p. 342.

Acest tratament nu putea duce decât la nemulțumirea delegației române. Ion I. C. Brătianu, prim ministru al țării și șef al delegației, nemulțumit de faptul că în redactarea tratatului cu Germania nu a fost consultat, s-a hotărât să nu accepte această situație și în cazul tratatelor cu celelalte state, mai ales că în aceste tratate interesele României erau de o importanță vitală.

În acest sens, șeful delegației române a avut la 14 mai o convorbire cu ministrul de externe francez, Stephan Pichon: „Am conchis - spunea Brătianu - că, dacă nu vom fi altfel tratați, în condițiile de pace cu ceilalți inamici... eu îi declar că nu vom semna tratatul”¹². Totodată, premierul român informa, că guvernul de la București a întreprins un demers comun împreună cu ceilalți aliați, „cu interes limitate”, pentru a cere ca, condițiile tratatelor cu Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia „să nu fie stabilite cu neparticiparea noastră”¹³.

Au trecut opt zile de la nota remisă și nu s-a primit din partea conferinței nici un răspuns. Pe de altă parte, lucrările pentru tratatul cu Austria înaintau rapid. Astfel, s-a hotărât trimitera unei a doua note al cărei final sublinia: „Nefiind consultate asupra clauzelor interesante în tratat și necunoscându-le nu vedem nevoie ca delegații noștri să asiste la remiterea tratatului de pace delegației austriece”¹⁴.

Dar această inițiativă a eșuat. Nota nu a mai fost înaintată. Atunci când totul era pregătit pentru semnarea acestei note, delegații polonezi, greci, cehoslovaci și sărbi temându-se de iritarea marilor puteri, și-au abandonat hotărârea inițială și au refuzat să semneze nota. Acest refuz a reprezentat o mare carență, ce va avea urmări serioase asupra activității ulterioare a micilor state la Conferință. O unitate a lor le-ar fi sporit puterea revendicărilor. Ele ar fi putut constitui un bloc ale cărui interese nu ar fi fost neglijate cu ușurință atât de mare.

---

¹² Gheorghe T. Brătianu, *Acțiunea politică fi militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu*, Ediția a II-a, Cartea Românească. București, 1940, p. 74.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, p. 76.

Cu toate acestea, șeful delegației române nu s-a resemnat, hotărându-se să acționeze cum va putea mai bine, pentru a apăra și susține drepturile și interesele țării sale. Atitudinea sa poate fi socotită drept un început al cristalizării politiciei sale de rezistență.

Nemulțumirea și protestele statelor mici ajungeau de regulă la cunoștița celor mari, dar aceasta nu însemna și rezolvarea justelor lor cereri. Iar atunci când se producea o rectificare în conduită celor mari, aceasta era foarte departe de interesele micilor state, lată spre exemplu, opinia lui Wilson în Consiliul celor patru, la 22 mai, în privința statelor interesate la redactarea tratatului cu Austria: „Cred, spunea președintele, că trebuie să avem ocazia să cunoaștem punctul de vedere al reprezentanților statelor care făceau înainte parte din Imperiul Austro-Ungar, înainte ca textul tratatelor cu Austria să fie aprobat”¹⁵.

Era vorba, deci, de o convocare formală a delegațiilor pentru a-și expune punctul de vedere și nicidecum de o participare efectivă la redactarea textului tratatului, căci, singure marile puteri aveau latitudinea de a fixa definitiv clauzele tratatului.

În tot acest răstimp, anumite comisii „au inclus în textul tratatului ideea de a proteja minoritățile”¹⁶. Încă din noiembrie 1918, Take Ionescu informa guvernul că „dacă cauza națională română a fost acceptată și de America, este grătie certitudinii că, problema evreilor s-ar fi rezolvat cu justețe”; diplomatul român avertiza că „orice agitație antisemita ne-ar fi fatală”¹⁷. Faptul a fost sesizat și de presa ploieșteană ce arată că „prin pretensa ocrotire, Conferința are în realitate ca scop să rezolve chestiunea evreiască din România Mare”¹⁸.

În „Monitorul oficial” nr. 223 din 30 decembrie 1918 a fost publicat decretul-lege relativ la acordarea drepturilor cetățenești

---

¹⁵ L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 290.

¹⁶ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1170

¹⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *Raporturile româno-engleze, 1919-1940*, Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Iași, 1979, în manuscris, p. 42.

¹⁸ D. Dumitrescu, *Articolul 5 sau drepturile minorităților confesionale*, „Îndreptarea Prahovei”, 4 august 1919.

tuturor locuitorilor, indiferent de naționalitate, (completate cu alte măsuri similare, precum decretul-lege din 22 mai 1919). În raportul la proiectul de decret se sublinia, chiar de la început: „Înând seama de spiritul de dreptate de care a fost întotdeauna însuflăt poporul român și față de marile prefaceri ale timpului, credem că se impune, ca o nevoie imperioasă, ca toți locuitorii Regatului, care nu aparțin altor state, să se bucure de o completă și egală folosință a drepturilor cetățenești”. Constituția din 1923 va consfințî această realitate.

La Conferință, inițiativa în problema minorităților a avut-o Anglia. La sfârșitul lunii aprilie, David Loyd George, scria despre un memoriu ce a fost întocmit de secțiunea economică a delegației britanice la Conferință, în care se preciza „că un anumit fel de garanție să fie impusă noilor state, cu privire la interesele populației trecute sub stăpânirea lor”¹⁹. Se preciza faptul că interesul imediat în această privință îl constituie cazul Poloniei²⁰. La rândul său, președintele american atrăgea atenția în Consiliul Suprem la 1 mai 1919 asupra „nenorocitei situații în care se găseau evreii” în unele state și asupra „trebuieței de a garanta în mod special drepturile evreilor din România și Polonia. Ar mai trebui - preciza președintele american - să se înscrie o dispoziție în acest scop și în tratatele cu aceste state”²¹.

La 10 mai a fost publicat memoriul comitetului delegației evreiești pe lângă Conferință asupra drepturilor minorităților²². Memoriul conținea un proiect de tratat pentru ocrotirea minorităților. Acesta urma să fie semnat de toate statele noi și de câteva din cele vechi. În expunerea de motive care însoțea proiectul, se vorbea de lipsa de rezultate a primei încercări de ocrotire internațională a evreilor, „tratatul de la Berlin”, și de situația evreilor din România.

---

¹⁹ Ibidem.

²⁰ C. Botoran ș.a., *op. cit.*, p. 345.

²¹ Radu Meitani, *Istoria politică a raporturilor dintre state de la 1856 la 1930*, București, 1943, p. 262.

²² Ibidem.

Între timp Wilson a hotărât, împreună cu Clemenceau, primul ministru al Franței și președintele Conferinței de Pace și Loyd George, formarea unei comisii internaționale, care să studieze obligațiile ce vor fi impuse statelor noi, inclusiv cele referitoare la ocrotirea minorităților²³.

Pentru că România nu făcea parte din categoria noilor state, comisia a cerut prin intermediul lui Berthelot, autorizația formală de a-și extinde lucrările și asupra României și Greciei. Cererea a fost aprobată²⁴. La 21 mai, comisia a început examinarea problemelor pentru ocrotirea minorităților în România²⁵. Cu toate acestea, comisia a acceptat încă din 13 mai, următorul text propus de delegația americană: „România primește și convine să încorporeze într-un tratat încheiat cu principalele puteri aliate și asociate, dispozițiile care ar fi socratice folositoare de zisele puteri pentru a apăra interesele locuitorilor României, care se deosebesc de majoritatea populației prin rasă, prin limbă sau religie”. Acest text urma să fie introdus mai întâi în tratatele de pace cu Austria și Ungaria. Consiliul Suprem a aprobat această procedură²⁶.

Poziția României în problema ocrotirii minorităților a fost expusă la 27 mai, printr-o scrisoare adresată lui Philippe Berthelot, ca răspuns la scrisoarea acestuia adresată delegației române la 23 mai²⁷. În scrisoare se arăta că România este gata a primi pentru protecția minorităților orice dispoziție pe care ar adopta-o toate statele din Societatea Națiunilor, dar că „România nu ar putea în nici un caz să primească, amestecul guvernelor străine în aplicare legilor sale lăuntrice”²⁸.

---

²³ Ibidem, p. 263.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, p. 264.

²⁶ Ibidem, p. 263.

²⁷ Boris Ranghet, *Relațiile româno-americane în perioada primului război mondial, 1916-1920*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 193; C. Botoran, *op. cit.*, p. 349.

²⁸ Mircea Djuvara, *Trebue oare să semnăm tratatul cu Austria?*, București, 1919, p. 17.

Înainte cu o zi de această precizare, în notificarea pe care o făcea locuitorului său la Bucureşti, Brătianu arăta că este vorba în fond de problema evreiască ce se ascundea sub protecția minorităților. „Voi răspunde - arăta diplomatul român - că hotărâtă a acorda egalitate absolută și largi libertăți politice minorităților și să se asigure autonomia administrațiilor locale, România nu va permite sub nici un motiv, un amestec în drepturile și treburile sale”²⁹.

De altfel, trebuie arătat că interesul pe care marile puteri îl etalau pentru aşa-zisa ocrotire a minorităților este determinat de dorința lor de a-și exercita controlul asupra industriei românești a petrolului³⁰ între cele două probleme există o strânsă legătură „ele punându-se în același timp, condiționându-se și având drept scop... limitarea suveranității de stat a României”³¹. Nimic nu se putea cere marilor puteri, nici o concesie nu era făcută României dacă ea nu dădea suficiente garanții în privința satisfacerii intereselor trusturilor străine în industria românească a petrolului³².

Lucrările de redactare a tratatului cu Austria au întârziat, neputându-se respecta hotărârea inițială a Comitetului Suprem. Astfel, abia la 29 mai a fost convocată a șaptea ședință plenară a Conferinței, ce avea drept scop examinarea clauzelor tratatului de către puterile aliate și asociate, înainte ca acestea să fie înmânate delegației austriice.

Cu jumătate de oră înainte de începerea ședinței, Ion I. C. Brătianu s-a adresat delegațiilor greacă, cehă, poloneză, iugoslavă pentru a face împreună front comun în susținerea intereselor lor și a cere Conferinței un timp de 48 de ore pentru a studia mai bine clauzele tratatului³³. Delegații respectivi nu s-au arătat suficient de curajoși în susținerea propriilor lor interese, afirmând că nu este momentul cel mai potrivit pentru acest lucru.

²⁹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 80.

³⁰ Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 193; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 79.

³¹ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 10.

³² Vezi Gh. Buzatu, *Problema petrolului românesc la Conferința Păcii de la Paris din anul 1919*, „Almanahul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, VII, 1970, p. 225-242.

³³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 76-78.

Delegații cehi și polonezi mărturiseau Iară nici un pic de retință că „țările lor atârnând în întregime de marile puteri, nu era momentul de a le indispune”. O declarație asemănătoare o făcea și delegatul Greciei³⁴.

Brătianu a căutat să convingă pe colegii săi de necesitatea acestui drept. Cu această ocazie, el a subliniat că însăși problemele de frontieră erau mai puțin importante decât admiterea prezentării unui tratat în numele lor, fără să-l cunoască³⁵. „A nu rezolva acest lucru și a nu cere acest termen pentru a studia clauzele tratatului, ceea ce constituie și un drept al nostru al tuturor, iar nicidcum o plângere - arăta Brătianu - ar fi să abdicăm de la suveranitatea noastră de stat independent”³⁶. Până la urmă s-a hotărât ca în numele tuturor să se prezinte o cerere verbală pentru acordarea unui timp de 48 de ore, necesar studierii clauzelor tratatului - Cererea a rămas să fie prezentată de Brătianu, căci ceilalți delegați „unul după altul... s-au recuzat lăsându-mi mie sarcina acestui demers”³⁷.

Ședința s-a deschis la ora 15³⁸. Ea a fost condusă de președintele Conferinței Georges Clemenceau. Ședința a durat 25 de minute și s-a redus la un simplu dialog între Clemenceau și Brătianu.

Președintele a anunțat că formula proiectului de tratat care va fi prezentată „nu este cu totul exactă” căci, din ea lipsesc clauzele militare, ale reparațiilor și cele politice cu privire la Italia. El mai preciza răspunzând lui Brătianu, că se va proceda la fel ca și la tratatul cu Germania și anume „se va da citire unui text care este cred în realitate foarte vecin cu textul Tratatului”³⁹. Brătianu a cerut permisiunea de a lua cuvântul și în numele guvernelor Greciei, Poloniei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Cehoslovaciei și României, cerând Conferinței amânarea cu 48 de ore a remiterii condițiilor de pace Austriei.

---

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Vezi stenograma ședinței, *op. cit.*, p. 44-46.

³⁹ Ibidem.

Președintele a fost de acord cu cererea formulată, mărturisind: „Găsesc cererea domnului Brătianu în totul formulată”⁴⁰. Răspunzând mulțumirilor adresate de Brătianu, Clemenceau mai declara că, ceea ce a făcut nu reprezintă decât „o simplă chestiune de dreptate”⁴¹.

A rămas hotărât ca delegații țărilor aliate și asociate să primească textul exact al tratatului pentru a-l putea examina. Ședința de discutare a clauzelor tratatului a fost amânată pentru data de 31 mai, ora 15⁴².

Proiectul de tratat adus spre examinare la 29 mai, cuprindea în articolul 59, recunoașterea unirii Bucovinei cu România⁴³. El nu conținea în acel moment clauzele privitoare la minorități, comerț și tranzit⁴⁴.

La 30 mai orele 18, delegația română a intrat în posesia textului clauzelor ce urmau să fie înmânate Austriei⁴⁵. În text figurau de această dată clauzele referitoare la protecția minorităților și comerțului⁴⁶. Inserarea acestor clauze în proiectul de tratat a nemulțumit profund delegația română. Era vorba în fond de faptul că marile puteri încercau prin respectivele clauze să lezeze atribuțiile suveranității statale. Ion I. C. Brătianu a hotărât să facă totul pentru a înlătura aceste clauze din proiectul tratatului.

Chiar în aceeași zi, într-o discuție particulară pe care a avut-o cu ministrul de Externe francez, Brătianu i-a declarat acestuia cu fermitate că, dacă aceste clauze se vor menține, el va refuza să semneze tratatul⁴⁷.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Mircea Mușat, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, „Anale de istorie”, an XXII, nr. 2, 1976, p. 65.

⁴⁴ Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 192-193; Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 45.

⁴⁵ Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 192-193.

⁴⁶ Ion Rusu Abrudeanu, *România și războiul mondial. Contribuționi la studiul istoriei războiului nostru*. București, 1929. p. 349-353.

⁴⁷ Radu Meitani, *op. cit.*, p. 265.

La dispoziția premierului român rămâneau mai puțin de 24 de ore pentru a studia toate clauzele proiectului și pentru a face în scris sugestiile pentru rectificarea anumitor pasaje. În același timp, el avea de pregătit argumentația pentru susținerea propunerilor sale, a drepturilor și intereselor României.

Cea de-a opta ședință plenară a Conferinței din 31 mai s-a desfășurat sub semnul protestelor pentru neacceptarea clauzelor privitoare la minorități. Ședința s-a desfășurat într-o atmosferă încordată, mai ales că era ușor de bănuit că „Brătianu risca o observație în legătură cu clauzele de protecție a minorităților”⁴⁸.

Imediat ce Clemenceau a anunțat ordinea de zi⁴⁹, Brătianu a cerut cuvântul și a făcut propuneri pentru schimbarea articolului 60⁵⁰, referitor la minorități și tranzit⁵¹. Șeful delegației române a arătat că nu poate primi în numele guvernului român să accepte obligații care nu ar fi însușite de toate statele membre ale Ligii Națiunilor, pentru că, aceasta ar limita drepturile României de stat suveran, pentru că, „drepturile sunt aceleași pentru toate statele”⁵². Brătianu a propus ca în locul textului ce leza suveranitatea statului să fie introdusă următoarea formulare: „România acordă tuturor minorităților de limbă, neam și

---

⁴⁸ L. Androvani Marescotti, *op. cit.*, p. 341; C. Botoran ș.a., *op. cit.*, p. 350.

⁴⁹ Vezi stenograma ședinței, Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 47-63.

⁵⁰ Iată stenograma articolului 60: „România primește inserarea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate, a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru ocrotirea în România a intereselor locuitorilor care se deosebesc de majoritatea populației prin rasă, limbă sau religie. România primește de asemenea inserțiunea într-un tratat cu principalele puteri aliate și asociate, a dispozițiilor pe care aceste puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti libertatea tranzitului și un regim echitabil pentru comerțul celorlalte națiuni” (Const. Kiriteșcu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, 1916-1919. Ediția a II-a. vol. 3. București, p. 515-516).

⁵¹ Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 65.

⁵² Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 50. Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 414-426.

credință, care locuiesc înlăuntrul noilor sale hotare, drepturi egale cu acelea care aparțin celorlalți cetățeni români”⁵³.

Președintele Conferinței, căutând să răspundă profundelor nemulțumiri ale delegatului român, arăta că, după părerea sa, nu „ar fi umilitor pentru România de a primi sfaturi amicale date de unele state care se numesc Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Italia, Franța”⁵⁴. Poziția lui Brătianu a fost fermă, arătând că nu poate fi vorba de niște sfaturi prietenești, aşa cum le numea Clemenceau, ci de niște obligații precise înscrise în tratat. În această situație, în numele țării sale, Brătianu a declarat în mod solemn că nu poate primi aceste principii⁵⁵.

Președintele Wilson a îndemnat, în intervenția sa, ca statele respective să primească clauzele pentru protecția minorităților, încrât, opina el, aceasta nu ar atinge vechea suveranitate a statelor în cauză și este necesar, spunea președintele, „să lucrăm împreună și această tovărăsie nu poate să se rezeme decât pe o înțelegere comună”⁵⁶.

După mai bine de două ore de încordare⁵⁷ ședința se încheie, anunțându-se o nouă examinare a clauzelor ce au făcut obiectul

⁵³ Ibidem, p. 51.

⁵⁴ Ibidem, p. 53.

⁵⁵ Ibidem, p. 54.

⁵⁶ Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 194.

⁵⁷ Iată cum descrie un martor ocular desfășurarea acestei ședințe: „Ora 15.

La Quai d'Orsay, în salonul Oglinzilor, reuniune plenară și secretă, (mai mult de 150 de persoane asistă) cu micile puteri aliate, pentru «a discuta» condițiile păcii care vor fi remise luni, Austriei [...] Clemenceau este extrem de nervos. Brătianu riscă o observație în legătură cu clauzele de protecție a minorităților, ce priveau în mod egal și România. Lloyd George, cu un aer nemulțumit murmura câteva cuvinte la urechea lui Clemenceau: «Acesi de trei ori prostănc, care se agită atâtă aici, nu tăcea atâtă zel în timpul războiului». Brătianu insistă și se plângă ele faptul că s-au impus obligații referitoare la minorități în Serbia și România, pe când în Italia nu. Lloyd George a zis cu voce scăzută: «E pentru că evreii sunt persecuati în România și nu în Italia». Clemenceau răspunde lui Brătianu în manieră dură și negativă. Paderewski, Kramarz, Trambitch iau cuvântul în continuare. Wilson se

discuțiilor acestei întâlniri⁵⁸. Această a opta plenară a avut o mare rezonanță în perioadă, trecând ca un moment important în istoria Conferinței de Pace din anii 1919-1920. Presa a calificat atitudinea statelor mici drept o veritabilă „revoluție”⁵⁹. Participanții la Conferință au mărturisit că această ședință a fost, de altfel, unul din rarele cazuri unde o problemă determinată a fost discutată în ședința plenară⁶⁰. De obicei, marile puteri aveau grijă ca micile state să nu aibă posibilitatea de a-și exprima și impune punctele de vedere, punându-le în fața faptului împlinit, aşa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în cazul tratatului cu Germania.

Pentru România, acest moment are o importanță deosebită. Prin glasul autorizat al lui Brătianu, s-a expus acolo poziția românească asupra dreptului fiecărui stat, indiferent de mărimea lui, de a-și stabili în mod independent politica sa internă și externă. Într-o scrisoare pe care o trimitea la București, Brătianu arăta că rezistența pe care a întâlnit-o din partea marilor puteri în privința clauzelor minorităților, se datora „resentimentelor evreilor (ale unor cercuri financiare - n.n.) și apetiturilor trusturilor care hotărăsc în spatele lui Wilson”⁶¹.

Attitudinea lui Brătianu în timpul reuniunii a fost corectă. El apără o cauză justă. Argumentația și curajul său au fost apreciate de majoritatea covârșitoare a participanților. La sfârșitul reuniunii el a primit felicitări chiar din partea unor delegați ai marilor puteri. „Am primit felicitări - arăta Brătianu - nu numai de la reprezentanții statelor mici, care în ședință avuseseră slăbiciunea să nu se asocieze cu noi, deși reprezentam cauza tuturor, dar chiar a canadienilor și a

---

ridică și cu elocvență sa politică, profesorală și presbiteriană-dogmatică și în totalitate lipsit de sensibilitate, s-a forțat ca să apară drept el sugerează și insinuează micilor puteri să accepte ce au decis cei mari. După ce Wilson a terminat, Clemenceau se ridică și spune: «Mai simt și alte observații? Si iară să mai aștepte un moment..., ședința se ridică!» (L. Aldrovandi Marescotti, *op. cit.*, p. 341).

⁵⁸ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 62-63.

⁵⁹ House. Charles Seymour, *Ce qui se passa reelemenl á Paris en 1918-1919*, Payot, Paris, 1923, p. 171-172.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 86-88.

australienilor și ce e mai mult, a unora din delegații Franței și ai Americii, care toți recunoșteau samavolnicia celor mari și dreptatea cauzei noastre...”⁶²

Semnarea unui tratat în care era cuprinsă obligativitatea pentru România de a recunoaște intervenția marilor puteri, în politica sa internă, era de natură să îngrijoreze pe primul delegat român, cu atât mai mult cu cât, așa cum observa un contemporan, marii noștri aliați de azi fac „un lucru pe care nu s-au gândit a-i face cu noi nici chiar germanii în 1918, prin impunerea păcii separate”⁶³.

Acceptarea articolului 60 presupunea în mod implicit semnarea unui alt tratat, care să fie primit în baza articolului de mai sus și în redactarea căruia România nu putea să aibă nici un cuvânt de spus⁶⁴. Pe de altă parte, o intervenție străină în problema ocrotirii minorităților era inutilă pentru că guvernul român garanta drepturile fundamentale tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și chiar mai mult, ea ar fi dăunătoare.

În acest caz, s-ar fi periclitat opera de înfrâptire națională, creându-se două categorii de cetăteni: unii devotați guvernului și alții, care ar fi căutat în permanență să facă apel la marile puteri⁶⁵ împotriva statului român⁶⁶. Presa vremii⁶⁷ a adoptat o poziție fermă față de această problemă.

Astfel presa prahoveana sublinia: „Este inadmisibil ca unii locuitori străini de majoritatea nației să fie proteguți și de altă autoritate externă, oricare ar fi, și oricum s-ar numi ea, pentru că pe temeiul unor fictiuni înălțate la rang de principiu, fără reciprocitate și brutal te trezești că străinul este mai avantajat decât naționalul tării. Aceasta nu se poate pentru că:

1. Se șirbește suveranitatea statului și se poate prevedea sfârșimarea;

---

⁶² Ibidem.

⁶³ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 11.

⁶⁴ Ibidem, p. 7.

⁶⁵ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 516.

⁶⁶ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 20.

⁶⁷ Vezi C. Botoran ș.a., *op. cit.*, p. 364-374.

2. Străinul din minorități are dreptul să plece «ibi ubi bene»⁶⁸.

La rândul său, ziarul ieșean „Opinia” aprecia aceste prevederi ca „ceva care nu corespunde drepturilor și demnitatei poporului român”⁶⁹, îndemnând guvernul la o politică de rezistență. Stăruințele și eforturile primului delegat român, în pofida faptului că ele vizau instaurarea unor raporturi de dreptate, s-au dovedit inutile în fața celor mari. Chiar în aceeași zi, în cadrul unei scurte întrevederi, s-a decis să nu se aducă nici o modificare în tratatul de pace cu Austria⁷⁰.

La 2 iunie a avut loc solemnitatea înmânării condițiilor de pace Austriei⁷¹. Prezentă, delegația română⁷², a observat cu stupefactie că textul era identic cu cel din 31 mai, fără a fi modificat aşa cum se hotărâse⁷³. Delegații români au găsit de cuviintă să nu protesteze în această ședință, în fața delegaților austrieci⁷⁴. Ei au făcut o notă în scris către secretarul Conferinței, în care au prezentat obiecțiile formulate la 31 mai⁷⁵.

A doua zi, într-o scrisoare adresată prin curier⁷⁶ lui Pherekyde, locuitorul său la conducerea guvernului, Brătianu nota cu tristețe: „Situația de aici s-a precipitat și s-a agravat foarte tare... de fapt în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decât pentru a-și vedea impuse condiții care îi jignesc independența

---

⁶⁸ Ion Agrigoroaei, Gheorghe Calcan, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de Pace de la Paris din anii 1919-1920, oglindită în presa din Ploiești*, „Anuar”-ul Societății de Științe Istorice din România, Filiala Prahova, I, 1989, Ploiești, p. 58-59.

⁶⁹ I. Agrigoroaei, G. Calcan, M. Strugariu, *Unirea din 1918 și presa vremii din orașul Iași*, „Cercetări istorice” (Serie nouă). Muzeul de Istorie al Moldovei, 1978-1979, p. 462.

⁷⁰ L. Androvani Marescoiti, *op. cit.*, p. 343.

⁷¹ Ibidem, p. 346. Vezi descrierea ședinței de remitere a condițiilor de pace Austriei.

⁷² Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1173; Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 369-370.

⁷³ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 1173.

⁷⁴ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 517.

⁷⁵ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1173.

⁷⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 55-56.

politică și compromis grav libertatea economică. Convingerea mea este - arăta mai departe diplomatul român - că în nici un fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i putea întinde granițele, nu-i putem jertfi neatârnarea”⁷⁷.

La 3 iunie, în Consiliul celor patru, se remarcă faptul că rezervele României și Serbiei făceau tratatul cu Austria vulnerabil⁷⁸ dar, nu s-a întreprins nimic pentru a produce o modificare în sensul celor revendicate de către delegația română. În aceeași zi, considerând că tratamentul ce este rezervat României în tratatul cu Austria se datorează chestiunii evreiești, Brătianu a remis președintelui Wilson un memoriu în care făcea un scurt istoric asupra problemei evreiești, arătând că aceasta nu mai constituie o problemă, întrucât evreii se bucurau de aceleași drepturi ca și cetățenii români⁷⁹. Celorlalți delegați le-au fost înmânate copii după acest memoriu.

La 5 iunie, Clemenceau a răspuns în numele Consiliului, la rezervele pe care le-a ridicat România în privința tratatului cu Austria, solicitându-i lui Brătianu să-și precizeze exact poziția: nu semnează sau semnează și nu respectă tratatul cu Austria? Brătianu a arătat, două zile mai târziu, că nu poate da un răspuns precis întrucât aștepta hotărârea guvernului de la București⁸⁰.

La 6 iunie, Brătianu a trimis din nou o scrisoare lui Wilson, în care se reafirma punctul de vedere românesc și solicita sprijinul președintelui pentru a salva România „de la situația aşa de gravă în care s-ar găsi ca urmare a stipulațiilor actuale ale tratatului”⁸¹. Patru zile mai târziu, diplomatul era îngrijorat că președintele a primit scrisoarea și că „a examinat-o cu îngrijorare”⁸².

Brătianu era hotărât și-și mențină poziția, iar dacă va fi cazul, chiar să nu semneze tratatul cu Austria.

⁷⁷ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 86-88.

⁷⁸ Eliza Capmus, *op. cit.*, p. 1173.

⁷⁹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 89.

⁸⁰ Ibidem, p. 90.

⁸¹ Boris Ranghet, *op. cit.*, p. 195.

⁸² Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 94-95.

Aceasta s-a observat și în timpul discuției din 7 iunie pe care a avut-o cu Orlando, primul delegat al Italiei, însărcinat de Consiliul Suprem să-l convingă pe delegatul român să accepte hotărârile celor mari.

Poziția fermă a primului delegat al României dădea în vîleag neprincipalitatea celor mari, ce dictau condiții și doreau să-și impună controlul asupra statelor mici. Din acest motiv Brătianu a devenit din ce în ce mai incomod la Paris. Ostilitatea americanilor era în creștere, iar D. Lloyd George declara deschis: „aș vrea să văd aici (în locul lui I.I. C. Brătianu - n.n.) pe Take Ionescu sau un alt om care să se plaseze pe un punct de vedere occidental”⁸³.

După ce a semnat la 28 iunie tratatul de pace cu Germania, Brătianu a părăsit la 2 iulie Conferința Păcii, întorcându-se în țară. Înainte de a părăsi capitala franceză, Brătianu arăta motivul hotărârii sale în interviul acordat ziarului „Matin”: „... Plec pentru că sunt convins că România nu va putea accepta clauzele cu privire la minorități, care vor limita suveranitatea ei și care se vor introduce în tratatul cu Austria”⁸⁴.

Pe de altă parte, dispozițiile privitoare la comerț și tranzit interziceau dreptul României de a încheia tratate comerciale în funcție de dorințele și necesitățile ei, și interziceau dreptul de a pune taxe vamale pe anumite mărfuri ce urmau să tranziteze teritoriul său⁸⁵. Delegația română, într-un memoriu adresat Conferinței, și-a motivat decizia sa. În memoriu se spunea, printre altele, că „în proiectul de tratat cu Austria se jignesc în chipul cel mai grav, în mai multe privințe, drepturile și interesele României”⁸⁶.

Părăsirea Parisului de către Brătianu „a avut un larg ecou în cercurile politice internaționale și în presa europeană a vremii”⁸⁷.

---

⁸³ Eliza Campus., *op. cit.*, p. 1174.

⁸⁴ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 20; Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 103.

⁸⁵ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 525.

⁸⁶ Vezi Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 414-426; Mircea Mușat, *op. cit.*, p. 65; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*. Editura Științifică și Enciclopedică, București. 1983, p. 676.

⁸⁷ Gh.I. Florescu, *Opinia publică românească și dosarul Vaersailles-ului la ora răspunsurilor*, p. 10-11.

Presă engleză, americană, unele ziaruri franceze, criticau atitudinea României și cereau sancțiuni pentru ca exemplul ei să nu fie „contagios”⁸⁸. Unele ziaruri franceze au luat apărarea României arătând opiniei publice nesocotirea de către Conferință a drepturilor și intereselor românești,⁸⁹ subliniind că „sub pretextul că proteja minoritățile etnice și religioase, Antanta vrea să impună României un tratat a cărui aplicare i-ar stîrbi suveranitatea națională”⁹⁰.

În țară, gestul delegației române a stârnit o parte a opoziției pentru faptul că Brătianu ar „ridică împotriva noastră consensul marilor puteri”⁹¹. Pe de altă parte opinia publică se manifesta împotriva aliaților, considerând „că datorită lor interesele românești sunt neglijate la Conferință”⁹². În acest din urmă sens, ministrul Franței la București atragea atenția guvernului său că „întreaga opinie publică susține guvernul, protestând cu vehemență împotriva clauzelor ce implică tutela marilor puteri, asupra țărilor mici”⁹³.

Părăsirea Conferinței de către Brătianu poate fi interpretată drept un veritabil ultimatum dat Conferinței⁹⁴, un pas decisiv în demonstrarea faptului că, dacă nu vor fi modificate clauzele referitoare la minorități, semnătura sa va lipsi de pe tratatul de pace cu Austria. „Știrbirea suveranității naționale, nesocotirea revendicărilor noastre teritoriale și robia economică, iată în trei linii generale condițiile stipulate în hrisovul de pace pe care ni se propune să-l semnăm”, sintetiza presa ploieșteană situația delegației române la Paris⁹⁵.

---

⁸⁸ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 21.

⁸⁹ Gh.I. Florescu, *op. cit.*, p. 10-11.

⁹⁰ Ion Agrogoroaiei, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 59.

⁹¹ Gh.I. Florescu, *Sistemul tratatelor de pace de la Paris și realitățile politice românești, 1919-1920*, „Carpica”, nr. IX, 1977, p. 173.

⁹² Ibidem.

⁹³ Nicolae Fotino et I. Calafeteanu, *La consécration internationale de la grande union*, „Revue roumaine d'Historie”, Editura Academiei, nr. 4, p. 642.

⁹⁴ J.B. Duroselle, *Historie diplomatique de la 1919 r nos jours*, Daloz, 1974, p. 26.

⁹⁵ Adhoc, *Vrem dreptate, „Lanterna”*. 14 iulie 1919.

În perioada iulie-august, ia Paris și București s-au continuat eforturile în direcția satisfacerii revendicărilor formulate de statul român. Pentru politicienii români a fost totuși o perioadă de tatonări. La conferință, diferiți delegați se pronunțau pentru o amânare a analizei problemelor interesând România, până când la București se va forma un nou guvern. De asemenea, se reamintea delegației române că poziția lui Brătianu nu era împărtășită de toți politicienii români. „Am uitat un lucru esențial - declară secretarul general al Quai D'Orsay-ului ambasadorului României, că oameni eminenți ca dl. Take Ionescu s-au declarat să semneze acest tratat cu Austria ca și tratatul minorităților”⁹⁶.

Regele Ferdinand, în consultările sale cu diversi diplomați acreditați în capitala română, își exprimă nemulțumirea față de clauza minorităților care „este contrară drepturilor suverane ale României”. De altfel ea era inutilă, preciza monarhul, întrucât statul român garanta toate drepturile civile tuturor cetățenilor săi. Totuși, suveranul român arăta că la 7 august în fața însărcinatului cu afaceri al Marii Britanii, că în cele din urmă Consiliul de Coroană „s-ar pronunța pentru acceptarea cu modificări”⁹⁷ a tratatului cu Austria.

Pozitia lui Brătianu a rămas neschimbată; a celor mari de asemenea⁹⁸. Ambasadorul român în capitala Franței, Victor Antonescu, telegrafia în țară, după ce Brătianu a părăsit Conferința că avea înscrisă în programul de activitate o întâlnire la Ministerul de Externe francez cu Berthelot, în care va aborda problema minorităților⁹⁹.

La 25 august criza relațiilor dintre statul român și Conferință face un nou pas. La această dată s-a primit la București textul special privitor la minorități, tranzit și comerț.

---

⁹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 60.

⁹⁷ Ibidem, p. 61.

⁹⁸ Ibidem, p. 62.

⁹⁹ Ibidem, p. 68.

Din analiza textului¹⁰⁰, în preambul¹⁰¹ și în unele articole (1, 10, 11, 13, 14, 16) erau unele afirmații și prevederi care lezau independența statului. Prevederile tratatului special încordau și mai mult relațiile și aşa deteriorate ale României la Conferință.

La începutul lunii septembrie, tensiunea dintre Conferința de pace și guvernul român înregistrează o creștere datorită apropiерii datei de semnare a tratatului cu Austria. Delegația americană s-a plasat pe o poziție dură, amenințând că va părăsi Conferința „dacă nu se vor lua măsuri severe împotriva României, aflată în stare de rebeliune cu Consiliul Suprem”¹⁰². Delegația americană cerea excluderea României din cadrul statelor aliate, ruperea relațiilor diplomatice, blocus economic și financiar¹⁰³. Hoover a convocat toți ziaristii americani acreditați la Paris și le-a declarat, nici mai mult, nici mai puțin, că România nu respectă hotărârile Conferinței privitoare la Ungaria pe care „o lasă să moară de foame, luându-i chiar laptele destinat copiilor din spitale”¹⁰⁴.

La începutul lunii septembrie se contura ideea de a se trimite la București o comisie care să determine România să semneze tratatul cu Austria. Ideea a fost respinsă energetic de către Clemenceau, căci „România era în fond legată de Franța prin sentimente de afectivitate reciprocă”¹⁰⁵.

Attitudinea unor politicieni și a opiniei publice franceze era favorabilă cauzei române. La 5 septembrie s-a vorbit în Camera franceză în termeni călduroși la adresa României, iar asistența a ovăționat pentru România¹⁰⁶. Acest lucru era consemnat de către ziarul ieșean „Mișcarea”.

¹⁰⁰ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 332.

¹⁰¹ Vezi textul tratatului special, Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 36-43.

¹⁰² Gheorghe I. Brătianu. *op. cit.*, p. 147-148.

¹⁰³ Ibidem, p. 156.

¹⁰⁴ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond V. Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5, f. 352.

¹⁰⁵ Ibidem, f. 349.

¹⁰⁶ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1176.

„Dl. Franklin Buillon a protestat împotriva faptului că aliații vor să impună României o lege în chestiunea minorităților [...] Camera a aplaudat strigând «Trăiască România»”¹⁰⁷.

Victor Antonescu îi telegrafia lui Brătianu la 4 septembrie 1919, că „toată presa franceză continuă să ne fie favorabilă”, iar ziarul „Matin” arăta într-un articol rățiunile pentru care România nu putea semna tratatul cu Austria¹⁰⁸. Presa românească era solidară în a critica atitudinea celor mari care trătau cu atâtă brutalitate România¹⁰⁹ și care, „hotărăsc acolo singuri soarta lumii întregi, lucrând în dezacord cu cel mai elementar simțământ de dreptate și împotriva dreptății opiniei publice universale”¹¹⁰.

La 7 septembrie delegația română arăta lui Clemenceau că nu poate semna tratatul cu Austria dacă nu se fac modificări¹¹¹. În aceeași zi, Ph. Berthelot spunea delegaților români că propunerea de a semna tratatul special cu aliații prin intermediul Societății Națiunilor „era inadmisibilă”¹¹².

La 8 septembrie, guvernul român a trimis Conferinței o notă¹¹³ în care reafirmează că nu poate încoviința art. 60, motiv pentru care propune introducerea în textul tratatului a următorului pasaj: „Delegația Română, semnând tratatul de pace cu Austria, nu poate da încoviințarea sa pentru art. 60 din acest tratat privitor la minorități, tranzit și comerț”¹¹⁴.

---

¹⁰⁷ Camera franceză pentru România, „Mișcarea”, 11 septembrie 1919; vezi și Voci franceze despre România, „Lanterna”, An 1, nr. 30, 4 august 1919.

¹⁰⁸ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5. f. 345 și f. 347.

¹⁰⁹ Vezi și I. Agrigoroaie, G. Calcan, M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri față de România la Conferința de pace de la Paris reflectată în presa ieșeană (1919-1920)*, „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol””, XVIII, 1981, Iași. Editura Academiei, p. 317-331.

¹¹⁰ Dreptatea României, „Mișcarea”, 4 septembrie 1919.

¹¹¹ Gheorghe I. Brătianu, *op. cit.*, p. 154-155.

¹¹² Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 64.

¹¹³ Vezi textul integral al notei, Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 5.

¹¹⁴ Ibidem.

A doua zi s-a făcut un ultim efort, căutându-se evitarea unei acțiuni separate. S-a trimis Conferinței un memoriu în care s-a făcut istoricul raporturilor cu aliații și un bilanț al contribuției românești în timpul războiului subliniindu-se că „este imposibil a adera la unele clauze inserate în tratatul cu Austria”¹¹⁵. Acest memoriu a fost comentat favorabil de toată presa franceză¹¹⁶. Clemenceau a răspuns că tratatul trebuie semnat în ansamblu sau deloc¹¹⁷.

La 10 septembrie 1919, la Saint-Germain en Laye a avut loc solemnitatea semnării tratatului de pace între principalele puteri aliate și asociate, pe de o parte, și Austria pe de altă parte¹¹⁸. „Semnătura României, citim în presa vremii, lipsește de pe tratat... Așadar, suntem, de fapt în cea mai încordată situație față de aliați”¹¹⁹. Regatul Sârbo-Croato-Sloven din motive asemănătoare României, nu și-a depus nici el semnătura pe acest tratat¹²⁰.

Tratatul are 381 de articole cuprinse în XIV părți și respectă, în general, structura celorlalte tratate încheiate la Conferință¹²¹. Austriei, i s-au fixat prin art. 27 frontierele, devenind o țară de 80.000 kmp¹²² cu 6.500.000 locuitori¹²³. Armata trebuie să fie demobilizată, serviciul militar obligatoriu interzis, numărul forțelor armate nu putea depăși 30.000 de persoane (art. 118-120). Prin art. 88, Austriei îi era interzis „Anschlussul”.

Austria recunoaște că a pricinuit pierderi și pagube guvernelor aliate și asociate și națiunilor lor în timpul războiului ce

¹¹⁵ Nicolae Fotino et I. Calafcteanu, *op. cil.*, p. 643-644.

¹¹⁶ Biblioteca Națională, Colectia Saint Georges, Fond Victor Antonescu, pachet CLXXIV, dosar 5. f. 357.

¹¹⁷ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1176-1177.

¹¹⁸ Aurel Loghin, *Curs de istorie contemporană a României, partea I. 1918-1933*, Universitatea „A.U. Cuza” Iași. 1970, p. 90.

¹¹⁹ România n-a semnat, „Opinia”, 12 septembrie 1919.

¹²⁰ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 524.

¹²¹ Vezi *Trăite de Paix entre les Puissance Allies et L'Autriche, Protocole et Declaration. Signes a Saint Germain en Lave r 10 septembre 1919*, Bucarest, 1920.

¹²² Renaud de Jouvenel. *Vingt années d'erreurs politiques*, Edition Hier et aujourd'hui, 1947, p. 132.

¹²³ J.B. Duroselle. *op. cit.*, p. 25.

le-a fost impus prin agresiunea Austro-Ungariei și a aliaților ei.¹²⁴ Ea se mai obliga să restituie arhivele, registrele, documentele, valorile, obiectele, banii, animalele care au aparținut teritoriilor ce acum au căpătat o nouă suveranitate¹²⁴.

Tratul recunoștea, în partea a II-a, „Clauze economice europene”, legitimitatea dreptului statului român de a stăpâni Bucovina. Secțiunea a IV-a a acestei părți este rezervată României. Art. 59 stipula: „Austria renunță în ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de frontierele României astfel cum vor fi ele fixate ulterior de principalele puteri aliate și asociate”. Art. 60 își păstra intacte prevederile privitoare la minorități, comerț și tranzit. Prin art. 61, România se obliga să suporte o parte din datoria fostului Imperiu Austro-Ungar.

Această a treia parte mai cuprindea obligativitatea pentru Austria de a recunoaște valabilitatea actelor anului 1918, prin sănctionarea în întregime a granițelor statului român. Austria declara de acum că recunoaște și acceptă frontierele Bulgariei, Greciei, Ungariei, Poloniei, României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Cehoslovac, aşa cum aceste frontiere vor fi stabilite de către Principalele Puteri aliate și asociate (art. 68, secțiunea a VIII-a „dispoziții generale”). Înceierea păcii cu Austria a adus guvernul român în pragul crizei guvernamentale¹²⁵. La 12 septembrie, în Consiliul de Miniștri cu reprezentanții tuturor provinciilor unite, ținut la Sinaia, I.I.C. Brătianu și-a prezentat demisia¹²⁶. El și-a motivat-o prin faptul că Consiliul Suprem nu a respectat angajamentele tratatului din 1916 și a impus României condiții incompatibile cu independența, demnitatea și interesele ei¹²⁷.

Această atitudine a făcut ca atacurile la adresa României să capete o tonalitate mai virulentă. Presa din Statele Unite se află în fruntea acestor atacuri, cerând ca România să cedeze o parte din

---

¹²⁴ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 93.

¹²⁵ Gheorghe I. Florescu, *Sistemul...*, *op. cit.*, p. 175-176.

¹²⁶ Gheorghe I. Brătianu. *op. cit.*, p. 524.

¹²⁷ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 524.

Cadrilater Bulgariei și să nu se recunoască drepturile asupra Basarabiei până ce nu va semna tratatul cu Austria¹²⁸. Atitudinea presei britanice nu diferă prea mult de cea americană. Franța este singura țară în care se constată un curent de opinii favorabil României¹²⁹ deși erau și ziare potrivnice. Din Belgrad și Roma venea îndemnul de a semna tratatul¹³⁰.

În țară tot mai mulți politicieni se pronunțau pentru încetarea politiciei de rezistență, formarea unui guvern de „prestigiu” și semnarea păcii cu Austria¹³¹. În aceste condiții, la 27 septembrie se formează un nou guvern condus de generalul Arthur Văitoianu; noul cabinet va continua însă politica de rezistență¹³².

Perioada octombrie-noiembrie cunoaște o înrăutățire a raporturilor României cu Conferința. Ambele părți își mențineau pozițiile. În total, Consiliul Suprem a trimis 12 note cu caracter ultimativ¹³³, prin care România era somată să semneze tratatul. Presa prahoveană a protestat, asemenea întregii prese românești, față de noua modalitate prin care marile puteri înțelegeau să trateze România¹³⁴. Această practică a notelor ultimative constituia un mijloc de presiune asupra guvernului de la București. Ele aveau darul de a produce derută în sânul politicianilor români, iritând în același timp opinia publică românească. „În numele cui - se întreba presa vremii - acest Consiliu Suprem adresează ultimatum unui stat aliat. E o ciudătenie de care istoria, în cercetările ei de mâine, va avea pe drept cuvânt să fie surprinsă!

¹²⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 65.

¹²⁹ Biblioteca Națională, Colecția Saint Georges, Fond Victor Antonescu, packet CLXXIV, dosar 5, f. 351: Eliza Capmus, *op. cit.*, p. 1177.

¹³⁰ Ibidem, p. 177-178.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Gh. I. Florescu, *Sistemul...*, p. 177; I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Trugariu, *Atitudinea marilor puteri...*, p. 325. Felicitându-se pentru politica de rezistență, la 30 noiembrie 1919, ultima zi a scurtei sale guvernări, Arthur Văitoianu declară că ar fi preferat să i se tăie mâna decât să-și depună semnatura ție tratatul cu Austria (Ion Rusu Abrudeanu, *op. cit.*, p. 322).

¹³³ Emilian Bold, *op. cit.*, p. 21.

¹³⁴ Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 59.

Reprezentând doar un abuz de putere, statele se vor desolidariza mâine, rând pe rând, de acțiunea Consiliului Suprem, tocmai din cauza acestor abuzuri de putere”¹³⁵.

Ziarul ieșean „Mișcarea” criticând atitudinea Conferinței, sublinia faptul că trebuie să se rezolve situația „pe temeiul respectului și încrederii reciproce”, prin tratative desfășurate pe bază de dreptate și nu de ultimatum, „care nu poate schimba nici atitudinea și nici acțiunea României, care nu poate primi ordine de la nimenei și nici amestec din afară în treburile interne”¹³⁶.

La 15 noiembrie, s-a primit din partea Consiliului Suprem o notă ultimativă redactată în termeni neobișnuit de aspri¹³⁷, termeni, preciza ziarul „Opinia” cu care Consiliul Suprem nu s-a adresat decât Germaniei, nu și celoralte țări îvinse¹³⁸. În notă se reproșa guvernului român, că își permitea de mai bine de o lună „să negocieze cu Conferința de la putere”. Conferința făcea, se spunea în notă, un ultim apel „la înțelepciunea guvernului și a poporului român, înainte de a lua grava decizie de a rupe toate legăturile cu România”. Nota cerea României să semneze tratatul cu Austria, „fără discuții, fără rezerve și fără condiții”. Pentru a face cunoscut răspunsul său, Conferința acorda României un termen de 8 zile, avertizând că, „dacă acest răspuns nu va da satisfacție Consiliului Suprem, aliații vor fi obligați să notifice României că ea s-a separat de ei”¹³⁹.

Ziarul ieșean „Opinia” anunța cititorilor decizia guvernului în privința răspunsului său, ce va fi înaintat Conferinței, la nota din 15 noiembrie: „Suntem în fața unui refuz categoric. În condițiile actuale ale păcii, declarăm că refuzăm semnarea”¹⁴⁰ tratatului de pace cu Austria.

---

¹³⁵ De ce nu semnează România, „Mișcarea”. 29 noiembrie 1919.

¹³⁶ Noua notă a Consiliului Suprem către România. „Mișcarea”, 19 noiembrie 1919.

¹³⁷ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 524-525.

¹³⁸ Somațiune în regulă. „Opinia”, 19 noiembrie 1919.

¹³⁹ Nicolae Fotino el I. Calateteanu, *op. cit.*, p. 643-644.

¹⁴⁰ Refuzăm să semnăm, „Opinia”, 21 noiembrie 1919.

Guvernul român a trimis răspunsul acesta la 28 noiembrie¹⁴¹. Se arăta mai întâi că guvernul a fost „dureros impresionat de fondul și tonul vocii din 15 noiembrie” și de faptul că nu se ținea cont de egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor, fie le mari sau mici¹⁴². Se făcea apoi bilanțul eforturilor și evenimentelor, începând cu intrarea României în război. România va semna pacea cu Austria dacă - se arăta în nota de răspuns - în text se va introduce un pasaj ce să arate că România „nu înțelege să adere la acele clauze care ar putea să atingă suveranitatea și independența sa de stat”¹⁴³. Se cerea amânarea ultimatumului până la formarea unui nou guvern¹⁴⁴. Ca răspuns, Conferința prelungește termenul de semnare până la data de 5 decembrie¹⁴⁵.

La 1 decembrie s-a format un nou guvern condus de Alexandru Vaida Voevod, ce avea misiunea de a semna tratatul¹⁴⁶. Guvernul Vaida a reușit să obțină unele rectificări ale textului tratatului special¹⁴⁷. Din preambul s-au suprimat referirile la independența condiționată a României și la tratatul de la Berlin, s-au suprimat articolele 10 și 11 ce acordau privilegii minorităților. În preambul s-a inserat un paragraf ce preciza că tratatul „nu a fost impus, ci discutat și convenit între marile puteri și România”¹⁴⁸.

Guvernul Vaida Voevod s-a hotărât, cum s-a spus să facă „saltul în prăpastie”¹⁴⁹, semnând tratatul cu Austria și tratatul special¹⁵⁰.

---

¹⁴¹ I. Agrigoroaiei, G. Calcan. M. Strugariu, *Atitudinea marilor puteri....* p. 326.

¹⁴² Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 67-68.

¹⁴³ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1178-1179.

¹⁴⁴ Nicolae Fotino et I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 643-644.

¹⁴⁵ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1178-1179.

¹⁴⁶ Aurel Loghin, *op. cit.*, p. 91.

¹⁴⁷ Vezi textul inițial și cel modificat, anexa la V.V. Tilea. *Acțiunea politică și militară a României, nov. 1919-mart. 1920.* Tipografia Poporului, Sibiu. 1925, p. 211-215.

¹⁴⁸ Nicolae Fotino et I. Calafeteanu, *op. cit.*, p. 643-644. Vezi și Mircea Mușat. Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 684.

¹⁴⁹ V.V. Tilea, *op. cit.*, p. 33-34.

¹⁵⁰ J.B. Duroselle, *op. cit.*, p. 26; Ion Agrigoroaiei. Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 60.

La 9 decembrie 1919 generalul Coandă, în salonul Orologiului din Ministerul de Externe al Franței, își pune din partea României semnătura pe aceste tratate¹⁵¹. Modificările obținute în textul tratatului special reprezentau fără îndoială un câștig¹⁵². La 11 decembrie un important ziar american¹⁵³ găsea susceptibilitățile pe care România le-a avut față de tratatul minorităților ca fiind juste¹⁵⁴.

Reacțiile cercurilor politice românești față de semnăturile din 9 decembrie au fost diferite¹⁵⁵. Brătianu și-a menținut poziția, Al. Marghiloman considera semnătura drept un act necesar, V. Madgearu găsea chestiunea minorităților realistă¹⁵⁶. A.C. Cuza considera aceasta ca „o mare greșeală politică”, iar Al. Vaida Voevod motiva astfel rățiunile „saltului în prăpastie”: „Nu era cu puțință, în situația noastră geografică și în situația momentului istoric în care ne găseam, să zicem că facem pe voinicioșii, și să nu mai recunoaștem ceea ce datoram aliaților pentru ajutorul că am putut să alcătuim România Mare, și retrăgându-ne într-un «splendid isolation», să facem ce voim noi și ce vom putea, zicându-ne că va veni vremea când iar vor veni la noi, fiindcă sunt avizați la grânele, petrolul și animalele noastre”¹⁵⁷.

Semnarea tratatului de pace cu Austria reprezintă o nouă filă în paginile recunoașterii internaționale a desăvârșirii unității naționale a României. Bucovina, vechi pământ românesc, leagăn al formării statului medieval moldovenesc, pantheon al marilor domni ai Moldovei, giuvaer al artei feudale românești, răpită prin forță în 1774-1775 de către Habsburgi, revenea acum, după aproape un secol și jumătate de despărțire și vexăriuni, la patria mamă, conform

---

¹⁵¹ Const. Kirițescu, *op. cit.*, p. 526.

¹⁵² Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 69.

¹⁵³ The New York Herald.

¹⁵⁴ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 1179.

¹⁵⁵ Gh. I. Florescu, *Sistemul...*, p. 178.

¹⁵⁶ Virgil M. Madgearu, *Pentru pace și democrație*, Cuvântare ținută la Adunarea Deputaților în zilele de 19-20 decembrie 1920, București, Imprimeria Statului. 1920, p. 23-24.

¹⁵⁷ Gh. I. Florescu, „Opinia”...; Ion Rusu Abrudeanu, autorul lucrării citate, denumește atitudinea lui Vaida Voevod drept „politica de sărut mâna”, p. 93.

propriei sale dorințe, a dreptului istoric, a caracterului ei preponderent românesc.

Revenirea Bucovinei la România reprezenta un act de dreptate care, ca și în cazul Transilvaniei, corija o eroare istorică săvârșită în vremea când popoarele erau împărțite și oferite ca obiecte de compensație între marile puteri în funcție de propriile lor interese, încălcându-se cele mai sacre drepturi ale unui popor, acela de a trăi unit și liber, împreună cu frații săi, în aria spiritualității sale.

Articolul 59 din tratatul cu Austria, stipulează legitimitatea drepturilor României de a stăpâni Bucovina¹⁵⁸.

Tratatul cu Austria mai prezenta o importanță pentru România, prin discuțiile ce le-au prilejuit clauzele privitoare la minorități. Impunerea unor astfel de prevederi nu era necesară. Măsurile adoptate în contextul înfăptuirii Marii Uniri și în perioada imediat următoare, Constituția din 1923 garantau largi drepturi democratice tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și convingerile lor spirituale¹⁵⁹. Adevăratul motiv al impunerii acestor prevederi îl constituia petroful românesc, dorința marilor puteri de a se infiltra în economia românească, de a o subordona și tutela, de a obține profituri în dauna intereselor naționale românești.

În sprijinul acestei afirmații, vine și faptul că României nu i s-au impus numai prevederi referitoare la protecția minorităților, ci și prevederi cu privire la comerț și tranzit. Și dacă prevederile asupra minorităților, cel puțin pe plan teoretic și din perspectiva marilor puteri, își găsesc în parte o oarecare justificare, atunci cum ar putea fi explicate prevederile cu privire la comerț și tranzit, prevederi care s-au impus numai statelor învinse?

Atitudinea lui Brătianu a corespuns, în linii generale, intereselor naționale. Chiar dacă judecând dintr-o perspectivă mai practică, mai realistă, Brătianu nu ar fi putut să fie mai concesiv în problema minorităților, căci marile puteri n-ar fi putut „niciodată să intervină solidar” cum spunea Iorga¹⁶⁰, totuși nu se pot face

---

¹⁵⁸ Ion Nistor. *op. cit.*, p. 404.

¹⁵⁹ Vezi Iuliu Maniu, *Problema minorităților* în „Politica externă a României, 19 prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”. 1925.

¹⁶⁰ N. Iorga. *Istoria românilor*, vol. X, București, 1938, p. 428.

reproșuri de fond atitudinii adoptate de premierul român. O concesie făcută ar fi putut atrage după ea și altele, iar ia Paris se discutau interesele unui popor.

Și dacă încercăm să judecăm din perspectiva celor mari, care au uzitat atât de mult de necesitatea protecției minorităților, și încercăm să-l înțelegem pe președintele american Wilson care cerea prevederi concrete pentru a avea siguranță că minoritățile vor fi în mod efectiv ocrotite, atunci ce vom putea răspunde observației făcute de un contemporan ce afirma: „De fapt în America, milioane de negri cer drepturi pe care americanii nici nu se gândesc a le da, asemenea un foarte mare număr de piei galbene. Americanii nu au primit la ei egalitatea raselor. Asemenea englezii nu au dat libertatea irlandezilor, care o cer ca un drept firesc al lor. În fine, statele mari iau, după voia lor, toate drepturile străinilor din provinciile ce le-au anexat. Astfel, se vede încă o dată că dreptatea statelor mari e hună numai pentru cei mici, iar niciodată pentru ele”¹⁶¹ (subl. ns.)

Prin recunoașterea internațională a unirii Bucovinei cu Patria, Tratatul de pace se la Saint-Germain, prezintă o foarte mare însemnatate pentru România. Deși el a avut o serie de prevederi negative, are meritul de a fi confirmat pentru prima dată în istoria dreptului internațional, autodeterminarea popoarelor și formarea unor state independente și suverane pe ruinele vechii monarhii (austro-ungare)¹⁶². Acest fenomen a corespuns spiritului secolului al XX-lea și s-a înscris într-un context general european.

---

¹⁶¹ Mircea Djuvara, *op. cit.*, p. 16-17.

¹⁶² Vezi Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913-1947*, București. 1981; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România, 1918-1921*. Ediția a II-a completă, Editura politică, București. 1976, p. 43; I. Agrigoroaiei, D.D. Rusu, *Istoria Românilor, Epoca contemporană*, Chișinău-Galați, 1992, p. 72.

Începutul sovietizării și comunizării nordului Bucovinei

Dumitru COVALCIUC

Aplicând stipulațiile Protocolului adițional secret, care a însoțit Pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică, semnat la Moscova în ziua de 23 august 1939 de către I. Ribbentrop și V. Molotov, în punctul 3 al căruia se specifica anume că „în privința Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care îl manifestă pentru Basarabia”, dar unde nu erau subliniate intențiile Moscovei de a ocupa o parte a Bucovinei, conducerea de la Kremlin a ordonat în vara anului 1940 concentrarea de trupe la frontieră cu România. Conform mărturisirilor făcute mai târziu de către unii participanți la marșul de „eliberare” a nordului Bucovinei „de sub jugul cotropitorilor români”, încă la începutul lunii iunie divizii sovietice, mai ales dintre cele care în 1939 au fost aruncate în războiul împotriva Finlandei, s-au pomenit dislocate în Podolia, în regiunea Kameneț-Podolskului, în imediata apropiere a Nistrului. Cu zece zile înainte ca României să i se ceară, prin nota ultimativă a Moscovei, părăsirea unor teritorii, batalioane ale unei divizii sovietice de vânători de munte au primit ordin să se întărească pe poziții de luptă vis-à-vis de un șir de localități din dreapta Nistrului, de la Resteu-Atachi în sus, pe cursul râului, punctul de comandă al acestor batalioane aflându-se într-un sat podolean din dreptul Darabanilor din județul Hotin.

Nici ofițerii, nici subofițerii nu știau ce se va întâmpla, de ce soldații erau scoși la săpat tranșee, când și la care operații de luptă vor participa. Abia la o ședință operativă din 26 iunie li s-a comunicat că guvernul Sovietic a adresat României o notă ultimativă, prin care i se cerea scoaterea de urgență a armatei regale și a administrației civile din teritoriul Basarabiei și al unei părți a Bucovinei, teritoriu, care până la instalarea altei administrații, va fi luat în stăpânire de Armata Roșie. Ceva mai târziu ofițerii din cadrul subunităților dislocate în raionul Kameneț-Podolskului au fost convocați la statul major al diviziei și, fiindcă răspunsul

Guvernului Român era deja cunoscut, a fost dat ordin de înaintare. Drept semnal al trecerii Nistrului pe pontoane au servit rachetele verzi, lansate în aer de grănicerii sovietici, care în zorii zilei de 28 iunie au observat retragerea pichetelor românești. Înaintând spre Cernăuți, din direcția fiorinului, subunități ale acelei divizii de vânători de munte încă în plină dimineață au atins punctele Nedobăuți și Patru Cârciume. Câteva companii au fost cantonate în raionul gării Mămăliga, iar altele s-au oprit la Noua Suliță pentru a organiza și participa la mitingul locuitorilor de acolo, care urmău să-și exprime marea „bcurie” prilejuită de momentul „eliberării” de sub „jugul românilor”.

Evident, trupe sovietice au trecut Nistrul și printr-un șir de localități situate mai la nord de Hotin, în zona bucovineană, și înaintarea lor spre capitala provinciei a produs o panică de nedescris în rândurile populației de aici, fiindcă, la cererea Bucureștiului, la 28 iunie, în jurul orelor 14, rezidentul regal Gheorghe Flondor trebuia să predea Armatei Roșii Cernăuții la podul de peste Prut. Orașul era în fierbere. Mii de oameni încercau, pe bani grei, să găsească o trăsură care să-i ducă la gară, în nădejdea că acolo vor mai prinde un tren spre București sau măcar până la Suceava sau Dornesti. Primar al Cernăuților era baronul Nicu Flondor, fratele drept al lui Iancu Flondor, cavaler de Flondor și unchi al rezidentului regal Gheorghe Flondor (fiul lui Tudor Flondor, compozitorul, cel care se stabilise pe moșia sa de la Rogojești, lângă târgul Siretului, și murise încă în 1908). La ordinul rezidentului, primarul avea misiunea să iasă înaintea trupelor sovietice la Prut și să declare că era gata să le predea Cernăuții. Ce festă le mai juca soarta rudelor de sânge ale intransigentului luptător Iancu cavaler de Flondor! În 1918 el își adusese contribuția majoră la alipirea Bucovinei la Regatul Român. Și numai peste 22 de ani, siliți de evenimente nefaste, fratele său Nicu și nepotul său Gheorghe o „închinau”, cu inimile sfâșiate de durere, rușilor...

Până la prânz baronul Nicu Flondor s-a aflat la prefectură, dând dispoziții ca toți angajații, funcționarii și muncitorii, să primească în avans, de la Casieria comunală, câte trei salarii lunare. Funcționarii de naționalitate română îl asaltau cu diferite întrebări, căci nu știau ce era mai bine de făcut, să se refugieze chiar în acea

zi de 28 iunie sau să mai aștepte și să dea crezare zvonurilor care circulau și spuneau că pentru libera trecere în România vor fi puse la dispoziție patru zile. Apoi baronul s-a urcat într-o mașină de serviciu, alături de doi funcționari ai primăriei, Kopecki și Zagorodnikov, unul neamț și altul lipovean, și împreună s-au deplasat spre podul de pe Prut. Mașina străbătea cu greu prin șirurile lungi ale evreilor, care ieșiseră în întâmpinarea unităților sovietice și care se îmbulzeau pe străzile și piețele din centrul orașului, purtând cocarde roșii la butoniere și ridicând pumnii a amenințare.

După o așteptare încordată de câteva ore, baronul a constatat că rușii nu mai veneau și planul său era să se întoarcă la primărie și să îngrijească grabnica evacuare a arhivei și a unor bunuri materiale, însă nepotul, rezidentul regal adică, l-a anunțat să mai aștepte, căci ordinul primit de la București era ordin. Când pe pod și-a făcut apariția capul unei unități motorizate sovietice, baronul s-a prezentat unui ofițer, spunându-i ce misiune îndeplinea, dar i s-a răspuns că problema trebuia tratată cu un anume general care venea din urmă. Generalul nu s-a lăsat prea mult așteptat, declarând că preluarea oficială a orașului nu intra în atribuțiile sale, dar l-a avertizat pe baronul Nicu Flondor că va răspunde cu capul, dacă în momentul predării Cernăuților punctele de alimentare cu apă și energie electrică nu vor fi în bună stare.

Înarmați cu pistoale automate și grenade de mână, în jurul orelor 23 în Palatul rezidențial din Piața Ghica Vodă a pătruns cel de al treilea grup de militari, în frunte cu un colonel. Clădirea a fost minuțios percheziționată, căutându-se arme și muniții, pe care nu le-au aflat. Doar rezidentul regal și-a pus pe masă revolverul, apoi i s-a comunicat că comisia de preluare a orașului era gata, că ea se mai afla pe drum și că trebuia s-o aștepte. Între timp, blindate sovietice au împrejmuit Palatul rezidențial, iar în scuarul „Arboroasa” din dreptul Catedralei ortodoxe mișunau militarii. Actul de predare-primire a orașului a fost semnat noaptea târziu, într-un mod dezonorant și jignitor pentru reprezentanții autorităților române. În zorii zilei de 29 iunie 1940 lui Gheorghe Flondor i s-a permis să părăsească Cernăuții. A plecat spre Suceava, iar acolo i s-a comunicat că sediul Rezidenței regale se va afla la Vatra Dornei.

Nimeni n-a știut însă unde s-au pierdut urmele baronului Nicu Flondor și până nu demult s-a crezut că el a fost victimă a sovieticilor, care l-ar fi suprimat la primărie, pe stradă sau chiar în Palatul rezidențial, când a venit să-i raporteze nepotului ce situație se crease în oraș. Baronul, totuși, s-a salvat, dar nu se cunoscuse împrejurările în care a putut pleca din Cernăuți.

Potrivit informațiilor pe care le deținea, rezidentul regal știa că trupele sovietice vor pătrunde în Bucovina, ocupând-o până la linia de demarcare, trasata de Molotov pe o hartă de campanie cu un creion de tâmplărie, numai dinspre fosta frontieră româno-sovietică, adică dinspre Nistru. Dar coloanele motorizate înaintau și dinspre Galiția Orientală. „Eliberată” cu un an mai înainte, când a fost împărțită Polonia, au trecut Cremușul, au luat de la Vijnița direcția Stotjinețului și de acolo, îndreptându-se prin Ropcea-Iordănești-Prisăcăreni-Adâncata, au ieșit în șoseaua națională Cernăuți-București, pentru a bara retragerea forțată a trupelor române. Pe segmentul de șosea Oprișeni-Stârcea, pe câmpul dintre Oprișeni și Trestiana, dintre Oprișeni și Slobozia, pe drumul dintre Slobozia-Cerpcauți s-a trecut la încercuirea și dezarmarea masivă a trupelor românești, care n-au opus rezistență, având numai ordin de retragere dincolo de râul Siret. Rezultat al acțiunilor de dezarmare a unităților românești în retragere, pe tot cuprinsul Ținutului Suceava (aşa se numea pe atunci unitatea teritorial-administrativă, formată din județele bucovinene Hotin și Dorohoi), adică în partea lui care a căzut sub ocupație, militarii sovietici au pus stăpânire pe 52.704 de puști, 4.480 revolvere, 1.070 mitraliere de mână și 346 mitraliere grele, 258 tunuri, 15 milioane cartușe, 54 mii grenade, pe alt echipament, pe sute și sute de cai, atelaje, provizii.

Depășind linia Mamomița - Derelui-Ciucurul Mare-Storojinet-Berhomet, trupele sovietice „s-au rătăcit” în așa fel, ca să pună stăpânire și pe Ținutul Herței din Vechiul Regat, pe localitățile de dincolo de Codrii Cosminului și de râul Siret, apropiindu-se de satele de la obârșia râului Suceava, unde s-au și întărit pe poziții. Astfel, s-au pomenit „eliberate” zeci de localități dorohoiene și bucovinene, care n-au fost trecute pe partea sovietică în „harta lui Molotov”.

Încă de la cea de a III-a conferință a organizației ținutale Cernăuți a PCR, care a avut loc în martie 1939, s-a subliniat că bucovinenii trebuie să țină seama că ei se află la hotar cu URSS și că anume „Țara Sovietelor le va întinde mâna de ajutor frătesc în scuturarea jugului social și național”. Această „mână de ajutor” avea să le fie dată peste un an, în vara lui 1940, iar „eliberarea” urma să fie înfăptuită nu numai prin izgonirea unei administrații și înlocuirea ei cu alta, nu numai prin mitinguri, fâlfâiri de drapele roșii, scandări de lozinci, ci și prin acte de violență și vârsări de sânge. Să fim drepti cu istoria și să spunem deschis că la alte acte de violență, în afara dezarmării și a înjosirii brutale a unităților românești în retragere, trupele sovietice de ocupație în ziua de 28 iunie 1940 nu s-au dedat. Teroarea care a domnit în capitala Bucovinei și în întregul teritoriu împânzit de unități ale Armatei Roșii din dimineața zilei de 30 iunie, au declanșat-o, în primul rând, foștii ilegaliști comuniști în majoritatea lor de naționalitate evrei, care au dispus și de un centru coordonator provizoriu, din care au făcut parte Bemgard Katz, Sara Podolean, I. Soroftei și alții. Acest centru, aflat pe picior de ilegalitate încă cu o zi în urmă, a pregătit și tipărit în noaptea spre 28 iunie, într-un tiraj de 25.000 de exemplare, adresarea comitetelor ținutale ale PCR, UTC și Ajutorului Roșu, în care le lămureau celor ce aveau să cadă sub ocupație „misiunea eliberatoare a Armatei Roșii și perspectivele construirii vieții noi”. Anume acest centru a scos în stradă, „în întâmpinarea Armatei Roșii” muncitorimea radicală de origine neromână, care, într-o stare de jubilație, a comis o greșeală de neierat, prin slobozirea din penitenciarul din piața Grigore Ghica Vodă a pușcăriașilor de drept comun, care, ca și elementele evreo-comuniste extremiste, ca și golaniimea mahalalelor, ca și toată derbedimea din oraș, au turnat gaz în focul unei răzvrătiri antiromânești.

„Eliberatorii” încă nu trecuseră Prutul pe podul de peste care o delegație din partea rezidentului regal Gheorghe Flondor îi aștepta să le predea oficial orașul, când în centrul său s-a creat o situație explozivă. Cernăuții se aflau ca pe un butoi cu pulbere. Răsunau împușcături, erau sparte geamuri, se striga, se amenința, iar cordoanele de jandarmi ale colonelului Barozzi, lăsate în ariergarda

retragerii trupelor române pentru a mai menține, pe cât se putea, ordinea publică, opreau cu greu năvala foștilor pușcăriași asupra Palatului Rezidențial și asupra Inspectoratului de Jandarmi. Abia atunci, când o companie de jandarmi a întâmpinat derbedimea ieșită din fire cu focuri de carabine, aceasta,dezorientată, s-a împrăștiat prin piața Ghica, dar nu a renunțat la săvârșirea altor acțiuni criminale. Văzând că nu vor reuși să ocupe reședința rezidentului regal, pușcăriașii, la care s-au alăturat sute de gură-cască și elemente pro-comuniste, au pornit furioși să devasteze alte instituții din centrul orașului. Un grup s-a năpustit, pe rând, în lăcașurile ortodoxe din apropiere, profanând altarele, stricând inventarul bisericesc. Un altul, s-a slobozit din piața Ghica, în jos, pe strada Brâncoveanu, ca să ajungă în Piața Unirii. Acesta a devastat prăvălili, bodegi, restaurante, a aruncat bucalele în stradă, a spart geamuri și a lovit trecători. Grupul, crescând, a ajuns în piață din fața primăriei și s-a oprit. Un Tânăr evreu s-a cățărat pe turnul primăriei având intenția să arboreze acolo un steag roșu. Glonțele unui jandarm român l-a nimerit din plin și acela s-a prăvălit pe trotuar. Peste câteva minute a mai fost împușcat de către un ofițer român un alt Tânăr evreu, care a atacat în stradă o doamnă, rupându-i cruciulița de la gât, scuipând-o și călcând-o în picioare.

Deodată, în strada Ferdinand și-au mai făcut apariția câteva pâlcuri de ostași români, retrăși de pe undeva de pe linia Nistrului și porniți, în marș forțat, cu armele în bandulieră, spre noile locuri de dislocare. În Piața Unirii asupra lor s-a năpustit evreimea Tânără, înghiointindu-i, înjurându-i, scuipându-i și aruncând în ei cu pietre. Ceva mai sus, între hotelul Palace și Grădina Publică, geamurile multor clădiri au fost deschise și, prin ele, pe capul soldaților frânti de oboseală s-a turnat uncrop, zoi, murdării de tot felul. Soldații pășeau în tacere, pășeau încruntați. Erau dezonorati de către o parte a evreimii cernăuțene, dar n-au tras în nimeni, căci au avut ordin strict ca în timpul retragerii de pe teritoriul ce urma să fie ocupat să nu tragă, împușcăturile, însă, răsunau tot mai des de la un capăt la altul al orașului. A fost ucis șeful Gării Mari, în timp ce se străduia să mai pună la dispoziția persoanelor care se refugiau un tren spre Suceava, un locotenent-colonel, comandant de regiment, numerosi polițiști și gardieni publici.

Soldații și ofițerii români, dezarmați de „mătiornicii” din mahalalele Cernăuțiilor, erau străpuși cu propriile baionete...

Pe la orele 14, văzând că tancurile sovietice întârziau să-și facă apariția, comuniștii și sutele de gură-cască au hotărât să facă pe stăpânii orașului. Pe Monumentul Unirii, sfînțit în toamna anului 1924 în prezența regelui Ferdinand și a reginei Maria, au fost lipite portretele lui Stalin și Molotov, iar pe turnul primăriei au arborat un steag roșu, cu seceră și ciocan. Pe urmă s-a format o coloană, în frunte cu fostul ilegalist Wagner care, cu steaguri roșii, cu portretele lui Stalin și ale unor comisari ai poporului de la Moscova, a pornit spre podul de peste Prut, în întâmpinarea unităților Armatei Roșii.

Când tancurile sovietice, urmate de camioane cu soldați, au ajuns în centrul orașului, același Wagner a cerut pentru muncitori arme, ca să plece „să apere populația autohtonă contra burgheziei române”. A fost creată aşa-numita milicie muncitorească, iar muncitorii înarmați, la îndemnul amintitului „centru coordonator provizoriu”, s-au postat în fața clădirilor ce trebuiau ocupate, formând, deci, paza lor, pază care a fost ridicată de autoritățile militare sovietice în seara zilei de 30 iunie, când muncitorilor li s-au luat armele și când militarii au curmat actele de jaf și violență prin instaurarea ordinii.

Astfel de acte au avut loc în ziua de 28 iunie 1940 nu numai în capitala Bucovinei, ci și pe întregul cuprins al teritoriului care nimerea sub administrație bolșevică. Mari dezordini au avut loc la Vîjnița, în momentul când unități ale Armatei Roșii au trecut Ceremușul. Doctorul Wiener a sfâșiat un drapel românesc, s-a încins cu fâșia lui roșie, și a hotărât să se răzbune pe personalul sanatoriului din localitate. Iar avocatul Reuferger, în fruntea unui grup de elemente dubioase, a ieșit la vânătoarea „elementelor burgheze” ziua în amiază mare. Au fost atacați perceptorul și preotul român, ambii fiind siliți să-i predea lui Reuferger banii din casa perceptiei.

În acea zi de „eliberare”, o întâmplare tragică a avut loc în satul Ciudei. Evreii de acolo, mulți la număr și bucuroși că scăpau de „jug străin”, au ieșit la drumul mare, având prinse la reverele hainelor stele cu cinci colțuri. În fruntea grupului se afla un bătrân ce purta un steag sovietic.

Dinspre Budineț venea un batalion de militari români, care se retrăgea ultimul, din cauza stingerii, la Cernăuți, a unui incendiu, căci soldații n-au putut lăsa să ardă una din cele mai frumoase clădiri din capitala Bucovinei, chiar și în momentul dramatic al cedării teritoriului. Din cauza prafului militarii nu puteau fi identificați de la distanță dacă erau români sau sovietici. Porniți în întâmpinarea „eliberatorilor” cu urale și cântând ceva rusește, evreii din Ciudei mai strigau ceva și împotriva românilor cu care au conviețuit ani și ani de zile. Comandantul batalionului a sărit din șa și l-a pălmuit pe bătrân, apoi a dat ordin să se tragă focuri de armă în acest grup. Execuția a avut loc în drum. Unele victime au fost îngropate în cimitirul din Ciudei. Dar nu se știe în ce chip unii evrei din Ciudei au ajuns să fie înhumăți tocmai pe teritoriul satului Zaharești din județul Suceava. Să fi fost unii execuții în Ciudei, iar alții, escortați mai departe, ca pedeapsa să li de aplice în preajma Sucevei?

Din fiecare unitate sovietică în marș spre nordul Bucovinei au fost aleși câte cinci militari, pentru a participa la mareale miting de la Cernăuți, la care unii dintre ei, mai ales politrucii, luând cuvântul în fața populației, trebuiau în temei să demonstreze superioritatea orânduirii socialiste asupra celei capitaliste. Tot militarii li s-au dat indicații cum să se comporte cu populația civilă și cum să participe la crearea organelor locale ale puterii sovietice, prin angajare la organizarea alegerilor în consiliile sătești, la luarea în evidență a avutului statului, la exproprierea latifundiarilor, la înfăptuirea reformei monetare și legislative.

Mitingurile au avut loc și la Cernăuți, și în alte locuri mai cu seamă în cea de a doua jumătate a zilei de 28 iunie 1940. Tot în acea zi muncitorimea neromână din capitala Bucovinei a primit de la militarii sovietici arme pentru a păzi principalele obiective economice, administrative și de comunicații, ca, vezi Doamne, să fie curmată posibilitatea „diversiunilor” înfăptuite de către oamenii rămași în teritoriu, ai administrației române, care s-a retras, conform ordinului primit de la București. Situația avea să se schimbe odată cu destrămarea nopții. Sâmbătă, 29 iunie, comandantul sovietic a instaurat în Cernăuți starea excepțională. Conform dispozițiilor sale, toate prăvăliile au fost închise, în afară

de restaurante și băcănii, a fost limitată circulația, iar fostele instituții românești au trecut sub controlul militariilor. Totuși, în acea zi au fost depistați pensionarii evrei, care au avut servicii la poștă, telegraf, gară, bănci, primărie, uzina de apă, la diferite alte instituții și, în baza unui ordin, au trebuit să se întoarcă la vechile locuri de muncă.

În dimineața zilei de 30 iunie, adică duminică, a apărut în limbile ucraineană, idiș, germană și română comunicatul sovietic privind închiderea magazinelor și interzicerea vânzării de băuturi alcoolice, în afara de bere, și o ordonanță specială, care prevedea interzicerea circulației după orele 21, părăsirii Cernăuțiilor fără permis special, interzicerea oricăror feluri de manifestări fără aprobarea comandamentului, predarea, de către toți posesorii, a armelor, inclusiv de către cei care le-au primit de la trupele sovietice.

Luni, 1 iulie 1940, în legătură cu depunerea armelor, elementele pro-bolșevice s-au arătat nemulțumite de această măsură a comendaturii sovietice și au încercat, fără mult succes, să agite populația. Mitingul nesanctionat din fața primăriei, la care au fost aduși ucraineni din sate din preajma Cernăuțiilor, a fost împriștiat prin somare, fără folosirea forței. Marți, 2 iulie, viața parcă a intrat în normal și nimic deosebit nu s-a întâmplat, a fost reluată activitatea principalelor instituții, a unor fabrici și uzine, în fruntea căror autoritățile militare au numit foști ilegalisti sau foști agenți ai Cominternului care, după 28 iunie, au sosit de la Moscova, Kiev sau Harkov. Activitatea social-economică a populației „eliberate” nu mai era, ca în zilele precedente, controlată și coordonată de către comandantul trupelor sovietice din zonă, căci la Cernăuți se încheia o administrație civilă. Chiar din primele zile ale raptului bolșevic a fost pusă temelia organelor sovietice de partid și având concursul fostelor comitete ținutale ale PCR, UTC, Ajutorul Roșu. Deja la 4 iulie 1940 CC al PC (b) al Ucrainei a aprobat componenta birourilor comitetelor județene de partid Cernăuți și Hotin, în frunte cu primii secretari I.S. Hrușețki și V.D. Ciuciukalo.

Încă de la 2 iulie, din regiunile centrale și răsăritene ale Ucrainei, au început să seosească la Cernăuți grupuri de lucrători de partid și sovietici, pentru „a acorda ajutor la crearea organelor

noilor puteri și la înfăptuirea primelor transformări socialiste". Primind indicații speciale de la I.S. Hrușetki, aceștia au fost trimiși în localitățile fostelor județe Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Hotin și Dorohoi, unde trebuiau să convoace adunări ale țăranilor, muncitorilor și intelectualilor, în care să lămurească „esența prefacerilor social-economice care aveau să urmeze”, să ia în evidență „unități economice, comerciale, inventarul agricol”. În fiecare sat se propunea să fie alese comitete executive cu o componență de la 13 la 17 persoane, în sarcina imediată a căroră cădea împărțirea pământului gata însămânțat, cosirea fânului, recoltarea grânelor. „Specialiștii” erau înarmați cu date privind proprietățile funciare ale țăranilor fruntași, moșierilor și Fondului bisericesc, furnizate de foștii ilegalisti comuniști.

Țăranilor săraci, care aveau până 50 de prăjini de pământ, li s-a mai dat câte un hectar. Iar acei care aveau doar locuri de casă și până la „eliberare” argătiseră pe la gospodari au primit câte 1, 5 ha împărțind pământ săracimii, stăpânirea bolșevică s-a sprijinit pe această categorie a populației în promovarea de mai apoi a politiciei de genocid față de români nord-bucovineni. Anume cu ajutorul comitetelor săracimii create în localitățile nord-bucovinene au fost inventariate casele și averile părăsite de către persoanele refugiate în România, au fost întocmite listele foștilor primari, perceptori, jandarmi, ofițeri, membrilor partidelor politice din România, care n-au avut posibilitatea să se refugieze în momentul ocupării nordului Bucovinei de către trupele sovietice și care au fost arestați și aruncați în închisori și lagăre de concentrare încă în vara anului 1940.

La Storojineț, de pildă, unde în vara anului 1940 a existat și o mișcare de rezistență față de bolșevici, condusă de un preot și un gardian (documentele sovietice nu le atestă numele), a fost trimis, mai întâi de toate, ca să se descopere nucleul acestei mișcări, D. Târfa, avându-1 de „sfetnic” și translator pe un oarecare Kurtzwald, iscoadă veninoasă a bolșevicilor, pentru a fi lichidată cu ajutorul NKVD-ului. La Noua Suliță, în calitate de secretar al comitetului raional de partid, a fost trimis I. Vihrov. Din componența raionului făceau parte pe atunci doar 15 sate.

Într-un timp scurt, prin metodele dictatoriale inspirate de acesta, în raion au fost confiscate bunurile funciare și imobiliare ale multor proprietari, pe baza cărora până la sfârșitul anului 1940 au fost create 7 colhozuri. Un alt „activist” - T. Tkacenko, anterior lucrător la secția de cadre a comitetului regional de partid Kirovograd, a primit de la Ivan Hrușetki sarcina de a stabili legături cu foștii conducători ai comitetului ținutul ilegal al UTC, de a întemeia cu ajutorul lor organizații comsomoliste, care să se ocupe de instruirea politică a tineretului. Astfel, punându-se în contact cu Sara Podolean, Anton Godiac, Vasâli Markovski, acesta a creat la început cercuri de tineri, în cadrul cărora erau „lămurite” principiile Constituției sovietice din 1936, a organizat numeroase mitinguri, la care tineretul a fost îndemnat să încuviințeze „din toată inima, cu toată bucuria instaurarea vieții noi, libere”. În calitatea sa de prim-loctitor al procurorului sovietic de la Cernăuți, Elisei Pridan a avut misiunea să participe la organizarea instanțelor judiciare, a campaniei de lămurire a principiilor legislației sovietice, în care el a ținut cont că „acest teritoriu a fost eliberat de sub un regim burghezo-moșieresc”.

În iulie 1940 la Moscova a fost trimisă o delegație specială de bucovineni (din care n-a făcut parte nici un român), pentru a ruga organul suprem de putere din URSS ca nordul Bucovinei să fie alipit de Ucraina Sovietică. Luând cuvântul la sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS din prima legislatură, unul dintre membrii delegației, N. Mihalciuk, a declarat: „Oamenii muncii din Bucovina de Nord ard de dorință de a se reuni pe veci cu poporul ucrainean în cadrul Statului Ucrainean unic. Rugăm ca teritoriul Bucovinei de Nord să fie inclus în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene”. Evident, mergând „în întâmpinarea voinței oamenilor muncii”, la 2 august 1940 sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS a adoptat legea cu privire la includerea părții de nord a Bucovinei în componența RSS Ucrainene. Astfel, ocuparea nordului Bucovinei, în urma notei ultimative din 26 iunie 1940 trimisă Bucureștiului de către dirigitorii comuniști de la Kremlin, a fost, în sfârșit, legiferată la „rugămintea” unei delegații, membrii căreia au fost aleși după sprânceană de către organele stăpânirii bolșevice de la Cernăuți.

Rugătorul, N. Mihalciuk, se vede că a avut grave muștrări de conștiință, că nu de florile mărului în toamna anului 1940, când a început campania de repatriere a nemților din Bucovina, a plecat cu ei în Germania.

La 7 august 1940 a fost creată, în componența RSS Ucrainene, regiunea Cernăuți, fapt ce a cauzat lichidarea județului Hotin ca unitate teritorial-administrativă. În noua regiune au fost incluse județele Cernăuți și Storojineț (305.097 și, respectiv, 169.518 locuitori în 1930), 14 sate din plasa Siret (17.743 locuitori) și 37 sate și cătune de munte din plasa Futilei (21.640 locuitori) ale județului Rădăuți, 27 de localități din zona Herței (29.640 locuitori) ale județului Dorohoi, 109 localități din plasele Briceni, Hotin, Lipcani și Secureni (267.221 locuitori) ale județului Hotin. Deci, regiunea Cernăuți a fost formată pe baza a 367 de localități (sunt trecute aici și suburbiile Cernăuțiilor și ale Sadagurei), aparținând anterior la 5 județe românești, având, conform datelor recensământului din 29 decembrie 1930, o populație de 810.800 locuitori.

La 20 august 1940 a fost aprobată componența biroului comitetului regional Cernăuți al PC(b) al Ucrainei, au fost create 3 comitete orășenești și 19 comitete raionale de partid (dintre care trei în capitala Bucovinei). Anume pe aceste comitete ș-a sprijinit stăpânirea bolșevică în „opera” sa de sovietizare și comunizare a noii regiuni. În scopul aservirii populației către ideologia comunistă, aceste comitete au forțat crearea în întreprinderile industriale și de transport, în cadrul aşezămintelor de învățământ, în unitățile de construcții, în primele colhozuri și sovhozuri a organizațiilor de partid. Acest proces a fost desfășurat atât de intens, încât la data de 25 septembrie numai în Cernăuți existau 70 de organizații primare de partid, cu un efectiv de 819 comuniști. La sfârșitul anului 1940 organizația orășenească de partid din Cernăuți avea deja în cadrul ei 1089 de membri și 319 candidați. La finele lunii noiembrie a aceluiși an, în raioanele sătești ale regiunii existau 216 organizații primare, din care făceau parte 2.424 de membri de partid și candidați.

Acestor organizații le-a fost încredințată crearea organelor puterii sovietice.

Pe parcursul primelor șase luni de la „eliberare” la munca de conducere în soviete au fost înaintate 869 de persoane din rândurile „activiștilor” locali. Alte peste 10 mii de persoane au fost atrase la activitatea a 1867 de comisii permanente din cadrul sovietelor de diferite niveluri. Acești „activiști”, având ca sfetnici peste 160 de lucrători sovietici, trimiși în regiunea Cernăuți din regiunile centrale și răsăritene ale Ucrainei, preluau de la ei „experiența privind construcția socialistă, în special a organizării muncii comitetelor executive ale sovietelor, organelor locale de conducere administrativă”. Recrutați din rândurile populației, „activiștii” au început „transformările socialiste” cu studierea biografiei lui Stalin, a cursului scurt de istorie a PC(b)R, cu învățarea limbii ruse în cadrul școlilor serale. Și, când s-au „copt” pentru conducerea obștii, însușindu-și năravurile „eliberatorilor”, anume ei, „activiștii”, au devastat casele miilor de familii refugiate în România, au împărțit între ei vitele și inventarul agricol al acestora.

În a doua jumătate a anului 1940 în satele nord-bucovinene populația se împărtea deja în două clase antagoniste: cea a dezmoștenișilor de odinioară, ajungând „stăpâni pe soartă”, și cea a gospodarilor care trebuiau să știe de frica golănimii prosovietice.

La sfârșitul primului an de ocupație bolșevică au început pregătirile pentru alegerile în Sovietul Suprem al URSS și în Sovietul Suprem al RSSU. Mai ales atunci situația a cunoscut o încordare accentuată, deoarece contradicțiile dintre „activiștii” privilegiați și gospodarii năpăstuiți s-au acutizat. Persoanele de încredere ale candidaților pentru deputați, membrii comisiilor electorale de sectoare și de circumscripții, agitatorii, propagandistii, informatorii politici (numărul cărora, în ansamblu, s-a ridicat până la 20 de mii) au început, ca ia un semnal dat de mai sus, să lupte împotriva „rămășițelor claselor exploatatoare și a naționaliștilor burghezi ucraineni, români și moldoveni, care desfășurau o perfidă agitație antisovietică, folosind în aceasta greutățile vremelnice și unele neajunsuri în munca sovietelor locale și a organelor economice”. Campania electorală a decurs sub semnul combaterii „acțiunilor criminale ale dușmanilor”, care încercau, chipurile, să zădărnică alegerile, care au avut loc la 12 ianuarie 1941 și la care pentru „candidații blocului comuniștilor și a celor fără de

partid” și-au dat voturile... 99,5 la sută din numărul alegătorilor! Din cei trei deputați din partea regiunii Cernăuți în Sovietul Suprem al URSS, unul era generalul sovietic G. Jukov. Alt general sovietic - I. Galanin, șeful garnizoanei din Cernăuți - îi reprezenta pe bucovineni în Sovietul Suprem al RSS Ucrainene, iată care au fost, printre alții, aleșii poporului la primele „alegeri libere”!

În urma acestor alegeri desfășurate pe baza constituției staliniste din 1936, bucovinenii, cărora, chipurile, li s-a făcut o mare dreptate istorică prin actul „eliberării” lor de sub „jug străin”, au obținut aşa-zisa reprezentanță permanentă în organele supreme, unionale și republicane, ale puterii de stat, devenind, „egali între egali, adevărați stăpâni în Patria lor socialistă”. Dar abia după această campanie zgomotoasă și-au dat seama băştinașii cine o făceau pe stăpânii în teritoriile ocupate. De aceea a și început exodusul miielor de români spre Patria lor istorică. Puterea sovietică și-a arătat, în sfârșit, adevărata ei față.

La aproape o lună de la „cele mai democratice alegeri din lume”, reprezentanții acestei puteri au dat ordin să se tragă în români din mai multe sate ale fostului județ Cernăuți, care încercau să se strecoare, pe Lunca Herței, în România. La numai două luni și jumătate de la ele au fost masacrați, la Fântâna Albă, români de pe valea Siretului, fără ca „reprezentantul” lor în forul legislativ suprem al URSS, G. Jukov, să încerce a-i salva. Ba, dimpotrivă, se crede că prin el Stalin a dat ordin să se tragă în cei ce-și părăsiseră vatrele și avutul pentru a-și găsi salvare în România. Apoi, la cinci luni și jumătate de la „triumful democrației socialiste în Bucovina de Nord” mii de „dușmani ai poporului” au fost mânați la moarte sigură în Kazahstan și Siberia.

„Eliberarea” s-a transformat în exterminare. Totalitarismul sovietic și-a dezvăluit, puțin câte puțin, esența sa, care constă în jaf, violență, teroare, toate acestea fiind doar unele din componente ale politicii de genocid față de populația băştinașă din actuala regiune Cernăuți.

Bibliografie

1. Bogdaniuc V. *Tragedia de la Ciudei, „Zorile Bucovinei”*, 27 iunie 1971.

2. Glugovski A. *Istoria nu iariă*, „Zorile Bucovinei”, 27 iunie 1971.
3. *Istoria Velikoi Otecestvennoi voinî*, t. L. Moskva, 1960.
4. Kate B. *În avangarda mișcării de eliberare*, „Zorile Bucovinei”, 23 iulie 1980.
5. Kurilo V.M. *U borotibi za vîzvolennea*. 1922-1940, Liviv, 1977.
6. *Narisî istorii Cemiveçkoi oblasnoi partiinoi roganizații*, Ujgorod, vâdavnîtvo „Karpatî”, 1980.
7. Pânzaru-Bucovina Mihai, *Gheorghe Flondor, ultimul rezident regal al Bucovinei*, Editura Institutului Bucovina - Basarabia, Rădăuți - Bucovina. 2000.
8. Pridan E., Tkacenko T., Vihrov I., *Triumful dreptății istorice*, „Zorile Bucovinei”, 28 iunie 1977.
9. *Radiansika Bukovina*, 1940-1945, Kîiv, 1967.
10. Suslov I. *Martor al entuziasmului general*, „Zorile Bucovinei”. 27 iunie 1982.
11. Țârfa D, *Primele transformări*, „Zorile Bucovinei”, 2 august 1983.

DIN CARTEA NEAGRĂ A BUCOVINEI

Ca un trăsnet din senin

*Dr. Ion NANDRIŞ
fost director al Spitalului Central din Cernăuți*

Viața era în aparență liniștită în Cernăuți, capitala Bucovinei, la sfârșitul primăverii anului 1940. Fiecare își căuta de treburile și grijile lui, fără să bănuiască ceva. Dacă aplecai însă urechea și ascultai cu atenție mișcările vagi, ca niște valuri submarine înainte de furtună, ale instinctului și sensibilității satelor, prindeai tremurători de neliniște și îngrijorare, iară forme și obiective precise. Plutea ceva în aer. Era parcă presimțirea instinctivă a unei primejdii necunoscute, ce venea de undeva de departe.

Dacă lumea, în mare parte străină, a orașului Cernăuți, cu forfota ei zgomotoasă, n-o simțea sau nu voia să o simtă, satul era mult mai sensibil mai nervos.

În anul 1940, de Duminica Mare (Rusalii) era hram în Mahala. Era un obicei vechi al locului, ca cele două zile - duminică și luni de Rusalii să fie sărbătorite din plin.

Am stat o zi întreagă printre acești săteni, invitat mereu de la o casă la alta. Găseam totdeauna și la fiecare sătean oaspeți din toate satele megieșe sau mai îndepărtațe. Am observat în ziua aceea o apăsare sufletească la toți, o înfrânanare a voii bune și o grija curioasă, dezvăluită prin fel de fel de întrebări. „Domnule doctor, ce se mai aude pe la dumneavoastră, că lumea la noi vorbește tare multe, bune și rele... tare mult s-a schimbat lumea la noi. Se aud felurite lucruri și nu-s bune.

Oare ce va fi, ce credeți dumneavoastră, ce vorbește lumea-n Cernăuți?” Vedeai o tulburare, o neliniște pe fețele lor. Deveneau mai tăcuți, mai măhnici. Îi întrebam ce-i face să vorbească aşa, ce știri au, de unde și ce se vorbește pe la ei? „Nu știm nici noi curat ce-i - răspundeau - dar ajung pe ia noi atâtea vorbe, atâtea zvonuri, că nu ne așteaptă zile bune, încât oamenii s-au buimăcit de cap”.

Povestea aceasta am auzit-o de la toți și peste tot unde am intrat în casă.

Seara am plecat spre Cernăuți cu neliniște în suflet. Mereu îmi venea în gând teama acestor țărani și eu nu puteam găsi o lămurire.

La plecare, Vasile Mândrescu, Ion Chelbea, Costache Hostiuc, Gheorghe Iacobăț m-au însoțit până afară din sat. La

despărțire, Gheorghe Iacobăț mă întrebă: „Ce ne facem noi, domnule doctor, dacă se întâmplă ceva? Deunăzi eram în Cernăuți cu unele târguieli și doi necunoscuți ne-au șoptit că nu va trece mult și vom avea aici oaspeți de la răsărit, că noi vom cădea sub altă stăpânire. Nici nu mai știm ce să credem, ce să facem, suntem amețiti de cap. Și dacă, Doamne ferește, ar fi una ca asta, cred că stăpânirea noastră ne va spune la vreme”, a încheiat săteanul meu. Am tăcut. Nu mai puteam spune nimic. Le-am spus doar că de voi afla ceva îi voi înștiința.

Tot drumul până la Cernăuți m-am frământat cu tot felul de întrebări și posibilități. Mă cuprinse o neliniște inexplicabilă, pe care căutam să o ascund cât mai mult. Învățasem de la țărani noștri să fiu mai atent, mai sensibil la tot ce se petrece în jurul meu.

A doua zi, luni, 24 iunie 1940, Cernăuțiul avea aspectul său normal. Autoritățile lucrau fără grijă, populația își vedea liniștită de ocupările ei. Doar populația era formată în mare majoritate din evrei, ucraineni, nemți.

Soția mea - directoarea spitalului de copii din Cernăuți - a primit o notă telefonică de la Ministerul Sănătății, să se prezinte acolo, pentru punerea la punct a unor reparații mai mari în spital. Seara a plecat la București.

Cum locuiam la Spitalul de Copii, mai la periferia orașului și în cartierul cazărmilor, am observat că pe înserat regimentul 8 Vânători se evacua încet. Soldații părăseau orașul împreună cu efectele lor. Se lansase un zvon că pleacă la manevre și în cazărmii vor veni alte unități.

Marți, 25 iunie 1940, se simte și în oraș un val de neliniște și nervozitate ce crește repede. Lumea aleargă după informații. Ce e, ce se petrece? Ce se pregătește? Dar nici o lămurire de nicaieri. Neputinciosul rezident regal, Gheorghe Flondor, dăduse ordin că oricine va părăsi serviciul sau va produce panică, va fi destituit și dat în judecată. Asta, firește, conform ordinelor ce le primise de la București.

Miercuri, 26 iunie 1940, valurile de neliniște și îngrijorare în lumea românească din Cernăuți au luat forme serioase.

Semne de panică și nestăpânire au apărut pe neașteptate.. Gara a început să fie asaltată în dezordine. Oamenii mergeau grăbiți

să-și trimită copiii și familia mai înspre miazăzi, fără să aștepte vreo dispoziție, fără să țină seama de ordinele Rezidentului Regal, tară să cunoască cineva situația reală din acea zi. Marți după masă au apărut câteva avioane rusești deasupra satelor de lângă Cernăuți, Lențești, Lujeni, Moși. Întâmplarea aceasta a mărit panica printre români. Oamenii alergau, întrebau, telefonau, cerând și căutând stiri și informații.

Nimic! Autoritățile românești păstrau o tacere desăvârșită, salariații erau obligați să meargă la serviciu. Siguranța, poliția erau în permanentă legături telefonică cu Bucureștiul. Publicul român era lăsat în neștiință...

În după masa zilei de miercuri s-a răspândit vestea că subsecretarul de stat de la interne, Gheorghe Vântu, a anunțat că vine cu avionul la Cernăuți ca să liniștească lumea. A fost un mic balon de oxigen. Gheorghe Vântu n-a mai venit și n-a mai văzut Cernăuțiul El a trimis însă în acea zi un om de încredere, să-i aducă din locuința sa din Cernăuți unele lucruri mai de valoare la București.

Joi, în 27 iunie 1940, populația românească era în plină fierbere. Fiecare alerga, întreba în dreapta, în stânga, la autorități, la prieteni, la rude, ce este, ce se petrece, ce să facă? Nimeni nu știa nimic, nimeni nu era în măsură să dea vreo informație... Starea aceasta a mărit și mai mult zăpăceala, dezorientarea, panica. Cei mai mulți funcționari au lucrat mai departe în serviciile lor, așteptând cu încredere dispoziții și măsuri.

Dar lucru curios. În timp ce românii fierbeau de îngrijorare și neliniște, populația minoritară - evrei, ucraineni, germani - era foarte liniștită, surdă și poate liniștită de această nenorocire românească. Ei, desigur, aveau primite instrucțiuni și informații precise. Stalin era în alianță cu Hitler. Evreii și ucrainenii abia așteptau sosirea rușilor. În vremea aceea am primit informația că la „Casa Germană” din strada Iancu Flondor afișele pentru nemți erau tipărite și se aștepta momentul să fie lipite pe ziduri. Aceste afișe îndemnau populația germană să primească cu bucurie armata sovietică, care le garantează viața, avutul și libertatea.

Da, aşa era atunci, în ziua de 27 iunie 1940. Am avut în mâna și am citit un asemenea manifest.

Autoritățile locale românești, în frunte cu marele incapabil Rezident Regal Gheorghe Flondor, arătau netulburate inconștiența lor criminală. Nici un comunicat, nici o lămurire, nici o încercare de a liniști, informa și indica unele măsuri sau directive. Desigur, aşa au primit ordin de la București, iar Bucureștiul nu vedea, nu știa exact ce se petrecea în Cernăuți la acea vreme. Ajutorul de primar al Cernăuțului, Colonelul Cantemir, a luat unele măsuri de evacuare a bunurilor primăriei și a fost destituit cu mare zgromot.

Lumea însă înțelegea semnul vremii și în cursul zilei de joi, străzile orașului ce duc spre gară prezintă un tablou de panică, de exod... Bărbați, femei, copii, cu câteva geamantane, baloturi, pachete, pachețele, se îndreaptă grăbiți spre gară ca să plece cu trenurile obișnuite spre sud. Spre seară, gara e ticsită de lume ce așteaptă plecarea. Noaptea gara și piața mare din fața gării sunt neîncăpătoare pentru mulțimea ce se grăbește să părăsească orașul.

Pe la orele 6 - în după-masa zilei de 27 iunie 1940 - primesc informația că posturile de jandarmi din satele de peste Prut au primit ordin confidențial să împacheteze repede arhivele, să-și asigure mijloacele de transport și să fie gata de plecare la ordinul telefonic. Satele au aflat acea dispoziție, iar panica la sate e nespus de mare.

La orele 21 seara sosesc acasă, unde mă așteaptă doi prieteni din oraș și trei țărani din Mahala. Și unii, și alții au venit să afle noutăți, să se sfătuiască ce-i de făcut? Costache Hostiuc din Mahala îmi spune că jandarmii din sat au primit ordin de plecare, poate în noaptea asta vor și pleca. „Oamenii ne-au trimis să aducem noutăți, sfat și îndrumare, ce să facem? Nu le puteam da nici o nouitate, nici o informație și nici un sfat. Văd și eu ca și voi că nu e bine, că ceva se petrece, că lumea nu e sfătuită, nu e îndrumată. Se pare că oamenii și conducătorii și-au pierdut capul.”

Și cum ne sfătuiam aşa cu toții, se făcuse orele 10 seara. Punem radio București și deodată aflăm toată grozăvia situației. Comunicatul Oficial anunță că „s-a cedat Basarabia și Bucovina de Nord” care vor fi evacuate în patru zile. Comunicatul nu preciza până unde s-a cedat din Bucovina.

Am încremenit cu toții, nimeni n-a mai scos o vorbă și fiecare a plecat capul în jos, galben la față... N-a avut nevoie nimeni de nici un sfat...

Rămas singur, am privit un timp prin fereastra deschisă cerul plin de stele și orașul, în casele căruia se petreceau în momentul acela atâtea drame. M-am plimbat dintr-o cameră în alta, mă uitam la pereți, mă opream în loc, îmi căutam gândurile care pieriseră. Nu puteam gândi, nu știam ce fac, nu-mi venea să cred cele auzite la radio. Nu-mi intra în cap gândul că sunt silit să părăsesc repede acest pământ al copilăriei, al strămoșilor care dorm liniștiți sub cruci bătrâne, într-un țintirim undeva peste Prut.

Femeia din casă m-a invitat, m-a rugat bland, să vin la masă, căci e pregătită.

Ea știa că în ziua aceea n-am mâncat. I-am spus că nu mi-e foame și să strângă masa.

Câteva telefoane de la cunoșcuți din oraș, loviți și ei ca de trăsnet, mă întrebau mereu: „Bine, dar noi ce facem?” Bieții oameni, nu știau că la capătul firului era un om prăbușit ca și ei. Nu-mi puteam trăda slăbiciunea și nici increderea lor în sfatul meu. Am căutat să le ridic moralul, să le spun că în asemenea cazuri de grea cumpăna să nu ne pierdem capul, i-am sfătuit să plece cât mai curând și cum vor putea, iar să aștepte vreo dispoziție oficială.

La ora unu noaptea îmi telefonează de la primăria din Mahala, fratele meu Florea, și-mi spune că oamenii s-au întors și au adus știrea auzită la mine, că postul de jandarmi a plecat, iar oamenii sunt în mare fierbere și întreabă ce să facă? Le spun că e bine, că cine poate și vrea, să se pregătească de plecare spre Suceava. La ai mei le-am spus să fie gata de plecare. Eu voi fi vineri dimineața la Mahala cam la orele 10-11.

La orele 3 noaptea sună din nou telefonul din Mahala și fratele Florea îmi spune că nimeni din sat n-a închis ochii până acum, o mulțime de săteni au venit la primărie și vor să vorbească cu mine. Am vorbit la telefon cu Gheorghe Iacobăț, cu Ionică Doruș, cu Costache Hostiuc. Tustrei au spus același lucru - durerea și jalea tuturor: „Ce să facem noi, domnule doctor, jandarmii au plecat, preoții, învățătorii au părăsit satul pe fură să ne spună o vorbă.

Oamenii din sat se frământă fără astămpăr și nu știu ce să facă și încotro s-o apuce?” Am căutat să vorbesc mai liniștit, fără să încerc a-i liniști Iară rost, fără dovezi. Le-am vorbit că ceasul prin care trezem e greu, c-a venit furtuna pe neașteptate, că e bine cine poate să o ia din loc spre Suceava, să nu se sperie de drum și de necunoscut. Oricum ar fi, orice s-ar întâmpla, să nu-și piardă nădejdea și credința. Oricât de mare va fi furtuna, nu va putea să ne omoare pe toți. Asta o știu ei din viață și din războiul din urmă. Ce le puteam spune în acea noapte?

În 28 iunie, pe la zece și jumătate, am plecat în Mahala. La podul de fier de peste Prut, de la Horecea, am găsit un sublocotenent și un pluton de ostași. Ofițerul mi-a spus că așteaptă un ordin telefonic, când să arunce în aer podul dinamitat. Ne-am înțeles că orice s-ar întâmpla, eu plec peste Prut neapărat, iar el mi-a făgăduit că jumătate de oră va aștepta până mă întorc. Neam potrivit ceasurile. Ajuns la ai mei în Mahala, care erau gata de plecare, le-am spus să plece cât mai repede. I-am destăinuit numai fratelui meu, Florea, înțelegerea cu ofițerul de la podul de peste Prut. Ne-am dat întâlnire la mine acasă la Cernăuți. Ofițerul m-a așteptat după cum ne-a fost înțelegerea și mi-a spus că a primit ordin telefonic să nu mai arunce podul în aer și să plece la Siret. Ne-am despărțit, dându-i sfat să nu treacă prin oraș și indicându-i drumul cel mai scurt să ajungă dincolo de oraș, în șoseaua națională Cernăuți -București.

E drept că plecând din satul meu în acele clipe grele, m-am uitat din mașină înapoi și-am privit satul până s-a șters în zare. Au fost nespus de grele clipele atunci și acolo... Aveam senzația că sunt un laș, un trădător, îi părăsesc pe acești oameni cumsecade în ceasurile cele mai grele, îi las în voia întâmplării și mi se părea că satul, locurile copilăriei și crucile albe din țintirim mă strigă mereu să nu plec, să nu-i las... l-am lăsat pe toți și pe toate și-am fugit, am plecat în grabă ca să salvez... ce?

Acești țărani care mi-au dăruit încrederea lor desăvârșită timp de zece ani, pe care i-am învățat să-și iubească neamul, țara, trecutul, datinile și obiceiurile noastre, acești țărani care au început să vadă lumea, viața și lucrurile mai altfel, rămân singuri și la voia întâmplării, în vremurile cele mai năprasnice.

Trecând Prutul, privind încă o dată satul meu din față, am avut senzația că aud trosniturile prăbușirii unui edificiu, la care am muncit cu râvnă și drag. Drama destinului nemilos a început în acea veche și frumoasă aşezare moldovenească - satul meu Mahala în acea zi de 28 iunie 1940.

De aici am mers la Spitalul meu, unde am găsit jale. Personalul se agita, plângea, nu mai știa ce să facă și unde să plece. Oamenii din satele mai apropiate au sosit să-și ia bolnavii acasă. Nu era nimeni care să facă forme de ieșire și nici cine să le dea hainele din magazie. Bolnavii au plecat acasă în cămăși de spital.

La Spitalul de copii de alături, am găsit căruța cu ai mei din Mahala, care încărcaseră tot ce au crezut că le poate fi de folos, o mamă bolnavă și șapte copii - nepoții fratelui Florea și ai surorii Anița. Au sosit destul de repede. Cumnatul meu Chirică avea să treacă Prutul la Ostrița cu vitele mari și să se întâlnească cu toții în satul Godinești de lângă Herta, la niște cunoșcuți. Le-am mai dat câteva lucruri de la mine, am mai stat de vorbă și-au pornit spre Herta, unde era hotărâtă întâlnirea la Godinești cu cumnatul meu Chirică.

Era ora 14.30 când biroul de mișcare anunță sosirea acceleratului de București în gara mică, „Grădina Publică”. La orele 15 fără zece minute acceleratul de București intră în gară. Din accelerat au coborât 7 călători - între ei și d-na doctor Astra Nandriș. Când a văzut ce se petrece în gară, s-a speriat. Nu se aștepta la aşa ceva.

Am părăsit gara cu soția mea, îndreptându-ne în grabă spre Spitalul de copii, unde aveam și locuința.

Orașul era în plină revoluție. Piețele, străzile înțesate de lume cu steaguri roșii și pumni ridicăți. Am ajuns în Piața Unirii - o mare de capete -, steaguri roșii de felurite mărimi, mese în mijlocul mulțimii, cu oratori înflăcărăți...

Am intrat cu mașina în această piață și imediat mi-am dat seama de marea greșeală ce-am făcut-o.

La un moment dat, mulțimea ne-a înconjurat. 1-am spus șoferului să nu mai claxoneze. Străini din mulțime deschideau ușile mașinii, le închideau și veneau alții și alții... Am văzut situația și nu mai vedeam nici o scăpare. Nu mai puteam mișca nici înainte, nici înapoi.

După vreo zece minute vine un grup, fiecare purtând o bandă lată, roșie, la brațul stâng. Unul care părea să fie șeful lor, deschide ușa mașinii, nu spune o vorbă și adresându-se grupului lui, le spune în jargon evreiesc „e doctorul Nandriș, faceți-i drum să plece...” Într-adevăr, vreo 12 înși făcea cu greu drum prin mulțime, până am trecut Piața Unirii și-am ajuns în strada Iancu Flondor. Mi-am dar seama că am scăpat de un mare risc.

Ajuns la Spitalul de copii, personalul aștepta cu groază desfășurarea evenimentelor... toți aveau fețele desfigurate de grijă, nesiguranță. Pe clădirea Spitalului Central de alături fălfăia un steag mare roșu. Între timp unul din oamenii mei sosește din oraș și-mi spune că în oraș e o adevărată revoluție de bucurie și aclamații pentru armata sovietică, care a ocupat gara, primăria, poșta și se îndreaptă spre clădirea Rezidentului Regal. Și că e bine să plec. Dar mai erau atâtea de făcut. După aranjarea personalului spitalului, dna dr. Astra Nandriș s-a urcat în locuință, să aleagă în grabă ce-ar putea lua. Erau ceasurile 17:30. De la început m-am gândit la conducerea mașinii. Șoferul meu a fost mobilizat de vreo trei săptămâni și aveam promisiunea unui șofer polonez mai în vîrstă. Încă de joi, 27 iunie 1940, 1-am întrebat dacă poate veni cu mine. Mi-a spus că trebuie să vorbească cu familia și că îmi spune a doua zi. Vineri dimineața mi-a spus că nu poate veni, fiindcă familia nu vrea să plece. La asemenea complicații m-am gândit de la început și mi-am făcut o rezervă. În secție la mine aveam un agent sanitar, Strugariu, care a fost șofer înainte. Nevasta lui era soră la mine în secție. Ne-am înțeles că el rămâne pe loc și va pleca cu mine cu

mașina - indiferent de răspunsul șoferului meu provizoriu. Strugariu s-a mutat cu soția la mine și aștepta ceasul plecării.

Între timp un grup de derbedei s-a oprit în fața Spitalului de copii, care era la oarecare distanță de clădirea spitalului. Câțiva au pătruns cu oarecare nehotărâre în grădina spitalului. Situația nu era bună. Mașina era în grădină, în spatele clădirii și am spus să se grăbească cu geamantanele. Apare unul dintre informatorii mei, cam nervos, și-mi spune să merg imediat, că nu e bine.

Am pus în grabă ce s-a putut pune în mașină. Poarta de ieșire era barată de derbedei, l-am spus șoferului, cum iese din spatele grădinii, să dea viteză, să claxonizeze puternic și să între în cei de la poartă. Șoferul polonez s-a oferit să-mi fie de folos. El s-a postat pe scara din dreapta, din față, în picioare cu un revolver camuflat în mână, eu în spate, la stânga, de asemenea cu revolverul în mână, doamnele (soția mea și a lui Strugariu), stăteau aplecate cu capul cât mai jos. Situația nu era bună și altă soluție nu era posibilă... Când a ieșit mașina de după clădire pe neașteptate și când a pornit în mare viteză, claxonând puternic, cu șoferul al doilea - care era un om voinic - afară în picioare, pe aripă, derbedeii din poartă au avut un moment de nehotărâre și când a venit mașina cu viteză spre grup, fără ezitare, într-o fracțiune de secundă ei au cedat și au făcut loc. Mașina a trecut foarte repede, ei și-au dat seama că au greșit, au început să huiduiască, să arunce cu pietre, s-a auzit și o detunătură de armă... Era prea târziu.

Ajunsî afară din oraș, am oprit mașina, i-am mulțumit în toate felurile lui Iosif - aşa-1 chema pe șoferul polonez - care s-a întors în oraș și-am luat-o la drum...

Începutul coșmarului

*Mircea ROPCEANU medic pediatru, fost deținut politic,
locuitor al orașului Piatra Neamț*

Ca elev al liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți, obișnuiam ca în vacanța de vară să merg în excursie prin munții Bucovinei, munți care, de fiecare dată, îmi dezvăluiau frumuseți de nedescris.

În anul de tristă pomină 1940, vara, împreună cu trei prieteni, doi frați Corlățeanu din Pojorâta și cu unul ce-l chema Turculeț, am plecat în excursie pe traseul Adam și Eva Câmpulung-Bucovina-Rarău Broșteni - Vatra Dornei. La întoarcere, m-am oprit la familia unui prieten, zis Pavi (Paul) Grigorovici din Putna. Am rămas la el până-n ziua de 28 iunie, zi care mi-a rămas bine înțipăriță în memorie.

În dimineața respectivă, când m-am trezit, domnul Grigorovici mi-a spus cu îngrijorare că la radio București s-a transmis că, încă din timpul nopții, rușii au pătruns în țară și au început să ocupe orașele și satele noastre. M-a întrebat ce aveam de gând să fac. Puteam pleca acasă, la Plaiul Cosminului, lângă Cernăuți. Dar puteam, însă, să rămân în Putna, la ei, până la clarificarea situației. Fără întârziere m-am pornit spre casă și cu primul tren am ajuns în gara Dornești, între Rădăuți și Siret. Am urcat într-un alt tren și călătorii mi-au spus că era unul din ultimele trenuri care mai circulau în direcția Cernăuților. Pe fețele tuturor se ctea îngrijorarea pentru ceea ce se petreceea în partea Bucovinei spre care ne îndreptam.

În jurul prânzului am ajuns în gara Grădina Publică. De acolo am pornit-o pe jos spre centrul orașului. Ajuns în Piața Unirii, am văzut adunați acolo sute de bărbați, dar mai erau și multe femei. Deodată, dinspre nord, din direcția Gării Mari a orașului, a pătruns în piață o unitate militară românească, care se îndrepta spre sud. Soldații erau unii cu căștile de luptă, alții cu bonete pe cap. Pe chipurile lor se distingea oboseala unui marș lung și disperarea.

Armele erau purtate în bandulieră, cu țevile îndreptate în jos, semn că nu erau pregătiți de luptă. Probabil că era o parte din ariergarda noastră. Mai mulți însă din mulțimea adunată pe trotuar au început și-i huiduie și să arunce în soldații români excremente, diferite obiecte, să verse asupra lor lighene cu zoi și să-i scuipe. Totodată, tipau la ei, amenințându-i și adresându-le cuvinte triviale. Stropiți cu cele aruncate asupra lor, soldații nu reacționau în nici un fel. Nici nu încercau să se șteargă cu mânecca vestonului pe față, pentru a nu-i provoca pe cei ce se manifestau ostili.

Am privit mai atent în direcția grupului de manifestanți ostili. Erau în mare parte femei în vîrstă, unele fiind evreice, ale căror figuri le mai văzusem și cu alte ocazii în timpul în care am învățat la liceu. Poate că unele persoane din mulțimea care tot creștea vroiau să ajungă cât mai curând în raiul communist cu speranța la mai bine. Cred că ele s-au lămurit pe parcursul anilor asupra raiului comuniști

Privirea mi s-a oprit asupra a trei-patru grupuri răspândite prin mulțime. Bărbații erau îmbrăcați în haine civile, dar se deosebeau de cele purtate pe la noi. Arborau lozinci din pânză roșie, pe care erau scrise, în limba rusă, urări de bun venit, adresate trupelor sovietice. Un cetățean de lângă mine, cred că era român, mi-a șoptit că membrii grupelor respective erau ruși trimiși de către cei ce veneau din urmă și ne invadau țărișoara, vrând să demonstreze că ei, rușii, veneau ca o „salvare” pentru noi.

Au trecut aproximativ 15-20 de minute și și-a făcut apariția prima unitate sovietică. Mai întâi în Piața Unirii a intrat un grup de soldați, aflați într-un camion, precedat de un tanc de luptă. În plin centrul Pieței Unirii șenilele tancului au sărit de la locul lor, astfel că tancul s-a oprit după câteva mișcări dezechilibrate. S-a oprit și camionul cu soldați. Abia atunci am observat că în față, unde era locul motorului, în partea de jos, se afla un grătar de fier, în care ardea focul și în care câțiva soldați, coborându-se și primind lemne de la cei rămași în caroserie, le aruncau pentru a întreține focul, ca să poată pleca mai departe atunci când va pleca tancul. Era o scenă ilară, dar nu puteai nici cel puțin să zâmbești, darămite să râzi. S-ar fi interpretat ca un gest de dispreț la adresa „glorioasei” anale sovietice.

Prin gând mi-a trecut atunci o întrebare: „Cum de au luptat armatele lor în războiul sovieto-finlandez din 1939, care s-a încheiat aşa cum se ştia?” Cei din grupurile cu lozinci au început și mai tare să aclame și să strige în limba rusă.

Am plecat din Piața Unirii îngrijorat și, totodată, cu durere în suflet, văzând ce se petrecea în capitala Bucovinei. Cotropirea țării noastre s-a produs și nu credeam că mai putea fi o speranță de mai bine.

M-am îndreptat spre marginea orașului, înspre gara Grădina Publică, și de acolo, peste câmp, parcurgând 7-8 kilometri, am ajuns în Plaiul Cosminului, la casa părintească. Neștiind nimic despre mine, părinții mei erau foarte îngrijorați. S-au bucurat când m-au văzut, l-am întrebat dacă erau pregătiți de refugiu, relatându-le cele văzute cu câteva ore în urmă în Piața Unirii. Tatăl meu, învățător în sat, făcând parte din intelectualitatea locală, mi-a răspuns că situația nu poate rămâne aşa și că rușii trebuie să se oprească la Prut.

El a spus că aşa era înțelegerea între conducătorii rușilor și conducătorii români. Am repetat cele văzute la Cernăuți, dar tata, Lazăr Ropceanu, mi-a replicat pe un ton nervos că la vîrsta de 17 ani eu nu știam ce înseamnă un tratat între două țări.

Am rămas în sat aproximativ zece zile. Tata spera că totul se va petrece aşa cum credea el, că râul Prut va fi hotarul, după care se vor retrage trupele sovietice. Dar situația devinea din ce în ce mai grea și tata și-a dat seama, fără să recunoască, că am raționat bine, că părerile lui au fost greșite. A hotărât să ne refugiem în România cât mai repede posibil. Am împachetat strictul necesar, așternuturi de pat și câteva lucruri de care nu ne puteam despărții, le-am încărcat în căruță unui gospodar din sat și am pornit pe drumul pribegiei. Prin Ostrița, am trecut spre Herta, apoi ne-am îndreptat spre Probotești, de unde urma să trecem pe teritoriul țării rămas liber. Ajunși în pădurea Proboteștilor, ne-am pomenit împroșcați cu gloanțele trase de o patrulă rusească. Am sărit din căruță și, prin pădure, am fugit spre satul Pomârla, sat din fostul județ Dorohoi, rămas pe teritoriul României. Puținele noastre lucruri au rămas în căruță. Am rămas, deci, din goi cu pielea...

Din momentul cela a început pentru noi calvarul refugiuului. Aceasta a fost începutul coșmarului, care a umplut paharul amăரăciunii din sufletul meu.

Valeriu ZMOŞU

Balada copiilor deportați

Copiii miciuti,
Atât de drăguți
(La ei când
priveai,
Îngeri îi credeai),
Tot n-au fost
cruțați, ---
Au fost deportați
În țară străină,
Fără nici o vină.
Dar cei ce veneau
Și îi arrestau,
Veneau ca și hoții.
Pe Ia miezul
noptii.
Casa-o-nconj urau,
Ușa o spărgeau
Și îi arrestau.
Copiii tipau.
Mamele plângeau
Și mi se rugau:
— Lăsați-i în pace,
Să crească,
săracii...
Nu sunt vinovați.
De ce îi deportați?
Dar acei miciuti,
Atât de drăguți.
Nu erau crezuți.

Ba din contra,
mulți
Au fost luati
desculți,
Fără legănuț,
Duși la Cernăuți
Și urcați în
vagoane
Fără de obloane,
În vagoane care-i
Duceau la
pierzare.
„Mamă”...
pronunțau,
Mai mult nu
puteau.
Mamele gândeau
Și nădăjduiau
C-or ajunge mari,
Oameni
gospodari...
Dacă-ar fi știut,
La ce i-au născut,
Nu-i mai
zămisleau
Și nu-i mai
nășteau...
Dar drept să vă
spun,
Unii chiar în drum

Sufletul și-au dat, -
Au repausat.
Iar bieții părinți
Se rugau la sfinti
În rai să-i
primească
Și să-i ocrotească
Că-s nevinovați
Și-au fost
deportați.
Și-acei copilași,
Mici și drăgălași,
Pentru-a-i nimici,
Pentru a-i strivi,
Primeau de mâncat
Doar pește sărat.
Apă nu le da
Și mi-i tot mâna
Spre Siberia.
Alții-au fost luați
Pentru-a fi-
aruncați
Prin orfelineate,
Condamnați la
moarte.
De greu, câteodată,
Micuța lor ceată
Începea a plângere
Cu lacrimi de
sânge.
Bieții se zbăteau,
Pe părinți rugau
Să facă ceva
De-a-i elibera.
Şefii, plini de ură,
Cu inima dură.

Cum îi auzeau
Si cum îi vedea,
Îi tot înjurau
Și îi tot băteau.
Le spuneau atât:
— N-aveți de
vorbit!
Să uitați de mamă,
Chiar și cum o
cheamă!
Să uitați de tată
Pentru viața toată!
Să uitați de frați, –
Sunteți
condamnați!...
Dar trecură anii
Și-au căzut tiranii.
Și acei copii
Din locuri pustii,
Pe părinții dragi
Din Țara de Fagi,
Vor să-i
întâlnească.
Să le povestească
Câte-au suferit,
Cum i-au chinuit,
I-au înstrăinat.
I-au rusificat,
Dară n-au uitat,
Că i-au ridicat
Și i-au deportat
Din cutare sat, -
Sat îndepărtat,
Că au fost români
Crescuți prin
străini...

Paisprezece ani în Siberia

Didina TIMOFTI, profesor pensionar

Multe a avut de suferit Ortanța lui Dionis Robu din satul herțean Buda Mare, născută la 19 martie 1927. Iată ce ne relatează dumneaei cu ochii în lacrimi:

— În familia noastră de țărani am fost trei copii, doi băieți și eu, o fată. Nici nu împlinisem bine nouă luni când a murit tata. Apoi, de mic, s-a stins din viață un frățior. Ne-am dat de radă cum am putut și ne-am văzut mereu de treburi. Când bolșevicii au pătruns în vara anului 1940, și în satele herțene, nu ne-am refugiat în România ca alți gospodari din sat.. N-aveam cu nimeni de împărtiț nimic, lucram la pământ și cu politica nu ne făceam durere de cap. La un an de stăpânire sovietică a început să ne pască primejdia, dar nici nu bănuiam c-ora fi scoase din căsuța noastră și băgâte în convoiul morții. Deci, în seara zilei de 11 iunie 1941, după o muncă istovitoare în câmp, ne-am culcat. Mama, Agripina Robu, s-a dat jos din pat și s-a apropiat de geam. În curte l-a zărit pe Nicu Alexa. Credea că s-a întâmplat ceva și a ieșit și-1 întrebe de ce avea omul nevoie. Casa, însă, era încercuită de străini înarmați. Cineva a strigat:

— Femeie, scoală-ți fata, îmbrăcați-vă și haideți cu noi!...

— Cu o căruță au fost duse dincolo de Prut, la gara din Noua Suliță. Le-au urcat într-un vagon de vite și, când s-a format eșalonul, au fost pornite înspre Siberia. Ortanța avea numai 13 ani și plângea întruna, că nu știa unde le duceau rușii. Abia la două săptămâni trenul a lacut un popas mai lung într-o gară. Acolo li s-a permis deportaților să coboare să-și facă câte o mică rezervă de apă. În vagoane se auzeau numai planșete și răcnete. Copiii mureau de foame și de sete. Drumul până la Tiumen a durat o lună de zile... - Am trăit un an deplin într-o coliba, își amintește fosta deportată. Nu puteam lucra nicăieri, căci eram minoră. Foamea, însă, îmi împuținase corpul. Eram gata-gata să dau ortul popii.

Când s-a îmbolnăvit mama, nevoia m-a silit și mai tare să rog pe oricine ca să fiu primită undeva la lucru. Cu mare greu am fost luată într-o brigadă de pescari. Acolo mi-au degerat picioarele. Trei luni încheiate am zăcut. Nu puteam umbla. Mă rugam lui Dumnezeu să mă ia la Dânsul, dar el mi-a dăruit zile. M-am întremat, am ieșit iarăși la lucru și pentru osteneala zilnică primeam 200 grame de pâine și 200 grame de pește...

După 14 ani de înstrăinare, de chinuri și necazuri petrecute în Siberia, Ortanța, împreună cu mama ei, Agripina Robu, s-au întors în satul de baștină, Buda Mare. N-au găsit nici casă, nici nimic din ce ce-au lăsat. Numai teiul de la poartă, înalt și rotat, le mai străjuia locul pe care se aflase cândva gospodăria lor. Le-a podidit plânsul și s-au dus la președintele colhozului să-l roage ca el, îndurându-se de ele, să le dea o bucătică de pământ, pe care să-și ridice o căsuță. Dar el le-a brutalizat și le-a vorbit urât:

— Ce fel de pământ vreți?! Înapoi de unde ați venit! N-am pământ pentru voi!

Ca și scoase din sat, s-au dus femeile la Becești, într-un sătuc vecin. Acolo au găsit o căsuță și au locuit în ea aproape nouă ani. În 1964 femeile s-au întors la Buda și și-au construit o căsuță în curtea unei rude, căci pământ aşa și nu primiseră. În 1967 a murit Agripina Robu. Apoi băiatul Ortanței, Vova, a crescut mare și a plecat în lume. Și iarăși a rămas femeia singură și deznađăjduită. Și, de-atâta singurătate, își tot deapăna firul amintirilor din iadul siberian, prin care a trecut de la vîrsta de 13 ani.

Calvarul din exilul siberian

Victoria IEREMIA

Pe la prânz, în ziua de 12 iunie 1941, o iscoadă bolșevică ne-a scos calul din grajd, zicând că n-o să ne mai trebuiască, fiindcă în acea noapte urmău să se petreacă, chipurile, lucruri mari. Mama era de loc din Godinești și, fiind măritata la Horbova, unde se simtea oarecum străină, n-a avut putere să i se împotrivească. Tata nu era acasă și, deci, n-avea cine s-o apere. S-a lăsat biata păgubașă, petrecând cu ochii plini de lacrimi calul care era scos din ogradă...

Când Armata Roșie a intrat „din greșeală” în Ținutul Herței tata era concentrat, se afla într-o unitate militară românească și n-a avut cum se întoarce acasă. Mama a mocnit toată ziua în ea și n-a avut glas până ce buzele ei, tremurând, n-au șoptit rugăciunea de seară, îngenuncheată și întoarsă cu față spre icoane.

Pe la miezul nopții îl visam pe tata, când cineva a bătut puternic în crucea geamului, tunând de afară:

— Catincă, deschide!

Cunoscând glasul lui Neculai Balahura, mama a sărit din pat, a aprins lampa și s-a repezit spre ușă. Am auzit cum a tras zăvorul, apoi a țipat. Am deschis ochii și m-am ridicat pe coate. Mama, numai în cămașă, se tot retrăgea în fundul odăii, împinsă parcă de cei treisprezece soldați și trei civili, care au venit să ne ridice și să ne ducă în Siberia.

Soldații s-au făcut a căuta arme, au scotocit peste tot, dar de găsit n-aveau ce să găsească. Mama înțelegea ce o să ni se întâiple. A izbucnit în plâns, noi ne roteam în jurul ei, răcnind și mai tare și s-a stârnit o vânzoleală mare. De la fâlfâitul mantalelor rusești s-a stins lampa și atunci, pe întuneric, am fost loviți și noi, copiii. Pe la mijitul zorilor, zicându-ne că ne duc în altă parte, că pe la noi în

curând o să fie mare vărsare de sânge, soldații ne-au dat voie să îmbrăcăm pe mama, care își tot smulgea pârul din cap și blestema ceasul de cumpănă. Ne-au dat voie să luăm cu noi o pătură, o pernă și o baniță de faină. Ne-au scos în drum.

Soldații au apucat-o pe mama de cap și-au aruncat-o ca pe un snop de secără în carul cu boi al lui Neculai Balahura. Mama bocea, câinii lătrau a pustiu, vitele, simțind că rămâneau fără stăpân, răgeau la iesle. Când mama a început să-și cheme vecinii în ajutor, un soldat i-a vîrât un colț de pernă în gură, ca să i-o astupe.

Cu carul cu boi am fost duși la gara din Noua Suliță. În mulțimea străjuită de soldați i-am zărit pe horbovenii Ștefan Spătaru și Gheorghe Însurățelu cu soția și cu o fiică. Am mai văzut și niște femei din Humărie, pe care soldații după ce le-au bătut măr ca să nu tipe, le spălau de sânge.

Învagonați clăie peste grămadă, am fost porniți în ziua de 14 iunie 1941 în neagra străinătate. Drumul nostru a fost lung, prea lung, și la capătul lui am ajuns pe la sfârșitul lunii iulie. Ne-am pomenit în regiunea Tiumen, pe malul râului Ișim. Ne-au dat jos din tren, subțiați de foame, și am alergat cu toții spre albia rece a Ișimului, să ne spălăm și să ne curățăm de păduchi. La o săptămână am fost împrăștiati prin raioanele întinse regiuni Tiumen. Cu mama, cu fratele Haralambie și cu alții bucovineni am nimerit la o fermă. Locuiam într-un bordei acoperit cu lut, unde ne mâncau ploșnițele. De ieșeam afară ne gătau Tânțarii. Limba rusă n-o pricepeam și nici nu știam ce voiau de la noi localnicii. Foamea ne rodea, dorul de casă ne topea și leacul tuturor necazurilor noastre era plânsul. Plângeam și suspinam întruna și izvorul lacrimilor ne era de nesecat.

Într-o zi, văzând că mă stingeam de foame, a venit la mama o rusoaică și s-a înțeles cu ea prin semne ca să mă lase să locuiesc în casa ei. I-am fost slujnică cam o jumătate de an. M-am spedit, dar mi-a dat de mâncare. Pe urmă m-a luat de argată directorul

sovhozului. Era un om cumsecade. Îi țineam copilul, îi făceam mâncare, îi coceam pâine și aveam numai 13 ani.

Mama nu era lângă mine. Ea păștea vacile sovhozului și se afla singurică la o distanță de vreo 7 kilometri. Bietul frățior Haralambie avea 12 ani, dar zilnic era scos la lucru în pădure. Când, arareori, reușeam să-l văd, îi plângeam de milă, că-i puteai număra ciolanele de slab ce era.

Cu noi, în adâncul Siberiei, se afla și fratele tatei, Vasile Ieremia, deportat fiind cu întreaga-i familie pe motiv că fusese legionar. De foame și de dor de casă i-au murit acolo patru copii: Costică, Gelu, Areta și Vasile, rămânându-i cu zile doar unul, Mihai, care mai apoi s-a întors la Horbova. Soția unchiului Vasile păzea oile sovhozului. Într-o noapte s-a dus la bordeiul ei ca să privegheze la capul unui copil mort, și tocmai atunci a venit lupul la oi. Înfuriat, administratorul a lovit-o atât de bestial cu piciorul în burtă, încât într-o săptămână mătușa a fost dusă pe lumea cealaltă. Așa s-a prăpădit printre străini familia unchiului meu Vasile Ieremia...

Nicu Sterpu, tot de la Horbova, după ce și-a îngropat nevasta, pe care, pare-se, o chema Marghioala, se ținea, săracul, numai de noi. Era slab de-1 sufla vântul. Într-o zi ni s-a dat câte 200 grame de pâine de ovăz cu țepe. A înghițit lacom bucătica de pâine și, cum era lihnit de foame, țepii i-au spart intestinele. I-a ieșit omului șezutul. Țipa de durere ca din gură de șarpe. Administratorul a venit să-l scoată la lucru, Nicu Sterpu spunea că nu poate. Cum nu știa rusește, să-i explice ce și cum, a dat jos pantalonii și i-a arătat ce-a pătit. Celălalt, crezând că-și bate joc de el, l-a lovit cu cizma în șezut. Simțind că moare, căci l-a năvălit săngele, Nicu Sterpu a rugat-o pe mama să-l îngroape. Mama nu se putea rupe de la lucru. L-a primenit, l-a bocit și le-a plătit unor localnici cât i-au cerut, numai să-l ducă pe Nicu Sterpu la groapă. Dar mamonii după ce-au

numărat banii, l-au aruncat pe Nicu Sterpu în tranșeul de siloz și s-au dus la băut vodcă.

O fată din Leningrad, Nina, cărând cu căruța bidoanele de lapte de la fermă, a băgat de seamă că de la un timp cainii și ciorile se adună la groapa de siloz. A lăsat odată caii în drum și s-a dus să vadă ce se întâmplă. A dat de oasele lui Nicu Sterpu și a alergat la mama s-o vestească...

Grițela lui Țari, tot de la noi din Horbova, care fusese deportată pentru că avea doi băieți în România, s-a încercat împreună cu o fată de-a ei, în timp ce era dusă cu un vaporaș mai înspre marginea lumii. Acolo unde ne aflam noi, a mai murit o fată de-a Valeriei Spătării, la fel horboveancă.

Mă doare iarăși sufletul, când îmi aduc aminte prin câte am trecut în cei 14 ani de exil siberian. Ne-au dat voie să ne întoarcem acasă la doi ani după moartea lui Stalin.

Întâi ne-au silit să luăm cetățenia rusească. N-am vrut nici în ruptul capului. Atunci ei nu ne-au dat nici un ban de drum. Aveam o juncă, pe care am crescut-o acolo și, vânzând-o, ne-am putut cumpăra trei bilete până la Cernăuți.

La Horbova am sosit în sămbăta Paștilor, în anul 1955. Dar n-am găsit nici casa noastră cea veche, nici casa cea nouă, în care nu dovedisem să intrăm până în momentul deportării. Locul era curat, de parcă ogor fusese întotdeauna. Am plâns, am răcnit și mai tare, când am aflat că pe tata l-a ucis un golan în 1943 pentru ca să-i ia banii, apoi ne-am luat bocceluțele și ne-am pornit spre Godinești, la casa bunicii, neștiind că adevăratul nostru calvar abia începea.

Lista incompletă de locuitori ai comunei Ciudei, fostul județ Storojineț, care au decedat în nordul Kazahstanului

(La 13 iunie 1941 din această comună au fost deportate
103 persoane)

1.	Bândiu Nicolae	17.	Pleșca Arcadie
2	Bulinschi Ion	18.	Pleșca Varvara
3.	Burlă Constantin	19.	Pojoga Cicuța
4.	Burlă Eugen	20.	Pojoga Floarea
5.	Burlă Porfir	21.	Pojoga Ileana
6.	Ciocan Vasile	22.	Pojoga Ilie
7.	Cuciurean Aurora	23.	Pojoga Ion
8.	Cuciurean Gheorghe	24.	Pojoga Petru
9.	Cuciurean Maria	25.	Pojoga Vasile
10.	Cuciurean Vasile	26.	Popescu Ilie
11.	Curie Ana	27.	Sauciuc Ana
12.	Curie Gheorghe	28.	Sauciuc Nicolae
13.	Curie Ileana	29.	Voloșciuc Ileana
14.	Curie Nicolae	30.	Voloșciuc Leon
15.	Curie Teodor	31.	Voloșciuc Nicolae
16.	Macriniuc Dumitru		

Listă alcătuită de Teodor PLEȘCA, domiciliat în București.

Mărturisiri despre mama

Prof. Sc. Valeriu ZMOȘU

Pe mama am pierdut-o cu un sfert de veac în urmă, dar momentele tragicе legate de moartea ei prematură nu mi s-au șters din memorie. Avea numai 53 de ani și a dus o viață plină de necazuri și suferințe. La 13 iunie 1941 a fost deportată cu întreaga familie în stepele aride ale Kazahstanului. Era fată Tânără, nu făcea politică, dar n-a fost crutătă de stăpânirea bolșevică. În Kazahstan s-au stins din viață părinții, Arcadie și Casandra, și trei frați mai mici Gheorghe, Traian și Floarea. După câteva luni de exil, mama a fost despărțită de familie, trimisă la lucru în altă localitate, apoi, după retragerea armatelor germane, a fost mânată tocmai în regiunea Kirovograd, la restabilirea căilor ferate. Ducea o viață semi flămândă, nu știa nimic despre cei dragi, se spetea zi și noapte și amarul și-l vârsa în lacrimile ce-i inundau față.

După mai bine de șase ani de la deportare, ea, prima din membrii familiei rămași în viață, s-a întors la baștină. A venit cu un tren până la Cernăuți, cu altul - până la Hliboca. Satul ei se afla în zona de frontieră și în el se putea intra doar cu permis special. Până la Pătrăuții de Jos a făcut calea pe jos, în puterea nopții și prin lunca Siretului, ca să nu dea ochii cu grănicerii. La poarta casei părintești a ajuns în zori. A rostit o rugăciune și a sărutat pământul, în oglindă s-a temut să între. În casă trăia un rus și o putea denunța. S-a dus, cu lacrimi în ochi, spre casa bunicilor. A bătut în geam și a zis:

— Deschideți ușa, nu vă temeți, că sunt eu, Viorica, nepoata dumneavoastră.

Îeșind în prag, bunica a izbucnit în plâns, spunându-i:

— Te credeam moartă, dar acum pot fi liniștită, căci te-am văzut întoarsă acasă... Bunica a transmis ruelor apropiate că i-a sosit nepoata. Și rudele, strecurându-se spre casa bunicilor, plângneau de bucurie.

Peste un an s-a întors și sora mamei, Silvia, iar mai apoi și fratele lor, Ilie.

Au plâns tustrei după părinții și frații lor, râmași să doarmă somnul de veci la mii de kilometri, în țară străină. Ca să nu fie arestați, au stat multă vreme ascunși.

În cele din urmă mama s-a căsătorit cu cantorul bisericii din sat. Au făcut cum au putut și au trecut cu traiul la casa părintească a mamei, dar n-au avut în ea liniște și pace. Pe mama o căutau autoritățile bolșevice și grănicerii ca s-o arresteze. Ea și ziua stătea în casă cu ușa încuiată. Dacă cineva striga la ușă, ea se ascundea în dulapul cu haine, iar tata descuia ușa. În anul 1948, odată cu înființarea colhozului, părinților li s-a luat tot pământul, ba chiar și două grajduri mari le-au fost demolate. Au fost iarăși scoși din casă și lăsați pe drumuri. Bunicilor li s-a făcut milă de ei și i-au luat la dânsii.

Din 1948 până în 1954 mama s-a spedit pe lanurile colhozului. N-a fost cruțată, cu toate că avea doi copilași mici. După 1954, când tata a fost hirotonisit ca preot și a fost numit paroh în satele învecinate Cupca și Corcești, mama s-a ocupat numai de menaj. După un an nou au trecut cu traiul la casa părintească a mamei. Gospodăria era distrusă și ambii părinți au muncit mult ca s-o refacă. Tata, ca preot, nu avea voie să țină măcar o văcuță. Lângă casă li s-a lăsat un lot de numai 6 ari de pământ.

Noi creșteam și mama ne povătuia să învățăm carte, să nu uităm niciodată că suntem români, să nu ne îndepărțăm, când vom fi maturi, de satul natal, că destul ne erau morți bunicii în stepele uscate ale Kazahstanului.

Cu timpul, viața în țară s-a mai normalizat și parcă toate mergeau înspre bine. Mi-am dorit din tot sufletul să-mi încerc puterile la Facultatea de limbi romano-germanice a Universității din Cernăuți. Mama s-a bucurat mult. Speram că studiind limba română, voi putea mai apoi reda toate durerile și necazurile bucovinenilor, care au avut de suferit de pe urma ocupației sovietice. Am fost respins la examenele de admitere în mod grosolan, nu că n-aș fi știut materia, ci din motivul că eram fecior de preot. Sărmana mamă! Cât de îndurerată a fost ea atunci...

În 1967 am fost încorporat în armata sovietică și timp de trei ani, ca marinări pe submarin, m-am aflat în largurile Oceanului înghețat de Nord.

După demobilizare, ca nimeni să nu știe că eram „feciorul popii”, m-am înscris, ca student, la Facultatea de geografie a Institutului Pedagogic din Tiraspol. La școala din sat loc nu s-a găsit pentru mine. Cu mare greu m-am angajat profesor de educație fizică la școala de opt ani din cătunul Arșița, însă numai pe jumătate de salariu, deși aveam studii superioare. Mai târziu mi s-a dat voie să predau și câteva ore de istorie la Școala Medie din centrul satului. Mama era tare bucuroasă că aveam serviciu în sat, dar bucuria ei n-a ținut mult. Într-o dimineață din toamna anului 1977, când am pornit la serviciu, mi-a zâmbit frumos și mi-a urat drum bun...

De la catedră, din școală, am zărit-o pe Silvia, sora mamei, cu ochii plini de lacrimi. Am ieșit să văd de ce plâng ea. Zărindu-mă, ea mi-a zis:

— Hai acasă. Mama ta a căzut pe câmpul colhozului, la sfeclă...

A fost chemată de urgență „Salvarea” și mama a fost transportată la spitalul de sector din satul vecin, Pătrăuții de Sus, Medicii și rudele au vegheat-o timp de aproape două săptămâni, dar degeaba. Nu și-a revenit. Cu lacrimi în ochi a trecut în lumea celor drepti.

La casa părintească s-au adunat toate rudele și-au început să pregătească pentru ultimul drum.

N-am fost lăsat nici atunci în pace. Am fost chemat la școală, unde mi s-a spus cu destulă severitate să insist, ca pedagog, ca mama, soție de preot, să fie înmormântată Iară preot, după noul model sovietic. Am mai fost amenințat că dacă nu-l voi convinge pe tata să facă acest lucru, voi fi eliberat din serviciu. Nu-mi era a vorbi. Am vrut să-mi fac orele, m-am îndreptat spre o clasă, însă mi s-a smuls catalogul din mâna. Mama încă era pe masă, dar eu eram ca și Iară serviciu. Am ieșit în corridor. Nimeni dintre colegi nu s-a apropiat să mă liniștească sau să-mi transmită condoleanțe. M-am furăsat, pe lângă perete, în curtea școlii. Am izbucnit în plâns. Norocul meu a fost că m-am întâlnit cu soțul directoarei școlii din cătunul Arșița. M-a chemat la el acasă, m-a liniștit, mi-a prezentat condoleanțe din partea întregului colectiv școlar și, deși era polon de naționalitate și de religie romano-catolică, m-a rugat să-i transmit tatei să nu se lase intimidat de autoritățile locale și raionale, să țină sus capul și să nu uite că e preot ortodox.

Bielul tata a fost chemat de câteva ori la primărie de către șefii secției raionale a învățământului public, pentru a-l înfrica să-și

înmormânteze soția aşa cum doreau ei, că, altfel, voi rămâne precis iară serviciu.

Tata le-a spus la toți tare și răspicat:

— Când fiului meu Valeriu o să-i repauseze soția, o s-o îngroape cum ziceți voi, dar eu pe a mea o s-o înmormântez după datina creștină!

Văzând această situația, șefuleții raionului Storojineț au dat ordin să fie blocat cimitirul satului, ca mama să nu aibă loc de odihnă în el. Cimitirul a fost păzit trei nopți și trei zile în sir. Tata era de părere s-o îngropăm pe mama fie în Cupca, fie în Corcești, satele învecinate, în care își făcea serviciul ca preot.

Cimitirul vechi al Pătrăuțiilor de Jos nu se afla în preajma bisericiei și atunci tata a luat decizia că în timpul celei de a doua nopți groapa să fie săpată în spatele bisericii, dar în aşa fel ca autoritățile să nu prindă de veste. A căutat câțiva bărbați de nădejde și aceștia au săpat groapa pentru mama pe la miezul nopții. Lutul l-au cărat undeva în altă parte, ca să nu fie observat nici de trecători, nici de către cei de la cârmuirea colhozului, care își aveau sediul alături de lăcașul de închinare Domnului.

A treia zi s-a adunat lume din satul nostru și din satele din împrejurime. Poporul era agitat și se întreba unde va fi înmormântată preoteasa, dacă nu s-a permis să i se sape groapa. Noi tăteam, nu intram cu nimeni în discuții, fiindcă nu ne era a vorbi.

După ceremonialul creștinesc de înmormântare, săvârșit de către un sobor preoțesc, corpul neînsuflețit al mamei a fost coborât în groapa din spatele bisericii. Groapa a fost pecetluită, iar la cap i s-a așezat o cruce de granit, ca nimeni să n-o poată scoate și arunca. N-a trecut mult timp, și, după cum am fost amenințat, m-am pomenit iară serviciu. Din motive ideologice, nu mai puteam face parte din cadrul vreunui corp didactic. Atunci am stat și m-am gândit. Puteam oare să-mi înmormântez mama după noul obicei sovietic și să merg împotriva voinței tatei, care era preot?

După aproape două decenii de la moartea mamei, în 1995, adică la patru ani de la dezmembrarea URSS-ului, am fost rechemat la serviciu tot în școala, de unde am ieșit cândva plângând. Lucrez, îmi fac datoria de om și de pedagog, dar rana sufletească încă nu mi s-a cicatrizat.

Radu IEREMICIUC

Lupul „tovarăș”

- Fabulă -

De undeva, de prin Taiga,
Un lup nomad s-a pripasit,
La turme s-a si năpustit,
Pe baci, la rând, îi sugruma.
Și-n turme făcea prădăciune,
Ciobanii nu-i spuneau pe nume,
Ci-l alintau „Măria Ta”,
Deși pe baci îi sfâșia.
Și lupu-un pic s-a molcomit,
Dar hămeseala î-a pus iarăși
Să prade turmele cumplit.,
Răstindu-se: — Vă sunt tovarăș!
Ciobani, cu pagube n-aduc.
Ci fac în turme rânduială...
Ne bucurăm, tovarăș lup,
Au zis ciobanii cu sfială.
— Vă bucurați că n-aveti baci,
Să treacă oile prin strungă?! –
De-acuma eu vă sunt cârmaci,
Eu, lupul cel cu coadă lungă!
Aici nu-i loc de păsunat
Pentru oițele bârsane.
Le mân în loc îndepărtat,
Pe unde-s dune și barhane.
Acolo ierbile că ard
De buiecime și musteală.
Edenul nostru comunard
Le-asteaptă acolo. Deci, porneală
La drum nu scurt și-ostenitor S

pre alte zări mai însorite,
C-or fi acolo fericite
Oîtele. Hai, dați-i zor!
Lisle-n coliba ciobănească
S-au întocmit, unde să pască
Berbeci, mioare, oi sirepe
În tundră, taiga ori în stepă.
Și lupul a adus lupani,
Să bage groaza în ciobani.
Lupani voinici au dat târcoale
Oîtelor de prin ocoale,
Le-au slobozit în miez de noapte
Și le-au mânat tare departe.
Și-așa oîtele bârsane
S-au pomenit printre barhane.
Iar după-o cale-atât de lungă
Au vrut străini ca să le mulgă,
Dară, văzând că-s întărcate,
Le-au izgonit în altă parte,
Pe unde iarba nu-ncolțea
Nici apa nu se-ncrețea.
Și turmele s-au răzlețit,
Prin deșert s-au rătăcit.
Dar nu și-au mai găsit sălaș
Ori umbră, ori întins imaș
Cu ierbi înalte și perene...
Din umbra lor veneau hiene
Flămânde și le slașiau,
Și oilă se-mpuținau.
Ai nimănu i rămâneau mieii,
Zbierau prin stepă mititeii
Și se pierdeau, se zbuciumau.
Drumul spre casă nu-l găseau...
Morala: De- nu fi tras ca pe calup,
Să nu-ți faci tovarăș din lup.

Numai credință în Dumnezeu ne-a salvat viață

Aglaia MIHOREANU

locuitoare a satului Stănești, raionul Hliboca

Au trecut mai mult de 60 de ani din acea zi de 13 iunie 1941, când am fost treziți din somn prin lovitură puternice în ușă. Soțul, Toader, era fugit în România de groaza bolșevicilor și eu, neștiind ce se întâmpla, m-am dus să deschid ușa. Am înlemnit de frică când am văzut că în casă au dat buzna doi soldați ruși, cu armele în mâna, și cu o coadă de topor din sat. Mi s-a ordonat să aprind lampa. Am aprins-o. Apoi ni s-a spus să ne îmbrăcăm, că suntem așteptate la primărie. Fetița mea Zamfira, care era numai de zece săptămâni, dormea în legănuț ca un îngeraș. Când am trezit-o, a început să plângă, de parcă înțelesese ce nenorocire se abătuse asupra familiei noastre. Împreună cu soacra ne-am îmbrăcat în grabă, am înfășurat-o pe Zamfiruca și ne-am pregătit să ieșim din casă. Un soldat mi-a luat fetița în brațe și mi-a spus să luăm ceva merinde, fiindcă aveam de „călătorit” vreo câteva zile. Am luat ce am găsit la îndemână, că doar nu eram pregătită pentru aşa ceva. Soldatul a dus fetița la căruță care ne aștepta la poartă și a aruncat-o pe paiele din coș. Am încluat ușa și, plângând, ne-am dus și noi la căruță. Fetița răcnea cât o ținea gura, iar soldații tot strigau la noi: „Bâstree! Bâstree!”

La primărie mai erau adunate câteva familii din sat. Împreună, păziți de soldați, am fost duși la gara din Tereblecea. Acolo era adunată lume peste lume din mai multe sate învecinate. Ne aștepta un tren cu vagoane pentru vite. Ne-au învagonat ca pe niște animale, au închis ușile și trenul s-a urnit din loc. În vagonul în care am fost urcate mai erau familiile lui Dumitru Plantus, Grigore Mocan, Vichentie Posteucă, Ecaterina Mihoreanu și Dumitru Iațeniuc, familii de buni gospodari din satul nostru Stănești, fostul județ Rădăuți. Ne ajutam unii pe alții, ne mai îmbărbătam cu gândul că în curând vom scăpa de acel groaznic chin, însă n-a fost să fie aşa.

Călătoria în lumea necunoscutului a fost un adevarat calvar. Primele două-trei zile am mai avut ce pune în gură, iar pe urmă, timp de vreo trei săptămâni, am îndurat o foame chinuitoare. Eu trebuia să-mi alăptez fetița, însă lapte nu mai aveam și de aceea tot timpul cât am „călătorit” în acel blestemat de tren, biata mea copilită intruna plâns - și zi, și noapte. Acei cu care împărteam necazul, înțelegând situația în care m-am pomenit, încercau să mă ajute: o luau, pe rând, pe brațe, o legănau, însă cu aceasta nu alungau de la Zamfimca mea foamea. Ea plânghea, mereu plânghea. Peste o săptămână Zamfiruca mea s-a îmbolnăvit. Mă uitam la dânsa și mi se rupe inima de jale, când vedeam cum se topea ca o lumânare de ceară. Avea febră și nu găseam o picătură de apă să-i ud buzișoarele crăpate. Le udam cu lacrimile mele, pe care le strângeam într-o batistuță, lipindu-i-o apoi la buze, ca să-i potolesc arsura. Zi și noapte mă rugam la Dumnezeu ca să-i lungească viața, poate vom scăpa de chin. Și Dumnezeu mi-a auzit ruga. Îi s-a făcut milă de acel copil nevinovat și mi l-a lăsat în viață. Nu aveam unde usca scutecele fetiței, de aceea le înveleam pe corpul meu și aşa le uscam puțin.

Peste vreo trei săptămâni trenul s-a oprit într-o stepă și acolo ne-au scos din vagoane. Bieții noștri români erau atât de slăbiți, încât se sprijineau unii de alții ca să poată face câțiva pași. Mulți n-au ajuns până în acea pustietate, au murit pe drum și nici nimeni nu știe în care râpi au fost aruncați.

După ce ne-au lăsat să ne „odihnim” o zi și o noapte, sub cerul liber, în acea stepă nemărginită, au venit niște kazahi cu carele cu boi, ca să ne ducă prin colhozuri. Eu, soacra și fiica am nimerit în satul Belogorka, raionul Novorossiisk, regiunea Aktiubinsk. Am avut mare noroc că toți stăneștenii am nimerit în acel colhoz, al cărui președinte era un om cumsecade, milos și cu frică de Cel de Sus. Îi zice aceluia om Andrei Iakovlevici. Am fost cazați toți într-o baracă cu o singură încăpere. La început am fost scoși la lucrări sezoniere, căci în acel sat erau numai femei, bătrâni și copii, fiindcă bărbații tineri se aflau pe front. În acel colhoz era și o fermă de vite și într-o zi am hotărât să lucrez ca mulgătoare. Președintele n-a fost împotrivă.

Cu toate că îmi era foarte greu, ferma a fost pentru mine și pentru fetiță adevărata salvare, fiindcă aveam posibilitatea să beau în fiecare zi câte un litru-doi de lapte și, pe ascuns, să-i duc și copilitei oleacă.

Pe când lucram la fermă, am cunoscut-o pe Marfa Musienko, o femeie care m-a ajutat foarte mult în acele timpuri groaznice. Ea ne-a luat să trăim la dânsa, unde am stat până în ceasul în care ne-am pornit acasă. După aceasta am corespondat cu ea vreo 30 de ani și de două ori a venit să mă viziteze la

Stănești. Cât voi trăi, voi purta în memorie chipul acestei femei, care s-a purtat cu mine ca o adevărată soră.

În luna februarie a anului 1942 mi-a murit soacra. Am înmormântat-o fără preot, fără sicriu, iar la cap i-am pus un stâlp, căci n-am găsit cruce... În iarna lui 1943, într-o zi, spre seară, m-a trimis președintele colhozului să duc ceva de mâncare cătorva îngrijitoare de viței, grajdul cărora se găsea în stepă, la vreo 7 kilometri de locul unde trăiam noi. Erau urme de sănii și într-o oră și jumătate am fost acolo. Când mă apropiam de acel grajd, s-a pornit un viscol puternic care, în câteva minute, a acoperit complet urmele de sănii. Grajdul se vedea și am ajuns până la el, însă când a trebuit să mă întorc, atât de tare viscolea, că nu se vedea la câțiva pași. Puteam să înnoptez acolo, dar îmi rămăsese fetița acasă și președintele îmi spuse să mă întorc grabnic, ca să dovedesc a mulge vacile. Am hotărât să fac cale întoarsă, dar cei de acolo nu m-au lăsat să merg singură, fiindcă își dăduseră seama ce mi se putea întâmpla. Am fost însoțită de o fată din Oprisem și doi băieți din Suceveni. Am mers cât am mers și, neavând după ce ne orienta, ne-am rătăcit în stepă. Viscolul era ca turbat, vântul șuiera și ne-am pomenit într-o situație din care nu vedeam ieșirea. Ne țineam de mâini ca să nu ne ridice vântul și să ne ducă cine știe unde. Îmbrăcăminteau pe noi s-a udat și a înghețat bocnă. Abia ne mișcăm. Eu plângeam și mă rugam lui Dumnezeu să mă țină în viață, că de muream, îmi murea și fetița. La un moment dat unul dintre cei doi băieți din Suceveni mi-a spus:

— Leliță Aglaie, aici îi moartea noastră, scăpare n-avem. Înainte de a muri, hai să ne punem în genunchi și să spunem „Tatăl nostru”.

Nu ne-am putut lăsa în genunchi, fiindcă straiele ne erau sloi de gheăță. Ne-am strâns grămăjoară, ne-am lipit capetele și în glas tare, toti, am spus rugăciunea. Când am terminat-o, s-a întâmplat o adevărată minune. În viscolul cel puternic a apărut o lumină ca de fulger, care a durat doar câteva clipe. Am zărit în acea lumină vârfurile unor copaci. Când am ajuns lângă ei, ne-am dat seama că ne aflam într-un aul pe care îl cunoșteam, fiindcă fusesem de mai multe ori acolo. I-am mulțumit bunului Dumnezeu că ne-a salvat de la moarte și am încercat să batem la ușile cătorva bordeie, cerându-ne să rămânem peste noapte și să ne uscam hainele. Cum ne vedeaau, kazahii se răsteau la noi în limba lor și ne izbeau ușile în nas. Mi-am adus aminte că în acel aul locuia un polon, deportat ca și noi. Am mai bătut la ușa unui kazah și 1-ara întrebăt unde locuia acel om. I s-a făcut, probabil, milă de noi și ne-a spus cum să-l găsim. Polonul ne-a primit în locuința în care trăia cu un băiat de-al său. I-am spus ce am pățit. El a pus la foc o oală cu apă, și când apa s-a încălzit, ne-a dat să bem în loc de ceai. Am prins puțină putere și am hotărât să mergem mai departe. Polonul, însă, nu ne-a lăsat să mergem singuri, ci a venit și el cu noi. A luat o lopată și ne făcea drum, unde zăpada era mare. Se orienta bine în stepă și ne-a urmat până în satul în care locuiam. Când am intrat în casa unde mă aștepta fetița și, când am văzut-o, am căzut în genunchi, am sărutat pământul și i-am mulțumit lui Dumnezeu, că numai el m-a ajutat să rămân în viață...

Acolo, în stepa blestemată, am trăit până în toamna anului 1946. Cineva dintre deportații din Bucovina a trecut într-o zi pe la noi și ne-a spus că se putea pleca acasă. Aveam și ceva bănișori adunați, căci trăiam cu nădejdea că va veni o zi când bunul Dumnezeu ne va scoate din acel iad. Și aşa, în luna octombrie, am călcătat din nou pe pământ românesc, reîntorcându-mă în frumoasa noastră Bucovină. Am găsit casa pustie. Nimic nu mai era pe lângă ea din ceea ce am lăsat în noaptea când am fost deportată în Kazahstanul de Nord. Dar iarăși i-am mulțumit bunului Dumnezeu pentru că a avut grija de mine și de fetița mea, Zamfiruca, și ne-a ajutat să ne vedem a cuibul nostru.

A înregistrat prof. Ion A. POSTEUCĂ

Când o fi să mor...

*Fraților noștri români creștini deportați
și uciși de comuniști prin Siberia, lagăre, munții Urali
și morți în exil*

Când o fi să mor
În freamăt de dor,
Rog să mă-gropăți
Pe culmi de Carpați.

Sus, în deal „La Cruci”,
Cuiburi de haiduci.
Strâng din zări albastre
Speranțele noastre.

Pe plai cu arini,
Nu printre străini.
Măgurile toate,
Să le simt aproape.

Îar din pribegii,
Furtuni, vijelii,
Să-mi culegeți anii
Gonind toți dușmanii,

Oile din stâni
Cu ciobani bătrâni.
Turmele de miei
Stol de porumbei.

Dușmanii, păgânii
Ce-au ucis Români,
Arzând cruci și Sfinții,
Frații și părinții,

Cu fluturi ce sboară
Din zori până-n seară.
Cu dragii mei munti
Și țărani cărunți.

Ce-au prigoni Neamul
Și ne-au furat banul.
Să nu vadă soarele
Cerul și izvoarele.

Și „Pietrele Doamnei”
Cu frunzișul toamnei.
Pe Bistrița-njos
Spre Rarău, Pietros.

Mai, frații mei buni,
Tara de goruni.
Și voi frații dragi
Din Tara de fagi,

Dornele cântând,
Doinele plângând.
Gând, visuri și lună
În inimă bună.

Să ne strângem roată,
Lumea noastră toată.
Părinți și feciori,
De prin încisori.

Că vreau să vă spun
Sub vechiul gorun:
Urcați, sus la munte,
Cu Badea Axânte...

Cu securi și flinte,
Ca-n răscoale sfinie.
Strângeți-vă gloată
Pentru o altă soartă.

Stăpânind ogorul
Tata și feciorul.
Luati arme grele
Cu plumbi și otele.

Măi, Române, Frate,
Gemi sub nedreptate.
Călăi și lichele
Ti-au pus lanțuri grele

Alte roți și ruguri
Țarini fără pluguri.
Sate pustiite,
Mame chinuite.

Tovarăși păgâni
Au ajuns stăpâni,
Pe pământul tău
Dat de Dumnezeu.

Ce soartă amară.
Să fii rob în țară!
În țara ta sfântă,
Care-o plâng și-o cântă,
Tulnic, rândunele
Și cerul cu stele.
Nistrul cel Bătrân,

De veacuri stăpân.

Tisa noastră-n vale,
Ține hunii-n cale,
Dunărea și Marea
Țin pe umeri zarea.
Plaiuri mușatine.
Păduri din vechime.
Doinele de dor
Domnițe-n pridvor.

Îmnul sfânt în zori,
Cu privighetori.
Cer cu lună plină
Crini albi în grădină.

Măi, Frate de Cruce,
Câtă jale duce
Neamul de români,
Robit de păgâni!

Jug, temnițe, sânge,
Cum de nu se sting?/
Dunărea gemândă
Și țara flămândă.

Și Prutul suspină
Prag de Bucovină.
Troiță din rai,
Curg lacrimi pe plai.

Si-n Macini se frâng
Dobrogea în sânge.
N-avem zi cu soare
Și nici sărbătoare.
Robi la bolșevic
Și la venetic.

Bate din Hotin
Crivățul hain
Și din Cernăuți,
Ceremuș și Cuți
Vin calmuci și cioare
Și rod pomii-n floare.
Nu mai avem țără
Și nici primăvară.
Ucide poporul
Lanțul și pistolul.

Câtă răutate,
În lume, Mai Frate.
Foame, moarte, ger,
Cortine de fier!
Ce s-a mai ales
Din rodul cules?
L-au mâncat barbarii,
Trântorii, tâlharii.
Răni ce săngerează,
Țări ce lăcrimează.
Oceane în spume,
Ca-n sfârșit de lume.
De durerea grea,
M-aș tot duce-așa,
Cât îi țara mea!
Codrului să-i cânt
Din fluierul sfânt.

Jalea ce m-apasă,
Că-s tot dus de-acasă.
Anii mei senini,

Stinși printre străini.
J-aș culca cu drag
La umbră de fag.
Pe măguri cu visuri.
Pe crânguri și Crișuri.
Pe pajîsti cu stele,
Și gândurile mele.
Îndrăgind Cosminuri,
Voroneț și imnuri.
Schit în rugăciuni,
Pentru oameni buni.
Dragomirne Sfinte,
Țără de morminte.
Dumbrăvi din Stănești,
Doamne, unde ești?
Ruga noastră, Sfinte,
Primește-o, Părinte,
Și aprinde zarea,
Liniștește marea.
Să înghită focul
Barbarii potopul.
Pleava comunistă,
Ciuma anticristă.
Lumea cea păgână,
Din Țara Română.
Să-nvie-n Cetate,
Sfânta Libertate. –
Într-o Țară Nouă,
Lumină și rouă.
Roade și Credință,
Pace, Biruință. -

Subscriu, cu al meu dor,

în țara mea să mor. -

D. Paulescu

Brasilia, 13 februarie 1995

O viață de om...

Gheorghe UNGUREANU

Totul s-a întâmplat într-o dimineață, pe la sfârșitul lunii septembrie a anului 2001. Trebuia să merg la „Piața cea mare” din Cernăuți. Deoarece trenul este un mijloc de transport mai convenabil pentru majoritatea populației, din cauza prețului la bilet, am hotărât să-mi cumpăr un bilet la primul tren, care ajunge în gara Sulița Nouă pe la orele 4 și 20 de minute. Înainte de a-mi cumpăra biletul, am privit în jur. Am văzut un biet bătrânel, dormind într-un colț și tremurând de-ți venea să-i plângi de milă. În sfârșit, mi-a venit și mie rândul la ghișeu. Din curiozitate, am întrebat-o pe casierită cine era moșul. Mi-a răspuns că este un sărmă, care n-are casă și vine seara la gară, ca să doarmă acolo. Nu-l izgonește nimeni, pentru că este un om foarte liniștit. Îi mai dă cineva câte o bucătică de pâine, iar bărbății de serviciu îl mai încălzesc cu câte-un păharel. Însă nimeni nu știe de ce în fiecare seară, când intră în sala de așteptare, intră cu lacrimi în ochi. Se aşeză în colț - unicul prieten care-l aşteaptă - și plângă ca un copil. Mare mi-a fost bucuria când s-a anunțat că trenul întârzie cu jumătate de oră. M-am apropiat de bătrânelul care, între timp, se trezise, l-am întins câteva copeici și l-am întrebat:

— Cum te cheamă, moșule?

— Mihai, ca pe Regele nostru!

Mi s-a ridicat pârul măciucă, când ara auzit ce limbă românească curată și corectă vorbește. După câteva minute de discuție, vroiam să nu mai vină trenul niciodată. Acest om sărmă, care-și cerșește bucătică de pâine, a fost cândva ostaș de frunte în Armata Română, a apărăt cu sângele lui pământul drag și viitorul națiunii sale, al cărei fiu devotat a rămas până astăzi.

— Am luptat, în cadrul Armatei Române, pe frontul din Basarabia. Stăteam zile întregi flămânzi și însetați. Ne rugam lui Dumnezeu să trimită ploaie, ca să ne ude puțin buzele uscate de vânt, iar câteodată, nu mi-e rușine să spun, mâneam și iarba uscată.

Însă datoria și dragostea față de neam ne făceau tari, curajoși și rezistenți...

L-au podidit lacrimile. M-a rugat să-l las singur vreo câteva clipe. Am ieșit și mi-am aprins o țigară. Gândurile îmi zburau atât de repede, încât nu puteam să mă concentrez. Cele văzute și cele auzite m-au adus într-o stare de soc. Oare căți oameni asemenea badelui Mihai își petrec bătrânețile în asemenea hal?..,

Când m-am întors, mi-a zâmbit fratește și mi-a spus:

— Îmi pare bine, tinere, că n-ai de suferit ceea ce am suferit eu în viața mea. Am rămas singur-singurel pe fața pământului. Am fost rănit în trei locuri și nici nu știu cum am scăpat cu zile.

Atunci mi-a venit în minte o întrebare: „Oare cum se simt asemenea oameni în «zilele de sărbătoare» ale armatei sovietice (9 Mai, 22 Iunie etc.)”? Când l-am întrebat acest lucru, m-a privit atât de trist, încât, până la urmă, mi-a părut rău de întrebare. Cu foarte mari emoții, totuși, mi-a răspuns:

— Ce porcărie de viață! Se numesc „mari eliberatori”, dar ne-au înnegrit cu străinătatea lor! Când îi văd că umblă țanțoși, cu medalii la piept, îmi vine să-i mănânc cu tot cu medalii. De fiecare dată în asemenea zile îl rog pe Dumnezeu să-mi curme viața. Nu mai pot suporta amintirile și vedeniile care mă frământă. Sunt cele mai grele momente, chiar mai grele decât cele din timpul războiului.

Câteva minute a tăcut, apoi a început să-mi povestească cum a trăit după ce s-a întors de pe front, cum îl priveau cu dispreț, cum îl considerau vânzător și trădător de patrie. De atunci a înțeles că viața lui era pierdută. Chiar și vecinii, cu care a trăit ca într-o familie, i-au întors spatele. Apoi l-am întrebat de ce vine să doarmă la gară. Îi este frică de singurătate și nu poate să doarmă acasă? Sau nici n-o are? Răspunsul a fost nemaiîmpomenit. Are casă. Drept că bătrânețea nu-i permite să-i poarte de grijă, totuși o are. Însă ce este mai tragic, în iarna anului 1998 s-a trezit într-o noapte că-l pișcă ceva de picioare, de mâini, de tot corpul. Când a deschis ochii, a văzut în jurul lui o mulțime de șobolani, care, de flămânzi ce erau, au început să-l mănânce de viu. I-a alungat cu o cărpă, însă ei n-au fugit departe. Peste câteva clipe au început să-l atace din nou. Din acea noapte n-a mai dormit acasă.

— Au vrut să mă mănânce „dracii”! Din cauza lor a trebuit să părăsesc căsuța părintească. Mi-e dragă ca o mamă, dar n-am ce face. Viața e mai scumpă. Românul a știut întotdeauna să-și prețuiască viața, oricât de grea ar fi ea. Dimineața merg s-o văd. Mă așez în fața icoanei, spun rugăciuni, plâng până-mi mai trece de necaz, îmi iau rămas bun și pornesc din nou în căutarea unei firimituri de pâine, pentru a-mi păstra existența. Poate s-a îndura Dumnezeu cu mine și mă va șterge de pe fața pământului. Dar să mor de moartea mea, nu cu ajutorul cuiva. Cred că merit acest lucru. La gară dorm de vreo trei săptămâni. Am dormit pe sub garduri și pe la piață, adică pe unde am putut...

În depărtare s-a auzit șuieratul trenului. M-am ridicat, i-am spus la revedere și l-am lăsat să-și depene mai departe amintirile. Ele sunt tot ce i-a mai rămas.

Am mai trecut de atunci pe la gară, ținând calea dinspre Noua Suliță spre Cernăuți. Nu l-am mai văzut. Nu l-a mai văzut nimeni. Poate și-o fi schimbat locul. Dar, poate, s-o fi îndurat Dumnezeu de el și l-a așezat în lumea celor drepti.

Patru ani în captivitatea rusească

*Ilie BĂIȚAN,
locuitor al satului Zaharești, județul Suceava.*

Ca fiu de țăran, mi-am petrecut copilăria în sat, în sânumul familiei. Apoi, crescând, m-am lovit de greutăți și necazuri, dar pe toate le biruiam, căci eram sănătos și mă bucuram de viață. A venit, însă, vremea încorporării în armată și am nimerit la Regimentul 16 Infanterie, dislocat la Fălticeni. Era timp de război, am fost dus cu unitatea la Iași, iar de-acolo ni s-a dat ordin de plecare pe front. Am luptat vitejește, m-am învrednicit de gradul de sergent, am fost decorat, am fost rănit în șold, am stat în spital și, după ce m-am refăcut, iarăși am nimerit pe front.

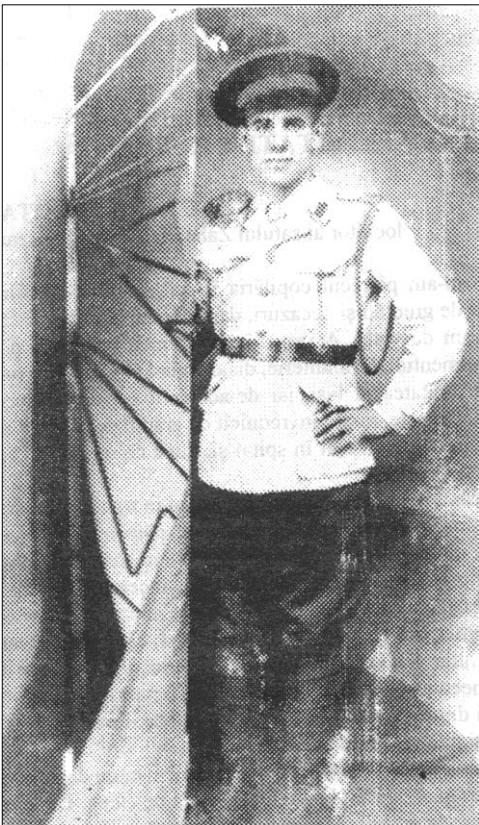
Într-o din zile, când rușii ne-au atacat, mă aflam în tranșeu și tancul a trecut peste mine. Am fost acoperit aproape total cu pământ, dar bunul Dumnezeu nu m-a lăsat să mă prăpădesc, mi-a dat zile și am scăpat cu viață. Marea nenorocire a venit într-o zi de toamnă, când am fost încercuit de ruși și siliți să ne predăm. Am fost făcut, deci, prizonier și, când m-am văzut mânăt sub baionetele rușilor, mi-am zis că tinerețea mea era irosită, că nu mai aveam să-mi văd nici țara, nici familia. Sute de camarazi au fost urcați în vagoane de vite și duși într-o direcție necunoscută. Am „călătorit” cu trenul timp de două săptămâni și pe drum mulți dintre camarazi au murit de foame. Eram ca vai de noi - nemâncăți, nespălați și plini de păduchi...

În cele din urmă am ajuns în Erevan, capitala Armeniei, nu departe de muntele Ararat. Acolo ne aștepta lagărul, batjocura și viața de câine. De la un timp am fost scos să muncesc la zidărie și atunci a început să-mi fie ceva mai ușor. Îmi aduc aminte că într-o zi a avut loc un concurs al zidarilor. Am participat și nici nu știa câte perechi de mânuși am rupt în acea zi. M-au ajutat patru persoane, care-mi dădeau materialele la mâna și abia de dovedeau să-mi pună la îndemână piatra și mortarul, atât de repede și cu atâtă șicusință zideam.

Am fost declarat învingător în acel concurs și, ca recompensă, mi s-au dat opt zile libere. Din acea zi am început să fiu văzut cu alți ochi de către cei din lagăr. Mă bucuram de mici avantaje, în timp ce camarazii mei mureau de frig, de foame și de boli.

Eu nu fumam și schimbam țigările pe mâncare. Noaptea, după lucru, meșteream din gamelele de aluminiu tabachere, care m-au scos din greutăți, le dădeam milițienilor care ne supravegheau. La rândul lor, aceștia aveau grija de mine. Dar până a face toate acestea, am suferit enorm. Când cojile de cartofi erau aruncate într-o groapă, mergeam câte doi-trei însă, ne țineam unul pe altul de picioare și cel ce ajungea, cu capul în jos, la fundul gropii, scormonea prin gunoaie până ce dădea de cojile pe care le mâneam crude. Dacă ne prindeau că faceam aşa ceva. luam bătaie, apoi eram supuși la munci mai grele, fără să avem voie a bea apă.

După patru ani de chin ne-am înturnat în țara noastră, dar, spre marea mea surpriză, am văzut că lumea s-a schimbat. Începuseră oamenii să spună minciuni, să fie fățarnici, să zică una și să facă alta.

Ilie Băițan

S-a văzut clar că bolșevicii s-au infiltrat în scumpa noastră Patrie, care nu mai era aşa cum am cunoscut-o înainte de a fi luat prizonier la Cotul Donului. Ți-e scârbă și în ziua de azi să vezi că oamenii au rămas cu prostul obicei de a spune minciuni, începând de la unii parlamentari și terminând cu unii dintre cei ce ne cârmuiesc. Nimeni nu-i ajută pe tărani. Domnii se ajută între ei, ca să-și facă palate și averi pe banii și pe spinările noastre. Cum să arăm noi, cei care muncim ia pământ, cu caii? Poate că a da bunul Dumnezeu și va veni o zi, în care lumea se va schimba spre bine, se va ține de cuvânt, va avea bun simț și frică de Dumnezeu.

Multe ar fi de povestit, dar mă opresc că bătrânețile (sunt născut la 1 februarie 1921 din părinții Axinte și Domnica) nu mă prea ajută să lac tot ce vreau. De aceea fac numai ce pot. Dar vă las pe voi, cei mai tineri, că poate voi o să trăiți aşa cum m-am gândii eu și cum este normal. Să vă ferească Dumnezeu de război și de alte necazuri, să nu le treceți prin viață. Să nu suferiți aşa precum am suferit noi, cei care ne-am împuținat și ne tot ducem.

Viorica VERBOSCHI CRISTODULO

Pământ înstrăinat

Plânge țara după tine,
Bucovină, Bucovină.
C-ai rămas pe mâini străine,
Fără voie, fără vină.

În poveștile de azi
Numele-ți cu greu străbate,
Doar pădurile de brazi
Amintirea să ți-o poarte.

Dorul care ne frământă,
Ni-l aşternem pe hârtie.
Numai inima te cântă,
Numai inima te ştie.

Va veni și ziua mare,
Ce durerile alină,
Și ca șoimii au să zboare
Către tine, Bucovină.

Toți românii laolaltă,
Ca hotarul să ne fie
Cel ce cuprindea odată
Marea, mândra Românie!

Ei au luptat pentru întregirea neamului

Adochi Ilie, născut în 1923 în Târnauca, soldat, Reg. 29 Infanterie;
Alerguș Ion, născut în 1909 în Cupca, soldat, Reg. 13 Infanterie;
Amariei Constantin, născut în 1922 în Molnița, soldat, Reg. 3 Grăniceri;
Amarghioalei Petru, născut în 1910 în satul Târnăuca, soldat, Reg. 6 Vânători;
Aruștei Ion, născut în 1918 în satul Târnăuca, soldat, Reg. 29 infanterie;
Avasâloae Dumitru, născut în 1923 în satul Molnița, soldat, Reg. 7 Infanterie;
Babuleac Ion, născut în 1912 în or. Noua Suliță, soldat. Reg. 4 de Geniu;
Bicer Gheorghe, născut în 1924 în satul Cupca, soldat, Reg. 26 Infanterie; Bobu
Constantin, născut în 1909 în satul Cupca, fruntaș, Reg. 8 Infanterie;
Cărăbuș Ion, născut în 1917 în satul Târnauca, soldat, Reg. 83 Infanterie;
Ceahlău Haralambie, născut în 1922 în satul Movila, soldat, Reg. 6 Roșiori;
Chifiriu Ion, născut în 1909 în satul Tureatca, soldat, Reg. 8 Infanterie;
Ciubotaru George, născut în 1912 în satul Târnauca, soldat, Reg. 8 Infanterie;
Ciobanul Dumitru, născut în 1923 în satul Buda Mare, soldat, Reg. 3 Vânători;
Ciobanu George, născut în 1923 în satul Tureatca, soldat, Reg. 6 Infanterie;
Cobaschi Vasile, născut în 1915 în satul Mihoreni, soldat, Reg. 8 Infanterie;
Cojocaru Arcadie, născut în 1922 în satul Tereblecea, soldat, Reg. 6 Grăniceri;
Copileț Mihai, născut în 1911 în satul Tureatca, soldat, Reg. 8 Artillerie;
Crețu Dumitru, născut în 1920 în satul Buda Mică, soldat, Reg. 6 Infanterie;

Cuciureanu Dumitru, născut în 1913 în satul Horbova, soldat, Reg. 8 de Geniu;

Cuti Gheorghe, născut în 1923 în satul Molnița, soldat. Reg. 8 Grăniceri;

Dima Vasile, născut în 1923 în satul Bănceni, soldat, Reg. 3 Vânători;

Dușceac Ion, născut în 1923 în satul Cupca, sergent, Reg. 6 Cavalerie;

Frunză Nicolae, născut în 1926 în satul Târnauca, soldat, Reg. 20 Dorobanți;

Gafu Toader, născut în 1924 în satul Molnița, soldat. Reg. 3 Infanterie;

Hargan Victor, născut în 1913 în satul Corcești, soldat. Reg. 24 Artillerie;

Istrati Vasile, născut în 1927 în satul Cotul-Boianului, soldat, Reg. 29 Infanterie;

Jemega Vasile, născut în 1909 în satul Godinești, soldat, Reg. 29 Infanterie;

Josu George, născut în 1909 în satul Probotești, soldat, Reg. 8 Vânători;

Mânzatu Vasile, născut în 1923 în satul Horbova, soldat, Reg. 6 Vânători;

Panțiru Gheorghe, născut în 1917 în satul Prisăcăreni, soldat, Reg. 10 Infanterie;

Pavel George, născut în 1911 în satul Probotești, soldat, Reg. 29 Infanterie;

Pânzaru Vasile, născut în 1916 în satul Horbova, soldat, Reg. 4 Geniu;

Puiu Ion, născut în 1913 în satul Târnauca, soldat, Reg. 8 Grăniceri;

Țără Vasile, născut în 1922 în satul Horbova, soldat, Reg. 29 Infanterie;

Văcarii Simion, născut în 1923 în satul Tureatca, soldat, Reg. 8 Grăniceri.

*Lista a fost alcătuită de Octavian BIVOLARU,
președintele Societății orașenești Cernăuți „Golgota”
și de Bogdan GRIOR, membru al
Institutului obștesc „George Frunză”.*

Cum am ajuns într-un lagăr de muncă din Vorkuta

Gheorghe T. SEMENIUC,

nonagenar, locuitor al satului Voloca pe Derelui, fostul județ Cernăuți

Sunt născut în 1910 și între anii 1932-1935 mi-am făcut siagiul militar în cadrul unui regiment de jandarmi, apoi pe trei ani m-am reangajat și acasă am venit în 1938, căsătorindu-mă și având de gând să mă ocup cu agricultura. Dar în 1939 am fost concentrat, am participat la un sir de manevre militare și la ridicarea unor fortificații, iar când a izbucnit războiul, am fost mânat pe Frontul de Răsărit. Nu gândeam în timpul luptelor înverșunate ce se dădeau în Crimeea, la Sevastopol și la Kerci, că voi scăpa cu zile. Aveam la mine Epistola Maicii Domnului, o țineam în buzunarul de la veston, în dreptul inimii, și gloanțele vrăjmașe nu m-au atins. N-am fost vătămat nici în luptele de la Cotul Donului, de unde ne-am retras, până am ajuns pe teritoriul României. M-am demobilizat și, ca nord-bucovinean, am cerut să fiu lăsat să mă întorc în satul meu de baștină din preajma Cernăuțiilor, unde aveam nevastă, copil și părinți. Anevoieios a fost drumul până la Voloca mea natală, căci ea deja se afla în „partea sovietică” a Bucovinei, dar a dat bunul Dumnezeu că în 25 noiembrie 1944 m-am văzut în pragul casei părintești.

Locuiam la marginea satului, în apropierea pădurii, și nu departe se afla o casă părăsită, în care, noaptea, se adunau vreo treizeci de fugari, care ziceau că erau partizani și luptau pentru alungarea bolșevicilor din Bucovina. Primar era pe atunci în satul nostru Gheorghe Bejenar, un om care nu știa nici cum se scrie cifra 1. Nașul meu era deseatnic, adică șeful unui sector de zece case. Ținea la mine și îmi spunea totul, după ședințele ținute în secret la primărie, ce punea la cale acest Bejenar, coadă de topor și iscoadă a stăpânirii sovietice. La una din adunări, vecinul meu, Hlopina Dumitru al lui Leonte, ar fi cerut autorităților locale să dea dispoziție pentru a fi ridicat din sat și escortat într-un lagăr de

muncă, fiindcă am fost jandarm și aş fi persecutat lumea nevinovată. Acestui vecin al meu în tinerețe îi făcusem mult bine. Îmi era dator și niște bani și, se vede, ca să nu mi-i întoarcă, a hotărât să mă trimîtă la „urșii polari”. La primul denunț al vecinului, milițianul din sat n-a prea reacționat, dar el, fără nerușinare, continua să-i furnizeze „informații” veninoase despre „activitatea” mea din trecut și despre atitudinea mea neprietenoasă față de stăpânirea bolșevică.

Viața mea fusese pusă în pericol și, ca să mă salvez, trebuia să mă păzesc din două părți: și de golanii de la primărie, care vroiau să mă prindă și să mă ducă în Siberia, și de cei din pădure, care tot mă îndemna să mă duc cu ei și să participe la operațiuni nocturne împotriva activiștilor din satele noastre, care îi serveau pe ocupanți. La 12 februarie 1945, pe neașteptate, un milițian și o coadă de topor au venit să mă prindă. I-am observat la vreme și am încercat să mă salvez, fugind spre pădure. Își în timp ce fugeam, milițianul, venind din urmă, trăgea focuri de armă. A împușcat el de vreo cinci ori, dar nici un cartuș nu m-a atins. Am ajuns la marginea pădurii, dar de după copaci s-au ivit partizanii și mă întrebau de ce fug și cine împușcă. Le-am spus totul, fără ocol, și ei s-au hotărât să pună mâna pe milițian, ca să-i stingă tușea și să-i ia arma și cartușele.

Partizanii și-au făcut planul cum să-l prindă. Milițianul, îndârjindu-se, trăgea în ei, nu se lăsa. Unul s-a lăsat pe un genunchi, a dus arma la ochi și a apăsat pe trăgaci. Milițianul s-a prăvălit cu fața la pământ. Partizanii i-au luat arma, cartușele și l-au lăsat să zacă într-o balță de sânge. Pe el îl chema Voronca Gheorghe. Era român de-al nostru, dar fusese om câinos. Numai în Voloca împușcase patru persoane nevinovate. Urma să fiu împușcat și eu, dar tocmai în acea zi îi venise lui rândul.

Vecinul meu, Hlopina Dumitru, a alergat la primărie și a declarat că eu am condus toată „operația” împotriva milițianului. Acolo s-a propus ca să fiu deportat cu întreaga familie. Am fost înștiințat la timp ce primejdile mă păștea, dar nu mi-am căutat ascunzătoare și nici partizanilor din Codrii Cosminului nu m-am alăturat.

Într-o noapte geroasă de februarie a anului 1945 a luat foc primăria din Voloca și toate actele întocmite acolo în privința noilor

deportări s-au prefăcut în cenușă. În zilele următoare vecinul meu i-a adus primarului „dovezi” că eu am incendiat primăria, după cum tot eu aş fi pus la cale uciderea milițianului. În consecința denunțurilor false, în dimineața zilei de 2 martie 1945, pe la orele 6, am simțit că cineva îmi umbla pe sub ferestre. M-am îmbrăcat, m-am încălțat și am ieșit în prag. Casa îmi era încercuită. Vecinul meu și un ofițer rus m-au somat să mă predau, căci eram din acel moment arestat.

— Pleci cu noi, mi-au zis ei, că plângel lagărul după tine!

Soția, auzind aceste vorbe, mi-a scos din casă ceva bani, haine, cămăși de schimb și merinde, punându-le pe toate într-o traistă. A înțeles biata că eu plecam de acasă pe mult timp ori pe toată viață.

Pe drum i-am zis rusului:

— Sloboade-mă, că-ți dau 200 de ruble.

Rusul era de acord să mă sloboadă, căci fratele meu Dumitru îmi găsise serviciu la oraș și peste două zile aş fi putut fără frică ieși la lucru. Rusul mi-a răspuns:

— Am să văd ce spune Hlopina.

Am mai mers o bucată de drum și-l aud vorbindu-i vecinului meu: • Ce-avem cu omul? Să-l lăsăm în plata Domnului, că ne dă bani și om avea pe ce bea.

Dar vecinul meu a sărit ca mușcat de șarpe:

— Nu și nu! A împușcat un milițian, a dat foc primăriei, se miroase cu partizanii și-i bandit! Trebuie să-și primească pedeapsa.

Doamne, mi-am spus în sinea mea, auzindu-1 ce îndruga. Cum am putut eu pe omul acesta să-l socot de prieten? Am feciorit împreună, am împărțit o bucată de pâine, am dormit de multe ori în același pat, și-acum mă vinde, știind bine că nici n-am omorât, nici n-am scăparat chibritul pe sub primărie? Apoi am zis cu glas tare, să mă audă:

— Ferește-mă, Doamne, de prietenii, că de dușmani m-o apără singur... M-au dus la miliție. Acolo se mai aflau câteva persoane luate din alte sate ale fostului județ Cernăuți. Vreo trei milițieni s-au năpustit asupra mea și m-au bătut cu pumnii, cu picioarele, cu scaunul peste cap, de m-au umplut de sânge și de vânătăi. La masă se afla un șef, dar nu zicea nimic.

După spusele vecinului meu din Voloca, mă amenințau că voi fi împușcat. Aveam și de data aceasta la mine „Visul Maiciei Domnului”, cărticica ce-am avut-o pe front și care mi-a salvat viața.

Fratele meu cel mai mare, care era medic veterinar, a umblat pe la miliție, insistând să fiu judecat de organele statului, nu de golani. În celulă ne aflam 15 persoane. Pe mine mă scoteau în fiecare zi și, după interogatoriu, mă băgau în altă celulă, unde era un bazin cu apă înghețată. Spărgeau gardienii gheața, mă băgau până la brâu în apă și mă țineau așa câte un ceas. Și acest „tratament” a durat trei săptămâni, atât timp cât s-a format eșalonul pentru Siberia.

La 8 aprilie 1945 am primit de-acasă haine de iarnă, bani, cămăși și hrana pentru zece zile. La 10 aprilie, încolonați, am fost duși la gară, unde ne aștepta un eșalon din 26 de vagoane de marfa. În fiecare vagon au fost urcate câte 40 de persoane - bărbați, femei, flăcăi și fete, bătrâni și copii, toți români din Bucovina. Când s-a pus trenul în mișcare, unii plângneau, alții leșinau, numai bătrânilor, smeriți, rosteau rugăciuni. Mâncare nu ni se dădea. O singură dată pe zi și aducea câte o vadă de apă la care ne repezeam, arși de sete, de nu rămânea un strop. „Călătoria” noastră a durat 14 zile și nopți, iar drumul pe care l-am parcurs până la Vorkuta era de 3964 de kilometri. La Vorkuta m-au judecat după actele trimise de la Cernăuți, prin „bunăvoiță” vecinului meu Hlopina. Am fost condamnat la zece ani de muncă silnică, capul de acuzare fiind serviciul în cadrul unui regiment românesc de jandarmi, „uciderea” unui milițian sovietic și „incendierea” primăriei din Voloca.

În acel lagăr de muncă eram la început 2621 de deținuți, aproape toți fiind români din Bucovina și din Basarabia. Lagărul era situat în adâncul unei păduri immense, se compunea din barăci și nu era păzit, fiindcă de acolo nu aveai unde fugi. La nord dădeai de Oceanul înghețat, la asfintit era o pustietate albă de gheață, în hătișurile dinspre răsărit mișunau fiarele sălbatrice și numai dinspre miazăzi venea, o dată la două zile, trenul după buștenii doborâți și sortați de către deținuți. Paza se afla la intrarea în pădure, la o distanță de 350 kilometri de lagăr. Dacă cineva murea, de frig sau de foame, se săpa o groapă și cadavrul era aruncat acolo fără petrecanie, deși în lagăr se aflau o mulțime de preoți români, mai

ales din Basarabia. Aveam la mine acea Epistolă a Maicii Domnului și necazurile mă ocoleau, cum m-au ocolit și pe front, și atunci când milițianul Voronca a vrut să mă împuște.

În lagăr m-am împrietenit cu un basarabean, pe nume Toader Crețu. Amândoi ne-am sfătuit și am chibzuit cum să fugim din lagărul de la Vorkuta. Toată nădejdea ne-am pus-o într-un mecanic de locomotivă, rus de naționalitate, care ni s-a părut a fi un om tare cumsecade. Într-o zi ne-am apropiat de el și l-am rugat în secret să ne scoată din zonă. I-am oferit bani, dar el nu i-a luat, ci ne-a zis:

— Când va fi momentul, o să vă dau de știre, numai să vă țineți limbile după dinți.

Timp de jumătate de săptămână am încărcat cu bușteni 32 de vagoane. Și, înainte ca trenul să pornească înspre centrul Rusiei, mecanicul ne-a zis:

— Dacă aveți bani, procurați-vă mâncare pe cinci-șase zile, că o luăm din loc.

Ne-am cumpărat mâncare și cu trei sferturi de oră înainte de plecare, el ne-a pus câte un steguleț în mâna și ne-a așezat între vagoane, ca frânari. Am trecut și prin locul unde se afla paza lagărului, trenul a fost controlat, dar noi, ca „frânări”, n-am fost întrebați nici de unde veneam, nici încotro mergeam. Peste opt zile am ajuns în Ucraina, la Krivoi Rog. I-am mulțumit rusului, dar el n-a luat de la noi nici o copeică. Ne-am urcat într-un tren de marfa care pleca spre Odessa. De acolo am pornit spre un sat oarecare, ca să ne informăm cum am putea ajunge până la Chișinău. Ziua ne ascundeam în girezile de paie, iar noaptea ne urmam drumul, știind că aşa nu ne vom ciocni cu patrulele de miliție. Într-o dimineață am ajuns la o apă mare, dar de pod nu ne puteam apropi, fiindcă acolo se afla un post de miliție. O femeie ne-a sfătuit să mergem pe cursul râului în sus, că la o anumită distanță exista o altă trecere nepăzită. Ne-am dus, și un băietănaș care păștea vacile s-a oferit, în schimbul a câtorva ruble, să ne treacă râul cu barca. Văzându-ne pe celălalt mal, ne-am îndreptat spre o casă de la marginea unui sătuc. Stăpâna casei era o femeie în vîrstă. Era moldoveancă. Ne-a hrănit, ne-a dat voie să ne spălăm și să ne odihnim. I-am povestit cine eram și de unde veneam. Ea ne-a zis:

— Măi băieți, n-o să vă vând, ba dimpotrivă, o să fac aşa ca să puteți ajunge nestingheriți până în nordul Basarabiei, în apropierea Bucovinei. Primar în satul acesta este fiul meu. El o să vă dea documentele trebuincioase, numai așteptați până mă întorc de la el.

— Mătușă, venim din creierii Siberiei și până acasă mai avem de mers o zi-două. Pentru Dumnezeu, nu ne vinde.

Ea s-a jurat pe cruce că n-o să ne facă nici un rău, dar noi, totuși, neîncrezându-ne în vorbele ei, ne-am ascuns. Cam peste un ceas în curte a intrat un om Tânăr, care șchiopăta. Dacă nu ne-a găsit, ne-a strigat să ieşim, căci el era primarul și că nu venea supra noastră cu gânduri rele.

Ne-am înfățișat și el ne-a spus:

— Nu vă temeți, sunt invalid de război, știu ce-i necazul și vreau să vă ajut. O să vă dau adeverințe că sunteți de aici și v-ară trimis la Edineț, ca să lucrați pe plantațiile de tutun.

De bucurie, i-am dăruit cojocul cu care veneam din lagăr. Când am primit hârtiile la mâna, i-am mulțumit și ne-am grăbit spre gară. Până la Edineț nu ne-a întrebat nimeni cine eram. Trei zile le-am petrecut la casa lui Toader Crețu, apoi, tot cu trenul, am luat calea Cernăuților. Acasă am ajuns la un an și șapte luni de la arestarea și internarea mea în lagăr.

Chiar a doua zi, fratele meu și Nicolae Rahovei, noul primar al Volociei, care îmi era și vechi prieten, mi-au găsit un post în primărie. Când am fost ridicat de acasă aveam 71 de kilograme, iar când m-am întors - cântăream doar 36.

Cu vecinul meu, Dumitru Hlopina, am dat ochii în dram spre serviciu. S-a făcut galben ca ceară, dar eu nu l-am certat, ci l-am lăsat în grija Domnului. Peste un timp alte cozi de topor l-au împușcat în podul casei. Nu m-am bucurat, dar mi-am zis că cu ce mâna dai, cu aceea și primești. Văzându-mă în sânul familiei, teafăr și nevătămat, mi-am dat încă o dată seama ce putere salvatoare a avut Epistola Maiciei Domnului, de care nu m-am despărțit în vremuri de cumpănă.

Peste ani, când s-a putut deschide vorba despre cele îndurate de noi, români și bucovineni, în timpul regimului bolșevic, am dat la iveală cântecul, pe care l-am compus prin 1946 în lagărul din Vorkuta și pe care vi-l propun și dumneavoastră, stimați cititori ai almanahului.

Măi Staline, crunt călău

Măi Staline, măi Staline,
Arde-ar pământul sub tine,
Că nu ne-ai dat nici un bine.
Numai rele ne-ai tot dat, -
Multă lume-ai deportat.
Măi Staline, măi Staline,
Arde-ar pământul sub tine,
Cum ne-ai ars și tu pe noi,
De-am rămas flămânzi și goi.
Multe sate-ai pustiit,
Mulți români ai sărăcit.
Și-ai lăsat copii orfani,
C-ai dat drepturi la golani,
Ce cu pără mincinoasă
Ridicau lumea de-acasă.
Să te bată Dumnezeu,
Că ne-ai dus la chinul greu.
Ai dus sute și-ai dus mii
În Siberiile pustii;
Ai dus mii și milioane,
Să moară de frig și foame.
Gospodarul cel cinstiț
Toată ziua a muncit,
Seara masa-a pregătit.
Cu familia-a ospătat
Și ostenit s-a culcat.
Nici prin minte nu-i trecea
Peste-un ceas ce s-a-ntâmpla.
Numai toți au adormit.
Și golanii au venit, -
Au venit ca să mi-i scoale,
Cu arme și cu pistoale.

Când în casă-au dat năvală,
Au strigat: — Bade, te scoală!
Hai, bădica, te trezește
Și bagaju-ți pregătește,
C-așa-i ordinul din sat,
C-acum să fii arestat
Cu femeie, cu copii,
Înapoi să nu mai vii!
Pe toți la gară ne-au dus.
Cum duci oile la tuns;
Și din urmă ne-au mânat.
Ca vitele la tăiat,
Fără leac de pită-n sac.
Fără haine de-mbrăcat.
Din urmă ce rămânea?
Numai oful și jalea,
Casele pe două rânduri
Cu geamuri bătute-n scânduri,
Grajduri și șuri deșertate,
Căci vitele-au fost luate
De golani și de calici
Ce slujeau la bolșevici.
Măi Staline, crunt călău,
Ajungă-te plânsul meu.
Ajungă-te-al meu suspin
Și pe tronul din Kremlin;
Al meu blestem să te-ajungă,
Să nu-ți fie viața lungă,
Bolile să te-ndrăgească,
Pământul nu te primească.

Deținuți în lagărele sovietice

În primăvara anului 1944, când frontul se apropia de Nistru, numeroși nord-bucovineni s-au refugiat în adâncul României, de teama urgiei bolșevice. Dar, în conformitate cu armistițiul încheiat între România și Uniunea Sovietică, persoanele originare din Basarabia și nordul Bucovinei au fost silite să părăsească teritoriul țării și, în loc să nimerească la vetele lor, s-au pomenit în lagărele NKVD-ului. Printre numeroșii deținuți ai lagărelor sovietice s-au numărat și persoanele de pe această listă, alcătuită pe baza documentelor de arhivă:

Alerguș Ecaterina, născută în 1923 în Cupca, fostul județ Storojineț Alerguș Ion, născut în 1909 în Cupca

Amariei Mariea, născută în 1919 în Trestiana, fostul județ Storojineț

Bilic Ion, născut în 1914 în Iordănești, fostul județ Storojineț

Bobu Constantin, născut în 1909 în Cupca

Bojescu Samoilă, născut în 1917 în Iordănești

Bolocan Saveta, născută în 1922 în Tereblecea, fostul județ Rădăuți

Cojocarii Radu, născut în 1922 în Ropcea, fostul județ Storojineț

Dușceac Dumitru, născut în 1916 în Cupca

Heciu Nicolae, născut în 1927 în Probolești, fostul județ Dorohoi

Hneda anisia, născută în 1922 în Slobozia, fostul județ Rădăuți

Huțan Vasile, născut în 1924 în Cupca

Malion Gheorghe, născut în 1925 în Iordănești

Mihailiuc Gheorghe, născut în 1927 în Trestiana

Opaș Veronica, născută în 1910 în Iordănești

Plevan George, născut în 1912 în Cupca

Romaniuc Ion, născut în 1919 în Oprișeni, fostul județ Rădăuți

Sandu George, născut în 1924 în Tereblecea
Tărăță Victoria, născută în 1924 în Cupca
Vacariuc Maria, născută în 1909 în Petriceni, fostul județ
Storojinet Vladimir Profira, născută în 1924 în Cupca Zaiț
Ecaterina, născută în 1925 în Tereblecea

Listă a fost întocmită de Octavian BIVOLARU

Aurel TUDOR

Scrisoarea mamei către fiul refugiat

Copil drag, te-aștept în fiecare seară
Să vii din depărtare, să ne spui
Că soarele mai nou o să răsară
În casa noastră, azi a nimănui.

De ce nu vii? Te caută alunii,
Din frunza lor să cântă - să cântă durerea.
Altoi și s-au prins și-s înverziți. Iar prunii
Te caută în crengi, să-ți mângâie tăcerea.
Ieri tata s-a trezit strigat. Credea că în livadă
Te-ai pitulat la umbră să citești o carte.
Când i-am vorbit, a plâns și-a stat să vadă
Înserarea, stele, cum răsăreau departe.
Și-a spus că vei veni, dar că e vreme
Până-atăunci și-are să fie alb când te-i întoarce,
Că mama ta nu te-a vedea și-o să te cheme
Mereu când printre lacrimi te va toarce
Din fir de gând și din cuvântul spus când ai
plecat

Fugar din casa ta, fugar din sat.
Copilul meu, când mi-oi muta locașul
De unde nu se mai întorc nici buni, nici răi, -
Simt că-ntr-acolo, tremurând mă duce pasul, -Mă iartă
că ţi-am dat viață, fiul meu dintâi.

În refugiu

*GHEORGHE PAVEL
președintele Societății Veteranilor de Război
„Tricolorul” din regiunea Cernăuți*

Era în luna martie 1944. Un martie trist și capricios. Războiul din Răsărit ajunsese la granița României. O atmosferă de tensiune și nesiguranță se întăpâinise peste tot. În satul meu natal Probotești oamenii se pregăteau pentru evacuare. Într-o dimineață mohorâtă am fost chemați împreună cu părinții la adunarea de la primărie. Acolo se aflau toți extrașcolarii de la 14 până la 18 ani. Când s-a deschis ușa, în prag și-a făcut apariția un jandarm însoțit de șeful subcentrului de premilitari, directorul școlii locale și sublocotenentul Mihu Alupoae. Erau cu fețele împietrite. S-a dat citire unui ordin, care spunea: „Toți tinerii născuți până în anul 1928 inclusiv, sunt mobilizați prin ordinul conducătorului statului și se vor deplasa împreună cu premilitarii, sub comandă militară, spre sudul țării. Cei ce se vor sustrage executării ordinului vor fi socotiți dezertori și vor suporta rigorile legii marțiale...”

Eram aproape un copil, căci făceam parte din contingentul 49, dar pe data de 23 martie 1944 am ieșit plângând din casă, împreună cu fratele mai mare Vasile. Mama mi-a pus într-o raniță improvizată merinde pentru 3-4 zile și, cu ea în spate, am intrat în coloană, iar coloana era lungă-lungă, din mii de tineri care veneau dinspre Noua Suliță și Cernăuți. Pe șoseaua Cernăuți-Dorohoi aglomerația era de nedescris. Sute de mașini militare goneau undeva spre centrul Moldovei, iar în urma lor veneau, mânați de viscol, tristețe și durere, gospodarii care luaseră calea bejeniei. Apropierea frontului și echipa de întoarcerea rușilor au făcut să crească convoaiele de refugiați. Unii, venind dinspre Nistru, erau aproape goi, alții împingeau roabe cu puținul avut pe care l-au putut încărca în ele, iar alții mergeau îngândurați pe lângă carele, în care li se aflau copiii, nevestele și părinții bătrâni. Unii își mânau din urmă vitele ostenite, întrebându-se cât îi mai era dat țării să sufere.

Păseam în coloană, priveam la acei oameni deznădăjduiți și mă gândeam că mare era amarul din sufletul lor, odată ce s-au văzut siliți să-și părăsească casele, avutul, poate părinții, mormintele, pământul, meleagurile dragi. Mă gândeam că nici eu n-am avut parte de copilărie, căci în 1940 ne-au ocupat bolșevicii, iar în martie 1944 se apropiau din nou de Nistru. Nu știam ce mă aștepta la capătul drumului, nu știam dacă mă voi mai întoarce cândva la căsuța părintească. Mi-a venit să plâng.

Pășind și tot pășind, am ajuns la Mărășești, acolo unde în primul război mondial a luptat tata împreună cu trei frați de-al lui, toți sergenți, Niculae, Vasile, Gheorghe și Constantin Pavel. Pe data de 4 aprilie am fost repartizați la diferite unități militare sau detașamente de muncă. Au fost repartizați premilitarii, adică acei ce împliniseră 18 ani. Noi, extrașcolarii, rămăsesem ai nimănuia. Ni s-a propus să mergem mai departe, până la Turnu-Măgurele. Având câte 15-16 ani, am început a plânge, fiindcă ne despărțeam de cei din sat. Unii s-au întors acasă, alții și-au găsit în drum rude și cunoșcuți și s-au dus la ei. Făceam parte din grupul care trebuia să ajungă la Turnu-Măgurele. Din fericire, ne-a observat un căpitan, care ne-a întrebat câți ani aveam și dacă doream să rămânem împreună cu premilitarii, angajați la lucrările de ridicare a fortificațiilor. Am răspuns afirmativ și căpitanul ne-a explicat în ce consta lucrul nostru, care era deosebit de greu. Noi eram bucuroși că rămâneam la un loc. Și aşa din Proboteștii noștri au rămas acolo următorii:

1. Pavel N. Gheorghe
2. Pavel N. Vasile (decedat)
3. Pavel D. Vasile (decedat)
4. Pavel D. Gheorghe (decedat)
5. Pavel T. Gheorghe
6. Pavel T. Ion (mort la 15 ani, în 1944, în lagărul de la Bălți)
7. Anastadie C. Gheorghe (decedat)
8. Bârzu D. Gheorghe
9. Îvancu I. Mihai (decedat)
10. Bezedea Gh. Zaharia (decedat)
11. Prodan D. Vasile (decedat)
12. Bidașcu I. Gheorghe
13. Pupăză Gh. Mihai (decedat)

Acolo am parcurs un program riguros de instrucție și muncă, echipați în uniformă militară. Săpam tranșee, ridicam cazemate din beton armat, iar printre ele aşezam cuiburi de mitralieră. Lucram câte 12-13 ore pe zi, dar nu căteam. Zilnic treceau prin mânile noastre tone de pământ și beton. Eram fericiti că acela era pământul nostru și că, în timp de primejdie, ne aflam printre apărătorii Patriei.

Acolo am prins ziua de 23 august 1944. Declarația, transmisă ia radio, privind ieșirea României din războiul împotriva Națiunilor Unite ne-a umplut inimile de bucurie și speranțe, dar situația militară s-a complicat. Rușii se făceau că nu știu nimic despre armistiți și-i făceau pe ostașii români prizonieri, dezarmându-i,dezbrăcându-i și escortându-i în lagăre.

Rușii ne-au ajuns la Buzău. Am primit ordin să ne întoarcem acasă, căci eram aproape copii și nimeni nu ne va aresta. Dar rușii au restau și copiii refugiați. La Adjud am fost arestați și băgați în lagărul din spatele gării, de unde am evadat împreună cu Vasile Prodan, Mihai Ivancu și verișorii mei Ion și Gheorghe Pavel. Verișorii mei Ionică (numai de 15 ani) și Gheorghe Pavel au rămas bolnavi sub cerul liber. Ionică a decedat în lagărul de prizonieri de la Bălți peste o lună, iar fratele său, Gheorghe, s-a întors peste trei ani din Rusia.

Ne întorceam acasă, în ținutul Herței, dar sovieticii întăriseră de-acum granița, înălțând un gard de sârmă ghimpată. Iar dacă reușeam să ne apropiem de sârmă sau să ajungem acasă, pe teritoriul „sovietic”, eram vânați ca niște fiare. Ne apropiam mereu, fiindcă tare ne era dor de părinți. Sovieticii ne urmăreau până departe pe teritoriul României, fiindcă români nu recunoșteau frontierele stabilite cu de la sine putere de către sovietici și nu aveau pază.

Înfruntând primejdia de a fi ucis, căci grănicerii sovietici trăgeau asupra celor ce se apropiau de graniță, căutam un loc pe unde aş fi putut trece în sătucul meu rămas dincolo de gardul de sârmă ghimpată. Am stat ascuns prin păduri, am dormit sub cerul liber, m-a găzduit apoi un gospodar din Pomârla.

Flămând și rebegit de frig, am ajuns, totuși, acasă în toamna târzie a anului 1944. Dar și aici exista pericolul de a fi denunțat și arestat pentru trecerea clandestină a frontierei.

Vieți încărcate de „surprize” și neîmpliniri

NICOLAE SFECLĂ

fost redactor la Editura didactică „Svit”

Părinții mei se trăgeau din țărani români băstinași, născuți în Boian, localitate nord-bucovineană mare și frumoasă, cu o existență de cinci veacuri și jumătate. Faptul de a fi situată la o margine de țară nu a putut, după cum avea să afirme tatăl meu spre apusul vieții sale, să nu-i aplice ei și locuitorilor de aici, o evoluție oscilantă. Tata, Mihai Sfeclă, a venit pe lume în 1902, iar mama, Domnica Lazăr, în 1905. Ambii, deci, au văzut lumina zilei sub stăpânirea Habsburgilor, iar copilăria și-au petrecut-o, ca toți semenii lor în enclava numită Bucovina, într-un mediu deloc favorabil pentru reprezentanții etniei române aflate sub ascultarea etniei germane. Au avut parte de joacă plină de haz doar atât cât n-au fost încă în stare să presteze anumite munci. Apoi n-au mai știut de odihnă, căci din fragedă copilărie au fost îndemnați de către părinții lor să îngrijească vitele, să le scoată la păscut, să facă, după puteri, anumite lucrări agricole, cum ar fi mânatul cailor în timpul aratului, sădirea primăvara și culesul cartofilor toamna, strângerea fructelor, plivitul legumelor etc. Pentru mediul rural nimic neobișnuit.

Școala pe atunci solicita și consum de timp, și cheltuieli materiale. Tatăl meu era în familie al șaselea dintre cei opt copii, iar mama - a doua din cei șase. Bunicii n-au avut posibilitatea să-și trimită, ani la rând, pe toți copiii la școală și, în consecința acestui fapt, tata a absolvit cinci clase, iar mama numai două. Pe deasupra, nu s-a lăsat mult așteptată o primă „surpriză”, extrem de păgubitoare în plan material, dar și moral.

În 1914, când s-a declanșat primul război mondial, linia frontului dintre trupele austro-germane și cele rusești s-a stabilit curând în preajma Boianului. În dependență de succesele sau insuccesele beligeranților, satul se pomenea, la moment, ba de o parte, ba de alta acestei linii.

În legătura cu desfășurarea operațiilor militare condițiile pentru activitatea țăranului au devenit nemaipomenit de ostile. Gospodăriile oamenilor se minau. Caii le erau rechizitionați. Rezervele alimentare se împuținau. Țăranii erau siliți să livreze armatei cote exagerate de provizii și furaje. Ba un regim de ocupație, ba celălalt cerea de la boinceni achitarea împrumuturilor de război.

În 1916, Boianul s-a transformat într-o arenă de lupte crâncene. Ruși, organizatori experimentați și perseverenți în problemele de strămutare a populației, au făcut la moment uz de această îndrăgită și obișnuită îndeletnicire a lor. Mai toată populația românească din localitate a fost urcată în vagoane, care au luat direcția spre întinsurile semipustii din Răsărit. Gospodăriile țăranilor, animalele, ogoarele, inventarul agricol, biserică, școală, tot ce se numea baștină au rămas de izbeliște. Împreună cu un frate, cu părinții și cu surorile încă nemăritate, tatăl meu a nimerit în ținutul Ekaterinburg, iar toți cei din familia mamei - în ținutul Astrahan, fiind cazați în barăcile unor localnici, vorbitori ai unei limbi cu desăvârsire necunoscute de către boincenii deportați. Autoritățile locale i-au mai miluit cu niște loturi de pământ părăginit, pentru a le lucra și pentru a-și asigura existența.

Noul mediu de trai nespecific firii românului le provoca celor aduși acolo sentimente de antipatie. Amărciunea evacuării, ce însemna privarea de cămin și avutul agonisit în sudoarea frunții, înstrăinarea de biserică, obiceiurile și datinile strămoșești, noile necazuri și lipsuri, imprevizibilul, nesiguranța în ziua de mâine îi sufoca. Dar românul, frate cu pământul și cu munca, a găsit puteri să pășească peste greutăți și să-și recâștige liniștea sufletească printr-o activitate și mai susținută. Prin calitățile fizice și morale, prin hărnicia și sărăguința sa, a cucerit inimile și aprecierea celor ce locuiau în acele ținuturi îndepărtate. S-au înfiripat contacte și s-a înstăpânit conlucrarea. Curând roadele muncii românilor evacuate din Bucovina s-au concretizat în remedierea situației lor. Dar nostalgia după baștină, dorul de țară, de neam cu dulcea lui limbă, de obiceiurile de sărbători, de hore, le mistuia evacuaților sufletele. Știrea că frontul s-a deplasat spre apus le-a „omorât” orice alt gând. Somnul li s-a transformat în nesomn.

Și într-o cerere adresată autorităților rusești și-au expus păsul și rugămîntea de a li se permite revenirea la vatra strămoșească. Cererea ie-a fost respinsă. S-au văzut nevoiți să depună o altă cerere, conținând argumentele de rigoare și semnături.

La baștină văduvită de gospodari aproximativ un an și jumătate, lovită și răvășită de obuzele austriece și rusești, îi aștepta nu bucuria revederii, ci efectele unui dezastru. Mai toate familiile reîntoarse n-au găsit pe ce să pună mâna. N-au găsit nici tu casă, nici tu grajd, nici tu fântână. Au sărutat doar pământul sfânt și s-au uitat cu tristețe la mormanele de moloz și ia gropile produse de explozii...

Un nou început de cale?! Țărani, după cum zic unii, când simt juvățul la gât, cugetă și noaptea în somn și fac planuri, căci prin plâns și lâncezeală nimic nu se obține. Unica soluție justă pentru boincenii ce s-au repatriat era să se apuce vârtos de lucru, să și dureze câte o bojdeucă provizorie, ca să aibă unde se adăposti, iar mai apoi să pornească construcția caselor adevărate.

Între timp, în viața românilor s-a săvârșit un eveniment crucial, visat de secole. Imperiul Austro-Ungar s-a prăbușit și pământurile românești, ocupate prin fraudă și vicleșug și incluse odinioară în componența lui, au revenit la sănul Țării-mame. În statul care i-a unit pe toți români, aceștia din urmă și-au pus toate speranțele. Și nu s-au înșelat nici părinții părinților mei. În el au găsit sprijin și ajutor. Au obținut credite pe un termen îndelungat, materiale de construcție la un preț redus și, astfel, peste scurt timp, țărani din Boian au prins să se mute cu familiile în case noi și frumoase.

De acum înainte toate forțele și energia urmau să fie concentrate în lucrarea pământului și creșterea animalelor în gospodării. Perioada interbelică a fost pentru părinții mei cea mai fertilă și în plan material, și în plan spiritual. Cununându-se la mijlocul anilor 20, Tânăra soție a venit în gospodăria soțului și împreună s-au pus pe muncă cu toată dragostea și seriozitatea. Acea bază de relansare o constituia, în accepțiunea lor, finisarea unui grajd și a unui şopron spațios sub un singur acoperiș foarte înalt, aflată în construcție, astfel că prin mărirea efectivului de bovine și întreținerea acestora în bune condiții să-și asigure cele necesare

pentru familie, precum și un venit bănesc mai semnificativ pentru a intra în posesiunea mai multor laici de teren arabil (provenind din familii numeroase nu s-au ales cu o dotă considerabilă) și, în sfârșit, să-și dea copiii pe care îi vor avea la învățatură. Rostul vieții lor și-l găseau în asigurarea materială și instruirea copiilor.

În acea perioadă se impunea, prin rentabilitate, cultivarea sfecliei de zahăr. Părinții mei n-au scăpat nici această posibilitate. Deși cultura respectivă cerea o muncă migăloasă, tata încheia în fiecare an un contract cu fabrica de zahăr din Jucica-Cernăuți, obligându-se să planteze cu sfeclă o anumită suprafață. În același timp, el a fost investit cu funcția de cantaragiu la punctele de recepție a sfecliei de zahăr. Pe parcurs, împreună cu fratele său, Dumitru, au inaugurat în centrul satului „un târg”.

„Omul se naște ca să trăiască, și pentru ca să trăiască trebuie să muncească” - deseori îi auzeam pe părinții mei confirmând acest adevăr cunoscut de toată lumea. Comportamentul lor a fost o dovedă că formula dată le-a fost lozinca întregii vieți.

În imediata vecinătate, la vreo trei sute de metri de gospodăria părinților, alături de biserică din centru, se aflau acăre tururile unui boier, cu numele Meci. Drumul spre câmp și din câmp spre casă îi ducea pe părinții mei întotdeauna pe la poarta acestuia. Boierul, găsindu-i de gospodari harnici și corecți, într-o bună zi l-a poftit pe tata la un pahar de țuică. Acest pahar, după cum s-a adeverit, a fost de bun augur și pentru țăranul de rând, și pentru boier. Tata a cumpărat încă un cal, ca să aibă doi și să nu împartă simbria cu alții, și la comanda boierului îi executa o oarecare parte din lucrările agricole: primăvara și toamna ieșea la arat și la semănat, vara - la transportarea recoltei din câmp, iar iarna - la căratul gunoiului de grajd pe ogor etc.

Peste ani, în perioada socialismului, poveștile cu boierii exploataitori, dușmănoși, hrăpăreți, acumulatori egoiști de averi și.a.m.d. îl iritau pe tata. Nu o dată mi-a istorisit, când mă aflam la el în vizită în Banat, unde s-a stabilit după război: „Meci, evreu de naționalitate, era un om de treabă, liniștit și înțelegător. Mă aprecia și îl respectam și eu. Se purta frumos cu toți oamenii. La sfârșit de săptămână se achita pentru lucrările prestate de ei. Recompensa pe care o primeam mă satisfăcea.

Cu acești bani, la care adăugam și pe cei obținuți de pe urma vânzării taurilor, pe cei câștigați în calitate de cantaragiu, precum și în dugheană, cumpărăm pământ. Și mă bucuram împreună cu mamă-ta, căci aveam succes, dar aveam și trei copii și încă toți feciori. Am avut noroc că era soție bună și harnică. Muncea fără odihnă. Când plecam la punctele de recepție, toată gospodăria rămânea pe capul ei... Înainte de '40, să fiu sincer, ne simțeam tărișor pe picioare".

Un rol deosebit în viața familiei noastre l-au jucat nașii - o soră mai mare a lui tata, Mărioara, și soțul ei, Petru Pitpinescu, originar din Roșa-Cernăuți, ambii cu studii liceale. Nașii ne sprijineau și cu cuvântul și cu fapta. Sărbătorile religioase și cele naționale, când veneau în ospite la țară, le transformam în veritabile sărbători spirituale. Datorită nașilor, în casă și-au făcut apariția ziarele, se desfășurau dispute în probleme politico-economice, sociale, spirituale, se trasau planuri de perspectivă, se cânta mult, se jucau table, loto etc. Părinții avansau material și spiritual, atingeau noi trepte în identificarea și interpretarea problemelor majore ale timpului. Pe tata au început să-l invite la primărie, când aveau trebuință și de sfatul gospodarilor.

„Această viață idilică în ascensiune în familia noastră, avea să mărturisească tata peste ani, a fost curmată în 1940 cu nefasta eliberare a românilor de sub «jugul» românilor. Nașul nostru și al vostru, mai băiete, în calitate de șef al Depoului de vagoane din Cernăuți, a fost învestit cu misiunea de a se reține în oraș până la venirea rușilor și să le predea întreprinderea în bună stare, și numai după consumarea acestui act să se refugieze, împreună cu soția, pentru a se alătura personalului evacuat. Ca om al datoriei, el n-a sesizat situația și a scăpat din vedere problema securității personale. A doua zi după «eliberare» noii stăpâni, după vechea lor obișnuință, l-au urcat într-o «politrukă», l-au dus și l-au băgat în închisoare ca pe un simpatizant al cuziștilor ca pe unul ce cu zile în urmă a fost văzut discutând cu o persoană suspectă. Prin urmare, a fost declarat «dușman al poporului». Gravitatea torturilor fizice și morale pe care ie va fi suportat ne-o putem imagina, deoarece e de mirare ca un bărbat în floarea vârstei și puterii, tare de caracter, să se poată stinge în mai puțin de patru ani de la arestare.

A decedat, sărmanul, în martie 1944, în Ekaterinburg, după cum aflase naşa Mărioara prin Crucea Roşie sovietică după «dezgheţul» hruşciovist.”

Dispariția din mediul nostru familial a acestui vrednic bărbat a constituit pentru noi o pierdere grea și dureroasă. Extrem de dureroasă, deoarece am fost lipsiți de un om foarte apropiat sufletește, înțelept și erudit, adevarat patriot al neamului, bun cunoscător al istoriei și culturii lui, harnic difuzor al cunoștințelor sale în rândul celor din anturajul său, energetic apărător al adevarului, dar încarcerat din simplul motiv că s-a făcut cuzist și însoțitor, căcă, al unor oameni suspecți, în loc să ia în spate „traista cu teoria dictaturii proletariatului în ea” și să pornească la semănat, potrivit unei opinii-somări absurde, însă pe atunci la modă.

Se îndărjise iarna și chiar atunci i-a venit rândul să fie întemnițat, de către sovietici, lui Ionică Sfeclă, verișorul nostru, feciorul fratelui meu Dumitru, pe motiv că, chipurile, avea un ștut și, mergând seara și întorcându-se pe la fete, împușca pe drumuri și astfel pregătea niscaiva acte diversioniste. Păcat de el! Era voinic și foarte prietenos. La o trebuință, lui mă adresam după ajutor...

Îar eu, lovit de o boală de plămâni, am căzut la pat. La necazuri mai vechi s-au adăugat altele noi. Mama se „rupea” în două. Pe de o parte, de gospodărie era nevoie să se ocupe singurică, pe de alta, să-mi asigure întreținerea în spital. Am fost îngrijit bine și, până la urmă, boala a cedat.

Grele și păgubitoare timpuri veniseră! „Cozile de topor” din sat și-au ridicat nasurile. S-au apucat să pregătească terenul de privare a oamenilor de avutul personal, pentru întemeierea colhozului. Dar n-au reușit să-și materializeze ideile. În vara anului 1941 străinii și-au luat tălpășitura. Români nord-bucovineni au revenit la viață normală în fruntariile Patriei. S-a întărit o atmosferă de entuziasm. Toată lumea, salvată de ciuma bolșevică, s-a pus cu tragere de inimă pe muncă.

Pentru evrei, spre regret, se prevăsteau și zile negre. Într-o zi Meci a venit la mine și amândoi am improvizat o ascunzătoare în furajele din podul grajdului, unde să stea până la limpezirea lucrurilor. A stat două zile acolo, dar în noaptea spre cea de a treia zi, s-a furiașat prin întuneric spre casă.

Negăsindu-l i pe ai săi în ascunzișul ce le pregătise, s-a întors zdrobit și demoralizat, căci nu reușise să-i ocrotească. Pândind momentul, ca să nu fie observat, a părăsit ascunzătoarea și s-a dus la groapa din centrul satului în care zăcea cadavrele soției și fiului, care au căzut victime ale unui monstruos masacru.

E vorba de o greșeală gravă, fatală? Dacă punem accentul pe faptul că omul e dator să lupte pentru viață cu orice preț, răspunsul, cu certitudine, nu poate fi altul decât afirmativ. Atunci când însă omul își pierde cele mai scumpe ființe, cu care și pentru care a trăit, e copleșit de puternice emoții: „Da ce rost mai are viață?” O asemenea stare psihică a și determinat comportamentul lui Meci, care a ieșit din ascunzătoare cu câteva ore înainte de încetarea pogromului și dezmaștului antievreiesc din Boian...

La începutul anului 1942 m-am făcut sănătos. Eram deja apt pentru serviciul militar și chiar atunci am fost încorporat în armata română. Nu știu, aşa mi-a fost norocul sau experiența de fost cantaragiu m-a ajutat să devin unul din șefii unui depozit, în a cărui sarcină cădea distribuirea și expedierea produselor alimentare trupelor aflate pe front. M-am deplasat spre est, cu depozitul. Am ajuns la Nikolev, în sudul Ucrainei, de unde apoi ne-am retras în funcție de situația de pe front, revenind în țară. Nu pot să nu menționez că autoritățile române nu se comportau aşa cum afirmă rușii. Ele manifestau o atitudine binevoitoare față de populația de acolo. Îmi aduc aminte că deseori se apropiau de depozit copii flămânci și eu îi bucuram, dându-le pe ascuns câte un pachetel de biscuiți și de bomboane, câte un pumn-doi de fasole sau de tăieți, mă rog, cu ce aveam și cu ce puteam...

Înainte de încorporare tata și mama au convenit că la o adică, fără pic de ezitare, ea să pună în căruț ce va crede de cuviință, să ia copiii și să se refugieze în România, căci dânsul va aștepta-o acolo. Dar destinul le pregătise o altă „surpriză”, de data aceasta fatală. În câteva zile din februarie-martie 1944 un frate și cinci surori ale tăiei, plus nașa și cu fratele meu mai mare, Dumitru, elev la Liceul comercial cernăuțean, un frate al mamei, mulți vecini și alți consăteni, care cu trenul, care cu căruțe, au plecat în România cu familiile.

Un alt frate de-al tatei, Dumitru, vecinul nostru, se mai reținea, tot zicând că poate „la noapte” o să-i pice de la ruși Ionică, cel ce se ducea la fete, căcă cu ștuțul, și vor pleca împreună. Mama, dorind să-l aibă pe cumpnat alături în drum, ca un sprijin de nădejde, a tot înhămat și a deshămat caii, până când a zărit jos, pe șosea, tancurile rusești. Astfel, la a doua „eliberare” a românilor de sub români a ajuns în Banat, mama cu alții doi (eu și fratele mai mic Radu) am rămas în Boian, alipit cu întreaga parte de nord a Bucovinei la URSS.

După cum avea să se adeverească foarte curând, „prietenii” și „protectorii” poporului în arsenalul lor de acțiuni-program pentru prosperarea populației nord-bucovinene nu aveau nimic mai bun decât înjosirea și umilința, în primii 3-4 ani de după „eliberare” și până în acea zi „plină de lumină”, adică până la crearea colhozului, fiecărui țăran i s-au impus o multime de dări către stat, impozite din cele mai neverosimile. Mama avea obligația să dea anual „postavka” (o cotă mare de cereale de la fiecare hectar, indiferent de mărimea recoltei), câteva zeci de kilograme de carne, cam 120 litri de lapte (de la o singură vacă), ouă, lână, piei, să plătească taxe pentru imobil și animale, pentru „bezdetnosti” (adică pentru numărul mic de copii; avea doi, și nu trei, ca să fie scutită!), diverse asigurări, numite benevole, și, pe deasupra, să acorde, tot anul, câte un „zaiom” (împrumut bănesc) de câteva sute de ruble. Neachitarea acestor impuneri se califica ca act diversionist, pentru care puteai fi condamnat la mulți ani de detenție. De-și permitea mama o restanță cât de neînsemnată, ne trezeam dimineața, seara, la miezul nopții în curte sau în casă cu o droaie de proaspăti „activiști”, însărcinați „să facă ordine”.

Printre aceștia era unul, care în '40 se opintea să improvizizeze listele viitorilor membri ai gospodăriei colective și care în '41, pierzându-și serviciul, căuta milă și reabilitare pe la primărie, unde odată l-a întâlnit pe tata. Schimbul de replici ce s-a produs atunci între ei se concretiza după '45, când el devenise deja unul dintre conducătorii școlii din Boian, în întrebările pe care i le adresa mamei: „Unde ți-i bărbatul? Fiul cel mare unde-i? Au șters-o?!” Mama și noi, cei doi copii, tremuram ca varga de frica deportării.

Dacă tata s-ar fi aflat acasă, numai unul Dumnezeu știe ce se ar fi întâmplat cu el și cu întreaga familie. Și totuși, ceva se întâmpla. Și eu, și fratele eram tot mai des scoși în fața colectivului școlar ca „lideri ai codașilor” din școală. Fratelui i s-a acordat „onoarea” de a repeta clasa a 7-a. Și totul s-a făcut în baza avertismentului: „Voi nu știți cine a fost tatăl lor”, rostit, cinic, de către acea iscoadă bolșevică la unul din consiliile pedagogice.

Cotele ridicate de dări, impozitele și asigurările exagerate, împrumuturile impuse, plus vânătoarea bărbătilor din sat și escortarea lor la tăiatul pădurilor de pe țarmul lacului Onega, trimiterea tineretului la reabilitarea minelor de cărbune din Donbas au dus la destrămarea unor familii, ruinarea gospodăriilor țărănești, mai întâi de toate prin reducerea rapidă a șeptelului de animale, prin apariția suprafeteelor de pământ nelucrate sau lucrate prost, prin atenuarea fertilității solurilor etc. Mama, din obișnuință poate sau din inertie, muncea în sudoarea frunții și încerca să treacă peste greutățile momentului.

În puținele nopți liniștite, fără lătrat de câini, își amintea de trecut și ne evoca scene trăite împreună cu tata, pătrunse de puritatea sufletească a doi țărani, de seninătatea sentimentelor și de intențiile lor, de bucuria și farmecul realizărilor obținute, episoade cu trei feciori în jur, cu nași și alte rude în ospeție, scene de muncă animată în câmp etc. Din inima ei se revârsa o profundă dragoste de viață, de libertate. Când se referea la perioada postbelică, tonul i se schimba brusc. Vorbele-i emanau regret și revoltă: „De ce oare noi, români de aici, care ne-am născut și trăim pe pământurile noastre, vorba nașei, trebuie să ne ducem zilele în ticăloșia astă străină?!” ~ se întreba mama. Și continua: „Dacă aș ști că reușesc, v-aș lua pe voi amândoi, aș ieși din casă cu o trăistuță, le-aș lăsa totul, nici nu m-aș uita în urmă, și m-aș duce pe jos la tatăl vostru, și la Mitruță, bietul băiat iară mamă, să trăim și noi împreună, în România”. Aceste confidențe au avut pentru noi rolul de catalizator spiritual și, indiferent de faptul că destăinuirile mele vor fi luate în serios ori vor provoca surâsuri ironice, eu țin să afirm că inima noastră de copii de atunci a prins să bată cu prisosință românește, să păstreze curată dragostea pentru Țară, țara în care m-am născut, să se lase învăluită de o nostalgie nestăvilită după timpurile trecute.

Dar vremea trecea, procesul de dezechilibrare a vieții în toate sferele ei se intensifica. Foametea din '47, care a secerat în zonă mii de vieți, nu a fost numai efectul seceriei din vara precedentă, ci un act provocat de nefasta activitate a „protectorilor” poporului. Anume acești impostori au golit podurile caselor și șoproanele oamenilor. Mama a avut totuși grija și a pus la adăpost o cantitate oarecare de produse agricole, ceea ce ne-a și asigurat nevoile alimentare.

Lumea continua să fie șocată de noile modele de discrepanță dintre teoria celei mai „progresiste” învățături și realitatea de facto. Organizarea colhozurilor a însemnat începutul finalizării privării omului de demnitate. Mamei i s-au luat, fără vreo răscumpărare, pământ și sămânță, cal și căruță, plug și grape, semănătoare și vânturătoare, cultivator și alte unelte agricole mai mărunte. Dar acestea li s-au părut a fi puține șefilor de atunci. Nesimțirea și samavolnicia acestora au atins apogeul într-o zi de primăvară a anului 1948. Întorcându-mă de la școală, în curte n-am mai găsit șopronul de scânduri în care intra liber căruța încărcată cu snopi și cu cai cu tot, ci numai grajdul, cu o singură vacă în el, și cu acoperișul ciuntit și îngustat. În casă mama își vîrsa în lacrimi ura față de omul cu suflet străin și de tot ceea ce săvârșea el. Peste câteva luni colhozul a băgat în grajdul construit de părinți pentru propria folosință două perechi de cai pe timp de vreo trei ani și pentru o plată în natură - gunoiul animalelor.

În colhoz, mamei i se repartiza anual o suprafață însămânțată cu sfeclă de zahăr. Însărcinându-mă cu ordinea din casă, cu hrănirea purcelușului din coteț și a păsărilor din curte, cu munci în grădină, iar pe fratele meu cu păscutul văcuței, ea se ducea, din zori, singurică, „la sfeclă”. Nu știa ce-i liniștea și odihnă până toamna târziu. Și nu chiar în oricare duminică își putea croi timp să se ducă la biserică, deși era foarte credincioasă. Iar pentru munca de un

sezon agricol obținea de la colhoz „două tobultoace: unul de zahăr și altul de grâu”.

Enormul decalaj dintre inseparabilele dimensiuni „prestări - remunerare”, nivelul degradat de trai, minciunile cu picioare lungi, promisiunile fără acoperire însumate în dezgustul față de regimul care a privat-o pe mama de bunurile agonisite prin muncă în cei mai frumoși ani ai tinereții sale, ne-au determinat în perioada „dezghețului” hrușciovist, în 1955, să depunem la Secția regională de vize o cerere, în care ceream ieșirea din țară pentru a ne reînregi familia. Doream să ne stabilim cu domiciliul permanent în Banat. Răspunsul obținut peste un an și jumătate a fost succint, în spiritul vremii de atunci, și fără argumente „Cererea vi se respinge”. Nu peste mult timp mama s-a îmbolnăvit, transformându-se în pensionară fără pensie.

Tata, după demobilizarea din armata română, s-a stabilit definitiv cu traiul într-o mare și frumoasă comună din imediata vecinătate a Timișoarei, numită Gearmata, fiind împroprietării acolo cu mai multe loturi de pământ arabil. A muncit pe acele terenuri până în 1962, când și în România procesul de colectivizare a agriculturii a devenit un fapt consumat, apoi a lucrat în gostatul din localitate până la pensionare.

Și-a revăzut propria baștină în 1959, după 17 ani și ceva de la încorporare, aflându-se în prima sa vizită în calitate de cetățean al unui stat „străin”. Din acel moment vizitele au devenit frecvente și reciproce. În iulie 1965, după îndelungate așteptări, mama a obținut viză pentru un termen de 6 luni. Tata avea o casă particulară și a adăpostit-o în casa sa pe una din surorile sale, de mult timp rămasă văduvă. Nefiind sigur că mama va accepta să rămână la el în lipsa copiilor și nepoților dragi, dar cu cumnata în casă, s-a adresat organelor de resort cu o cerere, fără știrea mamei, însă în numele ei, în care solicita stabilirea în România pentru totdeauna. Între timp, la început de iarnă, s-a stins din viață bunelul, părintele mamei, și tata

a sosit la înmormântarea lui. Mamei i s-a respins viza pentru a veni în Boian. Uite-asa, acum tata se afla în URSS, iar mama - în România.

Presimtirile tatei s-au adeverit printr-un fapt concret. Mama s-a întors de acolo de unde, în urmă cu doar 10 ani, dorea cu tot dinadinsul să plece. Șansa de a-și reuni destinele au ratat-o amândoi. Cazul nicidcum nu poate fi calificat drept o compromitere a sentimentelor și respectului reciproc, mai curând a fost rodul regretabil al incapacității de a se conforma, de a determina locul de domiciliu, unica lor problemă în divergență: tata pleda numai și numai pentru domiciliul din Timișoara, mama accepta, fără rezerve oricare variantă, dar cu condiția să-și aibă copiii și nepoții alături. Și totuși, „rădăcinile” ratării nu au fost chiar de suprafață, ele porneau dintr-un alt sol.

„Da, soția o aveam lângă mine, mi se destăinuia tata într-una din multele nopți nedormite. Mi se părea că nu există om mai fericit ca mine. Se bucura și maică-ta. Se arăta de acord să rămână definitiv aici. Consideram că am îngropat pentru totdeauna singurătatea de zeci de ani. Dar, odată cu scurgerea timpului, am observat că ea a început să dea semne de neliniște sufletească. Tot mai des găsea prilejul să aducă vorba de voi, de copii adică, și să întrebe retoric: ce vor fi făcând ei? Încercam să-o mai calmez, căutam să-o conving că sunteți oameni maturi, căsătoriți, cu copii, cu serviciu, cu viață aranjată, că ne vom vizita. I-am mai făcut o declarație categorică că în inima mea nu au loc acei necredincioși care ne-au confiscat averea și ne-au dezmembrat familia și că nu doream să trăiesc printre ei. Prezentându-mi argumentele, nu am luat totuși în seamă un factor major, de prim ordin dragostea pentru copii, și să treci peste ea este imposibil. Pe deasupra, am cam prea supărat-o cu cererea cea confidențială, pe care am depus-o la miliție. Și a plecat. Cu toate acestea, eu sunt sigur că în condiții social-politice deosebite de cele existente am fi găsit o soluție

onorabilă pentru ambele părți. Iată, aşa continuăm să trăim separat, nefiind divorțați și păstrând certificatul de cununie într-unui din sertare - al meu în limba română, al ei - în rusă și ucraineană. E cazul să repet ceea ce ți-am mai spus: dacă nu ne-am fi născut la o margine de țară, pe unde se abat tot felul de «eliberatori», am fi avut, desigur, un alt destin”.

După șederea mai îndelungată a mamei în Banat, relațiile dintre ea și tata, deși au tranzitat printr-un scurt interval de usoară tensiune, au avut o dinamică pozitivă. Corespondența a continuat, vizitele individuale și în grup n-au fost întrerupte. Au trăit, aş zice, o viață lungă: tata 84, mama - 79 de ani (peste 50 de ani după căsătoria lor). Pentru conviețuire, în țara natală, destinul le-a hărăzit doar 16! Numai 16 ani de adevărată viață conjugală, cu toate că, să fiu iertat că mă repet, divorțați nicicând nu au fost și nici recăsătoriți, deși au aspirat pe tot parcursul de după 1944 să-și reclădească căminul comun.

Doi țărani cu inima română, dar numai unul a avut fericirea să trăiască în țara sa; doi soți, unul având cetățenia unui stat, al său, celălalt - al altui stat, străin; două vieți separate în ultimele câteva decenii, care nu s-au mai contopit în una singură. Două vieți cu două jumătăți. Mai întâi un trai ordonat, armonios, prosper, promițător sub aspect și material și spiritual apoi un alt trai, zbuciumat, obosit, cu muncă silnică, mai mult gratuită. Două vieți ce s-au stins cu speranțele de zeci de ani neîmplinite.

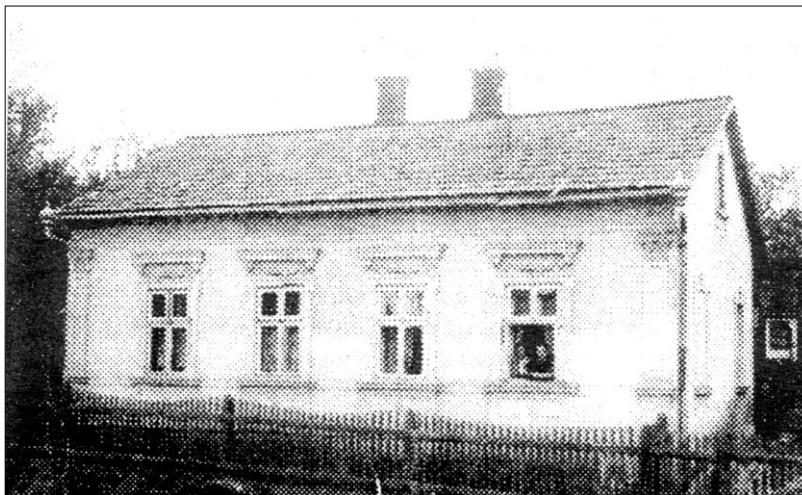

Părinții mei în tinerețe (înainte de căsătorie)

Casa noastră părinteasca, construită după anul 1918

Casa nașilor din Cernăuți-Roșa, de pe actuala stradă Mareșal Râbalko, nr. 14, în care trăiesc, din 1944, două familii de venetici de peste Nistru

Radu IEREMCIUC

Troika

Într-un denunț aşa scria:
„Tovarăși, megieșul meu
Spune că-acum viața e grea
Că la Soviete e tare rău.

A strâns la inimă venin
Acest vecin nenorocit.
El zice că de la Kremlin
Năpastele toate-au venit.

Pe tatăl Stalin clevetind
L-am auzit de-atâtea ori...
Cine mai știe ce-are-n gând? –
O fi, poate,- un provocator...”

Noaptea-ncă nu s-a destrămat Ș
i zorii-ncă nu s-au ivit,
Iar gospodarul denunțat
Dormea, căci el era trudit.

Dară, vezi, că l-au deșteptat
Bătăi în geam, lătrat de câini,
În casa lui buzna au dat
Oameni cu puști, oameni străini.
Și l-au luat la întrebări:
— Române, aici nu-ți este bine?
Hai, nu ne scoate din răbdări,
C-avem noi leacul pentru tine!...

L-au scos din casă și din sat,
L-au băgat într-o grotă.
Apoi, l-au tot interogat,
Era românul sub ciubotă.

Bătut, în sânge, vai de el,
Plângăea, să rămână cu viață:
— N-am zis că Stalin e mișel
Și că puterea voastră-i hoață...

Poate vecinul m-a părât,
Care la a voastră venire
A vrut să-mi ia-un lot de pământ
Și-atunci eu mi-am ieșit din fire...

Și iar bătut, și iar scuipat
S-a pomenit la tribunal.
„Troika” pe el l-a condamnat
Acolo ca pe-un criminal.

Nu avusese nici o vină
Românul cel năpăstuit.
Luat a fost, să nu mai vină,
Măcar că nu a clevetit.

Și locu-l știe numai Domnul
Pe unde-a fost dus ca martir,
Pe unde-și doarme veșnic somnul
Românul proscris în Sibir...

Sub geana amurgului

Maria TOACĂ

Nu i-a rămas nici o rudă, nici un cunoscut de vârsta ei. I se pare că pe lume nu există cineva mai bătrân, care ar fi trecut prin atâțea evenimente cruciale. În nopțile lungi de insomnie își numără anii, căci nu-i vine să credă că a împlinit tocmai nouăzeci de primăveri. Dar, oricât ar număra, nu descoperă nici o greșeală pe răbojul timpului trăit, nu găsește nici o încurcătură printre inelele înscrise în trunchiul vieții.

La cinci martie a trecut hotarul nonagenar în intimitatea odăii, cu icoane vechi pe pereti, cu rafturi grele de cărti și cu câteva păpuși, păstrate din copilăria celor două fiice ale fratelui Adolf - Natalia și Larisa, pe care le-a alintat cu dragoste maternă. Larisa este și azi alături, unică mângâiere a bătrâneții Rozaliei Băhnăreanu.

Mai demult, la ziua ei de naștere, dar și cu alte ocazii, casa îi era plină de oaspeți. Acele zile fericite s-au scurs amăgitoare, cum trece iureșul unui râu, fără a sta o clipă în loc. Oaspeții nelipsiți, prietenii, bunii cunoscuți de odinioară au dispărut îndată după moartea soțului. De mai bine de treizeci de ani, de când preotul Vasile Băhrăneanu a plecat în lumea umbrelor, toți cei care au fost aproape de casa și masa familiei s-au îndepărtat, s-au înstrăinat pentru totdeauna. Doamna Rozalia, cu toată înțelepciunea lungii sale vieți, nu-și poate explica de ce au uitat-o atât de repede cunoșcuții de cândva. În adâncul sufletului nu vrea să credă că numai austерitatea în care-și duce existența i-a pustiit casa de prieteni.

Deși n-a fost angajată nici o zi în vreun serviciu, preoteasa Rozalia n-a huzurit ca o cucoană. Se pricepea să gătească din produse foarte ieftine delicate neobișnuite. Cât era ziua de mare cosea, croșeta... N-a tocmit niciodată meșteri la reparația casei sau la alte lucrări, făcând totul cu mâinile sale. Relaxarea și-o găsea în universul miraculos al cărților. Și acum își domolește frământările nopților lungi în înțelepciunea purificatoare a lecturilor, recitind pagini cunoscute pe de rost din tinerețe.

— Soțul venea deseoari acasă cu brațele pline de cărți. Ca să nu-l cert că irosește banii, cumpăra și pentru mine câte ceva, mai ales sfaturi pentru gospodine. Eu, însă, preferam literatură serioasă, căci la bucătărie nu aveam nevoie de ajutorul cărților, mi-a povestit doamna Rozalia.

Pe vremea adolescenței sale, fetele din familii înstărite învățau la licee mai mult pentru perspectiva unei căsătorii reușite. Studiile liceale erau garanția unei căsnicii fericite. Rozalia s-a măritat din dragoste, respingând până la preotul Băhnăreanu pe mai mulți tineri care-i făceau curte.. Tatăl ei descindea din polonezi strămutați la Cernăuți, iar mama era ucraineană. Rozalia avea trei ani, când a început primul război mondial Din acea perioadă păstrează în amintire chipul unui soldat înfricoșător - era chiar tatăl ei, revenit de pe front la sfârșitul anului 1918.

Înainte de război, părinții mei începuseră să ridice o casă. Rușii au intrat în Cernăuți ca un vifor negru, dând foc la tot ce li se nimerea în cale, mai ales caselor evreilor. Pentru a se salva de prăpădul lor, creștinii puneau în geamuri icoane, dându-le astfel de înțeles că nu sunt iudei. Mama, cu trei copii, a trecut să locuiască în casa neterminată, iar pe mine m-a lăsat la bunica. Într-o zi a venit fratele, anunțându-mă că a venit tata de pe front. Am alergat să-l văd, dar m-am speriat rău de soldatul necunoscut ce stătea țeapăn pe scaun. După aceea încă mult timp a existat între noi un sentiment de înstrăinare, își amintește bătrâna.

Însă acea stranie răceală, semănătă de război, nu i-a slăbit dragostea față de părinți. În vara anului 1940, când rușii erau din nou aproape de Cernăuți, sora sa Ștefania, căsătorită cu un medic român foarte bogat, s-a refugiat în România. Pe Rozalia n-a lăsat-o inima să-și părăsească părinții bătrâni. L-a rugat pe soț să plece de unul singur, să aștepte în siguranță, la baștină lui, până va trece urgia bolșevică. Era convinsă că nici de data aceasta rușii nu vor rămâne mult pe meleagurile noastre.

Soțul n-a acceptat să plece (ară ea, decizia costându-l zece ani de libertate. Dragostea lor a rezistat și la aceasta cruntă încercare a destinului. Cunoscuții o sfătuiau pe Tânără nevastă să se recăsătorescă.

Or, cei ridicați de ruși erau considerați pierduți pentru vecie. Rozalia nu i-a ascultat pe „binefăcători”, rămânând fidelă jurământului dat în fața altarului.

Preotul Vasile Băhnăreanu era originar din Ploiești, România. Pe lângă studiile teologice, avea diplomă de inginer-chimist. Tinerii au tăcut cunoștință în 1935, la Cernăuți, în Piața Unirii. În acea zi, ca în fiecare duminică, Rozalia venea de la slujbă, de te biserica Sfânta Paraschiva, unde cânta în cor. În acel an s-au căsătorit. Rozalia nu bănuia că o vecină îi poartă dușmanie din cauză că și-a ales un intelectual român, iar nu pe fiul ei. Nu mult după ocupația sovietică, văzând-o trecând cu soțul la braț pe stradă, vecina a avertizat-o cu răutate: „N-o să vă plimbați mult timp împreună...” Peste câteva zile bărbatul i-a fost arestat, încrinindându-l pentru acțiuni de spionaj în favoarea României. Autoritățile sovietice au găsit suspect faptul că un preot român a rămas în zona ocupată.

Vasile Băhnăreanu a îndurat calvarul unui deceniu de exil, fiind eliberat numai cu două luni înainte de termen. Anunțată prin scrisori de ora sosirii lui, soția l-a întâmpinat la gară. După eliberare, preotul Băhnăreanu a păstorit la biserică din Mogoșești, iar în ultimii ani de viață - la Horecea Mănăstire. Împreună cu preoteasa au fost nași de cununie ai multor tineri săraci, care nu-și puteau permite să facă nunți după tradițiile din părțile noastre.

— Numai la Mahala am șase fini. Dar nici unul dintre ei nu-și amintește de nănașa lor bătrână. Numai nepotul unui preot îmi trimite câte o ilustrată de Crăciun, mi-a spus cu părere de rău venerabilă doamnă.

Îi deschid uneori ușa soției Ion și Didina Posteucă din Cernăuți, care au locuit mai demult la dumneaei în găză și nu-i pot uita bunătatea. În amurgul vietii, trei albume de fotografii îngălbenite îi amintesc nonagenarei de traiul bun, dar extrem de scurt de odinioară. Și o splendidă față de masă albă, ce o așterne numai de Paști și de Crăciun, îi răscolește nostalgiei înduioșătoare.

De fapt, fericirea a trecut ca o săgeată pe lângă inima ei. Soțul s-a întors din exil cu sănătatea zdruncinată. Doar sufletul îi era luminat de credință. Nu vroia să creadă zvonurilor că vor fi demolate toate casele de pe strada lor. Dar, imediat după moartea soțului, Rozalia a fost obligată să părăsească casa părintească. N-a acceptat să se mute la bloc într-o garsonieră. Era obișnuită să lucreze în grădină, să crească flori...

Împreună cu familia fratelui au schimbat apartamentele propuse pe o casă din apropierea parcului Schiller. Fratele s-a îmbolnăvit de scârbă, văzând cum sunt scoși din rădăcini copacii sădiți de el, cum li se distrugе micul paradis. La un an de la strămutare, și-a urmat cunnatul pe drumul neîntoarcerii. Rozaiia a avut grija de nepotele rămase cu o mamă bolnăvicioasă.

Anul trecut mai avea puteri să umble la biserică. Acum nu se încumetă să iasă nici dincolo de poartă. Adierile primăvaratice au scos-o prin curte. Am găsit-o strângând niște crenguțe uscate, asemănătoare cu mâinile-i muncitoare.

—Frumușică am fost în tinerețe. Acum m-am ramolit, mai rău decât un pom scorburos. Dar și copacul îmbătrânit sloboade văstare tinere, numai omul nu întinerește, mi-a spus dumneaei, fără suspine și fără regrete.

Mlădițele ei sunt cei doi băieți ai nepoatelor și amintirile gingăse ce-o poartă înapoi, în anii norocoși ai unei scurte căsnicii.

Preotul Vasile Băhrăneanu cu soția, Rozalia

Valeriu ZMOŞU

La noi, acum

În Țara Fagilor acum
E numai plâns și jale.
Plâng teii seculari la drum,
Pâraiele - pe vale.
Carpați milenari și ei
Mai țin pe umeri tânga noastră.
Îar vântul, răzvrătit, o duce
Departă, hăt, în zarea-albastră.
Și codrii cei de brazi și fagi
Sunt plini de întristare:
Ei știu necazul celor dragi
Și scut li-s pentru apărare.
De la un timp nici în zăvoi
Nu-s ilorile-nflorite.
De traiul care-1 ducem noi
Sunt toate ofilite.
Nici lanurile nu mai dau
Azi roade-mbelșugate,
Fiindcă nu demult au fost
Și ele radiate.
Îar ciocârliile în zbor
Spre cer când se avântă,
Tot poartă-n cântecele lor
Durerea, și ne-o cântă.
Nici doinele nu se aud
Așa ca altă dată.
Ducem un trai afurisit
Și-o viață blestemată.
Copiii noștri nu mai au
Noroc și bunăstare,

Iar mamele, plângând, își zic:
— La ce i-am născut oare?
Flăcăi și fete nu mai vezi
La horă, pe toloacă.
Și te întrebi, de te-ntristezi:
— De ce oare nu joacă?
Bătrâni cu ochii-nlăcrimați
Ceresc la drumul mare.
Au fost odată deportați,
Dar astăzi n-au crezare...
De buni ce-am fost, am suferit
Necazuri și ocară.
Pe cei flămânci nu i-am lăsat
De foame ca să moară.
De-acei veniți din patru zări
Suntem priviți cu ură.
Și pentru că suntem români
La tot pasul ne-njură.
Străinii azi ne fac „dreptate”
Și-ncearcă să de „dovedească”
C-acest pământ n-a făcut parte
Nicicând din Țara Românească.
De Decebal și de Traian
Străinii nici n-au auzit.
Și spun că Ștefan, domn-oștean,
Pe-aceste locuri n-a domnit...
Mărite împărat Ceresc,
Ne iartă de păcate
Și fa ca neamul românesc
Să nu cunoască moarte.

„Trei, doamne, și toți trei...”

Vasile VAMEȘAN

Unul dintre marii noștri poeti, George Coșbuc, plămădit din humă transilvăneană, a scris o poezie cutremurătoare despre trei frați căzuți pe câmpul de luptă, în anii 1877-1878, pentru independența României ca stat european, îndreptățit pe deplin să pășească și el în rând cu celelalte țări de sine stătătoare.

Un caz asemănător, dar mult mai altfel prin forma sa de manifestare, unic, poate, prin nordul Bucovinei noastre, e cel al fraților Tocari - Gheorghe, Vasile și Dumitru. Cu aceeași mamă și același tată, ambii români get-beget, ei s-au trezit, ca din senin parcă, pe căi pământene diferite, care mai de care mai aparte, fiind încărcați cu necazuri și nedreptăți îngrozitoare, puse la cale de „slobozitori”, care prin intermediul „atotbiruitor” al dogmelor dictaturii proletare își puseră de gând să devină stăpâni ai lumii.

Primul frate, Gheorghe, s-a născut în anul 1932. În 1960, în timpul unei razii, slobozitorii au pus laba pe el și, fără pic de remușcare, l-au cărat tocmai în Siberia, unde au avut grija și-l țină mai mult pe sub pământ, ca miner, timp de opt ani, fără dreptul de a se îndepărta cât de puțin de acele locuri sau de a trimite câteva rânduri scrise celor de acasă. În fișele de evidență era trecut ca român, nepunându-i se la îndoială originea sa etnică.

La fel de „norocos” s-a dovedit a fi și cel de-al doilea frate, Vasile. În 1953, în anul când împlinise doar cincisprezece primăveri, mai-marii de atunci, fiind ajutați cu sărg de câțiva codași din Voloca-pe-Derelui, sat din fostul județ Cernăuți, l-au găbit și pe dânsul în plină noapte și i-au dus, ca pe aripile vântului, tocmai în fundul Donbasului, la exploatari miniere. În 1955, când avea numai șaptesprezece ani, i-au luat de acolo în armată și l-au dus până la Leningrad, unde s-a „maturizat” trei ani și jumătate, depășind, în felul acesta „norma” legală cu circa șase luni.

S-a întors acasă, la Voloca, dar cei de acolo, cu vreri „binevoitoare” de a restabili „adevărul” istoric, l-au trecut, în toate documentele ca... ucrainean. Cum ziceau ei, o dată și pentru totdeauna!

Cel de-al treilea frate, Dumitru, a fost mai puțin „norocos”. Născut în 1940, an al slobozirii noastre „de sub jugul cotropitorilor români”, el nu s-a dovedit a fi potrivit să treacă prin galeriile subterane, din care au avut parte pe deplin Gheorghe și Vasile. Numai că, buni de mama focului, mai-marii din acele timpuri s-au îngrijit ca și el să-și depășească „norma” în ale cătăniei, fiind constrâns să slujească șase luni în plus. Pe lângă toate acestea, din marea dragoste pe care o aveau pentru „adevărul” istoric cei de la cărmă l-au trecut în toate documentele oficiale ca... „moldovan”. Nici mai mult, nici mai puțin! Fără drept de apel sau careva opunerii față de prevederile „legale”.

Mari minuni. Doamne, mai dihai decât orice prostie omenească, au avut loc și la noi în acele timpuri! De la aceeași mamă și de la același tată, ambii români din moși-strămoși, aflați dintotdeauna pe aceste meleaguri bucovinene, ne-am trezii deodată cu reprezentanți a trei popoare diferite: români, ucraineni și... „moldoveni”. Dacă ar mai fi fost un frate, l-ar fi trecut neapărat și pe dânsul de altă etnie. Chinezescă, să zicem, avându-se în vedere o adevărată familie internațională, cu un internaționalism proletar de toată „frumusețea”, o adevărată manifestare a fraternității, libertății și egalității, cum nu s-a mai pomenit niciodată până atunci prin părțile noastre.

Calvarul prin ale „omeniei”, de care au avut parte membrii acestei familii de români nord-bucovineni, nu s-a terminat încă. Pensionându-se de curând, Vasile Tocari, bunăoară, a fost nevoie să mai facă încă șapte-opt drumuri dus și întors pe la diferite instanțe „îndreptățite” să-i stabilească o pensie mizerabilă din mai multe puncte de vedere, după o trudă de peste patru decenii și jumătate. Celor în drept nu le-a prea plăcut ca un „ucrainean”, Vasile, să poarte un nume românesc, ca Tocari, și l-au rebotezat în... Tokariuk. Dar nu le-a mers. Până la urmă s-a revenit la Tocari Vasile, știindu-se că Tocari Vasile e român și nu... ucrainean.

Vasile VOROBET

A fost odată un poet...

Martirului Ilie Motrescu

Epigraf: „Au fost tăiat un brad bătrân
Fiindcă făcea prea multă umbră.”

Nicolae Iorga

I

De pe meleaguri din baladă
Cândva descinse un poet;
Acei ce-au apucat să-l vadă,
Aed, spuneau că-i - din Eladă,
Trimis în Țara cu Făget.
Venise el aici fiindcă
Purta în sânge, din bătrâni,
Cântări din frunză și tilincă,
Îson la hore - din opincă -
În vechea vatră de români.
Purta în suflet și în minte
Mirozna cetinei de brad.
Și-acest meleag cu-altare sfinte,
Cum le pertaseră-nainte
Poeți din românescul vad.
Umbla, visând, prin holde coapte;
Dormea-n căpițe cu trifoi
Și rugi, el, înălța în șoapte
Spre Tatăl nostru,-n orice noapte,
Să fie milostiv cu noi.
„Cuvânt spre patru zări” trimise
„Ca voievod încăunat”:
Că niciodată nu admise
Să țină gândurile-nchise
Și adevără-adevărat.

Când cobora, tăcut, de vale.
Din codri, pe cărări, încet,
De-l însoțeau ades pe cale
Doiniri din fluier și cavale,
Își însemna într-un caiet:
„Ce mi-e sufletul când cânt –
codru răvășit de vânt,
fluviu revărsat spre soare
doina mea potopitoare.”
„Ce mi-e inima când plâng –
pasăre rănită-n crâng
tăinuită-n ramuri ude...
plânsul cine mi-l aude?”

II

De-un timp s-a pripășit pe-aici
Un neam barbar, rătăcitor;
Niște-apatrizi și venetici
Ce se țineau că-s bolșevici,
Veniți chiar pe moșia lor.
Curând schimbară armonia
În cronicătul lor de corbi
Și graiul sfânt ca-n România,
Credința, dreptul, omenia
Le-au izgonit cretini și orbi!
Au profanat altare sfinte -
Partidul lor facându-l zeu;
Nici crucile de pe morminte
Nu le-au lăsat precum 'nainte,
Hulindu-1 chiar pe Dumnezeu.
Vroiau ca-n limba lor, străină,
Să cânte păsări neam de neam,
Să schimbe tot - din rădăcină –
Chiar preafrumoasa Bucovină
La trunchiul slav s-o facă ram.
Deodată apără poetul.

Stăpân pe vorbă și pe mers
Și, cum cândva făcea profetul,
Le spuse clar și cu încetul
Prezicerile date-n vers:
„Păzea străine!
Căci dacă nu te-a blestemai încă
prisăcarul blajin
pentru furtul mierii de albine,
Îți va cere socoteală haiducul,
frate cu pădurea și cucul,
trimisul județului drept -
plumbul răzbunării slobozit în piept.”

Mircea AANEI

Visul reîntregirii

Bate vântul dinspre nepăsare
Dinspre nordul cel înstrăinat...
Cât mai urcă pe Golgota oare
Frații noștri care-au sângerat?

Preoții înalță rugi, zadarnic,
De o jumătate grea de veac;
Doamne, fii cu toți românii darnic
Și le curmă plânsul fără leac!

După ani, când va luci o rază
Pe un vârf de munte ros de ploi,
Deșteptați de-o minte ce cutează,
Ne vom cere vatra înapoi.

Le vom șterge de pe suflet tina
Celor prigoniți, prădați, bătuți
Și-ntr-un glas cu toată Bucovina
Vom vorbi ROMÂNA-n Cernăuți...

E un vis greu de-mplinit, știm bine,
Dar într-însul credem ca-n Iisus...
Doamne, nu ne-ndepărta de tine,
Fă-ne-ntreagă Tara cea de Sus!

ORIZONTURI SPIRITUALE

Eminescu și concepția pedagogică

Octavian VORONCA, profesor

Cine-i urmărește activitatea, scurta-i activitate de revizor școlar, rămâne impresionat, iar adesea și surprins, de scrupulozitatea, responsabilitatea și cointeresarea cu care și-a îndeplinit funcțiile. Mihai Eminescu este numit revizor școlar de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice în județele Iași și Vaslui la 1 iulie 1875. Fără îndoială, Tânărul poet și-a asumat o misiune deosebit de grea, dar dorința de a cunoaște mai îndeaproape poporul și de a-l ajuta să devină și el stăpân pe cunoștințe, era mai presus de orice. El se pune serios pe lucru. Avea atribuții de șef al cancelariei revizoratului, dar și de inspector. În august 1875, deci la scurt timp după numire, pornește să inspecteze școlile din județul Vaslui, pentru a se documenta în vederea apropiatei reorganizări a învățământului primar. După cum demonstrează documentele de serviciu, Eminescu s-a dovedit a fi de o destoinicie administrativă și personală aparte, punând în toate bun simț, zel și dorință de a promova noul. Nu a scris opere pedagogice, dar din rapoartele de serviciu, din corespondență, din referințele făcute cu diverse ocazii se desprind numeroase idei care nu și-au pierdut viabilitatea nici azi, în contextul înnoirilor din învățământ, ba ele dobândind, de fapt, noi semnificații și valori aparte. În primul rând, Eminescu vede școala nu ca pe o instituție de sine stătătoare, legată doar prin buget, prin anumite idealuri de societate, ci ca pe elementul care, în ultimă instanță, asigură progresul, prosperarea economică a

societății, înălțarea, perfecționarea spirituală și morală a viitorului cetățean.

Într-un raport-meditație din 10 august 1875, Eminescu arată că ieșirea țăranului din mizeria în care se afla se putea produce numai prin schimbarea condiției sale sociale. Soluția, Eminescu o vedea în instruirea generală și numaidecăt în cea de specialitate. Adică, agricultorul trebuia să fie civilizat și instruit. Acest lucru observat de Eminescu n-ar strica să se realizeze și în prezent la sate, când se desfășoară reforma agrară. Astăzi încă mulți săteni de-a noștri, deși trec prin școală, sunt lipsiți nu numai de cultură generală, dar și de o cultură agricolă adevărată. Făcând abstracție de timp, oare n-ar fi bine ca școala sătească actuală să țină cont și de ideea formării unui „om al pământului”, al unui cooperator independent, capabil să le știe pe toate, inclusiv efectele negative ale unei agriculturi bazate pe supraexploatarea pământului, folosirea excesivă a pesticidelor, neglijarea proceselor și structurilor biologice, care-i mențin și-i perpetuează fertilitatea.

În documentele semnate de revizorul Eminescu sunt scoase în vîleag multe probleme importante. De exemplu, l-a preocupat mult chestiunea privitoare la locul și situația învățământului în societate. Astfel, într-un raport adresat prefectului de Vaslui în legătură cu hotărârea ce prevedea mărirea bugetului pentru școală și învățător, Eminescu scria cu măhnire: „Până acuma constat cu durere că pe alocarea toată suma prevăzută în bugetele comunale pentru întreținerea școalei și a învățătorului întreceau a treia parte din leafa primarului”. Astfel, pentru Eminescu, învățătorul trebuia să devină centrul atenției comunei, nucleul ce urma să răspândească cunoștințele, să consolideze conștiința de sine a țăranului cea morală și cea profesională. Problema privind situația școlilor sătești și a învățătorilor este și astăzi actuală. Învățătorii de la sate lucrează în condiții social-economice anevoieioase. Lipsa mijloacelor financiare, stoparea reală a dezvoltării bazei materiale, achitarea cu întârziere a salariilor împiedică înfăptuirea transformărilor în învățământ și folosirea noii atitudini față de instruirea și educația copiilor.

Eminescu acorda o mare atenție ridicării nivelului profesional al învățătorimii. El cerea de la învățători să colaboreze

la munca științifică pe care o depuneau „pedagogii cei mari ai școalei”, pentru că „Pedagogia - observa el - nu este o știință creată de cătiva, ci este o muncă colectivă, care se adună și se desăvârșește necontentit prin colaborarea tuturor oamenilor școalei”. Prin urmare, M. Eminescu propunea să fie editate periodice speciale, să fie înființate biblioteci de profil pedagogic, să fie îmbunătățit conținutul conferințelor prin participarea specialiștilor de înaltă calificare, iar învățătorii să ia parte activă la munca pedagogică pentru a-și conjuga forțele în vederea ameliorării sistemului de învățământ. Rolul științelor naturale, ca obiect de predare în școlile rurale, constituie o altă problemă de bază ridicată de Eminescu. Cu privire la nivelul de pregătire al învățătorilor în această direcție, cât și la însemnatatea acestui obiect în instruirea școlară la țară, Eminescu scrie în concluzie: „Noțiunile lor (ale învățătorilor - n.a.) din științele naturale, de exemplu, sunt aproape nule, deși aceste științe tocmai sunt mijlocul cel mai puternic al învățământului intuitiv și constituie adevărate izvoare de cunoștințe practice și pozitive”.

În sfârșit, ne vom opri la unele probleme de ordin metodic, despre care și-a spus părerea Eminescu. Criticând scolastică școlii vechi, el indică metoda justă de predare a obiectelor, care cere folosirea materialului ilustrativ, pentru a pune în acțiune imaginația și judecata. „Eu știu, scria Eminescu, chinul ce l-am avut eu însumi cu matematicile în copilărie, din cauza modului rău în care mi se propunea... În urmă am văzut că-s cele mai ușoare, desigur, pe de-o mie de părți, decât limbile, care cer memorie multă. Ele sunt un joc cu cele mai simple legi ale judecății omenești, numai acele legi nu trebuie puse în joc goale și fără nici un cuprins, ci totdeauna aplicate asupra unor icoane «văzute ochilor».”

Adept al unor metode democratice de învățământ, Eminescu condamnă cu toată asprimea procedeele herbertiene răspândite în școlile vremii, măcar că regulamentele școlare interziceau bătaia ca mijloc de educație. După cum vedem, Eminescu a luptat împotriva concepției școlare învechite. În școală veche se practica modul dogmatic de predare a materialului, metodica mecanică de obținere a cunoștințelor ș.a. Eminescu a propus metode noi de instruire. În primul rând, el a pledat pentru largirea și aprofundarea învățământului primar.

Apoi, a fost preocupat de problemele ridicării culturii pedagogului, ale editării literaturii didactice. În cele din urmă, a reliefat cu mare convingere importanța în școală a limbii române ca limbă maternă. Dacă deschidem paranteza, vom preciza că Mihai Eminescu n-a avut fericirea să învețe la școală în limba maternă. Școala primară a terminat-o în limba germană, la gimnaziul din Cernăuți a avut doar ore de limba română (în această limbă i-au fost predate și orele de religie), iar studiile superioare și le-a făcut la Viena și Berlin. Oare acest fapt nu este un exemplu grăitor pentru tineretul de azi, cum trebuie prețuită și iubită limba română?

Eminescu s-a dovedit a fi un bun cunoșcător al mecanismelor psihologice de realizare a procesului de instruire. Si în acest sens Eminescu pare să promoveze în toate următorul crez, pe care îl exprimă într-un articol publicat în numărul din 12 iulie 1880 al ziarului „Timpul”: „Școala n-ar trebui să fie o magazie de cunoștințe străine, ci o gimnastică a întregii individualități a omului: elevul nu e un hamal care-și încarcă memoria cu saci de coji ale unor idei străine, sub care gême, ci un om care-și exercită toate puterile propriei inteligențe, întărindu-și aparatul intelectual...”

Cu cât trece timpul, cu atât mai mult Eminescu ne pătrunde mai adânc în suflete, ni le încălzește, ne îndrumă spre frumos, spre armonia dintre învățător și elev, dintre om și natură, spre cugetare. Eminescu este cel mai al nostru, este divinitatea noastră spirituală. Privită într-un plan mai larg, gândirea pedagogică eminesciană poate fi întregită, completată cu numeroase opinii, puncte de vedere exprimate cu alte ocazii decât cele nemijlocit legate de activitatea sa ca inspector școlar. Evident, Eminescu n-a fost un teoretician al pedagogiei, n-a fost nici un deschizător de drumuri în acest domeniu, dar prin cunoașterea opiniilor sale oricine își poate adăuga și acum un plus de cunoștințe, de sugestii proaspete, un îndemn de a ne face din meserie mai mult decât o datorie profesională, mai mult decât una de onorare a salariului: una de formare a viitorului nostru, de orientare a energiilor creatoare ale poporului nostru pe tărâmuri fertile.

Accente dramatice în nuvela lui Slavici „Moara cu noroc”

*Florin COVALCIUC
actor la Teatrul de Stat din Arad*

Moara cu noroc este una dintre cele mai izbutite nuvele ale lui Slavici. E probabil că efectul puternic și relativ statornic pe care-l realizează asupra lectorului se datorește, în primul rând, dramatismului subliniat adesea până la violență al conflictului. Dintre personaje, memoria reține, desigur, figura eroului principal, a hangiului Ghiță, dar alături de el, și aproape depășindu-i importanța prin simplitatea și pregnanța construcției, stă personajul Lică Sămădăul.

Rezultă din aceste prime constatări că, privită de la distanță, nuvela oferă lecturii în primul rând o „față” polițistă și aventuroasă. La fel ca multe alte opere ale literaturii române sau universale, ea poate fi receptată la acest prim nivel al evenimentului pur, care se duce prin desfășurarea în sine. Tot așa, tragedia lui Oedip, povestea lui Hamlet sau istoria din *Baltagul* lui Sadoveanu sunt, în structura lor elementară, anchete pe care astăzi le-am putea numi polițiște. Autorii de mare literatură n-au șovăit, prin urmare, să opteze pentru cadre narrative dintre cele mai simple, ceea ce nu i-a împiedicat ca, înăuntrul acestora, să dezvolte tipuri umane remarcabile.

În *Moara cu noroc*, balanța evenimentului înclină evident de partea aventurii. Avem de-a face cu o anchetă deschisă, fără mistere pentru noi, cititorii. Personajul rău, Lică Sămădăul, ne este prezentat ca atare încă de la început. Există, de asemenea, personajul justițiar, care este jandarmul Pintea; cadrul conflictual se află astfel definit de cei doi termeni aflați în opozиie. În nuvelă au loc, apoi, jafuri și omoruri, se desfășoară o anchetă adevărată, întreprinsă de autorități, ca și o judecată, descrisă în amănunte. Asistăm la urmări spectaculoase, la înfruntări violente, la scene de „suspense”.

Finalul e, de asemenea, dramatic. Aventura sprijină întreaga desfășurare a nuvelei și s-a pomenit, în legătură cu *Moara cu noroc*, termenul (parțial justificat) de „western”.

Dar, în acest cadru tradițional, este introdus eroul problematic, care este Ghiță, hangiul de la Moara cu noroc. Slavici marchează clar interesul pe care-l poartă personajului. Acesta are, spre deosebire de celelalte personaje amintite, un caracter șovăielnic, care îl face, până la sfârșit, să se cumpănească între extremele prezentate de Lică Sămădăul și Pintea. Împreună cu Ana, Ghiță realizează cuplul care devine în nuvelă, pentru că autorul are nevoie (în cunoscuta și mereu vizibila sa intenție moralizatoare), să demonstreze involuția și înăuntrul cuplului și al vieții de familie, paralel cu degradarea generală a condiției personajului, determinată de iubirea acestuia pentru bani.

În sfârșit, pentru a completa tabloul forțelor angajate în conflict, trebuie menționată mama Anei, purtătoare, în mod evident, a cuvântului autorului. Ea reprezintă raisonleur-ul, reactualizând într-o ipostază transparentă, funcția corului antic. Faptul e vizibil atât la nivelul comentariului personajului, care îndeamnă la cumpătare și liniște sufletească ori de câte ori apare în scenă, cât și, mai ales, în aceea că bătrâna este singurul personaj care, în chip declarat, nu participă direct la acțiune. Dincolo de spusele ei, pare să se întrevadă un fel de fatalitate, un destin care este al fiecărui și în relație cu care individul este singur răspunzător.

„Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai aşa, gândurile mele, iară voi faceți după gândul vostru;... nu cereți ca eu să hotărăsc pentru voi”.

O mare simplitate prezidează structura narativă a nuvelei. Evenimentele se desfășoară pe un unic plan, fără devieri laterale, și urmărind un singur destin. Ea este liniară și cronologică, fără inversiuni sau întoarceri în timp. De altfel, cadrul temporal, ca și cel spatial, sunt precis marcate de autor, care dă suficiente amănunte în această direcție, oferind istoriei literare, aşa cum s-a întâmplat, chiar tentația de a încerca să identifice „pe teren” locurile și oamenii universului fictiv al nuvelei.

E, firește, ceva adevarat în această posibilă legătură mimetică între imaginar și realitate, poate mai puternică aici decât în alte scrieri ale lui Slavici și, probabil, nu străină de experiența biografică de la care a pornit autorul.

Acțiunea nuvelei se dezvoltă printr-o succesiune de momente, pe care le putem caracteriza în raport cu situația personajului principal, hangiul Ghiță. Primul capitol anunță, în chip tradițional, tema întregii desfășurări. Mai mult chiar, prima frază a nuvelei, pe care o rostește - în mod deloc întâmplător tocmai bătrâna, are un caracter general, sentențios și ea ar putea figura tot atât de bine în cadrul de concluzie a narării: „Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit”.

Morală e, deci, dinainte postulată; ceea ce va urma nu va face decât să demonstreze și să susțină prin forța șocului afectiv pe care îl realizează întotdeauna faptul „individual”, „trăit”, „autentic”, „de viață”. Decizia lui Ghiță („Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arendașul. De la Sf. Gheorghe cârciuma de la Moara cu noroc e și noastră”) marchează debutul propriu-zis al acțiunii. Apariția, în poveste, a hangiului, împreună cu familia sa, coincide cu o etapă nouă pentru acesta, diferită de existența lor anterioară, de care Ghiță dorește să scape. Acest început, din toate punctele de vedere, permite lui Slavici, în chip mai motivat, descrierea noului decor, pe care eroii îl descoperă odată cu cititorul, și introducerea treptată în scenă a personajelor cu care Ghiță și Ana vor stabili noile relații.

Capitolul următor, prin metoda caracterizării directe, înregistrează starea de echilibru de la care va porni narăriunea. Autorul își însușește pentru aceasta optica bătrânei: ginerile e „harnic”, fata e „norocoasă”, nepoții sunt „sprinteni”, bătrâna „se simte întinerită”, sporul „era dat de la Dumnezeu, dintr-un câștig (acut cu bine)”. Până și locul acesta e „binecuvântat”, cârciuma e „cu noroc”, iar drumul e primit de hangiu și de nevasta lui „ca un prieten așteptat de multă vreme la casa lor”. Iradiind parcă în afară, această bucurie interioară colorează în același ton chiar și trăsăturile fizice ale eroilor.

Aşa, „Ana era Tânără și frumoasă, Ana era fragedă și subțirică, Ana era sprintenă și mlădioasă, iară el însuși (Ghiță) înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică”. Abia în finalul capitolului, Slavici strecoară o ușoară notă de îngrijorare, prevestitoare a celor a celor ce vor urma: „Numai câteodată, când în timp de noapte vântul gâțâia moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin și pustiu”.

Elementul cel mai important al următorului capitol este apariția lui Lică Sămădăul. Aceasta este premisă de o amănunțită descriere a funcției sămădăului și a importanței ei în acele locuri. Ivirea lui Lică este marcată printr-o sintagmă cu valoare temporală („într-o zi de luni...”), având rostul de a ocupa în timpul imprecis până atunci al narăriunii un moment bine delimitat. El anunță începutul conflictului propriu-zis, atrăgând atenția asupra personajului care apare acum. În aceeași direcție, acesta are dreptul de la început la un epitet total și definitiv: el este „vestitul Lică Sămădăul”, iar în continuare asistăm la construirea unui portret fizic pe măsura unei asemenea reputații.

De la prima luare de contact cu Ghiță, Lică Sămădăul dorește să instituie o relație clară, univocă: hangiul trebuie să fie supus. „Eu voiesc să știu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine ce zice și cine ce face, și voiesc ca nimeni afară de mine să nu știe. Cred că ne-am înțeles!?” Ghiță rezistă însă la încercarea de intimidare și ia măsuri pentru a se apăra: aduce la han un om în plus de ajutor și își ia doi câini de credință. O nouă încercare din partea lui Lică, mai violentă, de a-l supune pe hangiu se sfârșește iar cu un eșec. Ghiță pricpește însă, treptat, importanța lui Lică pentru noua lui existență și propune o învoială, ai cărei termeni îi definește chiar el: „Am eu atâtă minte, ca să înțeleg că nu pot sta la Moara cu noroc fără de a mă fi pus bine cu voi; dar nu vreau să crezi că mă ții numai de frică, ci umblu să intru la învoială cu tine”. Abia acum, după măsurarea forțelor are loc contractul. Cei doi își strâng mâinile, iar Ghiță exprimă gândul comun care stă la baza înțelegерii: „Pe vrăjmașul pe care nu-l poate birui, tot omul cu minte și-l face tovarăș”. Dar tot începând din acest moment, Ghiță intră sub zodia disimulării. Ea este dublă: față de Lică, dar și față de Ana (mai apoi se va adăuga și cea față de Pintea), rețezând astfel eroului orice suport adevărat.

Apariția lui Lică Sămădăul și a oamenilor lui reprezintă pentru hangiu începutul procesului de degradare, punctat, până la actul violent din final, de numeroase etape intermediare.

Foarte important este momentul intrării în narațiune, în capitolul al șaptelea, a lui Pintea. După procedeul de acum cunoscut, înainte de a-i da dreptul la replică și la acțiune, Slavici îl prezintă din afară, precizând, pentru fixarea raporturilor sale cu Ghiță, că jandarmul „se simțea bine la cărciumă și pleca totdeauna cam anevoie: apoi el ținea la Ana, la copii, netezea cainii lui Ghiță și ar fi fost orișicând gata să dea cu ciomagul dacă cineva, chiar la drept vorbind, ar fi îndrăznit să grăiască de rău pe Ghiță”. Dar, în ciuda prieteniei pe care acesta i-o arăta și a faptului că Pintea este în narațiune reprezentantul binelui, Ghiță va șovăi multă vreme, tentat de pofta lui pentru bani, înainte de a încheia o alianță adevărată cu acesta. Disimularea este prezentă și aici.

O nouă sintagmă temporală marchează o oprire, cu rol recapitulativ, în narațiune. „Nu trecuse nici o jumătate de an de zile de când se afla la Moara cu noroc” și Ghiță devenise deja un om înstărit. Bucuria banilor câștigați prin participarea, deocamdată indirectă, la faptele necurate ale Sămădăului dă eroului, în continuare, tăria de a prelungi o stare de lucruri care, în multe privințe, îl nemulțumește. Și mai ales îl supără servitutea față de Lică Sămădăul, care, dacă nu e foarte vizibilă, nu e mai puțin adevărată. Ca orice om slab, Ghiță caută în imaginea compensația umilinței din realitate, îmbărbâlându-se cu replici dure: „Ce-mi pasă? Eu nu dau nimic! Sunt gata să țiu piept cu el. Și dacă pier, atâtă pagubă!” Iar autorul adaugă: „Nimic nu era în el mai tare decât pornirea de a se pune împotriva lui Lică”. Însă Ghiță e un om indecis; hotărârea din ajun este abandonată în ziua următoare; eroul caută la nesfârșit scuze pentru a prelungi situația existentă: „Ghiță luase hotărârea să nu aștepte decât plecarea lui Lică, apoi să-și pună caii la căruță și să se duca la Ineu ca să-l caute pe Pintea. Însă el dormise bine peste noapte și mai ales acum, după ce-1 văzu pe Lică, își schimbă gândul. La urma urmelor, nici nu prea știa ce ar fi având să vorbească cu Pintea”. Asemenea șovăielii sunt numeroase pe parcursul întregii narațiuni și constituie un semn distinctiv al personajului.

Jefuirea arendașului și apoi omorârea celor patru călători, fapte ale lui Lică și ale oamenilor lui, deschid partea direct aventuroasă a nuvelei. Urmează o anchetă a autorităților, în care Ghiță e implicat. Eroul încearcă din nou să compenseze acest moment de recul al legăturilor sale cu lumea printr-un echilibru interior, căutat în cadrul relațiilor de familie. Autorul reproduce în stil direct gândurile personajului în timp ce acesta se întoarce spre casă, de la Ineu, unde fusese interrogat de comisarul de poliție: „Ano! Sunt om bănuit, om lăsat pe chezăsie, poate am să cad la închisoare, dar tu nu te mâhni, când vei vedea că jandarmii se pun să ne caute în casă, ci-ți pune toată credința în mine, căci toate vor trece în câteva zile și câtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orișice supărare”. Din nou Ghiță afirmă decizia, pe care nu va avea nici de data aceasta s-o împlinească, de a părăsi locul nefast: „Uite, în trei zile plecăm de aici și trăim mai departe cum am trăit odinioară. Acum, când simt că pentru tine e mai bine așa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine”.

Dar realitatea îl contrazice încă o dată pe Ghiță. Relația cu Ana înregistrează și ea un nou moment de recul, care ia, de data aceasta, proporțiile unei adevărate crize. Acasă Ana îl acuză de complicitate cu Lică: „Tu cu Lică, voi, în înțelegere, l-ați călcăt pe arendașul; dar nu te teme, căci eu sunt prea ticăloasă pentru ca să te pot da de gol”. Ghiță e disperat: „Mi-e scârbă, când mă gândesc că am o nevastă care poate să mai trăiască cu un om, precum tu mă socotești pe mine, zise el, și ieși din casă cu amândouă mâinile în cap”.

Eroul își face din nou, în chip compensator, planuri de îndreptare a situației: „Ghiță își puse tare și tot mai tare de gând că mai stă până la primăvară la Moara cu noroc, apoi își adună toată avereala, își ia nevasta și copiii și se duce departe, unde nu-l cunoaște nimeni, în fundul Banatului ori chiar în țară”.

Toate aceste proiecte, ca și ameliorarea relațiilor cu Ana, caracterizează un nou moment de echilibru, firește, iluzoriu, în care se găsește acum eroul, după trecerea grelei încercări a judecății opiniei publice. E ca un moment calm, înșelător însă, înaintea furtunii finale.

Salvarea nu poate veni din afară, pentru că adevărata vinovătie a lui Ghiță stă în el însuși, iar Lică Sămădăul nu face decât să-i stârnească această patimă a câștigului, care sălășuieste adânc în el. De aceea, reapariția la Moara cu noroc a lui Lică, scăpat cu față curată de la judecată, înnoadă firul complicității. Dar Lică ține să definească noile baze pe care se așează acum relațiile lor: „Tu ești om cinstit, Ghiță, și am făcut din tine ora vinovat;... am trebuință de un om ca tine... Acu nu te las să pleci: ai stat până acum din încăpățânare; trebuie să stai de aici înainte din frică. N-am muncit eu degeaba: acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn; acu vreau să stai aici!”

Ghiță ia - a câță oară! - hotărârea de a-l pierde pe Lică: „Te duc la spânzurătoare, chiar dacă ar trebui să merg și eu de hăț cu tine”. Prilejul e bun, căci Lică, sigur acum de puterea lui asupra hangiului, îl folosește ca intermediar pentru schimbarea banilor furăți. Are loc acum al doilea contract, între Ghiță și Pintea. Spre deosebire de primul, între Ghiță și Lică, bazat în fapt pe neîncredere reciprocă, acesta se sprijină pe un mobil puternic, ura comună a celor doi împotriva lui Lică: „Te-ai simțit tu puternic să mi-l dai pe Lică prinț când are galbeni ori hârtii astfel însemnate în șerpar la el?

— Ti-l dau! răspunse Ghiță hotărât”.

Ghiță rămâne însă duplicitar până la capăt. El nu poate pierde prilejul de a mai câștiga fără mare efort niște bani. De aceea, amâna cât poate deznodământul dorit de Pintea și nu-i mărturisește acestuia că jumătate din banii pe care-i lua de la Lică pentru a-i preschimba erau, conform înțelegerii cu acesta, partea lui, ceea ce-1 face să rămână astfel, în continuare, complice la crimă. Încercând să păstreze o avantajoasă poziție de mijloc între cele două părți, Ghiță își scuză simplu slabiciunea pentru bani, invocând convenabilă teorie a păcătoasei firi omenești: „Ei! ce să-mi fac, dacă e în mine ceva mai tare decât voința mea?! Nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are o cocoase în spinare: nimeni mai mult decât dânsul n-ar dori să n-o aibă”. Oportunismul său îl aduce astfel pe Ghiță în situația de a-și însela ambii parteneri. Ajuns în impas, eroul se gândește la o soluție ultimă: dezertarea, fuga. Dar „dacă fugă de frica lui Pintea, nu mai puțin se temea că, fugind, Lică îi va găsi urma”, căci „acum nu mai era vorba numai de fugă, ci să-l și fure

totodată pe Lică". În sfârșit, paralel cu agravarea vinovăției lui Ghiță, autorul pregătește alterarea relațiilor în planul familial, înfiripând o legătură - e drept, mai slab motivată - între Ana și Lică. Acestea sunt elementele ce caracterizează starea narațiunii înaintea actului final.

Acesta va reuni în scenă pe toți participanții la acțiune. Faptele se precipită acum, ritmul narațiunii se accelerează. Față de momentele anterioare, care comprimau într-o frază sezoane întregi, neinteresante pentru economia povestirii („Astfel trecu toamna și veni iarna, trecu iarna și sosi și primăvara”), timpul e acum dilatat: evenimentele unei zile și ale unei nopți ocupă, amănunțit relatate, ultimele douăzeci de pagini ale nuvelei.

Planul moralei autorului devine tot mai vizibil pe măsură ce ne apropiem de sfârșit. El va răsplăti răul după cuviință, lăsând în plus să se audă și ecouri ale moralei creștine. Petrecerea care se încinge ia han are loc, nu întâmplător, în timpul sărbătorii Paștilor, aşa încât, în antiteză, „pe când la Ineu oamenii intrau în biserică, la Moara cu noroc începu veselia”, caracterizată de autor drept „destrăbălată și fără de frâu”. Tenta moralizatoare se face simțită și în vorbele bătrânei, care, înainte de a pleca la oraș, stabilește opozitia: „Mă doare inima când văd că pentru Lică voi părăsi neamurile de sfintele sărbători” și dă verdictul: „Lică e un om rău din fire. Nu v-am spus-o până acum, fiindcă n-aveam pentru ce: acum vă zic să-l țineți mai departe de voi”.

Stârnit de purtarea tot mai îndrăzneață a lui Lică față de Ana, Ghiță, în sfârșit, se hotărăște. Oferindu-și aproape nevasta ca momeală pentru a-l reține pe Lică, Ghiță pleacă la Ineu pentru a chema Jandarmii. Actul său disperat semnează condamnarea Anei. Cei doi se vor regăsi sufletește în ultima scenă, când Ana înțelege că bărbatul ei n-a fost niciodată cu adevărat și pe deplin complicele lui Lică. Dar, ca orice final tragic, vina săvârșită cere ispășire. „Ghiță își dete impui înapoi, se plecă, îi apucă cu amândouă mâinile capul și privi dus în față ei:

— Nu-ți fie frică, îi zise el înduioșat, tu știi că-mi ești dragă ca lumina ochilor. N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aș omor copilul meu, când ar trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ți dai sufletul pe nesimțite”.

La rândul său, Ghiță moare împușcat de Răuț, din porunca lui Lică.

Mai complicat e sfârșitul lui Lică. Plecând noaptea de la han, înaintea sosirii lui Ghiță cu Pintea și jandarmii, Lică e apucat de o ploaie mare și, pentru a se adăposti, face un gest ciudat și cam nevinovat: intră cu calul în biserică satului, și aici își acoperă animalul înfierbântat de goană cu învelitoarea de pe altar. Profanarea lăcașului sfânt este, în viziunea lui Slavici, păcatul suprem al Sămădăului. Acesta se întinde cuprins de „un tremur de îngrijire, căci multe făcuse în viața sa, dar cele sfinte încă nu le atinsese”. Lică Sămădăul este acum definitiv condamnat, iar reflexul în planul material al acestei condamnări divine e prompt: eroul își dă seama că și-a uitat șerparul plin cu banii compromițători la Moara cu noroc. Amănuntul polițist - dovada uitării la locul crimei - primește astfel, în viziunea lui Slavici, o rațiune mult mai înaltă: „Aceasta este pedeapsa lui Dumnezeu”. De aici încolo, toate îi merg rău lui Lică. Obosit, calul se prăbușește sub el. „Acu m-a ajuns mânia lui Dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică anevoie de la pământ. Ce să fac eu acum?” întors la han că caute alt cal, este încoltit de Pintea, vechiul și aprigul său dușman. Nemaiauvând scăpare, Lică Sămădăul se sinucide izbindu-se cu capul de trunchiul unui stejar uscat. Pintea nu-i poale ierta faptul că a scăpat de dreapta judecată a oamenilor; cea a lui Dumnezeu nu-l mulțumește pe deplin: „El îl apucă pe mort de un picior și îl târî după sine până la râuleț, apoi împinse trupul cu piciorul după valuri.”

Focul purificator mistuie hanul și înlătură urmele dramei. Nuvela se încheie, simbolic, cu reapariția în scenă a bătrânei, care rostește, cu înțelepciunea fatalității populare: „Așa le-a fost data”. Apoi „ea luă copiii și plecă mai departe”. Prin abandonarea locului întâmplării, spațiul narării se închide; bătrâna și copiii se întorc dincolo, de unde veniseră de la început. Ieșirea din cadru semnifică în mod transparent ieșirea din ficțiune.

Acest final violent rezolvă astfel tensiunea acumulată pe parcursul narării, reinstaurând o stare de echilibru, la care conduce de obicei orice istorie, chiar dacă această stare e resimțită de cititor ca efect al unei tragedii.

Se desfac, astfel, opozițiile stabilite pe parcurs, prin dispariția unora dintre protagoniștii angajați în conflict.

Totalitatea acestor opoziții se constituie sub forma unei sintaxe a personajelor, în cadrul căreia participanții se definesc în funcție de aceste relații reciproce. Ignorând, pentru nevoile schemei, situația personajelor secundare, obținem câteva asemenea relații definitorii.

Lică Sămădăul Pintea:

E o relație de opoziție fermă, nonevolutivă. Cele două personaje reprezintă pozițiile extreme, între care oscilează opțiunile lui Ghiță. Ele actualizează în nuvelă cuplul fundamental criminal-detectiv. Mobilul nu este însă unul abstract moral (binele combatе răul) sau determinat de o relație întâmplătoare. Pintea îl urăște pe Lică Sămădăul de multă vreme, în legătură cu niște întâmplări ale unei biografii cândva comune: „Ghiță, sunt de treizeci și opt de ani: mă spânzur dacă împlinesc patruzeci fără ca să-i arăt că mai sunt și alții mai și mai decât dânsul. Mi-a făcut una pe care n-am să i-o uit toată viața”. Fost hoț, cândva tovarăș cu Lică, Pintea face din înfrângerea acestuia o chestiune personală. Există, în același timp, între cei doi un soi de respect reciproc tacit: fiecare cunoaște forța adversarului și, deși în joc sunt vieți omenești curmate și mulți bani jefuiți, înfruntarea lor ia, privită de la distanță, infățișarea unei competiții. În ciuda pornirii cu care sunt spuse, vorbele lui Pintea recunosc lui Lică mândria și orgoliul pe care acesta le afișa în tot locul: „El are o slăbiciune, una singură: să facă, să se laude, să știe lumea de frică și cu toate acestea să rază și de dracul și de mumăsa”. În final, biruința lui Pintea este evidentă; dar mai mult decât abilitatea și obstinația jandarmului, care preparase prin Ghiță proba cu banii furați, Lică pierde din cauza propriilor greșeli: încrederea fără temei în Ghiță, pasiunea pentru Ana și, mai ales, păcat grav în optica autorului, călcarea unor interdicții sacre. În plus, Lică, suflet tare, își dă singur moartea. Pintea nu poate avea satisfacția unei victorii personale depline.

Lică Sămădăul - Ghiță:

E, fără îndoială, relația cea mai importantă din nuvelă. Ea este caracteristică în primul rând pentru Ghiță, pentru care Lică reprezintă catalizatorul involuției sale.

În ciuda rezistenței sale, Lică Sămădăul îi domină pe Ghiță, atrăgându-1, în cele din urmă, în aceeași clasă cu sine: cea a oamenilor vinovați. Relația lor e numai în aparență o relație de solidaritate, mai bine zis numai într-un anumit plan, delimitat de interesele comune. În realitate însă, Ghiță se opune lui Lică, trecând pe parcurs de la echipa față de acesta, la ură, atunci când Sămădăul îi ademenește nevasta. De aceea, Ghiță stă în permanență, aşa cum am mai arătat, sub semnul disimulării, trăsătură definitorie pentru personaj. Ea guvernează și celelalte relații ale sale. Disimularea față de Lică este însă mai puternică decât cea față de Ana sau Pintea, și ține de însăși natura conflictului lor. Ea rezultă din nepotrivirea celor doi protagonisti. Păcatul principal al lui Ghiță e pofta de bani. El îmbracă pentru Slavici o gravitate ieșită din comun.

Spre deosebire de această vină a lui Ghiță, Lică Sămădăul, personaj demonic, mărturisește o adevărată vocație de criminal: „Acum săngele cald e un fel de boală, care mă apucă din când în când, pentru că tu nu știi încă... ce grozavă e plăcerea de a-i lovi pe omul care te supără”.

O solidaritate reală, autentică, Ghiță numai poate stabili cu lumea. În acest fel, dragostea și prietenia, întruchipate de relațiile cu Ana și cu Pintea, sunt alterate de patima pentru câștig, mai tare decât toate și care, aşa cum s-a spus de atâtea ori, îl dezumanizează.

Spre deosebire de Lică sau Pintea, poh neschimbători, Ghiță este un personaj care devine. Lică pune în joc o știință savantă pentru a-l corupe, implicându-1 la început direct în afacerile sale, apoi, după proces, crezând că-l stăpânește cu lotul, îl face părța direct la câștigul furtului și al omorului. Dar Ghiță e, cum am arătat, un indecis, și până la un punct, un imprevizibil.

El va preda în cele din urmă pe Lică jandarmilor. La baza șovăielilor și revenirilor sale stă mereu aceeași sete de câștig: „Dară Ghiță nu voia să plece; nu-l lăsa inima să părăsească locul, la care în scurt timp putea să se facă om cu stare... Ghiță era un om cuminte și simțea că are și-i pară toată viața rău, dacă va pleca de la Moara cu noroc”.

Ambele personaje își încheie dramatic existența. Actul final, violent, dezvăluie realitatea ascunsă care a stat, de fapt, tot timpul la baza raporturilor dintre ele.

O lecție de patriotism

Vasile CARLAȘCIUC

Cu 165 de ani în urmă, cărturarul basarabean Alexandru Hâjdeu a ținut în fața elevilor hotineni memorabilul său discurs despre vechea glorie a Moldovei

Omenirea, pentru a-și asigura prosperarea, a inventat școlile. Tar cine vrea a ține în supunere conștiința și sufletul unui popor, lovește mai întâi în școlile lui. Cu o sută nouăzeci de ani în urmă, când vulturul bicefal din Sankt-Petersburg a pus stăpânire pe Moldova dintre Nipru și Prut, numind-o Basarabie, în noua colonie a început procesul de distrugere a culturii naționale, învățământul românesc de aici a fost marginalizat, ca apoi să se treacă la strategia preferată a țărismului - rusificarea. În toamna anului 1825, după moartea suveranului rus Alexandru, tronul a fost moștenit de Nicolai I, considerat cel mai autocrat dintre țari. Anume în timpul domniei lui în provinciile imperiului, dar mai ales în Basarabia, s-a făcut simțită puternica tendință de rusificare. Cu un an înainte de încoronarea lui Nicolai I, statistică arăta că în Basarabia funcționau 67 de școli secundare de stat în care predau 716 profesori și învățau 15.337 de elevi. Din raportul mareșalului nobilimii locale, I. Sturdza, către general-guvernatorul Basarabiei, Fedorov, data la 21 septembrie 1841, aflăm și despre greutățile mari pe care le suportă școala basarabeană: „Școlile ținutale sunt lipsite de profesori de limba moldovenească, de cărți și materialul didactic pentru acest obiect. Copiii nobilimii basarabene, intrând în liceu, cu toate că în el se predă în limba moldovenească nu se pot folosi însă de ea...”. La aceste doleanțe ale nobilimii Guvernatorul Fedorov a răspuns în felul următor: „.... Întrucât în toate școlile regionale de aici în genere toate științele se predau în limba rusească și termenul de șapte ani (1833-1842) pentru a primi cereri în limba moldovenească degrabă va expira din care cauză se dă o deosebită atenție predării limbii rusești, dar dacă guvernul va binevoi să

satisfacă cererea nobililor de aici, predarea limbii moldovenești ar putea fi de folos numai în școlile din Bălți și Hotin...”

Anume în județul Hotin, la un deceniu după apariția decretului prin care a fost anulată autonomia provincială a Basarabiei și izgonită limba română din administrația ei, s-a auzit glasul unui adevărat patriot. Acesta a fost eforul școlii din Hotin, Alexandru Hâjdeu. Atunci când țărismul căuta cu procedeele sale dictatoriale să amortească orice nerv național, cărturarul basarabean, în vîrstă de 26 de ani, a găsit de cuviință să vorbească despre gloria Moldovei, intenționând prin aceasta să trezească sentimentul de mândrie la absolvenții școlii din Hotin, care urmău să treacă la liceul din Chișinău. „Aduceți-vă aminte de lucrurile părintilor noștri, pe care le-au (acut întru veacurile lor și veți lăua mărire de nume veșnic”. Alexandru Hâjdeu a citat acest pasaj din Stanța Scriptură spre o mai mare convingere a învățăților. Discursul său, ținut în ziua de 27 iulie 1837 cu ocazia examenelor de vară, a fost auzit nu numai pe malul Nistrului, ci și dincolo de Prut, ba chiar și pe malul Senei.

Alexandru Hâjdeu a vorbit în limba rusă, în limba în care i-a fost sortit să-și scrie și opera literară, însă aceasta nu l-a împiedicat să pună în fiecare cuvânt ceea ce simțea inima lui română. Mai târziu, fețorul său Bogdan, va caracteriza astfel cele patru generații de cărturari hașdeeni: „Deși români de viață veche, deși toți poligloți, s-a întâmplat, printr-un concurs de împrejurări, ca bunicul meu să scrie în limba poloneză, tatăl meu în rusește, eu în românește și fata mea în franțuzește”. Însă Alexandru Hâjdeu a avut noroc și de două împrejurări favorabile: l-a avut prieten pe Constantin Stamati și fiu pe Bogdan Petnceanu Hașdeu. „Fără acestea, conchide istoricul literar Petre V. Haneș, Alexandru Hâjdeu n-ar fi ajuns cunoscut românilor și n-ar fi scris românește nici puținul cât a scris”. Bunul său prieten, Constantin Stamati, i-a tradus în română discursul rostit la Hotin și, la 19 noiembrie 1838, el este publicat în ziarul din Brașov al lui Cheorghe Bariț „Foaie pentru minte, inimă și literatură”. Nu mult după aceasta, la 21 ianuarie 1939, discursului eforului școlii din Hotin i se oferă spațiu în coloanele „Curierului Românesc” al lui Heliade Rădulescu. Iar peste un an, în „Dacia literară”, la el se referă Mihail

Kogălniceanu, dându-i o apreciere meritorie. Cuvântul eforului școlii ținută din Hotin, „carele au făcut atâta senzație”, a fost însoțit și de o listă a scrierilor lui în limba rusă.

În același timp savantul francez, Felix Colson citează fragmente din discursul lui Hâjdeu în cartea sa „De l'etat present et de l'avenir des Principautés de Moldova et de Valachie” („Prezentul și viitorul Principatelor Moldova și Valahia”), apărută la Paris în 1839. De menționat aici că la traducerea în franceză a discursului și-a dat concursul Gheorghe Asachi.

Grație publicitatii pe care a avut-o, discursul lui Alexandru Hâjdeu, probabil, că a fost citit și de învățăcelul Mihai Eminovici. La Cernăuți, în biblioteca lui Aron Pumnul, viitorul poet nu o dată a răsfoit cele patru volume ale „Lepturariului”, alcătuit de profesorul său iubit și editat la Viena în 1864. Imposibil ca lui Eminescu, care avea o patimă deosebită pentru lectură, să nu-i fi atras atenția „Cuvântul ținut în limba rusească de către A. Hâjdeu, eforul școlii din Hotin... tradus de Constantin Stamati, boier român din Basarabia”, în unul din cele patru volume, însoțit de o scurtă caracteristică a activității autorului. În ea se precizează că Alexandru Hâjdeu „este cunoscut anume pe la noi numai pre'n cuvântul acela, însă lucrările lui literare nu se mărginesc numai la aceasta”.

Discursul lui Alexandru Hâjdeu a fost adresat unor suflete nobile, care, pentru a îndreptăți speranța într-un viitor sigur și a nu se lăsa duse de valurile tulburi ale asimilării, urmau să se consacre cu dăruire slujirii neamului lor. „Nobililor copii! Ziua de astăzi trebuie să rămăie pentru totdeauna în a voastră pomenire, căci pășind astăzi împreună cu copilaria voastră pe ce întâi treaptă a învățăturii potrivită cu vârsta, în care vă aflați și dinaintea voastră se deschide calea a unei cu totul nouă îndeletniciri cuvenite vârstii tinerilor... Cu cea mai mare jale noi ne despărțim de voi, pentru că ne despărțim în aşa criticească pentru voi vreme; iar cinstea acestii sholii și sporiul nădejdilor noastre unite au dorințele a toată obștea, spre o viitorime mai bună, atârnă astăzi de la ce mai departe a voastră hărcenie”. Aceste cuvinte, rostite cu patos, scot în evidență și sinceritatea unui mare patriot.

De altfel, eforul școlii din Hotin le-a accentuat elevilor că „dintre sentimentele patriotice, precum a zis un adânc cugetătoriu,

este cel mai puternic acela ce se cheamă patriotism”, iar „fără istorie nu este patrie, și iară iubire către istoria patriei nu poate fi vorba de iubirea către patrie”.

Puternicul sentiment de patriotism a fost stea călăuzitoare pentru scriitorul și savantul, pedagogul și avocatul Alexandru Hâjdeu. Ideile exprimate în discursul ținut în fața elevilor hotineni au fost aprofundate în „Epistola către români”, scrisă de cărturamul basarabean în 1858. Ea a fost trimisă fiului său, Bogdan Petriceicu Hașdeu, stabilit la acea vreme în România. Acesta n-a publicat-o, deoarece și-a dat seama de consecințele ei pentru părintele său din Basarabia. Guvernul țarist ar fi recunoscut imediat stilul lui Alexandru Hâjdeu, fiindcă un patriot atât de înflăcărat nu era pe atunci în spațiul dintre Nipru și Prut. Și, într-adevăr, iarăși s-a auzit glasul acestui mare român: „... primiți aceste urări ale mele ca un glas sufletesc al unui frate, pentru că eu sunt trup și os din aceleași oase, din care sunteți plăzmuți voi, și în vinele mele curge același sânge românesc care curge în vinele voastre... Un popor e puternic nu prin fortăretele sale și prin armată, ci prin fraternitatea civică, umanitate, lipsa în fiecare cetățean de porniri egoistice, toți fiind cuprinși de același cuget național, și de același simț național. Un popor, puternic printr-o asemenea solidaritate, niciodată nu va peri, și niciodată nu-și va pierde pământul său, pentru că naționalitatea lui este o scânteie zăcând nevăzută în cremene, unde de întâmplări vremelnice poate să zacă mult timp, dar când duhul veacului va pregăti iască și va lovi cu oțelul, scânteia se va aprinde. Poporul nu este un burete ce se îmbibă cu umezeală, ci este o mare care aruncă din sănul său afară pe mal tot ce nu asimilează”.

Guvernul țarist n-a iertat porfirile patriotice ale lui Alexandru Hâjdeu, aşa cum n-a iertat nici osârdia mitropolitului Gavriil Bânulescu-Bodoni din primele decenii după anexarea Basarabiei, orientată la păstrarea limbii române în școală, la dezvoltarea culturii naționale, ceea ce se opunea procesului de rusificare. În anul 1866, când Academia Română îl chema pe Alexandru Hâjdeu la București, autoritățile țariste i-au creat dificultăți pentru a nu putea trece frontieră.

Aceasta a fost o mare lovitură pentru patriotul român. El a părăsit viața politică și s-a retras la moșia sa de la Cristinești, acolo

unde a încercat cele mai puternice sentimente patriotice. Într-un sonet, scris încă în tinerețe, cu câțiva ani înainte de memorabilul său discurs la școala din Hotin, și consacrat satului Cristinești, el confirmă acest lucru:

În pace odihniți-vă, părinții mei, sub lut. Eu ră-am întors
aice, aicea să rămân, învață-mă. Ștefane, în ceasul cel păgân, au
cum i-aș face țării din inima mea scut?

Învață-mă, Tadeu, la cânturi priceput, cum imnuri măiestrите
eu țării să-i îngâñ? Spune-mi: duhul țării și-al vostru duh bătrân să-
l poată auzi - pe fii cum să-i ajut?

Îngenunghiază în fața mormintelor mai des. Și spada ți-o
ascute de piatra de mormânt: Gata să fii - la ceasul de încercări -
oricând.

Trăiește pentru țară, cu-al țării interes, să îți câștigi onoarea,
viața să i-o dai, cu imnuri despre dânsa a scrie drept să ai.

Nici pentru un minut din „ceasul cel păgân” Alexandru Hâjdeu
n-a încetat să-și iubească patria și poporul. Iar atunci, în vara anului
1837, se arăta luptător dărz pentru idealurile naționale, punându-și mari
speranțe și în Tânără generație. „Credința dreaptă răsăriteană, monarhia
și patriotismul (naționalitatea) au fost pururea ca trei temeiuri neclătite
ale vieții fiilor Moldovei, le vorbea el elevilor, accentuându-le că...
istoria noastră arată învederat... că în felul și năzuința de a ne lumina nu
ne-am lăsat niciodată mai pe jos decât alții, chiar nici în timpurile cele
mai tulburate ale țării noastre.”

O mărturie a acestui fapt este însăși istoria școlii din Hotin și
Alexandru Hâjdeu a căutat să le amintească elevilor că au fost
timpuri când ea „au înflorit mai mult decât celelalte” școli, când
„cel de pe urmă efor al ei a fost Amfiloxie, episcopul Hotinului,
care au dat la lumină Geografia universală și Hronologhiceasca
prescriere a Printilor Moldovei”.

Firește că eforul Alexandru Hâjdeu a ținut în mâini
manualele școlare traduse și adaptate de predecesorul său și în
discursul din 1837 el a dezvoltat ideea exprimată de Amfilohie
Hotiniui în capitolul de încheiere a Aritmeticii, în care acesta se
miră cum s-au păstrat la noi atâtă vreme urmele civilizației romane.
Deci, dispunând de tradiții bogate, am avut ce da lumii. „Dacă Rusia
face astăzi scoale pentru luminarea noastră și se arată prietenă

apropiată Moldovei, aceasta nu este dar, ori jertfa de'n partea ei, ci o părticică de'n vechea datorie către noi (românii moldoveni), a accentuat Alexandru Hâjdeu. Despre acest adevăr vă aduc de dovedă pre câteva de'n însemnații noștri patrioți moldoveni, care au întemeiat și înaintat științele în Rusia, luminarea și aşezăminte ei de civilizare. Așa este unul, Petru Movilă, fiul Domnului Moldovei, Simeon Movilă, carele a fost mai întâi, ostașu viteazu, vestit prin vitejia arătată sub zidurile Hotinului, car după aceea îmbrățișând preuția, a fost Mitropolit Kievului, și este neuitat în istoria bisericească rusească. Acesta, ca un adevărat ostașu al adevăratei credințe răsăritene creștine este cel întâi, carele a întemeiat în Rusia academia, lumina celor mai înalte științe sub nume de „colegiu”. Acest aşezământ înfloreste și astăzi sub numele de „academia teologică a Kievului”, care pre'n temeinica învățătură a științelor teologice servește spre laudă întemeietorului său".

Alexandru Hâjdeu a enumerat și meritele altor cărturari moldoveni și ne putem închipui cu câtă fală a rostit el denumirea vechii cetăți de pe malul Nistrului. Hotinul, căruia îi revine un loc aparte în istoria Moldovei, este strâns legat și de soarta distinsei familiei a Hașdeilor. Reprezentantul acestei dinastii, Efrem Hașdeu, după ce însuși arta militară la cazacii zaporojeni și reveni în Moldova, a fost numit pârcălab al Hotinului. A fost și sfetnic la mai mulți domni și a decedat în 1664, la vîrstă de aproape o sută de ani. Efrem Hașdeu a fost căsătorit cu o nepoată de-a lui Moise Movilă, fratele mai mic al lui Petru Movilă. Feciorul acestuia, Ștefan, pomenit în sonetul citat mai sus, a fost mare paharnic și a murit la 11 noiembrie 1673, în bătălia de sub zidurile cetății Hotin între turci și moldovenii susținuți de Ioan Sobieski. La Hotin, în 1673, a luptat pentru libertatea țării Ștefan Petriceicu, domn al Moldovei, pe care Alexandru Hâjdeu l-a proslăvit în opera sa literară „Domnia Arnăutului”.

Tăcerea și chiar disprețul în care era învăluit numele poporului său, va remarcă mai târziu Petre V. Haneș, l-a făcut pe acest boier basarabean de înaltă cultură să ia condeiul și să scrie rusește, dar despre conaționalii săi, pentru a aduce lumină și a alunga nedreptatea. Iar adresându-se elevilor școlii din Hotin cu un discurs fervent, Alexandru Hâjdeu a intenționat să-i aibă peste timp adepti în lupta împotriva nedreptății, în opera de iluminare, pentru

ca glasul de protest să nu se transforme într-un glas al celui ce strigă în pustie. Și cu cât nedreptățile erau mai mari, cu atât mai multe eforturi patriotice și intelectuale se cereau pentru lichidarea lor. La un deceniu și jumătate de la discursul ținut de Alexandru Hâjdeu, acel învățăcel Mihai Eminescu, care, posibil, să fi aflat despre el în „Lepturariul” lui Aron Pumnu, va scrie tot cu durere despre situația din Basarabia și din întregul Imperiu țarist în ziarul „Timpul” din 6 octombrie 1878: „Sub forma monarhiei absolute domnește cel mai mare arbitriu administrativ, se rusifică cu de-a sila tot ce nu e moscovit... Și acestea nu le spunem noi, le spune un rus chiar, un profesor de la universitate, d. Dragomanov, care a fost destituit din catedra de la Chiev, pentru că a încercat să scrie asupra limbii malorosiene. Dacă o asemenea soartă așteaptă pe slavi chiar în împărăția Moscului, ce soartă va aștepta oare pe bieții români din Basarabia!” Cu alte cuvinte, soarta intelectualilor ieșiți din sânul unei etnii minoritare și care optau pentru păstrarea limbii și culturii ei, era aceeași - fie în Ucraina, fie în Basarabia.

Încă în 1837 Alexandru Hâjdeu a accentuat că „noi nu am apucat să agiungem la acea treaptă a politicirei pe care stă astăzi cealaltă Europă, dar istoria noastră dovedești, că în râvna de a ne lumina noi nu ne-am lăsat mai josu de alții, până nici în vremile cele mai tulburate a țării noastre”. Firește, în cei 165 de ani care s-au scurs de atunci, în sistemul învățământului au fost înregistrate mari progrese, dar și aşa n-am urcat cele câteva trepte pentru a ajunge la nivelul „celeilalte Europe”. Marea realizare pe care o avem - școlile naționale se cere consolidată și nicidecum acceptată trecerea la ore facultative de limbă, literatură și istorie a neamului, căci aceasta ar însemna un pas înapoi, ruperea legăturii spirituale între trecut, prezent și viitor. Prosperarea culturii etnilor minoritare depinde atât de voință și înțelepciunea politică a demnitarilor de stat, cât și a intelectualilor, profesorilor școlari, înzestrăți cu acea „râvnă de a ne lumina”. Dar oricât „de tulburate ar fi vremile”, semănătorii de lumină și adevară trebuie să-și facă în mod conștincios datoria lor nobilă și în această privință opinia eforului școlii din Hotin și marcantului cărturar basarabean Alexandru Hâjdeu, este mereu actuală.

Tipurile de exerciții referitoare la frazeologia limbii române utilizate în școală

Dr. doc. Ilie POPESCU

Conform „Programei la limba și literatura română pentru clasele V-XI”, expresiile frazeologice se predau, începând cu clasa a V-a (21, p. 5).* Aici se propun două teme: „Expresiile idiomatice” și „Valorile stilistice ale expresiilor idiomatice”, iar în clasa a X-a se recomandă (pe lângă tema „Frazeologia: valori stilistice ale expresiilor idiomatice”) originea și interpretarea lor în dicționare, care sunt legate indisolubil cu semasiologia, etimologia și sintaxa. De aici se impune necesitatea de a-i familiariza pe elevi cu noțiunea de „frazeologie” și de a le aprofunda cunoștințele teoretice și deprinderile practice.

* * *

A. După cum știm, frazeologia este o disciplină lingvistică intermediară (adică între lexicologie și sintaxă). Ea se prezintă sub două aspecte: teoretic și practic. În ceea ce privește aspectul teoretic, discuțiile au loc: a) pe marginea formulării cât mai laconice și atotcuprindătoare a noțiunii de „frazeologie” și b) - clasificării expresiilor frazeologice. Aceste două noțiuni sunt mai mult sau mai puțin legate semantic între ele.

Până în prezent cunoaștem multe definiții referitoare la noțiunea de „frazeologie”. Fiecare lingvist, care și-a propus studierea acestui compartiment lingvistic, dă o definiție proprie. După N. Corlăteanu și I. Melniciuc, frazeologia (gr. phrasia, „expresie, vorbire + logos, „cuvânt, știință”) studiază expresiile frazeologice, folosite într-o limbă, de un scriitor, într-o operă literară aparte. În frazeologie e vorba, de cele mai multe ori, de îmbinări stabile de cuvinte, numite și *paralexeme* sau *frazeme*, care - din punct de vedere semantic - sunt echivalente cu 1 exemplu (8, p. 118).

De noțiunea „frazeologie” ține *idioma*, care nu trebuie confundată cu paronimul său *idiom* (pl. *idiomuri*), ca aspect teritorial (grai, subdialect, dialect, limbă). La nivelul frazeologic prin *idiomă* înțelegem o anumită construcție sintactică, specifică pentru o limbă și care are un anumit sens (valoare semantică) numai când este luată în întregime; idiomele sunt, în fond, construcții sintactice osificate, înțepenite (8, p. 112). Cu alte cuvinte, idiomele sunt „cuvinte înaripate (cum le numea rapsodul antichității Homer în «Iliada», I, 201), care zboară din gură în gură, cuvinte care nu sunt atacate de rugina vremii, și care - oricât de vechi și chiar în graiuri stinse - rămân totuși mereu vii și mereu tinere. Create în epoci diferite, au făcut la rândul lor epocă...” (3, p. 9).

Deși frazeologia (idioma) s-a bucurat de o mare atenție din partea specialiștilor în materia respectivă, unele probleme ale ei rămân neelucidate până la capăt. Una dintre acestea e și clasificarea frazeologismelor (18, p. 153). M. Eminescu le numea cândva cu un termen generic - *locuțiuni*: „Adevărata bogătie (a limbii -n.a.), spune Poetul, constă totdeauna în locuțiuni, în acele tiparuri neschimbate, care se formează în curs de mii de ani și dau fiecarei limbi o fizionomie proprie... Această parte netraductibilă a unei limbi (locuțiunea) formează adevărata zestre de la moși-strămoși...” (10, p. 313-314). „Întotdeauna am știut, sublinia C. Sofroni în «Sufletul viu al limbii române» la cartea lui Gh. Colțun «Enigme ale frazeologiei» (6), că frazeologismele disimulează sub coaja frumuseții lor metaforice mesaje profunde, că ele nu înseamnă doar niște simple manifestări ale spiritului, ci un mesaj complex și exhaustiv. Întotdeauna am știut, că în clipa în care se va deschide o fereastră se va face lumină și ne vom putea zări de la un capăt la celălalt al istoriei, exact aşa cum suntem” (6, p. 7).

Într-o lucrare mai veche, acad. N. Corlăteanu susținea că „după gradul de contopire semantică a elementelor lexicale, expresiile frazeologice se clasifică în limba română în următoarele grupe principale: îmbinări sintactice, reuniri frazeologice, unități frazeologice și expresii idiomatice (7, p. 162). În ultima ediție a acestei lucrări el se reduce numai la două: unități frazeologice și idiome sau expresii idiomatice (6, p. 18). Iar Gh. Rusnac le împarte în locuțiuni (idiome) și expresii frazeologice (22, p. 44).

Mergând mai departe, lingvistul basarabean A. Eremia include în noțiunea „expresii idiomatice” proverbele, zicătorile și ghicitorile (11, p. 149).

În unele manuale școlare se spune că frazeologismele nu trebuie confundate cu proverbele și zicătorile. Proverbele, spre deosebire de frazeologisme, exprimă un gând terminat (are structura unei propoziții sau fraze), o sentință (5, p. 81). Evident, această opinie e discutabilă!

1. Ghiță definește termenul de „frazeologie” în felul următor: „îmbinări de cuvinte cu caracter constant: locuțiuni, expresii, îmbinări sintactice stabile, mai mult sau mai puțin sudate” (12, p. 5).

Lingviștii, totuși, întâmpină unele dificultăți privind problema delimitării locuțiunii de expresie și idiomă.

Locuțiunea este un grup de cuvinte mai mult sau mai puțin sudate, cu sens unitar și care se comportă din punct de vedere grammatical ca o singură parte de vorbire (a băga de seamă - a observa; fel de fel - diferit, diferite) (19, p. 19). Expresia, însă, este constituită dintr-un grup de cuvinte stabil și unitar, care este mai mult sau mai puțin expresiv, adică este generator de efecte stilistice (19, p. 20). Aceasta se deosebește de locuțiune ca fiind marcată stilistic; locuțiunea este un grup stabil neutru sub raport stilistic. Expresiile idiomatice sunt și ele îmbinări de cuvinte stabile, însă cu înțeles figurat, care aparțin întregului grup frazeologic, imposibil de tradus „ad litteram” într-o altă limbă. Mai adăugăm că expresiile idiomatice românești sunt de o mare expresivitate și plasticitate. Acad. I. Iordan le numește „izolări” (în sensul cel mai larg al acestui cuvânt), care în esență „sunt imagini, adică dau vorbirii populare și familiare plasticitate, culoare, viață. Așa cum figurile de stil însuflețesc limbajul poetic” (817, p. 267).

B. Programa de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina cere ca, pentru a atinge obiectivul general al studierii limbii materne, se va avea în vedere dezvoltarea, în esență, a competenței lingvistice și comunicative; „competențelor” de ordin afectiv și axiologic (de interpretare și valorificare a faptelor de limbă, dar și a celor literare și culturale în general); a competențelor intelectuale (cognitive și relative) cu rol regulator superior.

Putem să cunoaștem bine structura limbii, dar va fi insuficient dacă nu vom cunoaște posibilitățile ei expresive și cele ale diferențelor în utilizarea ei practică în comunicare, într-un domeniu de activitate determinant (1, p. 3). Elevul se obișnuieste să memorizeze notele expresive însoțitoare ale miezului comunicării și aceasta creează premisa educării unei „atitudini stilistice” (I, p.5).

În diverse circumstanțe avem la dispoziție în limba română cuvântul, îmbinarea de cuvinte sau expresia adecvată, care redă în mod sugestiv, figurat anumite idei, anumite sentimente. Dacă latura teoretică a frazeologiei este preocuparea unui cerc restrâns de specialiști, atunci cea practică este a tuturora. De aceea, școala pune accentul pe utilizarea directă a diverselor frazeologisme (idiome). Predarea frazeologiei în școală „vine să întregească pregătirea profesională a viitorilor pedagogi” (18, p. 3). Cunoștințele teoretice și deprinderile practice în acest domeniu, îmbinate cu multă pricere cu modalitățile de predare a graiului matern în școală, constituie o condiție sine qua nou a pregătirii profesorilor de română. Dar cel mai mare neajuns al unor manuale de la noi constă anume în faptul că nu întotdeauna explică sensul frazeologismelor (5, p. 82-84), deși asupra acestui fapt s-a atras nu o singură dată atenția.

Liviu Groza pune problema utilizării corecte a frazeologismelor în practica vieții, adică la nivelul cultivării graiului matern. „Pentru a folosi corect o unitate frazeologică trebuie să se țină seama de structura inițială a acesteia, adică de înțelesul și de forma elementelor componente, dar și de modul lor de combinare, de sensul global al construcției, precum și de nivelul limbii la care poate să apară. Ignorarea acestor aspecte poate determina greșeli mai mult sau mai puțin răspândite în folosirea unor unități frazeologice” (15, p. 15). Un cuvânt din unitatea frazeologică poate fi apropiat de altul mai vechi sau mai nou neologism: *atac de corp* pentru *atac de cord*; *romb de flori* pentru *rond de flori*. Aceiași autor a pus în discuție o temă foarte interesantă - „Despre jocurile de cuvinte în frazeologia limbii române” (14, p. 32), care, de asemenea, trebuie scrise corect. „Cele mai multe creații de acest fel au la bază unitățile frazeologice foarte cunoscute, unele răspândite chiar în limba populară.

În linii generale, jocurile de cuvinte în frazeologie urmează același procedeu: structura frazeologică inițială este menținută, însă unul sau mai multe elemente sunt înlocuite cu un sinonim sau un parasinonim, desigur pentru a realiza un efect stilistic, dar și pentru a face referire la un fapt, la un eveniment care pentru un moment este în centrul atenției colective” (14, p. 33-34). De pildă, *teroriști verzi pe pereți - cai verzi pe pereți; bătând rața în piuă - bătând apa în piuă; a început să navigheze în ape tulburi - a pescui în ape tulburi* etc.

Cu scopul de a însuși mai profund frazeologia limbii române, propunem un sir de exerciții propriu-zise și problematizate pentru elevii din clasele superioare. Concomitent, se vor include în mod expres și exerciții de antrenament individual.

C. 1. Lămuriri sensul cuvântului-termen „frazeologic”. Arătați originea lui. Dați câteva definiții referitoare la noțiunea de „frazeologie”. Oprîți-vă la cea care vi se pare mai adecvată.

2. Ce este comun între lexicologie și frazeologie?

3. În ce constă problema clasificării frazeologismelor? Aduceți unele concepții afe lingviștilor de prestigiu și, confruntându-le, propuneți varianta cea mai potrivită, bine argumentată din punct de vedere științific.

4. Dați definițiile referitoare la *idiomă* și *idiom*. Arătați deosebirea dintre ele, aduceți exemple corespinzătoare.

5. Arătați sursele de formare a idiomelor.

6. În ce constă expresivitatea (plasticitatea) frazeologismelor?

7. Distingeți frazeologismele sinonimice, antonimice, omonimice și polisemantice din textul ce urmează:

„Nașu-meu Păcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întâi la buchii, dar văzând că într-o zi era să mă năduș cu un tversu ce mi se pusese în gât, hotărî a-mi spune singur table, pe care trebuia să o desprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iată ce-mi zice el:

«Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi tihنă, să te sălești a fi totdeauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntaș cozii, decât coada frunții.

Şezi strâmb și grăiește drept. Nu băga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iezi potcoavele, că pentru Bechehe vei prăpădi și pe Mihoho. Bate fierul până cald și fa tot lucrul la vremea lui.

Nu fi bun de gură... Vorbă multă-i sărăcia omului, și toată pasarea pe limba ei pieră.

Nu fi zgârcit, căci banii strângătorului intră în punge cheltuiorului și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă, dar nici scump la tărâțe și ieftin la faină.

... Nu fi risipitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine».”

(C. Negrucci)

8. Găsiți sinonimele pentru expresiile frazeologice: *firul Ariadnei, călcâiul lui Ahile, calul troian, pasarea Phoenix, muncă de Sisif, chinurile lui Tantalos, puteri herculiene, râs homeric; a se simți ca în sânul lui Avram, lapte și miere, a tăia nodul gordian, la calendele grecești, nici o iota, a da ortul popii, a spune brașoave, a nu avea nas, coadă de topor.*

9. Alcătuți fraze, în care îmbinările de cuvinte propuse mai jos să aibă într-un context sens propriu (imițial), iar în celălalt -- impropriu (frazeologic): *a-și arăta obrajii; a sta cu mâinile în sân; a-și arăta arama; a fi cusut cu ață albă; a lua apa de la moară; a prinde pește în apă tulbure; zgârie brânză; a clădi pe nisip; a alege neghina de grâu; lacrimi de crocodil; cutia Pandorei.*

10. Numiți frazeologisme (idiomele) mitologice și folclorice, biblice, istorice și literare, științifice și filosofice. Clasificați-le după schema propusă, introducându-le în fiecare rubrică după nr. de rând al enunțurilor (propozițiilor).

mitologice	folclorice	biblice	istorice	literare	științifice	filosofice

I. I. Nici el n-a stat cu mâinile în sân... (D. R. Popescu). 2. Tovarășe Brăguță, câte odată stau și mă gândesc: tare te asemenea dumneata cu Don Quijote! (G. Meniuc). 3. Vulpoiul era cu pufușor pe botișor (N. Costenco). 4. Îl simte ca parte organică a sufletului, ca un alter ego moral (M. Cimpoi). 5. Au tăbărât asupra fiilor rătăciți (F. Neagu). 6. Nu părăsi vatra hotarului/blidele spânzurate-n ungher de la Cina cea de taină/intrețesute panglicile de pe creștetul țapului ispășitor (I. Alexandru). 7. Bun nu e acela care suferă răul, ci acela care face binele (N. Iorga). 8. Ah, Doamne! Arta e lungă/și scurtă-i viața noastră (J. W. Goethe). 9. De ce cu orice trop/Garafă se deșartă/Și cade strop cu strop?.../O, artă pentru artă! (D. Anghel și Șt. O. Iosif). 10. În orice om o lume își face încercarea7 Bâtrânlul Demiurgos se opintește-n van... (M. Eminescu). 11. A avea minte ca o găină (înreg. pe teren de I. Popescu). 12. Știi ca și mine principiul de drept, fiecare cu al său, fiecare cu drepturile sale... oneste bibere... (I. L. Caragiale). 13. Lichidăm toate rămășițele și cozile de topor (D. R. Popescu). 14. Cartea este memoria pe hârtie a umanității: verba volant, scripta manet (A. Balaci). 15. Diogene căuta cu lanterna un om, eu caut o femeie (I. A. Gonțearov).

II. Găsiți frazeologismele de origine românească din textele ce urmează; explicați sensul lor: 1. Auzi colega? Noi maeștri cu faimă, noi Alfa și Omega (T. Arghezi). 2. Da, toate sunt deșarte... (D. Angliei și Șt. O. Iosif). 3. O trage în țapă pentru ospățuri viitoare (F. Neagu). 4. De te-o prinde cu oca mică, greu are să-ți cadă (1. Creangă). 5. Spălați paharele și ștergeți putina până nu vine nevastă-mea (F. Neagu). 6. Era un mare mancă de plăcinte (C. Negruzz). 7. Numai cu vorbe ajungi la torbe (I. Popescu).

12. Repartați cuvintele (nume proprii) și expresiile frazeologice: *Dumnezeu este iubirea, Cuvântul, crucea, Fata Morgana, evrica, fondaxia, fiere, Scylla și Caribda, nodul gordian* în locul punctelor de suspensie:

1. Fericit unul din zece și a mea e fericirea/Si toate-s ale fiecăruia în parte (...)/și inima/Cea ștearsă de pe pământ/Fără de moarte (I. Alexandru). 2. Si când săgețile-arzătoare/ca ploaia cad asupra mea,/eu urc și-atunci, plin de răbdare,/cu (...) sus pe Golgota (C. Livanu). 3. (...) s-a făcut viață/și viața s-a făcut cuvânt./între lumină și-ntuneric/Perdeaua timpului s-a frânt (I. Alexandru).

4. Sunt ca (...) din cărti tot mai departe (D. R. Popescu). 5. Fandoxia e gata; ei! și după aia, din (...) cade în ipohondrie (I. L. Caragiale). 6. (...)! Iată unde îi găsim numele - pasarea de cenușă, - numele ce s-a chinuit de atâtea ori (V. Teleucă). 7. Și simte el: e încă/ fericit pe pământ/ca (...) - de stâncă... (Ed. Mejelaitis). 8. Pe buză miere/în suflet (...). (Din folclor). 9. Sunt între (...) - scria el (E. L. Voinici). 10. Cadrele hotărâsc, totul! Șovăiala v-ar periclită autoritatea, v-ar contrazice stilul... Tăiați (...) (V. Levițchi).

13. Puneți în locul punctelor de suspensie cuvintele (numele proprii) și idiomele cerute de context:

1. Omul dacă ar trăi nu 70 ci 700 de ani, s-ar urca lui Dumnezeu (...) la cap (Gr. Vieru). 2. Mănâncă bucăți de faguri, mestecând tacticos, parc-ar plimba prin gură (...) (F. Neagu). 3. Și-mi vine să-mi înalț fruntea și s-o scutur veselos/Să strig în lumea largă: Et (...) nos (G. Coșbuc). 4. Te-ai luat cu mâinile de păr și-ai vărsat (...) când n-ai găsit-o acasă... (D. R. Popescu).

14. Arătați contextele în care se fac aluzii la cuvintele și expresiile celebre: numiți-le și explicați sensul lor.

1. Ba îmi părea că loc mai este,/Intrau în ea ușor cincizeci/Din luptătorii antici greci,/ca-n calul cela din poveste (Lope de Vega). 2. El îmi simțea ghearele,/Iar eu l-am cunoscut după urechi (A. Pușkin). 3. Petroiul îl scăpă Sisif din mâini./Nu umple cu apă butoiul,/Nicicând Danaidele, Soarele sus/în van luminează noroiul (H. Heine). 4. Acesta era un Tantal modern, care trăiește departe de plăcerile secolului său (H. de Balzac). 5. Cum ți-ai dat tu la porci dragostea și libertatea ta (D. R. Popescu). 6. Avem și noi în ceruri un bănuș/La văduvă în mâna de-nviere (I. Alexandru). 7. Diamantul scânteie și când îl iarâmi sub picioare (N. Iorga). 8. Mărul ăla are o vârstă iudeică (F. Neagu).

15. Explicați ce înseamnă îmbinările de cuvinte latinești *ad litteram, ex abrupto, în extenso, post mortem, rara avis, sine die, sine qua non, tabula rasa, volens-nolens, post scriptum*.

16. La care scriitori se referă metaforele: *Luceafărul poeziei noastre, Bardul de la Mircești, Povestitorul de la Humulești, Cuib de înțelepciune, Rege al poeziei?*

17. Găsiți echivalentele semantice pentru metaforele: *aurul negru, corabia deșertului, regina nopții*.

18. Dați exemple de expresii, în care figurează numeralele.

19. Restabiliți numeralele omise în exemplele ce urmează: *al (...) simt; ochiul al (...); în (...) ochi; a umbla pe (...) cărări; a fi în al (...) cer; Sfânta (...); Unde-s (...) puterea crește/Si dușmanul nu sporește.*

20. Grupați după stilurile funcționale (limbaj familiar, științific, administrativ, publicistic și beletristic) expresiile și îmbinările de cuvinte ce urmează: *a vorbi liber; a intra în vigoare; a da în vîleag; a se da în spectacol; a face senzație; în toată puterea cuvântului; a pune cuiva bețe în roate; la ordinea de zi; proces verbal; de uz intern; a fi Stan Pățitul; alfa și omega; scrisoare deschisă; purtător de cuvânt; a trece în revistă; călcâiul lui Ahile; cutia Pandorei; câștig de cauză; de ultima oră; a turna gaz pe foc; a lua la rost; cu scaun la cap; a-i veni apă la moară; a apuca taurul de coarne; a bate fierul cât e cald.*

21. Alcătuți microdicționare frazeologice ale scriitorilor contemporani.

22. Indicați expresiile formate de la substantivele gură, cap și mâna.

23. Organizați jocuri didactice pe baza frazeogismelor la lecțiile de limba română, serate, precum și în cadrul cercurilor literare.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrei Mihail, Iulian Ghiță, *Culegere de exerciții lexicale, fonetice, gramaticale și stilistice*. Editura Didactică și Pedagogică, București. 1971.

2. Belinschi E.I., Ciobanu G.L, Jernovei Gh.I., *Limba română, manual pentru clasa a 8-a a școlii cu predare în limba română din Ucraina*. Aprobai de Ministerul învățământului al Ucrainei, Editura „Svit”, 1996.

3. Berg I., *Dicționar de cuvinte, expresii citate celebre*. Editura Științifică, București, 1968.

4. Cartaleanu T.M, Cosovan O.M., Jernovei Gh.I., *Limba română, manual pentru clasa a 6-a a școlii cu predare în limba română din Ucraina*. Aprobat de Ministerul învățământului al Ucrainei, Lviv, Editura „Svit”, 1996.

5. Cartaleanu Tatiana, Cosovan Olga, *Limba română, Clasele X-XL ediția a doua*, Editura „Lumina”, 1993.

6. Colțun Gh, *Enigme ale frazeologiei*. Fundația culturală a Bucovinei, Editura „Bucovina viitoare”, 1998.
7. Corlățeanu N.G., *Limba moldovenească literara contemporană. Lexicologia*. Ediția a 2-a, Editura „Lumina”, Chișinău, 1982.
8. Corlățeanu Nicolae, Melniciuc Ion, *Lexicologia*, Editura „Lumina”, Chișinău, 1992.
9. Dorogan M.I., Jernovei Gh.I., *Limba română, manual pentru clasa a 5-a a școlilor cu predare în limba română din Ucraina*. Aprobat de Ministerul Învățământului ai Ucrainei, Lviv, Editura „Svit”, 1996.
10. Eminescu M. *Scrieri politice și literare*, Ed. I. Scurtu, 1905.
11. Bremia A.I., *Destinul cuvintelor*. Chișinău. Editura „Știința”, 1988.
12. Ghiță Iulian, *Sinteze și exerciții lexicale, lingvistice și stilistice*. Editura Didactică și Pedagogică, București. 1995.
13. Grinco G.V. ș.a., *Lucrul asupra frazeologismelor în școala** Chișinău, Editura „Lumina”, 1977.
14. Groză Li viu. *Despre jocurile de cuvinte în frazeologia limbii române*, în rev. „Limba și literatura”, an XLI, vol. II, 1996.
15. Groza Liviu, *Greșeli în folosirea unor unități frazeologice*, în rev. „Limba și literatura română”, an XXIX, nr. 3-4 (iulie-decembrie). București, 1995.
16. Hristea Teodor, *Sinteze de limba română*. Ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățita, București, 1984.
17. Iordan Iorgu, *Stilistica limbii române*. Ediție definitivă, Editura Științifică, București. 1975.
18. Melniciuc I.R., *Practicum la lexicologia limbii române*. Editura „Lumina”, 199.
19. Petreanu Marica, *Exerciții lexicale pentru limba română*, Editura „Garamond-Junior”. București, 1995.
20. Popescu Ilie, *Cuvinte înaripate*. Chișinău, Editura „Cartea Moldovenească”, 1991.
21. *Programa de limba și literatura română pentru clasele V-XI*. Autor Eudochia Manuil, Kiev, 1995.
22. Rusnac Gheorghe, *Culegere de exerciții la limba română (lexicologie, fonetica, morfologie) pentru școala normală*, Editura „Lumina”, Chișinău, 1993.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Profesorul Filaret Doboș

Avocat Filaret DOBOŞ nepotul și fiul profesorului

S-a născut la data de 13 august 1881 în comuna Ilișești, județul Suceava și a murit la Sibiu la 10 septembrie 1951 la numai 70 de ani, fiind răpus de o boală necrăuoare. Părinții săi, Vasile și Glicherea Doboș, țărani fruntași, coborâtori din valul de refugiați ardeleni de la începutul secolului al XIX-lea, au fost binecuvântați cu trei feciori și cinci fete, dintre care numai el a urmat școli înalte: Școala din comuna natală, Liceul greco-ortodox din orașul Suceava unde a avut ca dascăli români pe Simion Florea Marian, Vasile Bumbac, Alexandru Dașchevici, Ieronim Munteanu, Constantin Cosovici și Severin Procopovici. Cursurile universitare de istorie, geografie și filosofie le-a urmat la Universitatea din Cernăuți, unde și-a luat licență în anul 1907.

Activitatea didactică a început-o la data de 1 septembrie 1907 la liceul din Suceava împreună cu colegul său de școală, Liviu Marian, fiul preotului și scriitorului Simion Florea Marian membru al Academiei Române. În anul 1907 profesorul Filaret Doboș a fost încercat de marea durere a pierderii tatălui său, Vasile Doboș, ajutor de primar în comuna Ilișești, fiind ucis la numai 66 de ani într-o noapte înainte de Sfintele Sărbători ale Crăciunului de trei români, puși la cale de către vornicul neamț al comunei Ilișești.

Și-a îndeplinit apostolatul său de profesor și educator cu cinste și stăruință pentru a învăța și pregăti sute de elevi, dintre care mulți erau fii de țărani, pentru a le insufla dragostea de neamul românilor din Bucovina atât sub stăpânirea Austriei, cât și după

unirea ei cu Patria Mamă. În Suceava, pe lângă munca și activitatea școlară, profesorul Filaret Dobos a condus internatul Societății „Școala Română” în anii 1908-1910. În aceeași perioadă Societatea „Școala Română” din Suceava i-a încredințat controlul librăriei și tipografiei ei, un alt prilej de propagandă națională.

În anul 1914, după declararea primului război mondial, s-a refugiat în România, pentru a scăpa de urmărirea autorităților austriecă. A funcționat ca profesor la Liceul „Anastasie Bașotă” din Pomârla, județul Dorohoi. Între anii 1915-1916, odată cu izbucnirea primului război mondial, s-a înrolat ca voluntar în armata română - în Regimentul 29 Infanterie.

În luna iulie 1917 a fost trimis în Rusia împreună cu Iorgu Torna, un alt bun român din comuna Vama, jud. Suceava, pentru organizarea Corpului Voluntarilor, format din prizonierii români proveniți din armata austro-ungară. La Kiev, unde era Comandamentul, face parte din redacția ziarului de propagandă națională „România Mare”. Acolo, împreună cu Sever Bocu și Gheorghe Pop, colegi de redacție la acest ziar, a organizat Societatea „Deșteptarea” a românilor basarabeni, care se aflau ca funcționari, militari și studenți în capitala Ucrainei. La cursurile organizate de societate a predat scrisul cu litere latine, gramatica română și istoria culturală a românilor. Societatea „Deșteptarea” a contribuit la trezirea ideii unirii Basarabiei cu țara mamă România, care se va realiza, de altfel, în luna martie 1918.

La istoricul Congres al națiunilor austro-ungare subjugate, care a avut loc în luna septembrie 1917, sub președinția profesorului Masarik, devenit, mai târziu, primul președinte al Republicii Cehoslovace, Filaret Dobos a luat cuvântul și a stăruit ca în memorial ce se va redacta la acel congres și care se trimitea tuturor guvernelor aliate cu România, să se prevadă ca români din Imperiul Austro-Ungar să se declare desfăcuți de supușenia străină și că vor lupta până la unirea cu frații lor de pretutindeni, într-un stat al tuturor -România Mare.

A fost prima manifestație contra asupitorilor neamului românesc, adusă la cunoștință, cu mare efect, puterilor aliate și întregii lumi.

Întors în Basarabia în anul 1918, a funcționat la școlile din orașele Bălți și Cahul. După întregirea neamului, a funcționat ca profesor la Liceul din orașul Suceava (1918-1920), la Liceul real

ortodox din Cernăuți (1920-1921) și la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1921-1940). În anul 1941, după ocuparea Bucovinei de Nord de către Uniunea Republicitelor Sovietice Socialiste, a profesat la Liceul „Ștefan cel Mare” din Suceava, unde a fost pensionat.

* * *

Activitatea națională a început-o încă din timpul când era elev al liceului din Suceava, prin anul 1899. Atunci a întemeiat o societate clandestină și o bibliotecă alimentată cu cărți, reviste și ziare, aduse din Vechiul Regat peste frontieră dintre Burdujeni și ițcani.

Cărțile, revistele și ziarele erau distribuite gratuit la „Cabinetele de lectură” de la sate, care luaseră ființă prin grija învățătorilor și preoților. La serbările culturale, ca și la toate manifestările religioase ortodoxe și sociale din orașul Suceava și comunele apropiate, era prezent, făcând parte din corul elevilor. Drumul început îl continuă ca student la Universitatea din Cernăuți, ca secretar al Societății studențești „Junimea”, apoi ca membru în comitet și ca președinte al Societății studențești „Dacia”, înființată în anul 1905.

Împreună cu colegii săi a întemeiat, începând cu anul 1905, primele *Arcășii* din Bucovina, în scopul educării tineretului extrașcolar și a românilor din sale prin conferințe, prin deschiderea bibliotecilor populare, a cursurilor școlare pentru analfabeti, a cursurilor de contabilitate și cooperătie și prin organizarea serbărilor cu program național-cultural.

Odată cu întemeierea *Arcășilor*, au fost promovate portul național, obiceiurile și datinile strămoșești, dansurile și cântecele populare. Arcășile au izvorât din aceeași necesitate ca și cabinetele de lectură, de a apăra neamul românesc din Bucovina împotriva încercărilor de înstrăinare de către guvernul austriac. Îngrijorate de întinderea și vigoarea mișcării arcășești autoritațile austriece nu au putut să ia măsuri de stăvilire, pentru că aceleași măsuri de stăvilire ar fi trebuit luate și împotriva organizațiilor ucrainene, pe care statul austriac le sprijinea material și moral.

Guvernatorul Burgignon a pornit o campanie de exterminare a elementului românesc din Bucovina. Dacă împotriva elementului orășenesc îi stăteau la îndemână destule mijloace de manevră, împotriva elementului țărănesc, din ce în ce mai consistent, i-a

folosit pe ruteni, care se bucurau în lupta lor împotriva românilor de tot sprijinul oficialităților.

Profesorul Constantin Loghin în lucrarea sa „Societatea pentru cultura și literatura română din Bucovina”, Cernăuți, 1943 (paginile 223-226), scrie că are dreptate profesorul Filaret Dobos, unul din inițiatorii și istoricul arcășilor când spune că: „de formă arcășile erau societăți de pompieri voluntari la sate”. În realitate însă ele aveau să aprindă și să nutrească focul sfânt al iubirii de neam. Societatea academică „Dacia” a lansat un apel către cărturarii români ai satelor la data de 7 mai 1905, în care îi îndemna să încehe tineretul satelor în organizații arcășești, pentru a fi atenționați asupra pericolului ce-l amenință din toate părțile cu deznaționalizarea.

* * *

Expoziția de la București din anul 1906 a fost organizată cu prilejul împlinirii a 40 de ani de domnie a Regelui Carol I. Guvernul austriac a permis românilor din Bucovina să participe la expoziție ca grup aparte, considerând că prin aceasta va demonstra românilor din Regat progresul făcut de români bucovenini sub „binecuvântata oblăduire” a pajurii bicefale. Sub conducerea profesorului Filaret Dobos, au participat, în grup, 2000 de bucovenini - majoritatea țărani. A fost meritul lui și al studenților de la Societatea Academică „Dacia” de a fi determinat, prin propagandă șicură și stăruitoare, un număr atât de mare de bucovenini să plece la expoziția de la București.

Nu a fost lucru ușor de a împrăștia imaginea defavorabilă ce se crease Regatului României, până și în pătura țărănească a Bucovinei. Două trenuri lungi au dus această mulțime din gara Burdujeni până la București și de acolo la Constanța. A fost o călătorie pe care țărani bucovenini și-au amintit-o și au povestit-o cât au trăit. Au fost întâmpinați în gări cu flori, cu pâine albă de grâu, cu cântece, cu muzici militare, fiind găzduiți și ospătați gratuit. Oriunde au fost duși, la București, la Constanța și la întoarcere la Iași, pretutindeni au găsit aceeași primire caldă - ca de la frate la frate.

Românii din Bucovina și cei din Regat se puteau privi în lumina senină, drept în ochi, ca adevărați frați, pentru a se putea

convinge că depărtarea, ce i-a ținut despărțiti un veac și jumătate nu i-a înstrăinat, ci i-a apropiat și mai mult. Au constatat că vorbeau aceeași limbă, că se înfiorau la aceleași cântece, că purtau aceeași haină și se încchinau la același Dumnezeu. În lucrarea sa „Arcășii”, profesorul Filaret Doboș spune: „Excursia țăranilor bucovineni la București a fost un act de înfrățire panromânească. Adevărat este că pentru acești țărani a fost o școală vie asupra puterii materiale, culturale și militare a Regatului liber. Cei învătați s-au întărit în nădejdea lor de mai bine, iar pe cei fără carte valurile Mării Negre i-au convins că România nu era un petec de pământ, care putea fi înghițit într-o clipă, cum afirmau crășmarii și jandarmii austrieci, ci că era o țară mare, care se întindea până la malul mării, aşa povesteaui ei plini de admiratie semenilor, copiilor și nepoților, după ce s-au întors acasă. Tablourile lui Ștefan cel Mare și ale lui Mihai Viteazul, primite cadou la București, au împodobit multe case țărănești din Bucovina”.

După prăbușirea Imperiului Austro-Ungar, în toamna anului 1918, Filaret Doboș revine în Bucovina ca locotenent mobilizat în Divizia a 8-a, comandanță de generalul Iacob Zadic, care a intrat în orașul Suceava la data de 6 noiembrie și în Cernăuți pe II noiembrie 1918, pentru a lua măsuri de introducere a ordinei, precum și a apăra populația împotriva haidamacilor dezlănțuiți după părăsirea orașului de către autoritățile austriice.

A făcut parte din Consiliul Național, care la 28 noiembrie 1918 a votat Unirea Bucovinei cu Patria Mamă - România. De atunci și până la pensionarea sa, a luptat pentru consolidarea unirii și stergerea suferințelor lăsate de lunga stăpânire austriacă.

Legăturile lui cu țărăniminea și cărturarii satelor i-au asigurat după Unire de 3 ori mandatul de deputat și senator în Parlamentul României întregite. Între anii 1919-1923 a îndeplinit funcția de secretar de stat în Guvernul Bucovinei, la resortul agriculturii și domeniilor. În această calitate a redactat și a pus în aplicare Legea de reformă agrară pentru Bucovina, prin care a adus în patrimoniul țărănimii zeci de mii de hectare de teren arabil. Prin această reformă agrară s-au expropriat 74.185 ha, cu care a fost împroprietățită țărăniminea.

La acea dată terenurile cu vegetație forestieră nu s-au expropriat și au rămas în proprietatea Fondului Bisericesc Ortodox Român (223.878 ha), a statului român (10.646 ha), a marilor proprietari (75.150 ha).

Pădurile comunale erau de 26.050 ha, obștea sătească dispunea de 16.274 ha; mai existau păduri compoșitoriale (11.982 ha), păduri țărănești (87.190 ha, între 0,5 și 10 ha), adică în total o suprafață de 451.220 ha

* * *

Profesorul Filaret Doboș a fost un pasionat sprijinitor al sportului, a fost președintele Clubului Sportiv „Dragoș Vodă” din Cernăuți (1925-1930), căruia i-a construit un frumos stadion.

Între anii 1927-1933 profesorul Filaret Doboș a condus colonia de vară a Liceului „Aron Pumnul” pe țărmul Mării Negre, la Mangalia și, ulterior, în satul Două Mai unde, cu fondurile Comitetului școlar al Liceului „Aron Pumnul”, cu sprijinul directorului liceului Emanuel Ișiuț și al profesorului Teodor Huțanu, s-a construit un cămin mare și bine dotat pentru elevii și profesorii liceului. Acest cămin există și astăzi.

* * *

A fost un bun și pasionat organizator de excursii și manifestații atât înainte de unire, cât și după întregirea neamului. În anul 1907 vizitează lași cu un grup de studenți, iar în anul 1912, împreună cu 200 de elevi ai liceului din Suceava, a plecat la Cernăuți, pentru a asista la zborul demonstrativ al lui Aurel Vlaicu. Cu țărani și arcașii din Bucovina a vizitat expozițiile regionale din Iași (anul 1925) și din Chișinău (anul 1927). La 2 iulie 1937 a organizat o mare demonstrație arcașească în tabăra din comuna Bucșoaia, județul Câmpulung, construită în apropierea râului Moldova (care există și astăzi ca tabăra pentru tineret), manifestație la care au participat 40.000 de arcași, munteni și țărani, în prezența Majestății sale Regelui și a Guvernului României, în primăvara anului 1938 s-a organizat o mare serbare arcașească, cu spectacol de gală la Teatrul Național din Cernăuți, cu manifestări câmpenești, ocazie cu care s-a tăcut prima filmare de către Oficiul Cinematografic din București cu cântece și jocuri naționale, executate de arcași.

În luna iulie a anului 1938 profesorul Filaret Doboș împreună cu un grup mare de arcași a vizitat capitalele Praga, Viena, Berlin, orașul Hamburg, fiind primiți ca mesageri ai românilor din Bucovina. Excursia a durat 4 săptămâni.

* * *

Ca redactor și-a desfășurat activitatea la mai multe ziară și publicații: *Voința Poporului* (Cernăuți, 1905-1907); *Revista Politică* (Suceava, 1910-1911); *România Mare* (Kiev, 1917-1918) și *Revista economică „Progresul”* (1927-1930). A publicat numeroase articole, schițe, croniici, însemnări și poezii în „*Neamul Românesc*”, „*Universul*”, „*Adevărul*”, „*Junimea Literară*”, „*Glasul Bucovinei*”, „*Suceava*”, „*Tribuna*” și „*Bucovina*”.

Din pana sa au apărut următoarele scrieri:

1. Statutul și Regulamentul pentru înființarea și conducerea Societăților de Arcași;
2. Legea pentru reforma agrară din Bucovina (1919);
3. Îndrumări pentru aplicarea reformei agrare (1919);
4. Zece ani din viața agricolă în Bucovina (1929);
5. Societatea academică română „*Dacia*”. Douăzeci de ani de viață studențească (1930);
6. Arcașii, gânduri și fapte din *Țara de Sus* (1940)

* * *

Pentru munca desfășurată a fost distins cu următoarele ordine și decorații:

- Ordinul Regele Ferdinand în grad de ofițer;
- Ordinul Steaua României în grad de ofițer;
- Meritul cultural, clasa a I-a;
- Meritul sanitar, clasa a 11-a;
- Medalia Regele Ferdinand cu spade;
- Medalia încoronării;
- Medalia Pro Patria.

* * *

Numele și semnătura sa figurează în uricul așezat la 26 octombrie 1937 (praznicul marelui mucenic Dimitrie) la Temelia Palatului Cultural Cernăuți, construit de către Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, președinte fiind profesorul universitar Grigore Nandriș, și de Mitropolia Bucovinei, mitropolit fiind Visarion Puiu.

Buzău, august 2001

Profesorul Filaret Doboș

Profesorul Mihai Ilica

Vasile ILICA Oradea

Născut la 11 iulie 1882 în comuna Broscăuții-Noi, fiul lui Ioan și al Ecaterinei Ilica, este cel mai mare dintre cei 4 frați, doi băieți și două fete, care cu toții au murit, fie copii, fie foarte tineri.

A urmat cursurile primare în comune natală, iar cele liceale și universitare la Cernăuți. La vîrstă de 14 ani (1896) rămâne orfan de tată. Absolvă secția de filologie a Universității din Cernăuți în 1909, când este luat la armată.

În 1911 este numit profesor suplinitor la liceul românesc din Suceava, unde îl găsește primul război mondial.

Imediat după terminarea Universității din Cernăuți, se căsătorește cu Viorica Haivas din Cernăuți, care provine dintr-o familie modestă - tatăl său era funcționar la Fondul bisericesc al Mitropoliei bucovinene. Din căsătoria cu Viorica nu au rezultat copii, așa că profesorul a ajutat la studii pe cei patru frați mai mici ai soției sale. Astfel doi din ei au ajuns medici, unul profesor de limba și literatura română, care a predat la diferite școli (gimnaziu) românești din Macedonia grecească. Cel mai mic a absolvit liceul, s-a ocupat de sport și a fost funcționar de stat.

În 1920, după reîntregirea României, M. Ilica este numit profesor titular la liceul nr. 2 din Chișinău, care devine ulterior „Liceul Bogdan Petriceicu Hașdeu”. Întreaga perioadă dintre 1920-1940 a funcționat ca profesor de limba și literatura română la mai multe licee din Chișinău. Afară de liceul amintit, a mai funcționat și la liceul de fete, iar cea mai importantă perioadă - la Liceul „Alexandru Donici”. În acești ani a trecut prin toate treptele de avansare profesională până la definitivat, susținând o intensă activitate, publicând studii și eseuri în revistele de specialitate, colaborând la reviste literare din București, Iași și Cernăuți. Datorită aprecierii deosebite ca profesor de limba și literatura română, în fiecare an este cooptat în comisiile de bacalaureat din Chișinău și din alte orașe din Basarabia.

În toate vacanțele mergea în satul Broscăuții-Noi, unde mai trăia mama lui și bunica noastră Ecaterina Ilica. Pentru noi, copiii,

era mare sărbătoare când venea unchiul Mihai, căci el, neavând copii, ne iubea foarte mult și ne aducea tot felul de dulciuri și jucării. Bunica Ecaterina, mama profesorului, s-a stins din viață în 1934, la vîrstă de 83 de ani.

Anul 1940 îl găsește în pragul pensionării, de aceea nu dă curs ordinului de transfer în țară, ca urmare a cedării Basarabiei. În vara anului 1940 urmează un curs de inițiere pedagogică, organizat de autoritățile sovietice, după care este numit învățător la vechiul liceu „A. Donici”, care între timp devenise școală medie, ca învățător de limba „moldovenească”. Deși nu se împăca cu modul de abordare a studiului acestei discipline, forțat de împrejurări, acceptă această ofertă și începe cursul de „limba moldovenească”.

Între timp începe să studieze tot felul de cursuri de specialitate, publicate în cadrul fostei Universități din Tiraspol, care s-a mutat la Chișinău și a găsit un curs universitar publicat de un profesor emerit, în care nu se acceptă teoria oficială cum că limba moldovenească ar fi limba slavă cu influențe latine. În cursul respectiv se demonstra științific netemeinică teoriei despre limba moldovenească. Acest curs, care avea o aplicatie foarte redusă în cadrul universității moldovenești, și poate datorită faptului că autorul lui era o personalitate oficial recunoscută, nu s-a cenzurat de către cei ce aveau această misiune. Profesorul M. Ilia și-a structurat obiectul de predare în conformitate cu concluziile acestui curs. Încet, încet această problemă a ajuns la forurile ce se ocupau cu supravegherea și dirijarea învățământului. Într-o bună zi, se trezește cu o inspecție formată din trei profesori de specialitate, care se prezintă neprevăzut la ora de limba moldovenească. Desigur, profesorul Ilia a predat lecția aşa cum o avea pregătită. După oră și se pun tot felul de întrebări și reproșuri în sensul nerespectării programei analitice și materialului didactic ce s-a pus la dispoziție. Profesorul s-a justificat cu faptul că el consideră că materialul de predare primit conține greșeli fundamentale, iar ca dovedă, mai subliniază și faptul că la cursurile universitare problema „limbii moldovenești” este tratată cu totul altfel.

După consultarea cursului respectiv de către cei trei inspectori și după ce și-au dat seama că autorul cursului este o personalitate ce nu poate fi contestată aşa ușor, i-au mulțumit pentru relații și au plecat. După două săptămâni profesorul M. Ilia este mutat disciplinar la o școală medie din Ismail, unde urma să predea

limba germană, care de asemenea era o specialitate a sa. În felul acesta s-a „rezolvat” diferendul pe tema „limbii moldovenești”.

În anii 1941-1942, odată cu eliberarea Basarabiei de către armata română, M. Ilica este repus în funcție la liceul „A. Donici”, iar la începutul anului 1943 se pensionează la cerere. În cursul aceluiași an se mută cu tot avutul la casa părintească din Broscăuții-Noi. Aduse cu el mai multe garnituri de mobilă și o bibliotecă de 4-5000 de volume. În martie 1944 pleacă cu soția și două geamantane cu lucruri strict necesare la Timișoara, unde se găsea refugiată și familia Haivas.

A apucat timpuri grele în plin război, iar drepturile de pensie au venit cu mare întârziere și serios diminuate de inflația anilor 1954-1948. Așa că în toți acești ani a trăit în mare mizerie și lipsuri. În 1948 are o infecție la piciorul drept, care se soldează cu amputarea piciorului, ca după câteva luni să moară (mai) și să fie înmormântat la Timișoara. După alte câteva luni îl urmează și soția lui Viorica. Toate aceste detalii le-am aflai mult mai târziu de la cununății săi. Mobila și bunurile rămase la Broscăuții-Noi au fost ridicate de autoritățile sovietice, iar biblioteca a fost ascunsă de tata și soră-mea în diverse lăzi și hambare din podul locuinței noastre din Broscăuții-Noi. Desigur, multe au fost distruse de rozătoare, dar a mai rămas ceva din ele. Abia în 1991, după pensionare am rămas mai multă vreme la Broscăuți și timp de aproape două luni am scos la iveală această bibliotecă, am clasat cărțile pe anumite criterii și specialități, încercând să fac și un inventar al lor. În acea perioadă am cunoscut câțiva reprezentanți ai Societății „M. Eminescu”, pe care i-am invitat să vadă. Primii care au venit au fost dl. V. Tărățeanu și dl. D. Olaru. Mai târziu au fost și alții reprezentanți ai Societății. Era păcat că la acea dată nu mai trăia nici tatăl meu, Mihai Ilica, și nici sora mea, Maria Ilica, care s-au străduit să păstreze aşa cum au putut această bibliotecă valoroasă.

Între timp am fost contactat de un reprezentant al muzeului „D. Cantemir” din Chișinău care s-a oferit să cumpere această bibliotecă, cunoscându-l personal pe profesorul Mihai Ilica. I-am răspuns că această bibliotecă se cuvine să fie la Cernăuți, întrucât unchiul meu - profesorul Mihai Ilica este bucovinean și a studiat aici, la Cernăuți.

Regret că unele volume interesante și valoroase s-au pierdut atacate de rozătoare sau împrumutate de părinții mei la diverse cunoștințe care nu le-au mai restituit.

Momente din activitatea pictorilor Mihai și Gavril Moroșan

Dumitru OPRIȘAN

Primul, adică Mihai Moroșan, s-a născut în satul Bucșoaia, comuna Frasin, la 22 februarie 1942, iar al doilea, Gavril, a văzut lumina zilei la 23 septembrie 1939 în Voroneț. Tatăl acestor vrednici pictori s-a născut la Bucșoaia într-o familie de buni gospodari și de buni creștini, iar mama lor, Matroana, fiind din Voroneț, era descendenta dintr-o familie preoțească.

Toți cei șase copii, cățî au crescut în casa părintească, au primit o educație aleasă. Mama, fiind o bună creștină, le-a sădit în suflete sentimentul de adâncă cinstire a credinței străbune. Astfel, la multe din sărbătorile noastre creștine, fiind duși să se încchine la mănăstirile bucovinene, în timp ce ascultau slujbele religioase, ochii lor erau fascinați de picturile lăcașurilor de cult. Frescele mănăstirilor din Vatra Moldoviței, Voroneț, Humor ș.a., vestite prin coloritul lor, îi atrageau în mod deosebit și în ei se zămislea dorința de a se dedica acestei înalte îndeletniciri, încercând să îmbine naturalul cu transcedentalul și să-i determine pe credincioși să-și înalte aripile rugăciunii, slăvind împreună cu îngerii pe Dumnezeu.

Pentru a se iniția în tainele acestei arte, Mihai Moroșan se pregătește mai întâi la pictorul Gheorghe Löwendal, care venea de la București la Gura Humorului, unde petreceea lunile de vară, pentru a picta peisaje și portrete de țărani. Vestitul artist plastic, care până la marele refugiu a locuit la Cernăuți, i-a sădit lui Mihai Moroșan modul de abordare a peisajului și a portretului după natură. După moartea acestuia, pregătirea a continuat cu pictorul sibian Adam Albert, la care a executat studii academice de peisaj, portret și compozиții. Acest lucru s-a concretizat prin participarea la o expoziție colectivă, deschisă în vara anului 1964 în incinta Casei de Cultură din Suceava, la care a prezentat tablouri pe pânză ce au fost apreciate în mod deosebit. În pictura bisericească s-a inițiat la

pictorii Gheorghe Dumitrescu din Bacău, Ion Taflan și Nicolae Stoica din București. După ce și-a însușit noțiunile teoretice de bază, a urmat Școala de Pictură Bisericească din București, pe care a absolvit-o cu „Foarte bine”. După absolvirea acestei școli, a fost angajat ca pictor în atelierele de pictură ale Patriarhiei Române, unde s-a aflat doi ani și jumătate.

În această perioadă, împreună cu un alt talentat pictor, P. C. Arhim, cu Sofian Boghiu de la mănăstirea Antim din București, Mihai Moroșan a pus în practică ceea ce a învățat, făcând lucrări de restaurare și pictură din nou a bisericilor bucureștene (Pitar moș, Schitul Darvari, Visarion și Bumbăcari), unde a fosi adus și fratele său, Gavril Moroșan, pentru a-și începe ucenicia în pictura bisericească. Gavril Moroșan se va iniția mai departe pe șantierele pictorului P. C. Arhim, Sofian Boghiu, luând examenul cu „Bine”. Ambii frați, împreună cu Sofian Boghiu vor executa între anii 1968-1969 pictura din nou în tehnica frescă la bisericile din Slatina și Ițcani (jud. Suceava). În aceeași tehnică va fi pictată și biserică din satul Poiana, comuna Sohodol, jud. Alba (1969), precum și biserică din Părteștii de Jos, jud. Suceava (1970), la lucrările respective participând și pictorul Județ Petre din Curtea de Argeș. Fiindcă frații Moroșan s-au remarcat în mod deosebit cu lucrări de pictură monumentală, executate în România, părintele misionar român Iuga din orașul brazilian Goias le-a comandat icoanele la două catapetesme.

Următoarea lucrare a fost executată în Liban, la solicitarea î. P.S. Georges Khodr, Mitropolitul Muntelui Libanului, și de către Elias al IV-lea, Patriarhul Antiohiei, unde au decorat în tehnica frescă, biserică mănăstirii Deir El Harf (1971-1972), unde Mihai Moroșan în partea a doua a fost ajutat de către Sofian Boghiu. După aceea pictorul Mihai Moroșan a fost invitat să picteze și biserică din Brumana, un orașel de munte și de recreare al locuitorilor libanezi. Aici a lucrat împreună cu Sofian Boghiu, dar, din Bucșoaia-Bucovinei, a fost invitat acolo și fratele său Gavril. Lucrarea a fost terminată în 1972, iar în anul următor frații au primit oferta să picteze în Siria, patria marelui părinte bisericesc Sf. Ioan Damaschin, biserică Sf. Iulian din Horns, unde se află și moaștele acestuia și în cinstea căruia Sf. Elena a ridicat un lăcaș de rugăciune, refăcut în secolul al XIX-lea.

În anii 1974-1975 frații bucovineni au pictat biserică Bunei Vestiri din Ierusalim, biserică greco-melkită, care este situată în cetatea veche, lângă poarta Jaffa, în apropierea bisericii Sfântului Mormânt. Spre sfârșitul anului 1975 lor li s-a încredințat și pictarea mănăstirii de maici greco-melkite din orașul Nazareth.

Cu aprobarea „Departament of Manpower and Immigration” și cu binecuvântarea Î.P.S. Arhiepiscop Victorin, în anul 1976 s-a executat în ulei pictura bisericii Sf. Dumitru din orașul Winnipeg, provinția Manitoba, Canada.

În legătură cu acest fapt, comitetul bisericii remarcă: „Cunoscându-se de mai înainte capacitatea celor doi pictori români de a executa pictura bisericească de cea mai bună calitate - iconografie ortodoxă bizantină, avem în prezent satisfacția că pictura catapetesmei noastre este o strălucită lucrare de artă ortodoxă românească pe pământul Canadei. Atât coloritul, cât și expresia autentică a icoanelor, dovedesc că pictorii Mihai și Gavril au o bogată experiență în arta picturii bisericești din România”.

Revenind, în 1976, în România, acestora li se încredințeaază, de î. P. S. Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei la vremea respectivă, restaurarea mănăstirii Durau din județul Neamț, un valoros monument istoric, și pictarea din nou în tehnica tempera a bisericii din comuna suceveana Iaslovăț.

În 1978 frații Moroșan au fost delegați de Patriarhia Română, la solicitarea Mitropolitului Isodoros, să decoreze în tehnica frescă biserică ortodoxă arabă Buna Vestire din Sfânta Cetate a Nazaretului, lucrare constituind o donație a BOR. În continuare, frații Moroșan au pictat în tehnica caselină biserică de maici greco-melkită Emanoil din apropierea orașului Bethleem. În anii 1979-1980, reîntorși în țară, vor zugrăvi în tehnica caselină biserică din Popești, comuna Fărcașa, jud. Neamț.

În urma vizitei unei delegații de arhierei, condusă de Prea Fericitul Părinte Justinian în Ierusalim (1975), Î.P.S. Dr. Iustin Moisescu, Mitropolitul de atunci al Moldovei și Sucevei, a luat legătură cu frații Moroșan, care pictau atunci chiar în Tara Sfântă, pentru a-i solicita să picteze în țară cel mai important lăcaș de închinare din nordul Moldovei - necropolă a lui Ștefan cel Mare, cel mai strălucit domn al Moldovei. Această importantă lucrare a fost angajată pe bază de concurs cu proiecte colorate și aprobată de către Î.P.S. Teocist Mitropolitul Moldovei și Sucevei, actualul Stăpân al

BOR, și de către Comisia de Pictură Bisericească dimpreună cu fostul Consiliu al Culturii și Educației. Membrii comisiei au ajuns în finalul lucrărilor la următoarea concluzie: „Ansamblul pictural realizează o unitate artistică și o atmosferă încărcată de spiritualitate, îmbinând elemente de arhitectură cu podoaba picturii. Sensibilitatea plastică îmbinată cu calitățile portretistice remarcabile transgresează sensul religios-teologic al temelor abordate, creând stare de rugăciune. Pictorii au inclus în ansamblul pictural și un aspect istoric inedit, prin figurarea în pridvor a unei frize cu 7 portrete de voievozi care au adus o contribuție însemnată la istoria acestui locaș”.

La o distanță de circa 300 de metri de ctitoria logofătului Toader Bubuiog, în comuna Mănăstirea Humorului, pe o colină, s-a înălțat o biserică mareăță, care a fost încredințată, spre a fi pictată, fraților Moroșan în anul 1980. Decorarea în tehnica frescă s-a încheiat aici în anul 1982. Acești talentați pictori au mai îmbrăcat în haine de sărbătoare și Paraclisul din ansamblul mănăstirii Vatra Moldoviței, ctitorie a voievodului Petru Rareș. Între aceste două lucrări Mihai Moroșan a pictat catapeteasma bisericii Sf. Arhangheli din Los Angeles, California, în tehnica tempera, și Sf. Altar al bisericii romano-catolice din Limassol, Cipru, în tehnica frescă.

În urma vizitei Î.P.S. Crizantos, Mitropolitul de Limassol, la mănăstirile din Bucovina, pictorii au primit invitația de a decora în tehnica frescă Catedrala Mitropolitană din Limassol, lucrare care a început în 1984 și în 1986 s-a continuat cu pictarea Sfântului Altar, iar în anul 2000 - cu pictarea celor două abside laterale și a navei. Între timp, frații Moroșan au zugrăvit biserică Sf. Arhangheli din Sibiu, ce ține de Mitropolia Ardealului. Comisia de recepție instituită de Sf. Arhiepiscopie a Sibiului a constatat următoarele: „Comisia de recepție a fost astăzi martora unui eveniment unic în felul lui în Arhiepiscopia Sibiului. Înainte de a se face recepția legiuină, pictura de la biserică Sf. Arhangheli Mihail și Gavril - Trei Stejari din Sibiu a fost recepționată într-un anumit fel de mii de credincioși din toată țara, care au venit să-o vadă și să o admire. Prin tonul ei cald, prin coloritul dulce ce să folosesc, prin vădită individualizare a personajelor și a scenelor pictate și cu deosebire prin profunda spiritualitate ce o degajă, pictura executată de d-nii Mihail și Gavril Moroșan, creează, într-adevăr o atmosferă de reală emoție și trăire religioasă, ajutând cu adevărat credincioșii

la regăsire lăuntrică, la rugăciune, la înălțare sufletească, la îndemn pentru tot lucrul cel bun”.

O altă lucrare de mici proporții, dar importantă de menționat, este pictura trapezei mănăstirii Sf. Ioan cel Nou, patronul Bucovinei. Pictura este executată aici în tehnica caselină și subliniem scena „Cina cea de taină”, unde a fost eliminată policromia. Pesonajul principal, Iisus Hristos, se evidențiază prin minuțiozitatea detaliilor și măreția siluetei.

În anul 1985 a primit straiul de sărbătoare al picturii bizantine Paraclisul din ansamblul istoric al mănăstirii Slatina, jud. Suceava.

Călăuziți de dragostea pentru Sfânta Biserică Ortodoxă, frații Mihai și Gavril Moroșan au continuat în 1986 pictarea Catedralei Mitropolitane din Limassol. În vara aceluiși an, în tehnica frescă, ei au mai pictat în localitatea Sfântul Theodoros din Cipru turla și Sfântul Altar al bisericii. La vestita mănăstire construită de împărăteasa Elena, unde se păstrează un fragment din Sfânta Cruce pe care a fost răstignit Domnul nostru Iisus Hristos, s-a construit un paraclis, la care în 1987 și-au adus contribuția și frații bucovineni, prin împodobirea unei mari părți cu pictură bizantină în tehnica frescă. Șederea în insula Afroditei s-a concretizat apoi cu pictarea turlei și a Sfântului Altar, tot în tehnica frescă, ale bisericii Sf. Treime din centrul orașului Limassol (1988). Localitatea Polimidia, aflată în imediata apropiere a Limassolului, prin epitropii bisericii, a cerut fraților Moroșan să le fie împodobită și biserică de acolo, tot în tehnica frescă, fapt ce s-a realizat în anii 1987-1988. Mai apoi egumenul mănăstirii Kikkos, unde se află locul de odihnă veșnică a Arhiepiscopului de Cipru Makarios și icoana făcătoare de minuni a Sfintei Fecioare Maria, i-a solicitat pe frații bucovineni să realizeze, în tehnica frescă, o friză, care să conțină compozиții din istoria acestei sfinte mănăstiri. Pictura a fost făcută aici în două etape, în 1989 și în 1993.

Bucurându-se de mare succes în Cipru, mai ales în orașul Limassol (unde în 1989, în Aula Bibliotecii Orășenești au deschis o expoziție de icoane), frații Mihai și Gavril Moroșan s-au întors, totuși, în țară, fiindcă dorul de pământul natal nu i-a lăsat niciodată

să se îndepărteze de locul unde li s-a sădit în suflet dragostea pentru sfânta noastră biserică. În 1989 ei au început pictarea, în tehnica frescă, a bisericii Sf. Gheorghe din Blumana-Brașov și a catapetesmei aceleiași biserici în tehnica tempera. Comisia de recepție definitivă a lucrărilor avea să constate cu satisfacție: „Privită în ansamblu, în această biserică s-a realizat o pictură de mare valoare artistică, fiind străbătută de un duh de credință și evlavie, care îmbie la meditație și rugăciune, ceea ce se cuvine unui asemenea locaș de rugăciune...”

Spre sfârșitul anului 1991 drumul pictorilor bucovineni se îndreaptă spre vestul Europei, în Anglia, unde pictează catapeteasma bisericii ortodoxe arabe, în tehnica tempera. Această catapeteasmă, dimpreună cu pictura icoanelor au fost nominalizate și premiate ca opere de artă de înaltă valoare artistică ale anului 1992.

Insula Afroditei a rămas, totuși, o atracție permanentă pentru cei doi frați pictori, care au pictat în localitatea Athienou, Larnaca, tot în tehnica frescă. Biserică din Platres a îmbrăcat și ea haină ortodoxă prin pictura realizată în anul 1994.

Comunitatea ortodoxă din Aman, Iordania, construindu-și o biserică nouă, i-a chemat pe cei doi frați pentru a o picta în tehnica frescă. Astfel, biserică Jabal Al Taj din Aman a devenit oglinda ortodoxiei în inima arabă a țării, prin fresca realizată de Mihai și Gavril Moroșan în anii 1994, 1996, 1999 și începutul anului 2000.

Nici Grecia nu i-a ocolit cu ofertele. De pildă, în localitatea Stefani-Preveza a fost pictată în anii 1995, 1996, 1998 o bună parte din biserică Sf. Atanasios.

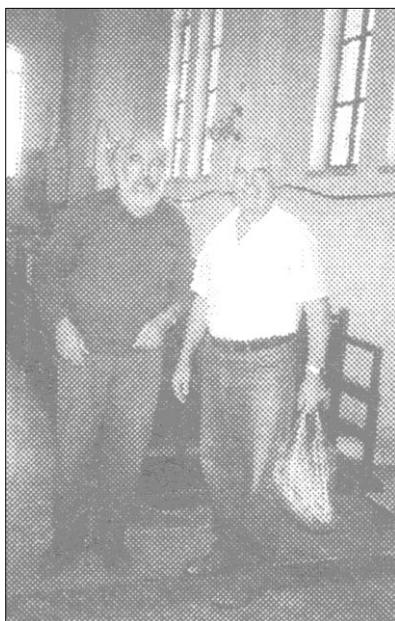
Ca întotdeauna, întoarcerea acasă înseamnă tot muncă pentru cei doi pictori bucovineni. Așa că dânsii au împodobit cu frescă pictată biserică Sf. Nicolae din Vama-Suceava, unde păstorește fratele lor mai mic, Pr. Nicolae Moroșan.

Merită remarcată și pictarea Paraclisului din ansamblul mănăstirii Panaghia Tou Clossa din Limassol, Cipru, unde s-au

realizat compozиii în miniatură pe frescă, cu o cromatică de vis. Reîntoarcerea la mănăstirea Kikkos a prilejuit pictarea unui alt registru cu compозии din viața Sfântului Ioan Botezătorul și a Sfinților Apostoli Petru și Pavel (1999).

Chemarea făcută cu multă dragoste de către parohul bisericii Sf. Împărați Constantin și Elena din Valea Cetății - Brașov i-a determinat pe frații pictori să se reîntoarcă pe plaiurile natale și să îmbrace în pictură, în tehnica frescă această biserică măreată construită cu multă râvnă după Revoluția din 1989.

Nădăjduim că bunul Dumnezeu îi va călăuzi și în continuare spre îmbogățirea patrimoniului cultural al bisericii noastre ortodoxe cu frumoase și trainice fresce, care vor rămâne peste ani doavadă a muncii, entuziasmului și talentului cu care Mihai și Gavril Moroșan au fost înzestrăți.

Artista Maria Iliuț

*Eleonora SCHIPOR,
profesoara*

E Tânără și frumoasă ca o primăvară. E bună la suflet ca pâineea cea caldă. E plină de viață, de cântec dulce românesc, de dor de Bucovina-i dragă. E înzestrată cu un talent deosebit și are o voce excepțională. O cheamă Maria Iliuț și și-a luat zborul din frumoasa localitate submontană Crasna. Această simplă, modestă și vrednică bucovineancă, ieșită din mijlocul unor oameni dârji, plini de har, veseli și omeniști, aşa cum sunt muntenii, a dus în întregul spațiu românesc faima cântecului nostru popular. A mai dus și duce în lumea mare frumusețea codrilor carpatini, legănarea unduoaselor ape ale Siretului, dorul de baștină, de mamă, de tată, de crăsnenei ei dragi. E poate cea mai dulce povară pe care o poartă cu sine această tandră tărâncuță, aşa cum scria despre Maria Iliuț, cu ani în urmă, Mihai Morăraș, un alt bucovinean stabilit la Chișinău.

Oricine are fericita ocazie să-o cunoască, o îndrăgește pentru toată viața. Are ochii verzi ca iarba în luna mai, părul de culoarea grâului pârguit, în care soarele, se pare, și-a prelins o rază, fața albă ca spuma laptelui și obrajii de un roz trandafiriu. E de statură mijlocie și atunci când îmbracă costumul național, cu specific crăsnean, încântă o lume și cu ținuta, și cu vocea ei.

Dar, până să ajunge să-o cunoască o lume, Maria Iliuț a muncit mult, mult de tot. Cântând de când se ține minte (sau poate să-născut chiar cu ursitoarea cântecului popular lângă leagăn) această harnică și pricepută munteancă a adunat de la vechii rapsozi populari cântece, doine, balade. Le-a strâns în trăistuța sa, le-a selectat, le-a cizelat, le-a aranjat într-o formă anumită, aşa ca până la urmă să devină adevărate nestemate folclorice. Șlefuiindu-le cu multă pricepere, răbdare și atenție, ie-a dai forma unor perle strălucitoare. Si a plecat de acasă să le dea o nouă viață, să le dăruie celor îndrăgostiți de cântecul românesc adevărate sărbători ale sufletului.

Mai întâi a absolvit Școala de Cultură din Cernăuți, apoi - Institutul de Arte „Gavril Musicescu” din Chișinău. În permanență și-a perfecționat măiestria interpretativa A evoluat Ia început în cadrul câtorva formații de muzică populară din Moldova. Si succesul nu s-a lăsat mult așteptat. Încă studentă fiind, în 1980, Maria a obținut Premiul I la festivalul-concurs „Tamara Ciobanu” din Chișinău. Ca mai apoi, tot prin muncă și sărguintă, să între în posesia Marei Premiu și a Trofeului la festivalul-concurs internațional al cântecului păstoresc „Miorița”, care s-a desfășurat în 1985 la Târgoviște. A deținut Marele Premiu și Trofeul la Festivalul-concurs internațional „Cântecul românilor de pretutindeni” (Drobeta-Turnu Severin, 1986), Marele Premiu la Concursul televizat „Cântați cu noi” (Chișinău, 1988) ș.a. Vocea ei cristalină și melodioasă a răsunat în sute de concerte, la radio și televiziune, la festivaluri, sărbători etc. Si i-a mai încântat pe admiratorii cântecului nostru popular în turneele efectuate de-a lungul anilor în Ungaria, Iugoslavia, Polonia, Grecia, Cipru, Spania, Italia, Olanda, Rusia, Ucraina și în alte țări ale lumii.

Însă această simpatică și amabilă bucovineancă nu este numai o interpretă înzestrată a cântecului popular românesc, ci și un pedagog minunat. Maria Iliuț conduce studioul folcloric de pe lângă Palatul Național de Creătire a Copiilor din Chișinău, este profesoară la Facultatea de Arte a Universității de Stat din Moldova. Din anul 1986 este și membră a Uniunii Muzicienilor din Moldova.

Pentru majoritatea celor ce o cunosc pe Maria Iliuț, Artistă Emerită a Republicii Moldova, ea este mai întâi de toate o mesageră neîntrecută a cântecului popular românesc din Bucovina, plin de dor de Carpații fâlnici, de Siretul ce-și duce de veacuri apele la vale, de crășnenii ei ce știu „câmpul a munci și horele a-nvârtii”. Si, cum afirmă același Mihai Morăraș, „... aceste izvoare au rămas pentru ea curate și netulburate, precum candid și netulburat este sufletul și credința Măriei Iliuț în bunătatea, omenia și puritatea sufletească și spirituală a neamului nostru creștinesc și pașnic, a cărui ramură verde și cântătoare e această privighetoare de munte cu preafrumosul ei nume de baladă -Maria”.

Anul 2001 se poate că a fost de bun augur pentru Maria Iliuț, căci, după o lipsă îndelungată, a început reîntoarcerea ei prin cântec și la baștină. Astfel, la 18 august 2001, am ascultat-o, interpretând o suită de doine și cântece de jale, la comemorarea regretatului poet

Ilie Motrescu, care s-a născut, de asemenea, în Crasna și care, în acea zi, ar fi împlinit vârsta de 60 de ani. Mai pe urmă ne-a încântat sufletele la tradiționala sărbătoare „Limba noastră cea română”, unde a susținut un recital de cântece populare cu orchestra din Costiceni, condusă de maestrul Vladimir Șeremet. Iar la primul Festival-concurs „Din cântecele neamului”, organizat de Fundația Culturală de Binefacere „Casa Limbii Române”, condusă de poetul Vasile Tărăteanu, a fost membră a juriului presidat de doamna Marioara Murărescu. Alături de doi alți mari interpreți - Nicolae Sabău și Ion Paulencu, Maria Iliuț a avut o prezență scenică cu adevărat fermecătoare.

... Maria Iliuț s-a născut într-o iarnă frumoasă. Odată cu dangătul clopotelor de la Putna, ce se află la o „azvârlitură bună de cal” de Crasna, cum spunea poetul Ilie Motrescu, cu laptele matern, cu primele raze de soare, cu primii fulgi, cu primii ghoiocei, toate adiind a cântec, ea a moștenit această sacră comoară pe care o duce prin lume cu dorul de casă.

Maria Iliuț

CULTURA POPULARĂ

Folclorul românesc din Cupca, fenomen al continuității naționale

Prof. Vasile LAZURCA

La Cupca, sat lilibocean, există încă o puternică memorie folclorică. Păstrarea acestei comori inestimabile vădește prezența vigurosului fenomen de continuitate a spiritualității naționale.

Materialul prezentat în continuare a fost înregistrat nemijlocit pe teren, de la informatorii folclorici cupceni, numele cărora, precum și vârsta, se dau, când e cazul, la sfârșitul fiecărei piese reproduse în text.

1. Folclorul obiceiurilor de iarnă

A) Crăciunul (7-9 ianuarie)

La Cupca Crăciunul (Nașterea Domnului) este sărbătorit timp de trei zile. În seara de 6 spre 7 ianuarie, adică în seara Ajunului, gospodarii aşteaptă să le sosească, mai întâi de toate, colindătorii. Ca să le meargă bine peste an, primii colindători de sub ferestre trebuie să fie băieții, și nu fetițele. După cetele de colindători în casele gazdelor primitoare sunt jucate piese din repertoriul teatrului popular: Irozii, Brâncovenii și.a. Irodul și ofițerul, ca personaje din prima piesă, poartă costume cazone cu ighileți și epoleți. Craii, însă, sunt îmbrăcați în străie naționale românești. Toți au săbii și, intrând în casa gospodarului, cântă „Trei crai de la Răsărit”. Abia după

terminarea acestui colind tradițional, toți își joacă rolurile din piesa cu un conținut foarte interesant.

Spre deosebire de satele învecinate, colindătorii umblă pe la casele gospodarilor nu numai în seara de Ajun, ci timp de trei zile. Repertoriul colindelor este deosebit de bogat și unele din aceste colinde deosebit de originale, înregistrate în anii 30, în particular de la Zamfira Țugui, fac parte din colecția lui Procopie Jitaru, un folclorist bucovinean mai puțin cunoscut.

B) Cu uratul (13-14 ianuarie)

În „seara Sfântului Vasile” cea mai frecventă urătură, care răsună sub ferestrele gospodarilor din Cupca, este cea pe care o reproducem:

Bună ziua gospodari,
Boieri mici și boieri mari;
Bună ziua frați români
Cu tradiții din bătrâni!
Ne-am pornit în astă sară,
Cum făceam odinioară,
Să vă zicem o urare
Pentru mic și pentru mare.
Anul care a trecut
A fost un an de belșug.
Mulțumim lui Dumnezeu
Că ne ferește de rău,
Că ne dă pâine pe masă,
Că avem pace în casă.
Altfel, suntem prăpădiți
Și de foame-am fi răpiți.
Viorei și clopoței, Roată, măi!
Hăi! Hăi!
— Aho! Aho! Jupâne gazdă,
La să-mă să trag o brazdă.
— Dar de ce nu, măi băiete? –
Hai în casă că am fete,
Fetele-s de măritat,
Eu de mult te-am așteptat.

N-o numi fată frumoasă,
De nu vii la noi în casă.
- Ba-i frumoasă, bat-o bruma,
Ca luceafărul și luna, -
Când o văd - uit urătura:
La grumaz îi cu mărgele,
Pe degete - cu inele.
Să-i pot eu lua inelul,
Aș dormi cum doarme mielul
Fetele din ceea parte
Îs pe mine supărate,
C-au rămas nemăritate.
Dar rămâne, căci nu-mi pasă,
Că la noi sunt mai frumoasă
Și toate mă cheamă-n casă.
Eu îs un fecior frumos.
Nu credeți că-s un mucos.
Viorei și clopoței,
Roată, măi!
Hăi! Hăi!

Inf. Ion al lui Lazăr ALERGUŞ. 77 ani

Aceasta este mai mult urătura băieților de vârstă școlară și a adolescentilor. Feciorii și bărbatii tineri au în repertoriul lor plugușoare tradiționale, răspândite în toată aria folclorică bucovineană, plugușoare care încep cu „S-a sculat mai an bădica Traian” și cu „S-a sculat Sfântul Vasile”. Uneori, pentru anumite fete și pentru anumiți gospodari, pentru a le scoate în relief metehnele, sunt compuse urături speciale.

2. Folclorul obiceiurilor de familie

A) Ritualul nașterii

Nașterea copilului este așteptată la Cupca cu mare bucurie. După venirea pruncului pe lume, i se pregătește scăldătoarea (scăldușca). În apa încălzită și turnată într-un lighean se pun steble de busuioc (pentru ca pruncul să fie apărat de tot răul), crenguțe de brad (ca să fie frumos și înalt). În odaia în care doarme copilul nu evoie de stins lampa, ca de prunc să nu se apropie duhurile rele.

Seara se închid ferestrele, ca să nu i se fure copilului somnul. Nu se lasă, după asfintițul soarelui, hainuțele copilului afară. Ca să nu fie deocheat, i se leagă la mânușă o ață roșie (din bumbac sau tigaie). Aceste „canoane” se repetă până ce copilul împlinește un anișor.

Din ritualul nașterii fac parte rodina, botezul și cumătria.

La cinci-șase zile de la nașterea pruncului, se practică obiceiul, numit rodina. Femeile din sat (aide, vecine, nașe de cununie, viitoarele cumetre) aduc mamei și copilului diferite daruri, „rodine”. Bărbații, care-și însotesc nevestele, pun pe pieptul copilului bani. Darurile îi sunt înmânate mamei chiar în momentul când se intră în casă. Odată cu înmânarea darurilor, sunt rostite și diferite formule populare de felicitare a părinților. De exemplu:

Să-ți trăiască fata (feciorul)
Și să crească mare,
Ca o floare;
Și frumoasă (frumos)
Ca un soare.

Sau:

Bine v-am găsit, dragii noștri fini!
Cu ce vă lăudați: cu fete ori feciori?
Odrasla să vă trăiască.
Să vă fie sănătoasă.
S-aveți parte s-ajungeți
Însurat ca să-l vedeți.

Mama copilului n-are voie să iasă din ograda timp de şapte săptămâni, în această perioadă biserică o consideră de femeie păcătoasă. Peste patruzeci de zile ea poate ieşi din curte, îndreptându-se spre biserică pentru a-şi luce „molitva”.

La şapte-opt săptămâni după naştere are loc botezul. Înainte de a merge la biserică, vin naşii copilului cu „crijmă” - o lumânare împodobită cu flori vii sau artificiale și învelită cu o bucată de material sau un cearşaf, toate legate frumos cu o „cordică”. „Crijma” este învelită cu un ștergar sau cu un tulpănel. Bunicii și tatăl copilului, de asemenea, sunt prezenți la botez (boteghme). După scăldarea pruncului în cristelnă, după obicei, este învelit în prosoapele, cearşafurile de la crijmele naşilor. Cât durează botezul, lumânările ard, apoi toate crijmele sunt date tatălui copilului. Cu acestea (copilului i s-a dat nume) botezul se sfârşește.

După botez părinții copilului se îngrijesc de cumătrie. Ei invită la masă pe toți nașii copilului, pe nașii lor de cununie, rude, vecini, prieteni. Când se aşeză la masă, cumătrii rostesc următoarea formulă de felicitare:

Acet băiat, ce l-am botezat.
Să fie norocos și mintos,
Drăgătos și sănătos.
Să crească om de treabă,
Să fie luat de toți în seamă.

Sau:

Îlenuță să fie frumoasă
Și drăgăstoasă.
Și cuminte,
S-asculte ale voastre învățăminte.
Să dea Domnul s-ajungeți
Fericită s-o vedeti.

Copilul înfășai, se dă unui naș, și acela strângе bani pe pieptul pruncului, zicând:

Frumușel și tălerăsu,
Vine finu la nănașu

Şi-l roagă pe nănaşel
Ca să-i puie-o părăluţă,
Că îi trebuie cuşmuţă,
Iar nănaşele şi ele,
Că-i trebuiesc ciubotele;
Astfel şi pe ceilalţi naşii,
Că-i trebuie legănaş.

Inf. Ana BODNAR, născută în 1916

Înainte „botegiunea” se făcea cu fluier şi vioară. Acum, dacă părinţii copilului sunt înstăriţi, poftesc la cumetrie o orchestră de muzică populară, înainte, la cumâtriile din Cupca mergeau numai femeile, acum se duc şi bărbaţii. Cadourile ce le duceau femeile odinioară constau din farfurii, oale, faină, zahăr, pânză, fuioare, găini. În prezent copilului i se dăruiesc hăinuţe. Uneori copilului i se dăruieşte fie un miel, fie un purcel, fie un viuşel.

Bucatele la o cumătrie sunt pregătite ca şi la nuntă.

Pentru Cupca mai este caracteristic că scălduşca pruncului este vărsată la rădăcina unui măr, a unui păr sau a unui cireş, ca el să fie zdravăn şi frumos, iar a pruncei - la rădăcina florilor, pentru ca, crescând, să fie frumoasă ca floarea, gingaşă, mirosoitoare, iubită.

B) Ritualul nuntii

Starostia. Dacă tinerii cad de acord să se căsătorească, apoi, într-o joi seara sau sâmbătă seara, viitorul mire merge, împreună cu părinţii săi, în starostie la mireasă. Cerând fata, starostele zice: „Noi avem un flăcău frumos şi gospodăros, iar voi aveţi o fată ocheşea şi gingaşă ca o floricea. Am dori să ne mărim familia...” Dacă părinţii fetei nu au nimic împotrivă, îi aşeză pe toti la masă, stabilesc ziua logodnei şi se poartă cu multă îngăduinţă.

Logodna. În ziua stabilită pentru logodnă, de preferinţă într-o zi de odihnă, mirele, părinţii săi şi câteva rude apropiate se îndreaptă spre casa miresei. De la bun început tinerii sunt întrebaţi dacă se căsătoresc de voie sau de nevoie, din dragoste ori din altă pricina. Dacă răspunsurile sunt potrivite, este pusă la cale nunta. Se stabileşte, de asemenea, la casa cărui părinte va fi ea jucată, în ce zi va avea loc ceremonia, adică cununia, cine vor fi naşii, câte perechi

vor fi poftite la masă, care lăutari vor fi tocmai să cânte, ce ajutor vor da la pregătirea ospățului o parte și alta. Apoi se vorbește despre cadourile de nuntă care vor trebui înmânate nașilor, mătușilor, uncheșilor, bunicilor mirelui. Mama mirelui spune ce cadou ar vrea să primească și ea: catrință sau fustă, tulpan, cămașă cu altițe cusută de mâna miresei sau o bluziță scumpă. Se mai vorbește, evident, și despre locul de trai al însurățeilor, dar și despre zestrea ce o va primi mireasa.

După logodnă, în biserică din sat sunt strigate vestirile de nuntă. Odată ce vestirile au fost strigate, tinerii se duc cu colaci și cu cinste la persoanele desemnate a le fi nași de cununie, pentru ca ele să-și dea consumămantul.

Luarea zestrei. Zestrea se ia de la mireasă înainte de nuntă, joia. În fruntea alaiului se află mirele, vătăjekii, nevestele tinere și bune de gură. Acestea cântă întruna, până la casa miresei:

Bună ziua de trei ori,
Bucuroși sunteți de noi?
Ne-am pornit din deal în vale
Mai pe drum, mai pe cărare.
Noi de toți am întrebat
Unde este nuntă-n sat, -
Toți aici ne-au îndreptat.
Aice când am venit,
Am văzut c-am nimerit;
L-am văzut pe socrul mare
C-un șip de holercă mare;
Soacra mare-i cu plăcinte,
Cât trăiesc om ține minte.
Am cinstit și-am chefuit,
Să vă spun la ce-am venit.
Am venit la floare-aleasă,
Mirile nostru-i cu casă.
Casa lui îi lângă drum
Și-o să aibă traiul bun;
Are casă și stodoală
Și fântână-n ogrăoară;

Îi frumos ca trandafirul,
De creițari i-i plin chimirul.
Dragii noștri gospodari,
Nu ne aflați de tâlhari.
N-am venit să vă furăm.
Da vrem zestrea s-o luăm.
Dă-ne zestrea, soacră mare,
Cu copila dumitale.
Vă rog să nu prea ofstați,
Zestre multă să ne dați,
Că la mire casă-i mare
Trebi perne și covoare.
Vrem dulap și vrem și pat,
Și mașină de spălat;
Vrem oglindă de cătat,
„Holodilnic” de-nghețat.
Tare ne-am mai bucura,
Mobilă de-am căpăta.
Vrem covoare belgiene
Și palasuri turciene...

Zestrea este scoasă în curte și, după ce este jucată în sunetele fanfarei și în chiotele vătăjeilor, este încărcată în mașină și dusă la casa mirelui. La descărcarea zestrei, druștele de femei iarăși cântă:

Ieși afară, soacră mare,
Și cu pâine și cu sare,
Și cu vin în poloboace,
Tinerii să aibă pace.
Ține, soacră, ușa bine,
De-amu noră-n casă-ți vine;
Ori o ține, ori o lasă,
Nora de-amu ță-i în casă.
Ea te-a duce la ciubăr Și te-a scărmăna de păr...

Inf. Elena SIDAC, născută în 1914

Nunta propriu-zisă. Nunta începe în dimineața zilei de duminică. Mai întâi sosesc druștele și vătăjeii. Împreună cu câțiva nuntași, cu câteva rude și cu muzica în frunte, aceștia pornesc spre casa nunului mare, pentru a-l lua la nuntă. Mai înainte nunilor cei mari li se dăruia o găină friptă, frumos împodobită, pentru care trebuia să-i cinstească pe gospodarii adunați în curte. De pe atunci a rămas un cântec, zis cântecul găinii, care s-a păstrat și care e următorul:

Săracă găina mea.
La toți le place de ea,
Că-i frumoasă și-mpănată
Și la Cupca-i aranjată.
Asară dormea în sură
Cu cucoșul gură-n gură.
Găinuța porumbacă
N-aș schimba-o nici pe-o vacă.
Vaca trebuiește mulșă,
Găina - la masă-adusă.
Nunule, nunuțule,
Răsuceță mustețile,
Bagă mâna-n buzunar
Și ne dă câte-un dolar

Că găina-i grasă tare,
Cu slănină-i pe spinare
Și-are capul ca o floare,
Și mărgele pe gât are.

Jalea miresei. În una din odăi, pe timpuri, druștile pieptăneau mireasa. Apoi o îmbrăcau în cămașă cusută, catrință sau fustă largă, creață, în pieptar cusut. Pe cap i se puneau nimitezul și cununița. La înhobotarea miresei, de asemenea, se cânta:

Plângi, mireasă, și suspină,
Că nime nu ți-i de vină.
Ți-i de vină mintea ta, -
N-ai știut a te purta.
Te-ai silit la măritat
Ca floarea la scuturat.
Floarea-a mai-înflori-o dată.
Dar tu nu vei mai fi fată.

Sau:

Plângi, mireasă, și nu prea,
Pară-ți bine că te ia.
Las' să plângă celealte,
C-au rămas nemăritate.

Iertăciunea. Nuntași, prezenți în curte, sunt poftiți apoi în casă. Mireasa își ia rămas bun de la părinți. Tatăl și mama ei se așează pe scaune în mijlocul casei, punând pe genunchii lor două perne, o pâine mare, un ștergar cusut și o huscă de sare. Mireasa îngenunchează și începe să plângă cu capul înfundat în perne. Un gospodar, care cunoaște obiceiurile de la nuntă, ia o stibă de busuioc, o înmoiaie în vasul cu aghiazmă și, după ce-i stropește pe cei din față sa, rostește textul emptionant al „Iertăciunii”:

Cinstiți nuntași, pălăriile din cap luăți
Și-un cuvânt de iertăciune ascultați.
Și dumneavoastră, cinstiți părinți,
Ce de la bunul Dumnezeu sunteți rânduiți,

Oleacă să vă umiliți
Și să ascultați aceste cuvinte
De la începutul lumii rânduite.
Unde s-a văzut ca fiii mari să crească
Și-naintea lui Dumnezeu și-a părinților să nu
greșească?
Că numai Dumnezeu e negreșit
Și toate-n lume frumos le-a rânduit.
El a dat un semn cu mâna –
Și s-a făcut lumina.
Marea cu câte-s în ea –
Numai cu zisa.
A-ntins cerul ca o piele
Și l-a-mpodobit cu stele.
Apoi a făcut pământul
Numai cu cuvântul.
Dar nu era ființă omenească
Ca aceste frumuseți să le stăpânească.
De aceea l-a și tăcut pe om
După chipul și asemănarea sa.
A luat trup din pământ.
Suflet - din Duhul Sfânt,
Ochi din stele,
Frumusețea din soare,
Mintea din ceruri,
Graiul de la îngerii,
Gândul din iuțeala fulgerului,
Iar mâini și picioare -
După chipul Sfintiei Sale.
Apoi Dumnezeu a văzut
Că nu e bine ca omul
Să fie singur pe pământ.
A dat somn strămoșului Adam,
Iar Adam când a adormit
Și dormea mai liniștit,
O coastă i-a luat
Și pe Eva i s-a dat.

Când Adam s-a sculat,
De Eva s-a speriat.
De atunci s-au tot născut
Şi oameni au crescut
Până ce timpul a sosit
Ca acest fiu al dumilorvoastre
Să se roage cu cuvintele noastre,
Ca să vândurăti
Şi să-l iertaţi.
Că el pieptul vi l-a supt
Şi mare bucurie v-a făcut:
Din somn dulce v-a sculat,
Poate că l-aţi blestemat.
Iar blestemul părinţilor
Risişte casa fiilor.
Fie făcută pe temelie de piatră,
Totuna o risişte până la talpă.
Iertăciunea şi binecuvântarea părinţilor
Întăreşte casa fiilor.
Datoria acum nu v-o uitaţi,
Pe inimă vă călcaţi
Şi pe fiul dumneavoastră-1 iertaţi
Şi-l binecuvântaţi
Cu pâine, cu sare,
Cu darul Sfintiei Sale,
Să meargă la cununie
Şi să pornească noua gospodărie;
Să meargă să se cunune
Şi să facă fapte bune
Din această tinereţe
Până la adânci bătrâneţe.

Inf. Vasile UNGUREAN, născut în 1926

Vulpea (Vadra). Dacă mirii sunt din sate diferite, în drum, ia ieşirea din sat, alaiul de nuntă este oprit de o ceată de flăcăi, care cer plată pentru mireasă. Când mireasa intră în casa mirelui, ea este întâmpinată de soacră cu pâine şi sare, iar nevestele cântă de jale:

Plângi, mireasă, și suspină,
Că intri-n casă străină...

Cununia. Când pornesc la biserică, însotiti de nuntași și lăutari, tinerilor li se cântă:

Frunză verde poamă vie,
Hai, tineri, la cununie
Cât îi frunza verde-n vie,
Că dacă s-a scutura,
Popa nu v-a cununa...

Venind deja cununie, părinții îi întâmpină cu colaci, îi stropesc pe tineri cu aghiazmă. În poartă îi așteaptă două căldări pline cu apă. Când tinerii

Întră în ogrădă, cineva din familie varsă apa înaintea lor, ca în viață să ie meargă din plin.

Masa cea mare. La casa mirelui sau a miresei, după învoială, seara se adună toți nuntașii. Tinerii se așeză în capul mesei, iar alături de ei - nunii cei mari. În fața lor sunt puși doi colaci mari cu lumânări, care urmează să fie aprinse în timpul pripoiului. Începe ospățul, masa cea mare adică.

Pripoiul (paharul dulce). Sunt aleși câțiva gospodari, mai cu seamă din rândurile rudelor, pentru a strânge de la nuntași banii pentru ospăț. Pe un talger se pun două pahare cu băutură, iar cei strigați la pahar dulce, încchină întâi paharele, apoi pun pe talger, în văzul tuturor nuntașilor, banii meniți tinerilor, bani pe care cei ce strigă în pripoi, îi introduc într-un borcan. Când la pahar dulce este strigată familia mirelui, soacra cea mare este îmbrăcată, de către soacra cea mică, din cap până-n picioare. Nevestele tinere din nou cântă:

Frunză verde doi bujori,
Scumpă-i mama cu feciori,
Că poartă cămași cu flori.

Deshobotatul miresei. Mirele este aşezat, hăi, după pripoi, pe un scaun şi ține pe brațe o pernă, aşteptând ca pe ea să se aşeze mireasa. Druștele n-o lasă, și-i cântă:

Ileana, Ileana hăi,
Ian pune picioru-n prag,
Nu da floarea de pe cap
Pentr-un tulpan de bumbac. -
Chiar să fie de mătase,
Tot îi floarea mai frumoasă...

După ce mireasa se aşează pe genunchii mirelui, nuna o deshorbotează, adică îi scoate cununița și îi pune pe cap o broboadă, în semn că din acel moment ea intră în rândul nevestelor. Tinerei gospodine i se cântă:

O-le-o-le-o, că-mi pare bine,
Că ești babă ca și mine.
Iese luna din pomete
Și Ileana dintre fete;
Iese luna dintre pomi,
Ilie - dintre feciori.

Dimineața, adică luni, bucătăresele se prind în horă și cântă și ele:

Săraca bucătăreasă,
Tare-i friptă ea și arsă.
N-a dormit și n-a mâncat,
Frumos dar a căpătat.

Calea primară. Luni spre seară, rudele, nunii și toți acei care au ajutat la nuntă vin, fiind poftiți de către tineri, la calea primară. Aici se închină colacii la nași și la socii:

Poftim și primiți.
Stimați nănași, socii mari și mici.

Acești colaci în opt împărțiți
Pentru dumneavoastră-s pregătiți.
Poftim primiți.
Cu dragoste le mulțumiți
Și al buzunar vă scormoniți.

Pe colaci se pun bani, iar un colac nunii îl întorc, zicând: „Să vă fie de bine!”

Cu aceasta nunta ia sfârșit. Și de la calea primară tinerii se numără printre gospodarii satului. (Ritualul nunții la Cupca a fost descris, de asemenea, de Vasile Timiș - 1906-1995 - un adevărat păstrător și propagator de datini și obiceiuri străbune).

C) Ritualul înmormântării

Dacă cineva se chinuia înainte de moarte, înseamnă că el plătea pentru păcatele săvârșite în timpul vieții, iar dacă avea o moarte ușoară, atunci însemna că a fost bun înaintea lui Dumnezeu. Înainte de a-și da ultima suflare, celui pornit pe drum neîntorcător numaidecât i se pune pe piept o lumânare aprinsă, să i se lumineze calea spre ceruri. Mortul se află în casă timp de trei zile. Rudele apropiate umblă cu capul descoperit, iar femeile - cu cozile despletite și cu băsmăli negre. Oamenii care vin „la mort” nu se salută și nici nu-și iau rămas bun când se duc acasă. Ei pun pe pieptul celui decedat câte o lumânare sau bani, ca să aibă cu ce plăti vămile văzduhului. Peste noapte mortul nu se lasă singur, pentru că în corpul lui să nu între duhul necuratului. El numaidecât trebuie bocit, fiindcă bocetele sunt menite să-i aducă sufletului ieșit din trup alinare. Oglinziile din casă se acoperă, pentru că să nu între sufletul omului în oglindă și să nu facă vreo pacoste. După ce mortul este scos din casă, o femeie este rugată să măture în camera unde s-a aflat scrierii. Însă acea femeie trebuie să fie străină. Gunoiul se aruncă afară, iar acelei femei i se dă de pomană țolul care a fost așternut pe pragul camerei unde a stat mortul.

În drum spre cimitir, la fiecare pod, la răscruci, oamenilor nevoiași li se dă de pomană câte un colac cu lumânare aprinsă și, dacă doresc rudele defunctului, lucruri care au aparținut acestuia.

Dacă moare o fată, ea este îmbrăcată în rochie de mireasă, iar pe deget i se pune un inel de cununie. În drum spre cimitir femeile bocesc întruna mortul:

Moarte, moarte, moarte neagră,
Ce căți la noi în ogradă?
Scoală, mamă, și ni-i spune,
Cum îi drumu-n ceea lume.
Drumui lung și cam cotit,
Cin' s-a dus n-a mai venit.
Moarte, pe drum ai umblat,
La-a noastră casă-ai intrat
Și pe mama ne-ai luat.
Spune, mamă, ce-ai gândit,
C-așa iute ai murit?
Casa nu ți-a mai plăcut,
C-alta nouă ți-ai făcut
Fără uși, fără ferești,
Cum intr-însă-i să trăiești?
Ieși, mămuță, până-n prag
Să vezi vitele cum rag,
Nu rag că nu le-am dat fân.
Da rag după-a lor stăpân.

Sub genunchii preotului, la groapă, se așterne un țol țesut, de pe care se spune predica. În biserică, rudele, prietenii, cunoșcuții încorjoară sicriul și, sărutând mortul, își iau pentru totdeauna rămas bun de la el.

La mort trag amândouă clopotele (pentru slujbă trage pălimarul doar un singur clopot). La Cupca mai dăinuie tradiția ca mortul să fie însoțit pe ultimul drum cu melodii de jale, tărăgăname de fluijerari, dar și de pomul vieții, uscat și încărcat de bunătăți, în semn că totul pe lume are un început și un sfârșit.

Pe la Cupca se mai bocește astfel:

Mi s-a dus măicuța mea
Pe o cale-ndelungată,

Unde n-a fost niciodată.
Fără ea mi-i greu pe lume
Și n-am cui un amar spune.
Mult mata ai mai muncit
Și puțin tî s-a venit.
Mamă, dacă noi știam,
Toată noaptea nu dormeam,
Toată noaptea te păzeam
Și la moarte nu te dam...

Inf. Floarea DUGAN în vîrstă de 84 de ani

Cele mai răspândite bocete sunt la cupceni cele de improvizație în care, de obicei, sunt descrise traiul și împrejurările în care a decedat persoana cutare.

Unele din lucrurile (hainele) care au apartinut defunctului se dau de pomană în fața casei în care a locuit. Prohoduri (praznice) se fac pentru pomenirea celui dus pe vecie la trei zile, la șase săptămâni, la un an și la șapte ani.

Concluzii

Aici au fost relevate obiceiuri și tradiții strămoșești, păstrate în satul Cupca, fostul județ Storojinet, sat românesc de pe Valea Siretului, care, în ansamblul lor, sunt încă viguroase și constituie un veritabil tezaur al bogăției noastre spirituale. Odată ce satul în particular și Bucovina în general mai are memorie folclorică, neamul nostru de aici e încă verde și în plină înmugurire. Evident, la Cupca este încă deosebit de bogat repertoriul doinelor, cântecelor de dor și dragoste, cântecelor de lume, de înstrăinare, de cătănie, de alean și acestea toate sunt oglinda sufletească a unui neam nedezrădăcinat de pe plaiurile mioritice, ale unui neam care există, trăiește, speră că viitorul îi va fi mai bun, care năzuiește spre frumos, spre curățenie morală, spre puritatea gândului, spre conviețuire pașnică cu reprezentanții altor etnii, spre frăție și unitate spirituală cu românii de pretutindeni.

Cântece de nuntă

1.

Frunzulița foi de prun,
Ne pornim într-un ceas bun.
Frunzuliță foi de soc,
ne-am pornit într-un noroc.
Bună ziua la nuni mari.
Sunteți oameni gospodari,
Cum ăi nuna nu-i niciuna,
Numai Soarele și Luna;
Și ca nunul nu-i niciunul,
Numai singurul păunul.
Vai, săracă numita.
Cum îi sună sălbuța.
Las' să sune, să răsune,
Că mai are să cunune,
Să cunune fete mari
Și băieți de gospodari.
Nunul mare-i bucuros
Că îi mândru și frumos.
Bagă mâna-n buzunari
Și fa-ți finii gospodari,
Dăruiește-le opt mii,
Să-și cumpere „Jiguli”;
Cu mașina s-or plimba,
Or veni la nănașa;
Banii sunt cheltuiori,
Finii-i ai până ce mori;
Banii toți se cheltuiesc,
Dar finuți îți trebuiesc.
Haida, haida, să mergem,
Că-i târziu și n-agiugem.
Acolo ne-or întreba
Unde-am zăbovit aşa.
2.

Frunzuliță de sulfine,
Am ajuns la domnul mire.
Noi la el n-am fi venit,
Dar mireasa ne-a poftit;
Ne-a luat cu binișorul,
Să-i aducem puișorul.
Domnul mire, după tine
Plâng-o vale de copile.
Plâng-o vale și-un deluț,
La multe le-ai fost drăguț.
Las' să plângă, lui nu-i pasă,
Că el are-a lui mireasă
Frumoasă și din bogat,
N-a avea rușine-n sat.
La noi iarba-i măruntică
Și mireasă-i frumușică;
La noi fânu-i mânanțal
Și mirele-i frumușal.
Domnul mire, te-oi rugă
Să ții bine nevasta,
Că-i minte cochilărească,
Nu poate să nu greșească.
Dacă ți-a greși vreodată,
Tu sărut-o și o iartă.
Miresucă, te-aș rugă,
Dacă-i vrea, mă-i asculta:
Vrei să fii la soacra bună,
Pune-ți lacătă la gură,
Iar de-ți este gura mare,
Fă-ți cămașă lungă-n poale,
Ca să poti fugi la vale.
Soacra ta-i femeie bună,
Ți-a da dintr-o mușcătură.
Ce nu știi, te-a învăță,
Dacă-i greși, te-a ierta.
Și ea tot are copile
Date pe la căsi străine;

Și ei tot nu-i pare bine
Când le supără străinii.
Unde-ai văzut cioară albă
Și noră la soacra dragă!
Plânge, plânge, săracă,
Nu ți-a fi ca la mama,
Că ți-a fi ca la bărbat,
Cu dupacul după cap,
Că bărbatul nu ți-i frate,
Să nu crezi că nu te-a bate,
Iară soacra nu-ți-i mamă,
Să nu crezi că nu-l îndeamnă,
Îi frumos cu floare-n gâtă,
Greu îi cu copchil de tăță.
Floarea o pui la icoane,
Copchilul noaptea nu doarme.
Copchilul vra legănat.
Iar bărbatul vine beat.
De când tu te-ai măritat,
Drumurile ți s-au scurtat –
În grădină după ceapă,
La fântână după apă
Și la moară câteodată.
Dacă vrei să-ți fie bine,
Să nu te jelui la nime.
De te jelui la vecini
Până-sară satu-i plin;
Numai să plângi în grădină
Și-atunci vei fi gospodină.
Mireasă nu-ți pare rău
După portișorul tău?
Portișoml iău de fată
Nu-l vei purta niciodată.
Fetele de seama ta
Or juca duminica,
Iar to-i sta și-i legăna,
Înfloriți, flori, înfloriți,

Că mie nu-mi trebuieți,
Doară să vă pun de-o șagă
Peste batistuța albă.

(*Înreg. de la Aurica Puțintelnic din Stănești.*)

3.

Frumos îi cu flori în gâtă,
Greu îi cu copil de țată.
Floarea nu-i, mucigăiește,
Dar copilul trebuiește;
frunzuliță măr rotat,
M-ai dat, mamă-n altul sat.
Frunză verde din livezi,
M-ai dat ca să nu mă vezi.
Parcă, mamă, te-ai temut,
Să nu-ți vin după-mprumut.
În sat cu ziua lucram
Și-mprumutui tot ți-l dam.
Pe sub nouri, nourele,
Trece-un cârd de rândunele.
Acelea nu-s rândunele, -
Mireasa cu-a ei druștele.
Jupăń mire, te-oi rugă
Să ții bine mireasa.
Când s-a sui pe cuptor,
Dă-i o mâna de-ajutor;
Când a face mămăligă.
Dă seama să nu se frigă.

(*Înreg. de la Viorica Bucea din Stănești.*)

Înreg. făcute de Ion A. POSTEUCĂ.

Cântece de lume

1.

Cine-și teme nevasta,
Facă-și gard pe lângă ea,
Că și eu m-oi face scară
Și-oi trece din sară-n sară;
Facă-și gard ori puie-și zâd,
Eu tot trec din când în când.
Fie gardul cât de nalt.
Eu trec sara pe-nsărat;
Fie gardul de ciulini.
Eu tot trec printre vecini.
Vecina tare-i frumoasă,
Cum naiba să șăd în casă?

2.

Cu bărbatul cât un steag.
Foame a boalelor mai trag.
Și de foame-aș mai răbda.
Da n-am cu ce mă-ncălte;
Și de foame-ar fi ce-ar fi,
Da n-am cu ce mă-nvăli.
(înreg. de la Anghelina Pleșca
din Crasna-Trăgean)

3.

Cu nevasta băutoare
Nu bligești pânza la soare,
C-o băut-o din fuioare.
Da o-ntreabă soacră-sa:
— Ti-ai pus la țăsut pânza?
— Ba, zău, soacră, că n-am
pus.
Că nu mi-o ajuns un fus.
Când umblau țiganci cu fusă,

Eu eram la crâșmă dusă.

Vin acasă rău beteagă,
Bărbătelul capu-mi leagă
Cu leuca de la teleagă,
Cu trei frunze de curechi,
cu trei pumni după urechi.

4.

Nevasta care-i urâtă
Şede tot posomorâtă:
Ziua doarme din picioare,
Noaptea zace de lungoare.
Și-așa tare hodinește,
Cu toți morții se-ntâlnește.
Bine-ar fi când s-ar trezi,
Că poate ne-ar povesti;
Ea când s-ar trezi ne-ar spune
Ce-o văzut pe ceea lume.
Nevasta care-i frumoasă
Îi păcat s-o ții la casă:
Ea-i veselă ca și luna
Și iubește ca nebuna;
Îi frumoasă ca un soare
Și iubește până moare.

5.

Frunză verde trei măslini,
Eu de-aș ști c-aș muri mâine
De astăzi mi-aș coace pâine.
Rău mă tem că n-oi muri
Și pâine mi s-a-năspri.
Tare-aș vrea să mor disară,
La trei zile să vin iară,
Să vad lumea ce vorbește,

Badea pe cine iubește.
(înreg. de la Mardalina Dumitrașoaie din Crasna-Trâgean)
 6.
 Mă cheamă bădița-n luncă
 Să-mi de râșchitori și furcă.
 Pe la mijlocul luncuții
 El cere plata furcuții,
 La mijlocul codrului
 Plata râșchitorului.
 Bată-l Dumnezeu să-l bată,
 De știam de-atâta plată,
 Râșchiam pe-un corn de vatră
 Și torcean pe colțul vetri:
 Dragostea lui la ce-mi trebuie?
(înreg. de la Natalia Munieanu din Crasna-Trâgean)

7.
 Of, săracul măritat,
 Tare-i acra și sărat
 Și la urmă-i pipărat.
 Bărbatul te-a ținea bine.
 Cum mă ține-al meu pe mine.
 La moară nu te-a mâna,
 Nu te-i duce, nu-i mâncă.
 Și te-a pune la icoane,
 Ți-or sări dinții de foame.
 8.
 Decât un fuior de in,
 Mai bine-un șipșor de vin.
 Cu inul mă colbăresc,
 Cu vinul mă veselesc.
 Bun îi vinul și gustos,
 Când îl bei cu om frumos.
 Dacă-l beu cu om urât,
 Se oprește vinu-n gât.

(Inreg. de la Maria Dascaluic din Prisăcăreni.)
 9.
 Frunză verde de secără,
 Ce ești tristă, lelișoară?
 Mai dă-te pe lângă mine,
 Că bărbatul nu-ți mai vine.
 Când era traiul mai dulce,
 Pe bărbat cainii-i aduce:
 — Deschide ușa, nevastă,
 Lasă-mă să intru-n casă.
 — Pe loc, bărbate, pe loc,
 Ca să pun un lemn pe foc.
 Ea lemne pe foc n-a pus,
 Dar pe drăguț l-a ascuns.
 — Bărbate, la ce-ai venit?
 Ori de dor te-ai prăpădit?
 — Am venit că mi-a fost frig!
 Am venit să-mi iau cojoc,
 Că eram să-ngheț pe loc.
 Cojocul meu îi în ladă,
 Du-te fuga și mi-l adă!
 — Ba, cojocu-n ladă nu-i,
 Că-i în fundul podului!
 Bărbatu-i cu mintea-ntreagă
 Și se duce drept la ladă.
 Dar în ladă ce vedea? –
 Se uita și nu credea:
 — Păpușică, păpușea,
 Ce cați tu în lada mea?
 — Eu mă rog lui Dumnezeu,
 M-am culcat, că mi-a fost rău.
 — Vină-ncoace lângă mine,
 Că am leacuri pentru tine!
(înreg. de la Ani fa Olani din Tefina.)
 10.

Măi nevastă, măi bolândă,
Nu sta la crâșmă flămândă.
Mergi acasă tu-nainte
Și coace două plăcinte
Și vină la cărciumioară
Cu una la subțioară.
— Măi bărbate, măi bărbate,

Hai, ne-om pune spate-n spate
Și dușmanii nu ne-or bate.
— Vai, râde lumea de noi,
Că se bat două nevoi.
(înreg. de la Atanase Giurgiu
din Toporăuți.)

Culese de Dumitru COVALCIUC

Proverbe

Despre tăcere

1. Unde auzi vorbă multă, acolo-i spor puțin.
2. Unde-i vorba lungă, acolo treaba-i scurtă.
3. Vorba de clacă nu-i folositoare.
4. Vorba e de argint, tăcerea e de aur.
5. Vorba-i vorbă, treaba-i treabă.
6. Vorba multă-i sărăcia omului.
7. Vorba-și are vremea ei, nu ca s-o trântești când vrei.
8. Vorba multă nu e fără minciuni.
9. Vorbă mare să nu zici.
10. Cel ce vorbește mult, face puțin.
11. Tot ce e prea mult nu e sănătos.
12. Tăcerea capul filosofiei este.
13. Tăcerea nu sparge capul.
14. Tăcerea-i răspunsul celor înțelepți către cei nebuni.
15. Cine are limbuția, e mai rea decât beția.
16. Sau tacî, sau zi ceva mai mult decât tăcerea.
17. De multe ori limba taie mai mult decât sabia.
18. Limba oase n-are și oase sfarmă.
19. Limba îndulcește, limba amărește.
20. Cu răbdare și tăcere se face agurida miere.

Despre frica de Dumnezeu

1. Cine-ntr-altă lege sare, nici un Dumnezeu nu are.
2. Cine legea nu-și cinstește, fără lege se numește.
3. Cine înjură de cruce, ca ea o să se usuce.
4. Omul care e stricat nu se teme de păcat.
5. Omul trebuie să cinstească legea lui cea părintească.
6. Fiecare cum apucă, astfel trebuie să ducă.

7. Crede-n Domnul, cinstind sfintii, cum te-au învățat părinții.
8. Binele de rău te scapă, să-l arunci chiar și în apă.
9. Omul de unde nu gândește, binele se răsplătește.
10. Dumnezeu când te ajută, plumbul tău se face plută.
11. Munca când îl-o cauți bine și Dumnezeu e cu tine.
12. Când se trudește săracul, Dumnezeu îi umple sacul.
13. Cine-n lene se târăște, Dumnezeu îl părăsește.
14. Când rogi pe Domnul, muncește, că atunci te miluieste.
15. Mergi, muncește, ca să ai și la un sărac să dai.
16. În bani nu te-ngerghiuia, că Dumnezeu dă și îl ia.
17. De faci azi cuiva bine, mâine de la altu-ții vine.
18. Dumnezeu două scări are: să suie și să coboare.
19. Roagă-te pentru oricine, ca să-ții dea și tie bine.
20. Pe săracu-n nevoi crude numai Domnul îl aude.
21. Cine pe alții blestemă, urgii asupra lui își cheamă.
22. Dumnezeu tiran nu este, binele la toți voiește.

Selectate de prof. șc. Eleonora SCHIPOR.

CREAȚIE LITERARĂ

Arcadie OPAIT,

Toamnă cu măști

În această toamnă
copiii
își vor pune măști
de moșnegi

Moșnegii -
pentru a nu fi cunoscuți –
măști de îngeri
și împreună
se vor duce în pădurea de oase

Acolo descoperindu-și fetele
bucura-se-vor
că au indus în eroare și
moartea

Biografică

Sunt un robinet înfundat
din care
abia mai picură zilele
Victima tristeții migratoare
Nu lupt
am evadat într-un destin confuz
n-am nimic cu trufia romană
și
nu-mi recunosc
sălbatica vitalitate traco-dacă

Cu bătrânul Dosoftei
și el bolnav de astmă
intrăm în mileniul trei
pe brânci
pentru a-l elibera definitiv
pe mamona
care vorbește neîntrebat
din piatră

Vis

Doarme voinicul...
Cioara îi crește din spate
Mâna dreaptă –
cireș cu poame amare
în care
hematiile
își ghicesc în palmă
iar leșul calului
ia formă de om
și zboară
printre degetele Sfintei Treimi

Mulaj de poem

Arbori
cu pasul furat

Lipitori cu clorofilă
frunze

La intrare în letopisेट
oşteni pe sulite
visare în spirală

În calea revenirii
greşeli gramaticale
şi Cavaleri
jucând pe jăratec
mut
şi numai călcâie

Peste hău
Cronos
fiul blajin al deşertăciunii
îngrămădit
în inecuaţia timpului

Întru împlinire
pe pământ
Iosif
făcând rumeguş...

Din trecutul aproape trecut

De dincolo de zidul sacrificat
Ochi
plini de imagini istorice

Mâini cerșetoare se
retrag însângerate
din înțelesuri proscrise

Întemnițate-n memorie
poemele trecute
așteaptă seringi
dătătoare de sens

Femeie de puf
să le uităm pe toate
nu mă chema
în delirul schimbării

Acolo vântul
suflă a răzbunare
din păduri
cu iz roșcat
de cruci

Iar clopotul morțiș al stelei
sărută
mâinile mele două
și nu se-nșeală...

Pe mine de m-a vrea
îi spui
că m-ai văzut printre cuvinte
și-am fost
de negăsit

Neierătăoare strigare

Cheamă-ți noaptea de ceară
să mă uit în ochii ei
galbeni
ca gutuia bătrână

să-i ar umbra
și liniștea falsă

De adâncuri și cuvinte
mă voi păzi
singur

De chemarea cea nocturnă -
Ce și Cum
o să-mi vină greu

Haita hămesită a poruncilor
îmi amintește
despre cele luate de-mprumut
fără vicleșug
întru speranța dăinuirii în absență

Crăpăturile din palme
prin care viața mă părăsește
au trezit drumurile
ce dormeau
ca vitele-n picioare
și nu se uitau în oglinda pătată
a cerului
cum arată
obrazul țepos al acarului
beat
ce-a trimis neleguiirea
peste sufletul meu

Curând sau târziu
El
urma să nască vestire
Rămân nenăscut

Nunta capcanei

La nunta capcanei
păsările
nu vin cu certificatul de credință
cerului
sub aripi
văzduhul
devine durere
prenatală

Stuful joacă zaruri
cu nodurile

Uriașii singulari
fac numărătoare inversă
Cineva bate la ușă
Merg și-i deschid
fiind convins că nu-s eu

Întră piticul

Noaptea
rămâne bâlbâind
după ușă
îi pace varul
Linge pereții
îmi propune un schimb.,,

Îi promit că o să mă gândesc
Să vină mâine...

după ce-o să-mi întorc inima
confiscată
de vameși

Hora stacato

Dansatori Atent
Latră câinii la cer -
trec îngerii cu plugul prin morți -
le îndreaptă fețele...
Copiii Evei
saltă
peste tot și în toate

Dezicerea de sine
nuntește sub sutienul subțire
nunta de aur
sfâșie rodul din pântec ~
zeii somnolenți

Pe voi
așezare de mască lângă mască
rețineți
n-o să vă ierte nimeni
până n-o să atingeți puritatea divină
și încă ceva
acel palid
cu porumbelul în palmă
sunt eu -
îmi clocește poemele
de când Noe
nu mai visează
Potopul

Poem pentru a fi plâns

Numele tău este prima zi
a desfacerii luminii
tânguitar
ca lumânarea ce arde

drept prelungire a sufletului

Trupu-i
Ierbos și nătâng
te-a născut pe tine
cea vie și Iară suflare
Suge din ugerul tău
tipetele hetacombei -
nu din dor de viață
ci fiindcă suntem doar două sintagme
mânate în țarcul
ghimpat

Tu
nici tu
și nici tu
nu-mi ești frate
doar un simplu complice
În mizeria lumii minate

Stăpân pe rădăcini
și umbrele... celor trecuți
vânători de păsări roșii
în pădurea bizară

Am venit cu tăcerea la voi
pentru a vă spune
fără spaimă în timp

Tinerilor! Aceasta nu-i patria
ci locul
unde ați îmbătrânit
făcând... pe martirii

În Grădina Hesperidelor

Din prima literă
a poemului mire
cădea-vor
ispititoarele mere de aur
Ultima –
deveni-va copil
care o să mă scape
de fiecare pas
ce duce spre formalină
unde mironosițele
au îtronat
fericirea...

Mircea LUTIC

Pelerinul tainic

Din aşternuturi de azur,
Pe-o aripă de gând, mă fur –
Să trec prin vână de pământ
Și să devin un fir de cânt.

Necum, învălmășit să zbor
prin lume ~ un stingher cocor.
Necum hoinar, precum am fost
În timp trecut și fără rost.

Rămâne-mi vârsta-n giulgi de nea.
Eu fug, înfrigurat, din ea
Si intru - tainic pelerin –
În templul unui alt destin.

1973

Univers alterat (I)

Plângând trădarea-n cuget, reeditată zilnic.
Spațiul revarsă tângă pe ape și pe glii
Și, răsturnând hotare în socialul silnic,
Timpu-și transfigurează mișcarea-n veșnicii.

S-a pervertit mașina de temelii a firii.
S-au dereglat sisteme de sus și până jos
Și se repeta-n oameni supliciul răstignirii,
La care-n prag de eră a fost supus Hristos.

În neamuri complexate de strâmbătatea sorții
Justiția primară stârnește energii
Și face să tresără-n morminte chiar și morții,
Dar nu întotdeauna i-atinge pe cei vii.

Cu noi ceva se face, ca niciodată încă,
Parcă suntem de însuși satana bulversați.
O gravă maladie ființă ne-o mănâncă
Sau chiar de eul nostru ne-aflăm contagiați?

Ne iubim dialectic și ne urâm proteic,
Răpuși de afecțiune, ne vindem reciproc.
Și-n calea spre Golgota, ne plângem fariseic
Că, la geneză, Domnul nu ne-a-mpărtit noroc.

Ne-am depărtat de-obârșii, nătângi în existență,
Ne-am străinit de Domnul, de rai și iconari
Și ne iubim națiunea doar întru aparență,
Ba chiar pe-un blid de linte ne-o dăm, sau pe biștari.

Pandora care umblă cu iadul în cutie
Nu-i astăzi, în purtare, celebru etalon
Și, scăpâtând cu mintea în stare de pruncie,

Am violat natura și-al vârstei rubicon.

Avem, în loc de vise, coșmaruri ne-ntrerupte,
Fratele ni-i dușmanul cel mai potențial
Și cu idei stupide, din vârf de deget supte,
Vrem să schimbăm, politic, peisajul mondial.

Ne facem marfă pruncii, prin metropole sfinte,
În piețe străvegheate de umbra lui Traian,
Și-apoi ne spargem pieptul că suntem de sorginte
Aleasă, și-avem sânge de dac și de roman.

Faimoasa țăcălie e astăzi semn de marcă
Pentru-a conduce-o gloată de spâni și de imberbi;
Între pleoșii țării, chelboșii se remarcă
Și-s inși de anvergură, ca spinii între ierbi.

Cioara din par adesea ni-i mai ispititoare
Decât vrăbețul nostru din mâna, prizărit,
Și-umblăm ca cerșetorii din zare până-n zare,
Purtați mereu cu cobza pe marți, la alt summit.

Politica de Gâgă ne bântuie făptura,
N-avem răgaz cu tihňă, nici tihňă cu răgaz...
Ambițiosu-n vervă și-arată iar dantura,
Tot însirând gogoașe în stare de extaz...

Dar, dacă largul lumii nu poate să ne-ncapă
Pustiul vanității atotcuprindător,
În fașa morții suntem toți un pământ și-o apă:
Vlădică și opincă, nabab și cerșetor...

Cu această-nțelepciune, sfidând demonii vieții.
Vom fi mereu aleșii labilului destin
Și-n loc să dăm prin timpuri de-a bâjba, ca orbeții,
Vom conlucra-n lumina altarului divin.

Univers alterat (II)

Iată-ne ajunși, biblic, la răscruce de milenii.
Când, prin slovă de apostol, trebuie să bată ceasul.
Oare cât rămas-a încă până ce iconostasul
Se va frânge-apocaliptic, cu ecouri de ectenii?

Toată firea-i răsturnată și pornirea sangvinară
Revenită-i la sorginte, în cavernă iroglodită;
Dă același iz de cloacă din aula sibarită,
Din guvern, de la casătii, din spelunca boschetără...

Cine-n oarba debandadă, spre ceva mai poate tinde?
Cine se mai miră-acuma de absurditatea vieții?
Pier, strivîți de sărăcie, filosofii și poetii
Și se-nalță-n jiltul vremii cel ce cumpără și vinde.

E politicianu-n vogă, promotor al marii crime,
Ce răsmacina taina mascaradei și genunii;
Perorează din oficiu dezaxații și nebunii
Și, în zonele puterii, minte-ntreaga lefegime.

Se semnează în culise convențe vânzătoare,
Care violează neamuri și provoacă băi de sânge;
De sejururi în mocirlă semînția-ntreagă plângă
Și poporu-n umilință e-o rușine grea, ce doare.

Plaiuri străbunești preasfinte, cu virtuți voievodale,
Sunt lăsate la cheremul unor însi aduși de vânt,
Iar „părinții națiunii” fac cu naiba legământ
Să ne bage, moartă-coaptă, țara-n cliici continentale.

În cutia craniiană a diplomației noastre
Aberația lucrează, ca-n Antile huricanul;
Nu aduce nici mileniu ce-alteori aduce anul

Și notoria prostie iscă noi și noi dezastre.

Nasc mutanți din dubioase întruniri și înțelegeri,
Parveniții la putere devenit-au o urgie;
Cei orânduiți prin ranguri lideri Patriei să fie
Nu-s decât niște ciuhaii, aclamate în alegeri.

Socialul dominat e de mașinării oculte:
În știință dat-au iama nechemații și pigmeii,
Propovăduiesc în temple agarenii și atei
Și academiile-s pline de celebrități inculte.

Locul fețelor ilustre - purtătoarele de torte –
L-au luat niște fantoșe de-o impertinență crasă;
Mediile-s sub călcâiul discreționarei forțe
A rechinilor politici și-a celor cu punga groasă.
Ca o pacoste-a planetei, ce apare-n mii de varii,
Buks-ul potopit-a state, dintr-o zare-n altă zare;
Chiar și dragostea-i monedă, cu putere de-aplicare
În tot spațiul economic, de-ți îngăduie mai-marii.

Atributele dorsale se strămută dinainte,
Biologic și politic bentosul se face frunte,
Mușuroiul de sub tără își închipuie că-i munte,
Iar, pe scara elitară, barba ține loc de minte...

La repaosul de-a pururi, odihnesc în cimitire
Cei ce-au purtat Drapelul și au respectat Însemnul;
Arde candela răbdării, se consumă untdelemnul
Robustetii suverane și-al memoriei martire.

Erezia comunistă ruinat-a crezul sacru
Și a semănat în toate scepticismul dialectic.
E speranța noastră astăzi doar un surogat eclectic,
Datoria - artificiu, și onoarea - simulacru...

Dar în adâncimi de cuget saltă, binecuvântate,

Energii fără de moarte ale datinii creștine.
Și din bruma de credință ce în inimi se mai ține
Mâine va renaște-n țară geniul faptelor curate.

Avem o singură tămădă...

La-n crucișare de milenii,
Dă-n floare strivitor pelinul,
Ursita-și adâncește chinul
Și-n spor e spațiul buruienii.

Vlăstarele speranței cresc
Din lacrimă, Iară tăgadă;
Avem o singură tămădă
La rana noastră - Eminescu.

Gem doinele-n străvechi lăcașe,
Nu saltă-n iureș călușarii
Și s-au plodit năprasnic carii
În dulci făgeturi băştinașe.

Vlăstarele speranței cresc
Din lacrimă, tară tăgadă;
Avem o singură tămădă
La rana noastră Eminescu.

Obcinele s-au tras în luturi,
Secat-au sfintele izvoare
Și de la plâNSELE hotare
Oștenii ni se-ntorc pe scuturi.

Vlăstarele speranței cresc
Din lacrimă, fără tăgadă;
Avem o singură tămădă
La rana noastră - Eminescu.

Mereu ne-ngrămădește zarea
O pâclă rea, ce greu ne-apasă.
Înstrâinați la noi acasă,
Adânc ne plângem desărarea.

Vlăstarele speranței crescă
Din lacrimă, fără tăgadă;
Avem o singură tămadă
La rana noastră - Eminescu.

Ființa ne e răstignită
Pe-acest meleag desprins de Țară.
Dar o-ndârjire milenară
Ne face vrerea neclintită.

Vlăstarele speranței crescă
Din lacrimă, fără tăgadă;
Avem o singură tămadă
La rana noastră •- Eminescu.

Dumitru ONIGA

Îngenuncheri

Puține roade-n rândurile scrise
Când gânduri persistente dau târcoale,
În seri pătrate, dimineți ovale
Se prăbușesc doar năzuinți ucise.

Din veacuri, din instințe ancestrale
Mai dăinuiesc imbolduri indecise,
Mă zbat pe orizonturile-nchise
Ca timpului hain să-i pun zăbale.

Suind mereu pe trepte efemere

Acum cer izbăvirea de păcate,
În nopti cu-nugenuncheri și priveghere,

Mai ard aripi de brumă argintate,
Și mai culeg din răni adânci durere.
Târziu, din spre apus o toacă bate.

Loviți

Loviți, frații mei!
Cât mai este timp.
Cât mai aveți unde,
Mai sunt încă porțiuni nevătămate.

Dușmanii m-au lovit în față
Dar n-au avut putere să dea
Pe cât eram eu capabil să îndur.
Cei mișei s-au căznit pe din lături
Au fost însă nevolnici și neputincioși.

Dar iată că pot fi loviti și de frații mei.
Adânc, ucigător,
Cu arme ascunse, neașteptate
Pieziș, prin întuneric,
Pe la spate, în ceafa.
Ce n-au putut face trădătorii, delatorii, detractorii,
Ce n-au putut înfăptui torționarii, criminalii, asasinii,
Desăvârșiți voi, iubiți frați.
Voi îmi cunoașteți drumurile, cărările, culcüşurile.
Voi știți unde sunt mai slab.
Mai vulnerabil.
Unde îmi sunt punctele vitale.

Haideți, frații mei,
loviți cât mai aveți timp,
Cât mai este unde,

Încă nu mi-am dat duhul.

Radu GYR

Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Nu pentru-o lopată de rumenă pâine,
nu pentru pătule, nu pentru pogoane,
ci pentru văzduhul tău liber de mâine,
ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Pentru săngele neamului tău, curs prin sănțuri,
pentru cântecul tău ținut în piroane,
pentru lacrima soarelui tău pus în lanțuri,
ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Nu pentru mânia scrâșnită-n masele,
ci ca să aduni chiuind pe tăpșane
o clai de zări și-o căciulă de stele,
ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Așa ca să bei libertatea din ciuturi
și-n ea să te-afunzi ca un cer în bulboane
și zarzării ei peste tine să-i scuturi,
ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Și ca să-ți pui tot sărutul fierbinte
pe praguri, pe prispe, pe uși, pe icoane,
pe toate ce slobode-ți ies înainte,
ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

Ridică-te, Gheorghe, pe lanțuri, pe funii!
Ridică-te, Ioane, pe sfinte ciolane!
Și, sus, spre lumina din urmă-a furtunii
Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!

George L. NIMIGEANU

Ușile, pragurile

* * *

În poem cuvintele dezbracă înțelesurile de hainele lor de lucru și de la o întrebare la alta punți aşezând să nu mă mai rătăcesc de mine însuși zidurile tăcerii dintre lucruri pipăindu-le cum orbii cu vârful piciorului pipăie drumul

Poemul respiră adânc întărmurind întâmplările trecerii prin cuvânt cu mult mai numeroase decât aparențele umbra cuvântului multiplicând conotațiile - colacii mei de salvare când înot printre incertitudini

Imaginați-vă că în poem nu s-ar întâmpla nimic din cele câte se-ntâmplă și că între cuvinte și înțelesurile lor lumina ar șterge orice pată de umbră

Ce sens ar mai avea rana vieții? săngele meu fierbinte ar mai spăla în moarte pragurile celor sfinte?

* * *

Surâzi și iată clipa iar se face izvor șoptit adânc și iară pace din două lumi chemându-ne anume într-un același foc ascunsî în lume

Ce înălțime ni s-a dat? prin câte vieți ne vom petrece? ce vrei să mă-nveți? surâsul tău taină a Tainei dacă din moarte parcă stă să mă desfacă umbrind cu aur vechi rana uimirii precum vecia graiul nemuririi în cumpăna fragilă cât ne ține arderea noastră flăcările pline de înțelesuri de mirări de spaime că nu pricepem cine stă să-ngaime rotirea noastră prin mirajul sfânt floare cerească-n bulgări de pământ în murmurarea timpului puțină lumină din Lumină din LUMINA (pe-a cupei noastre pajiște fierbinte) mijind prin moarte către cele sfinte.

* * *

Petecul tău de umbră vorbitoare încarcerat în dorință în aceeași orgolioasă civilizație a limitei numită dorință apatrid în propria ta limbă în propria ta speranță în tine însuți ca într-o ramă din care tabloul lipsește și închis nu în lăuntrul ei ci ci în afara certitudinii.

Petecul tău de umbră vorbitoare probabil stând în genunchi învață lumina desăvârșirii încât n-ai cum să vezi că sâangele tău albește pe sabia unui final de secol bolnav pe frontiera unui început de secol râvnit ca-ntr-o viitoare aducere aminte în care s-ar părea că ai mai trăit cândva ecou unui cuvânt care doare încă despre un anume fel de iubire vorbind în pustiu gând țăranii să-ți fie clipa voind și în răsfăt de-o seamă cu vecia.

Și dacă doare ceartă-te cu tine și dacă săngerii să-ți aduci aminte și dacă mori aşa se cuvine moartea-i privirea către cele sfinte.

* * *

Alta mereu dacă nu mi-ai ieși înainte pe unde viața se-atinge cu visul de fiecare dată pe o altă margine a îndoielii

noaptea țăranii cea de fiecare întoarcere-n vis dacă ar naște măcar o singură dată pe apele nimicniciei în loc de umbră o lumină prelungă până în sămburii somnului

dacă sub măștile întâmplărilor zilnice nu ne-am întoarce în noi însine veșnice întrebări păzind intrările și ieșirile din Cuvântul Dintâi

de ce oare tăcerile sunt mai adânci și mai pline de cuvinte decât durerosul balans între da și nu forma perfectă a existenței în care orb cel care întreabă sunt eu oarbă care nu răspunde ești tu neștiutori amândoi împrăștiind în jur o ireală și albastră lumină a cărei rază în vecii străbate cu sfintele-n durere nouă date

* * *

Pe când în rana vie care ești lumina Adevărului sta mută c-a-ntr-un izvor cu apa ne-ncepută din ea când bei spre cele omenești visezi oglinzi din care furi lumină ochiului tău să-i fereci ascunziș dar treci prin tine însuți pe furiș nebănuind că-n Legi îți ești pricină

Veghind adormi cu noaptea căpătai și-n tulburat contur cum te cuprinzi pândindu-te în tine te surprinzi oaspe-n rostirea noimelor dintăi

Și pietre-n runice fântâni zvârlind pietrei cădere-a-n tine i-o păzești făgăduința celor nelumești pe-nscrisele din tine buchisești până dă noaptea-n ale tale toate când în oglinzi e pururi nicăieri mâine e azi astăzi e veșnic ieri și când ce speră aceea nu se poate

Doar de departe semnele luminii dau nume vietii tainic licărind tu vremii rană și ecou mijind nesomnului te-ncoronezi cu spinii acelorași metehne pământești câte-n oglinzi îți trec pe dinainte și mori în toate-n câte vietuiești și-n moarte te atingi de cele sfinte

* * *

Undeva în munții și în pădurile tale singurătatea mea încă cioplește fluiere și dimineți pașilor tăi ademenire taină uimirilor noastre luminișuri albastre între întunecimile anilor

Undeva în gândul în care am stat împreună legănând lumile către eternele începuturi poate că încă mai strecurăm ca niște copii printre degete podoabele verii aurul toamnei trăgând după noi vremile de-a lungul unui veac bolnav de zădănicie

două întrebări „ținându-se de mâna” spre vămile serii suind treptele somnului în zodia pitică a stelelor deșarte cu sfintele mijind din cele moarte

* * *

Ciliar dacă inima mea e locul în care luminându-Se luminându-mă a stat Dumnezeu nodul cel mare pe firul vietii mele dacă din întâmplare sunt numai eu în Cartea Eternă care-n mine se scrie sunt și îmi sunt literă și moartă și vie Cuvântului - ecou ce dă de știre de Adevăr de Noimă de Menire prin semn de taină prin asemuire să nu-mi răsară viața că-i pustie și nici că moartea e zădănicie

Că Dumnezeu vorbind ascuns privirii vorbește doar în limba nemuririi și ca pe-o foaie alba de hârtie pe viața mea Cuvântul Lui se scrie când rană care doare când lumină cu câte-un semn ceresc la rădăcină

Când mi se sparg izvoarele și mor pe vorbe-n Adevăruri să cobor călcând cu viața sfântă pe morminte prin moarte năzuiesc spre cele sfinte

* * *

Echilibrist pe sărma întinsă de la o clipă la alta între care mileniul abia își trage sufletul în falsa mișcare a pietrelor echilibrist deci când cu stânca îndoelii golului propriei singurătăți

Pe când la fereastră un zarzăr dat în mintea copiilor râde cu hohote încât se aud sevele rostogolind niște poame prin venele lui către ramuri - probabil poamele cele binemirosoitoare ca niște femei frumoase despre care nu știi dacă sunt dulci decât numai dacă însetată gura ta le fură strop cu strop arșița înflorită a zâmbetelor lor

Echilibrist deasupra propriei mele căderi în gol între două zâmbete ademenitoare precum moartea prin ferestrele căreia întotdeauna privești la cele sfinte și veșnice

* * *

Dacă și pietrele sunt păsări migratoare dacă Umbra Ta Doamne și în iubire doare cine și de ce în mine se-ascunde și-n nimicnicia mea viața unde e unde și de ce moartea îmi cată pricina chiar și în iubirea cea fără de vină?

Civilizația vorbei dacă Ți-e rană de ce Doamne viața ne-o dai ca dojana între două cuvinte lumești-nelumești ce țărână Doamne îndumnezeiești și-ndumnezeind-o de ce și până unde moartea în mine Taină se-ascunde?

Că în sufletul meu pe crenguța uimirii a fi și-a nu fi se dau uța nașterea și moartea-n aceeași clipită una pe alta că se duc în ispită încât înălțimea mi-o aflu-n cădere pe apele morții pășind spre-nviere să-Ți cad înainte - nevrednică pată! - mut surd și orb să aflu răsplată nesăbuinței și celor prin mine pierdute cu gândul cu fapta cu vorba făcute cu știință sau fără cu vrere sau nu

Dar de ce? - dacă-n toate Stăpânul ești Tu

Rogu-te Doamne înzidește-mă bine și iartă-mă arătându-mi Cărarea spre Tine!

* * *

Dacă firul subțire de iarbă al adevărului despre mine unul de altul nu mi-ar lega oasele ar mai putea ființa mea să stea în picioarendurându-i nedreptății ponoasele?

Că tocmai pe linia vieții către moarte de-a lungul durerilor zilnice drumul meu cu drumurile voastre se întretaie dar ce știți voi despre nașterile și despre morțile mele în cuvinte în lucruri în pietrele de care vă-mpiedicați precum orbii acoperindu-vă astfel fără să știți cu durerile și rănilor mie hărăzite?

Și când întâmplător ne-ntâlnim nu cumva mâna mea mâinile voastre strângându-le ca unor prieteni mărturisește tot ceea ce eu aş putea spune despre mine?

Și dacă întâmplarea ar lua aminte punct fix să aşeze-n desen eternei ținte s-ar mai uita din moarte la mine cele sfinte?

* * *

Cel care știe cum trec soldații prin istorie știe că-n sângele său cineva moare altcineva să se îmbrace în glorie pușca din mâinile lui ar putea fi o floare dacă soldatul n-ar fi cicatricea unei răni viitoare în care doare dac-o atingi lumina unui adevăr fără moarte - decrepita suficiență a mai marilor pe care istoria îi scrie în carte

Între arme plutește ceața ca o confuzie că nu-ți rămâne decât să te spânzuri de vechea iluzie pentru că acela care știe ce fel de limbă vorbește o pușcă știe că glonțele chiar netras încă din viața sa mușcă încât de gleznele lui tumefiate de marșuri forțate atârnă pustiuri bezmetice abil camuflate și că născându-i-se pe gură cuvintele nu sunt decât niște petice pline de sângele cald al speranței în numele căreia ai ordin să mori de glonțele propriei tale arme minciuna zilei - o-fi-ci-a-le cu viața ta chinuită să o masori

Și toate acestea doar pentru că viața și moartea în aceleași veșminte mărsăluiesc prin carnajele aducerii-aminte

Vasile VOROBET

Dor de întreg

Epigraf: „La o tufă de sulfmă
Car cu patru boi
S-a oprit și și se-nchină
Bucovină,
Bucovină
Leagăn de eroi.”

Duiliu Zamfirescu

Am să-mi las pletele-n vânt
Să le bată vântul,
Și-am să mă las la pământ
Să sărut pământul.

Rupt din suflet și din gând
Nu știu cum anume,
Când am plecat oftând
Rătăcind prin lume.

Însetat de dorul tău,
Scumpă Bucovină,
An de an revin mereu
Ici, la rădăcină.

Vin cu sufletul umil,
Greu, din depărtare,
Bucuros ca un copil
În vacanță mare.

Mi-ai dat vatră și părinti,
Aripi în găndire,
Tu ești leagănul de sfinți,
Trup de mănăstire.

Şi mă rog lui Dumnezeu
Pentru tine, dragă.
Ca s-ajungi, s-ajung şi eu -
Să te văd întreagă.

Peste strămoşescu-ţi lut,
Încă din vechime,
Câte hoarde-au mai trecut,
Nu mai ştie nime!

Că văleat după văleat,
Din câmpii străine,
Veneticii s-au mutat
Şi trăiesc în tine.

Azi vrăjmaşul cel hain
Stă ca mierea-n faguri,
Iar românul e străin
Pe-ale lui meleaguri.

Frate, cum de poți răbda
O aşa ruşine?
Să te temi a cuvânta
În cămin la tine?

Căci străinii te constrâng
Graiul să-ţi ofere,
Când şi pasărea în crâng
Pe-a ei limbă pier!

Dumnezeule Preabun,
Cugetu-mi te roagă,
S-aduci ziua când să-i spun
„Bucovină-ntreagă”.

Am să-mi las pletele-n vânt
Să le bată vântul.
Şi cu lacrimi, la pământ,
Să sărut pământul.

Cărți, publicații și calendare apărute sub îndrumarea și cu sprijinul „Arboroasei” Cernăuțene

1. Dumitru Covalciuc. *Cucuie, ce pene porți?* Folclor din nordul Bucovinei, Cernăuți, 1992.
2. Dumitru Covalciuc. *Cântece de cătanie și război.* Folclor din nordul Bucovinei, Cernăuți, 1992.
3. *Miorița.* Revistă de istorie, literatură și folclor, Cernăuți, 1992-1993, nr. 1-4.
4. *De la Nistru pân' la Tisa.* Revistă de istorie, literatură și folclor, Cernăuți Biserica Albă, 1993, nr. 1.
5. *Calendarul Poporului* pe anul 1993, Cernăuți, 1992.
6. Nicolae Șapcă, Dumitru Covalciuc. *Sculați, gazde, nu dormiți.* Colinde și uraturi de pe Valea Siretului, Hliboca, 1993.
7. Simion Rely. *Satul Igești în vremuri vechi și noi.* Ediția a 2-a, Hliboca, 1994.
8. *Calendar creștin ortodox 1994,* Hliboca, 1993.
9. Dumitru Covalciuc. *Povești și snoave din Bucovina,* Hliboca, 1994.
10. *Codrul Cosminului.* Publicație trimestrială de istorie, literatură și folclor, Cernăuți - Târgu-Mureș, decembrie 1993 - mai 1997, nr. 1-12.
11. Grigore Bostan. *Cetatea de Sus* (33 poeme bucovinene), Hliboca, 1994.
12. *Calendar creștin ortodox 1995,* Hliboca, 1994.
13. Vasile Pânzaru. *Dincolo de azi* (versuri), Hliboca, 1994.
14. Dumitru Covalciuc. *Legende populare din Bucovina,* Hliboca, 1995.
15. Silvia Caba-Ghvireac. *Aici la marginea de Țară* (versuri), Hliboca, 1995.
16. *Calendar creștin ortodox 1996,* Hliboca, 1995.
17. Dumitru Covalciuc. *202 cântece populare din Bucovina,* Hliboca, 1996.
18. *Mănăstire de cuvinte* (versuri ale membrilor Cenaclului „Mircea Streinul” de la Universitatea din Cernăuți), Hliboca, 1996.
19. Liviu Rusu. *Cetatea acvatică* (versuri), Hliboca, 1996.
21. Foaia „Ecoul slovei”, editată cu prilejul sărbătorii „Limba noastră cea română”, Iordănești, 1996. *Calendar creștin ortodox 1997,* Hliboca, 1996.

22. Dumitru Covalciuc. *Basme bucovinene*, Hliboca, 1997.
23. Dumitru Covalciuc. *Stejarii Horecii*. Micromonografie, Hliboca, 1997.
24. Nicoale Șapca, *Iordănești: istorie și destine*, Hliboca, 1997.
25. Tatiana Vlad-Guga. *Ibi domo sitml*, Hliboca, 1997.
26. Gheorghe Gorda. *Dor de Ierusalim*, Hliboca, 1997.
27. Zinaida Smochină-Rotaru. *Voie buna la cei mici* (versuri), Hliboca, 1997.
28. *Calendar creștin ortodox 1998*, Hliboca, 1997.
29. Nicolae Șapcă. *Roua sărutului* (versuri), Hliboca, 1998.
30. Sergiu Bespalco. *Mereu în zbor îmi este gândul* (versuri), Noua Suliță, 1998.
31. Zinaida Smochină-Rotaru. *Te-ntreb, inimă, ce ai* (versuri), Hliboca, 1998.
32. *Calendar creștin ortodox 1999*, Hliboca, 1998.
33. *Calendar creștin ortodox 2000*, Hliboca, 1999.
34. Nicolae Șapcă, Dumitru Covalciuc. *Colinde și uraturi pentru copii și maturi*, Hliboca, 2000.
35. Radu Ieremicciuc. *Vafră de dor* (versuri), Hliboca, 2000.
36. *Calendar creștin ortodox 2001*, Hliboca, 2000.
37. Sergiu Bespalco. *La cumpăna mileniilor* (versuri), Chișinău, 2001.
38. Ion Posteuca. *Douăzeci de legende auzite din bâtrâni*, Hliboca, 2001.
39. Pr. Ioan Gorda. *Protopopiatul Hlibocii în anul 2000 de la nașterea lui Hristos*, Hliboca, 2001.
40. Ion Moscaliuc. *Pagini din carteoa roșie a Ucrainei, Plante și ciuperci rare în raionul Hliboca*, Hliboca, 2001.
41. *Carte de rugăciuni* (alcătuit pr. Vasile Paulencu), Hliboca, 2001.
42. Marina Șapcă, Magdalena Popescu. *Culegere de texte la limba română pentru clasele V-XL* Hliboca, 2001.
43. *Calendar creștin ortodox 2002*, Hliboca, 2001.
44. Elena Fedoreac. *Scara vieții* (versuri), Cernăuți, 2002.
45. Ion Posteuca. *Amintiri din triste vremuri*, Hliboca, 2002.
46. N.T. Palii. *Korotkai ukraïnsko-rumunsikai slovnâk*, Hliboca, 2002.
47. Ilie Motrescu. *Cântare Carpajilor* (versuri), Hliboca, 2002.
48. Radu Ieremicciuc. *Lacrima pietrei ferecate* (poezii și fabule), Hliboca, 2002.
49. *Calendar creștin ortodox 2003*, Hliboca, 2002.

CUPRINS

Rânduri din Târgu-Mureş	5
N. MONTEORU	7
Clement ANTONOVICI.....	8
FILE DE ISTORIE	10
Vasile Balș, un iosefinist bucovinean.....	10
A 50-a aniversare a Revoluției române de la 1848 în Bucovina	28
Zilele Unirii Bucovinei	35
Unirea Bucovinei cu România și recunoașterea ei internațională	41
Începutul sovietizării și comunizării nordului Bucovinei	69
DIN CARTEA NEAGRĂ A BUCOVINEI	84
Ca un trăsnet din senin	84
Începutul coșmarului.....	94
Valeriu ZMOȘU	97
Paisprezece ani în Siberia	99
Calvarul din exilul siberian	101
Lista incompletă de locuitori ai comunei Ciudei, fostul județ Storojineț, care au decedat în nordul Kazahstanului	105
Mărturisiri despre mama	106
Radu IEREMICIUC	110
Numai credință în Dumnezeu ne-a salvat viața.....	112
Când o fi să mor.....	116
O viață de om.....	119
Patru ani în captivitatea rusească.....	122
Viorica VERBOSCHI CRISTODULO	125
Ei au luptat pentru întregirea neamului	126

Cum am ajuns într-un lagăr de muncă din Vorkuta.....	128
Măi Staline, crunt călău.....	134
Deținuți în lagărele sovietice	135
Aurel TUDOR	136
În refugiu.....	137
Vieți încărcate de „surprize” și neîmpliniri	140
Radu IEREMCIUC	155
Sub geana amurgului	157
Valeriu ZMOȘU	161
„Trei, doamne, și toti trei...”	163
Vasile VOROBET	165
Mircea AANEI.....	168
 ORIZONTURI SPIRITUALE	169
Eminescu și concepția pedagogică	169
Accente dramatice în nuvela lui Slavici „Moara cu noroc”	173
Ambele personaje își încheie dramatic existența. Actul final, violent, dezvăluie realitatea ascunsă care a stat, de fapt, tot timpul la baza raporturilor dintre ele.	183
O lecție de patriotism.....	184
Tipurile de exerciții referitoare la frazeologia limbii române utilizate în școală	191
 PERSONALITĂȚI BUCOVINENE	201
Profesorul Filaret Doboș.....	201
Profesorul Mihai Ilieca	209
Momente din activitatea pictorilor Mihai și Gavril Moroșan	212
Artista Maria Iliuț	219
 CULTURA POPULARĂ	222
Folclorul românesc din Cupca, fenomen al continuității naționale	222
Cântece de nuntă	238
Cântece de lume.....	242
Proverbe	247
 CREAȚIE LITERARĂ	249
Arcadie OPAIT	249

Mircea LUTIC	257
Dumitru ONIGA	263
Radu GYR	265
George L. NIMIGEANU	266
Vasile VOROBET	271
Cărți, publicații și calendare apărute sub îndrumarea și cu sprijinul „Arboroasei” Cernăuțene	273
CUPRINS	275
Publicațiile Fundației Culturale „Vasile Netea”	278

Publicațiile Fundației Culturale „Vasile Netea”

Seria „CAIETE MUREŞENE”

1. *Un om pentru Tg.-Mureş: Emil A. Dandea* – Comunicări prezentate la sesiunea comemorativă desfăşurată la Târgu-Mureş, în data de 18 august 1994, la împlinirea unui sfert de veac de la moartea lui Emil Dandea. Târgu-Mureş, 1995, 166 p.
2. Vasile Pop. *Colinde*. Cu o prefată de Mihail Art. Mircea. Târgu-Mureş, 1996, 120 p.
3. Gheorghe S. Mircea. *Vis și adevăr. Versuri. Cu un cuvânt înainte de Mihail Art. Mircea*. Târgu-Mureş, 1998, 86 p.
4. *Ion Chinezu – relief în posteritate* – Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii eminentului cărturar (Târgu-Mureş, 4–5 iunie 1994), volum îngrijit de Melinte Șerban, Dimitrie Poptămaș și Mihail Art. Mircea. Tg.-Mureş, 1999, 130 p.
5. *Elie Cămpeanu – omul și faptele sale*. Coordonatori: Grigore Ploeșteanu și Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureş, 1999, 152 p.
6. *Alexandru Ceușianu*. Studii și comunicări prezentate la simpozionul științific prilejuit de centenarul nașterii vrednicului cărturar și om politic (Reghin, 2 iunie 1998), volum îngrijit de Marin Șara, Georgeta Mărginean și Iacob Huza, Reghin, Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 1999, 88 p.
7. *Mărturii prin vreme. Douăzeci de ani de viață culturală pe Mureșul de Sus*. Târgu-Mureş, 1999, 216 p.
8. Traian Dragoș. *La capătul apelor. Versuri. Selecție și cuvânt înainte de Iulian Boldea*. Târgu-Mureş, 2000, 68 p.
9. Melinte Șerban. *Evocări istorice și literare*. Prefată de Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureş, 2001, 147 p.
10. *Cântecele lui Iancu*. Adunate de Traian Dragoș. Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Vasile Dragoș. Târgu-Mureş, 2001, 62 p.
11. Valeriu P. Vaida. *Mărturii dintr-un veac apus*. Ediție îngrijită de Mariana Cristescu. Târgu-Mureş, Ed. Tipomur, 2001, 171 p.

12. Aurel Filimon-*consacrare și destin*. Volum îngrijit de Mihail Art. Mircea, Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2001, 288 p.
13. Dimitrie Poptămaș. *Philobiblon mureșean*. O viață printre oameni și cărti. Cuvânt înainte de Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2003, 346 p.
14. Iosif Pop. *Credință și apostolat*, memorii – Prefața de preot protopop Liviu Sabău, canonic mitropolitan, ediție îngrijită și postfață de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2004, 229 p.
15. Viorel I. Borșianu. *Deda. Consemnări cultural-istorice despre obârșiiile mele*. Ediție îngrijită de Mihail Art. Mircea, Târgu-Mureș, 2005, 76 p.
16. Traian Popa. *Monografia orașului Târgu-Mureș*. Ediție anastatică, Studiu introductiv de prof. dr. Grigore Ploeșteanu, ediție îngrijită de Melinte Șerban și Dimitrie Poptămaș, Târgu-Mureș, 2005, 323 p.
17. Melinte Șerban. *Cultura mureșeană în memoria cărților*. (vol. I). Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2006, 351 p.
18. Maria Dan. *Protopopul Artimon M. Popa*. Cu un cuvânt înainte de prof. univ. Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, 2006, 194 p.
19. Vasile Netea – *Evocări și bibliografie*. Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș și Melinte Șerban. Târgu-Mureș, 2008, 250 p.
20. Dimitrie Poptămaș, *Prezența și circulația vechilor tipărituri românești în zona superioară a Văii Mureșului*. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, 220 p.
21. Vasile Netea, *Memorii*. Ediție îngrijită, introducere și indici de Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de dr. Florin Bengean. Târgu-Mureș, Ed. Nico, 2010, 342 p.
22. Vasile Netea, *Constantin Romanu-Vivu*. Ediție îngrijită și prefată de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Nico, 2011, 119 p.
23. Dimitrie Poptămaș, *O viață printre oameni și cărti*. Philobiblon mureșean vol. II. Târgu-Mureș, Editura VERITAS, 2014, 640 p.
24. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2014)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 91 p.

25. Melinte Șerban, *Trei iluminiști din Câmpia Transilvaniei: Gheorghe Șincai, Petru Maior, Vasile Popp*. Ediție îngrijită și prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 141 p.
26. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2014)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 108 p.
27. Vasile Netea, *Publicistică*, vol. I-V, Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura "Petru Maior" University Press, 2015.
28. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2015)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2015, 110 p.
29. Vasile Palcu. *Moișa*. File de monografie. Târgu- Mureș, Editura Veritas 2016, 125 p.
30. *Catalogul publicațiilor Fundației Culturale „Vasile Netea” (1994-2018)*. Întocmit de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2018, 116 p.

Alte publicații:

1. Emil A. Dandea. *Politică și administrație*. Culegere de texte, selecție, studiu introductiv, note și indice de Dimitrie Poptămaș și Mihail Art. Mircea. Cuvânt înainte de Victor Suciu. Târgu-Mureș, Casa de editură „Mureș”, 1996, 231 p.
2. *Astra reghineană – 125 de ani de la înființare*. Volum îngrijit de Marin Șara, lucrare editată de Biblioteca Municipală „Petru Maior”, 1999, 180 p.
3. Mihai Suciu. *Prutul dintre noi*. Târgu-Mureș, 2004, 255 p.
4. *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940–1944*. Târgu-Mureș, Editura ANSID, 2005, 350 p.
5. Dimitrie Poptămaș. *Reflecții despre carte, bibliotecă și lectură*. Texte selectate din autori români și străini. Târgu–Mures, Editura Nico, 2010, 186 p.

6. Vasile Nuțiu. *Istoria românilor și cultura civică*. Dicționar explicativ. Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2010, 868 p.
7. Take Ionescu. *Corespondența cu Adina*. Traducere din limba franceză, îngrijire, note și indice de Mihai D. Monoranu. Prefață de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, Editura Ardealul, 2010, 473 p.
8. Ovidiu Palcu. *Renașterea bisericii durerii*. Cartea albă a Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică, după 1990. Ediție îngrijită și Cuvânt înainte de Dimitrie Poptămaș. Târgu-Mureș, 2011, 323 p.
9. *Vasile Netea – istorie și națiune*. Studii și evocări. Coordonatori: Dimitrie Poptămaș și Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2013, 274 p.
10. *Vasile Netea-Publicistică I*. Scrisori din tinerețe, 1928–1940. Ediție îngrijită, selecție și prefăță Dimitrie Poptămaș, Postfață Gelu Netea. Târgu-Mureș, Fundația Culturală „Vasile Netea”, 2014, 384 p.
11. Vasile Netea. *Pentru Transilvania*, vol. 1–2. Scrisori din anii de refugiu 1940–1944. Ediție îngrijită și prefăță de: Dimitrie Poptămaș. Postfață: Gelu Netea. Târgu-Mureș, Editura Veritas, 2014, 392 p. (Fundăția Culturală „Vasile Netea”).
12. *Tradiție, cultură, spiritualitate în Deda și împrejurimi*, vol. 1. Ediție îngrijită de Florin Bengean. Sfântu Gheorghe, Editura Eurocarpalica, 2014, 441 p.
13. Constantin Romanu-Vivu. Lucrările simpozionului „Precursor al unității naționale, martir al Revoluției Române din 1848–1849”, din 20 martie 2014. Ediție îngrijită de Constantin Valentin Bretfelean, Constantin Bogoșel și Ilarie Gh. Opris, Cluj-Napoca, Editura „Ecou transilvan”, 2015, 81 p.
14. *Tradiție, cultură, spiritualitate în Deda și împrejurimi. Vol. II*. Ediție îngrijită și prefăță de dr. Florin Bengean. Sfântu Gherghe, Editura Eurocarpatica, 2015, 401 p.
15. Vasile Netea, *Publicistică*. Vol. 1–5. Ediție îngrijită de Fundația Culturală „Vasile Netea”, președinte: Dimitrie Poptămaș. Prefață de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, „Petru Maior” University Press, 2015.

16. *Gheorghe Șincai-sub semnul luminilor.* Antologie de texte și bibliografie de și despre Gheorghe Șincai alcătuită de Dimitrie Poptămaș. Prefață de Cornel Sigmirean. Târgu-Mureș, editura Vatra Veche, 2016, 478 p. (100 de cărți pentru Marea Unire – 1918 – 2018, Nr. 37)
17. Vasile Netea. *Studii istorice și literare.* Vol. 1-5. Ediție îngrijită de Dimitrie Poptămaș. Cuvânt înainte de Cornel Sigmirean. Prefață de Iulian Boldea. Târgu-Mureș, „Petru Maior” Univrsity Press, 2018.

***

„Tara Fagilor”. Almanah cultural – literar al românilor nord-bucovineni alcătuit de Dumitru Covalciuc vol. 1–26. Târgu-Mureș, Cernăuți, Societatea Culturală „Arboroasa”, 1992–2017.

Vol. 1–2 (1992–1993), apar sub îngrijirea și finanțarea Uniunii Vatra Românească.

Vol. 3–5 (1994–1996), apar sub îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș, și finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor.

Vol. 6–9 (1997–2000), apar sub îngrijirea Bibliotecii Județene Mureș și a Fundației Culturale „Vasile Netea”, cu finanțarea Ministerului Culturii și Cultelor.

Vol. 10–27 (2001–2018), apar sub îngrijirea și finanțarea Fundației Culturale „Vasile Netea”.

*

Publicațiile de mai sus pot fi obținute de pe adresa:
Fundată Culturală „Vasile Netea”, Poptomas Dimitrie, 540456,
Târgu-Mureș, str. Cucezanței, nr. 34/8.
Tel. 0740–196355, E-mail: dimitrie.poptamas@yahoo.com